

Your Posts

December 2015

DECEMBER 31

इतरांना भेसळीची दारू विकून भरपूर कमाई झाल्याच्या आनंदात आज काहीजण प्युवर दारू पितील ! कुणीच कुणाला दोष देण्यात अर्थ नाही कारण आपण सगळेच ' भेसळ ' आहोत ! कमी प्यायचे विसरलेच जाईल कारण भेसळ जोरदार किक देईल ! जग हीच एक माया आहे ! मरू द्या ! भरपूर पिऊ ! (वेळीच जागे राहता आले तर बरे !)

तपस्याभंग होण्याची दृश्ये आणि द्रव्ये आपल्या मनातच असतात --

बाहेर कुठे नसतात ! (कुणी अगदी तपस्या करतच असेल तर !)

ती बाहेर असतात, असे म्हणणे म्हणजे आपल्या ' घसरण्याचे ' खापर

दुसऱ्या व्यक्तीवर फोडणेच आहे !

DECEMBER 30

गेल्या काही काळात, समाजवाद्यांच्या कंपूत नसणाऱ्या बऱ्याच लेखक-कवीकडे समीक्षकांचे सामान्यतः दुर्लक्ष झाले -- कारण त्यांतल्या बहुसंख्य समीक्षकांचे दृष्टिकोण हे परिवर्तनवादी भूमिकेची भलावण करणारे होते -- हे माझे आकलन आहे. काही प्रमाणात हे हेतुतः झाले असले तरी बऱ्याचदा ते नकळत म्हणजे ' भूमिके ' शिवाय काही कळतच नसल्यामुळेही झालेले असू शकते. पाडगावकरांचे निवडक चांगले लेखन विचारात घेऊन त्यांना याचा कितपत फटका बसलेला आहे, याचाही शोध घ्यायला हवा. (ते माझेही फारसे आवडते कवी नाहीत, तरीही, ही एक शक्यता मांडून ठेवावीशी वाटते.)

DECEMBER 29

' मौजे ' च्या कार्यालयातली एक आठवण -- खानोलकरांची (आरती प्रभूंची) एक कविता ' सत्यकथे ' त आलेली होती.

राम पटवर्धन आणि खानोलकर यांच्यांत त्या कवितेबाबत (तपशील आठवत नाहीत) झालेला संवाद --

" पाडगांवकरांना तुमची कविता खूप आवडली, पण, (एक कडवे दाखवून) या एका कडव्याची गरज नव्हती -- असे ते म्हणाले -- "

खानोलकरांनी जरा वेळ विचार केला आणि मग, " मान्य आहे -- " असे ते म्हणाले.

एक चाणाक्ष साहित्यिक हरपला !

त्यांच्या स्मृतीस सलाम !

DECEMBER 27

आज प्रथमच, हेमा मालिनीने केलेली एयर-प्युरिफायर (हवाशुद्धिकरण) यंत्राची जाहिरात पाहिली मी टीव्हीवर ! ही नवीनच आहे ना जाहिरात ?

म्हणजे यापुढे -- जलशुद्धी, हवाशुद्धी आणि ध्वनिशुद्धी करणारी तीन यंत्रे तर लागणारच घरात, असे दिसतेय !

वैचारिक म्हणवणाऱ्या माणसाने विचारबाह्य डावपेच वापरून

विरोधकाला नामोहरम करायचे प्रयत्न का करावेत ?

आणि हे जर सगळेच करत असतील तर

' सहिष्णुता ' या विषयावर आपण का बोलतो ?

DECEMBER 26

सहज चॅनेल्स बदलत होतो तर एका ठिकाणी - ' द फास्ट अँड द फ्युरियस-३ ' चालू होता. एका बाजूला एक हीरो आणि समोर साताठ हीरो, असे आव्हानाच्या पवित्र्यात उभे होते. म्हटले काय आहे अडचण, बघू या तरी ! तर ते कार-रेस साठी आव्हान देणे चालले होते (हे नंतर कळले). तेवढ्यात एक सौंदर्याचा ऍटम बाँबच म्हणावी अशी हिरॉईन समोर आली ! " हाऊ अबाऊट मी ? द विनर गेट्स मी ! " (मी कशी वाटते ? विजेत्याला मी मिळेल !) -- असे म्हणाली ! पुढे काय होणार ते लगेच कळले ! तुफान शर्यत ! हिंसा ! एका हीरोचे सगळे दात पडून त्याचे तोंड रक्तबंबाळ झालेले दिसले ! मी चॅनेल बदलले --

DECEMBER 25

त्याचे कोच ग्रेट होते, ते याच्या वीक मुद्यांचा अभ्यास करून आले होते -- हेठीक --

खेळात एकच चॅंपियन असू शकतो, पण, काव्यलेखनात, अनेक --

म्हणजे कविता ही खेळाहून अधिक व्यापक, मुक्त, खरी असते

असे नाही होत ?

माणसाचे जगणे हे फक्त स्वसापेक्षच असते, असे असेल तर प्रश्नच नाही.
पण, ते कधी स्वसापेक्ष नसू शकत असेल
म्हणजेच, कधी हे, कधी ते -- असे असू शकत असेल, तर ---
' बोले तैसा चाले त्याची वंदावी पाऊले ' याचा
नीट विचार करावा लागेल --

वैचारिक मतभेद खूप आहेत
हे कळले
जिंकणे-हरणे त्यांवर काही नाही
हेही कळले
अनुभव लाखो प्रकारचे असतात
हे कळले
त्यांतले कळणे हे व्यक्तिगतच
हेही कळले
विचार आणि अनुभव यांवर काहीच नाही
हे कळले
मग, कशावर काय हे मात्र
काहीच कळले नाही
शिस्त हवी, पद्धत हवी
हे कळले
ती विचार-अनुभवांतून येणार नाही
हेही कळले
सध्या हा गोंधळ चालूच ठेवावा लागेल
हे कळले
म्हणजे पुढे काय होईल
हे मुळीच कळले नाही
--- 000 ---

DECEMBER 24

लोकप्रिय सुपरस्टार होणे म्हणजे लोकांना दुःखात जगायला मदत करणे ! आणि तसे दुःखात जगायला प्रोत्साहन देणे !

ऐतिहासिक अस्मितेत जगणे, हा एक भ्रम आहे.

सांस्कृतिक उदात्तिकरणात जगणे, हा एक भ्रम आहे.

तसेच, दुःखाच्या माहात्म्यात जगणे, हाही एक भ्रमच आहे.

Champra Deshpande shared a link.

Method Acting Procedures - Moment-To-Moment

theatrgroup.com

रंगकर्मी, विशेषतः नट-नट्या यांना उपयुक्त असे हे काही दिसतेय

मी पूर्ण वाचले नाही -- पण, आहे का उपयोगी, ते बघा --

DECEMBER 23

मानसिक त्रास घालवण्याचा

मानसिक प्रयत्न

तो त्रास अधिकच तीव्र करतो.

त्याचप्रमाणे

शारीरिक दुखण्याच्या जागी

सारखे मन केंद्रित करण्याने

ते दुखणे वाढते

कारण

नैसर्गिकपणे बरे होण्याच्या

प्रक्रियेतला तो अडथळा असतो --

श्री. गोपाळ चौहान तुम्हाला माहिती आहेत का ? आजच त्यांचे टीव्ही९ मराठी वर दर्शन घडले ! ही म्हणायची बातमी ! अंबरनाथ स्टेशनवरची घटना हो ! हल्ली मोबाईलमध्येच कॅमेरे असल्याने अशा अति-अपवादात्मक गोष्टीही लगेच टीव्हीवर येतात ! तर, एक पाचसात वर्षांचा मुलगा त्याच्या आईचा हात धरून फलाट क्रमांक दोनवर उभा होता. (त्याने कुणाला तरी इकडून तिकडे जाताना पाहिले असावे, त्यापासून बहुतेक स्फूर्ती घेऊन --) त्याने अचानक त्याच्या आईचा हात सोडला आणि फलाटावरून रुळांवर उडी मारून, रूळ ओलांडून तो फलाट क्रमांक तीनकडे पळू लागला. त्याला तिथे रुळांवरून फलाटावर चढायचे होते ! ते त्याला जमणे शक्यच नव्हते. तेवढ्यात त्याच फलाटावर एक लोकल येत होती ! लोक ओरडले, अरे पुढे नको येऊस, तिथेच थांब - पण, तो आलाच पुढे ! आणि लोकलच्या रूपात अवाढव्य राक्षस मृत्यू बनून जवळ येतोय ! तिथे हे श्री. गोपाळ चौहान त्याच गाडीची वाट पाहात उभे होते - त्यांच्या समोरच हा प्रकार घडत होता ! तो मुलगा खतम होण्यासाठी लाखो गोष्टी जमून आल्या होत्या ! पण, चौहानांनी ते सगळे उलटे फिरवले ! त्यांनी एका क्षणात जे केले त्यामागेही लाखो गोष्टी जमून आल्या असतील ! पटकन ते पुढे सरसावले - त्या मुलाचा हात त्यांच्यापर्यंत पोचत नव्हता म्हणून ते खाली वाकले आणि त्या मुलाचा हात धरून त्यांनी त्याला ओढून वर घेतले आणि फरफटत बाजूला खेचले ! या प्रकारात ती गाडी त्यांच्या डोक्यालाही थडकू शकली असती ! त्यांनाही पत्नी आणि दोन मुली असे कुटुंब आहे ! क्षणात हे घडून गेले आणि ती लोकल पुढे गेली ! चौहानांची तब्येत बरी नव्हती म्हणून ते घरी चालले होते. त्या मुलाला वाचवण्याची कृती पूर्ण झाल्यावर तीच गाडी पकडून ते घरी गेले ! टीव्ही९ मराठीच्या बातमीदाराने दोनतीन दिवस प्रयत्न करून त्यांना शोधून काढले आणि चॅनेलवर आणून त्यांची मुलाखत प्रदर्शित करवली ! अत्यंत साधा, छान माणूस वाटला ! हे कसे घडले, मलाही सांगता नाही येणार, म्हणाला ! देवानेच मला ही बुद्धी दिली आणि हे घडून गेले, म्हणाला ! आपल्या हातून हे घडले याचे छान वाटतेय, म्हणाला ! त्या एका क्षणात, जगणे आणि मरणे - या दोन्ही बाजूंनी लाखो-कोट्यवधी गोष्टी एकत्र येऊन झुंजल्या होत्या - पण, जगणे जिंकले होते ! ही जिंकण्या-हरण्याची एक आपली चकित होण्याची भाषा झाली ! काही अजब, अतर्क्य आणि महान घडून गेले खरे ! आपण स्वतःला किती निश्चित आणि ठाम धरून चालतो - असा विचार यावा डोक्यात, अशी अर्थपूर्ण किंवा काहीही अर्थच कळू नये, अशी घटना ! जणू काही घडलेच नाही !

DECEMBER 22

Champra Deshpande added a new photo.

'हा आता जरा बरा फोटो देतोय --'

हा आता जरा बरा फोटो देतोय --

मनाच्या ' मिळवण्याच्या ' सवयीला आव्हान देते ती चांगली कलाकृती !

पुरस्कार वापसीसारख्या सनसनाटी विषयातून मुक्त असलेला लेखक --

Jean-Paul Sartre (1905-1980) was a French philosopher, playwright, novelist, screenwriter, political activist, biographer, and literary critic. He was one of the key figures in the philosophy of existentialism and phenomenology, and one of the leading figures in 20th century French philosophy and Marxism. He was awarded the 1964 Nobel Prize in Literature but refused it, saying that he had always declined official honors and that "a writer should not allow himself to be turned into an institution".

DECEMBER 20

आपण किती सज्जन
चांगले-वाईट समजणारे
वाकडे पाऊल न पडणारे
पडणाऱ्यांबद्दल सात्त्विक
संताप बाळगणारे
पुरुष असल्यास स्मार्ट
स्त्री असल्यास व्यूटिफुल
वा दोन्ही वा स्मार्ट तर नक्कीच

असलेले आक्रमक – एकच
खंत असलेले – आपल्याला
अधिकारी का नाहीत मानत
लोक ? – त्यामुळे, आपण एकाकी
असूनही आपल्या ग्रुपला धरून
असलेले – निःशंक ! अध्वर्यू !
या मूर्ख जगात आपण आधुनिक,
पुरोगामी, विज्ञाननिष्ठ
-- तरीही मानसशास्त्राचा
द्वेष करणारे ! ते शास्त्र साले
सगळ्याचीच कारणमीमांसा
शोधत बसते वैज्ञानिकपणे !
ते साले सगळ्याच
आदर्शांची टोटल
मारते अचूकपणे ! स्वतः
अपूर्ण असूनही –
--- ००० ---

DECEMBER 19

ये पढो ऍब्सर्डिटी के बारे मे --

'The Misunderstanding ' was one of four works that focused on Camus' idea of the absurd. The core of this idea is that human desire is in perpetual conflict with a world that is arbitrary, illogical and unfair. A central theme of this play is that life does not distinguish between those who pursue

a 'bad' path and those who pursue a 'good' path. Life, as Camus sees it, is equally cruel to the innocent and the criminal; this is the absurdity of existence.

Ravee Lakhe -- यांनी केलेला आल्बेर कामूच्या 'कॅलिगुला' या नाटकाचा उत्तम अनुवाद वाचला ! याला म्हणतात महानाट्य ! माणसाच्या मनाच्या क्षेत्रातले मानलेले सगळेच भलेबुरे उलटेपालटे करून पाहणारे नाटक ! माणसाच्या जगण्यावर सहज स्वार होणारा लेखकच असे नाटक लिहू शकतो ! (मूळ नाटक मी वाचलेले नाही -- ते नेटवर फ्री उपलब्ध आहे -- आता वाचेल.) लारव्हांनी केलेले हे एक मौलिक काम आहे -- कुणा प्रकाशकाने जमल्यास याचे पुस्तक प्रकाशित करावे.

DECEMBER 18

भारताचा, अमाप लोकसंख्येचा प्रश्न मिटलाय का आता ? त्यावर कुठेच काहीच दिसत नाही हल्ली --

DECEMBER 17

मनातला अपराधी भाव तेवढा काढून टाकता यावा, असे वाटते.
तसे होऊ शकत नाही.
पूर्ण मनाचेच let go -- सोडून देणे -- व्हावे लागते.

उपद्रव मूल्याचाच दबाव आणि आदर फार वाढू लागला
तर सर्जकतेचे महत्त्व आणि श्रेयत्व कितपत राहिल ?

आत्ताच आय बी एन लोकमत वरची ध्वनिप्रदूषणावरची चर्चा ऐकली. भारत हा जगातला सर्वात जास्त ' आवाजी ' म्हणजे बॉबलत आणि बडवत राहणारा) देश आहे ! धर्माच्या धुंदीत वेड्या झालेल्या अनेकांना इथे हेही कळत नाही की इस्पितळांजवळचा भाग हा ' शांतता विभाग ' म्हणजे सायलेन्स झोन असतो ! हे कोर्टाने सांगावे लागते ! गेल्या वर्षी कोर्टाने या बाबतीत दिलेले सर्व आदेश (ध्वनी, मंडप, इत्यादी बाबतीतले) सर्वच उत्सवांत धाव्यावर बसवले गेले ! लोकशाही म्हणजे लोकांचे लांगूलचालन, असे होऊन बसले आहे !

आपण पाण्याच्या बाटल्यांच्या खरेदी-विक्रीला हसत होतो -- आता ते रूटीन झाले आहे !
तसेच आता शुद्ध हवेच्या बाटल्यांची खरेदी-विक्री सुरू झाली आहे !
चीनच्या काही शहरांत ' शुद्ध हवा ' म्हणजे चैन होऊन बसली आहे !
काही दिवसांपूर्वी दिल्लीतही प्रदूषणामुळे दिवसा अंधार पडला होता !
फ्रेंड्स, हे संकट काल्पनिक नाही वा लांबही नाहीय --
जमतील ते उपाय सत्वर सुरू करायला हवे आहेत --
सुचतील त्या उपायांची इथे एक यादी करू --
उदाहरणार्थ -- देशातले सगळे फटाक्यांचे कारखाने बंद करणे ---

DECEMBER 16

यापुढे कुणीही फटाके उडवताना दिसला तर त्याला, स्वतःच्या आणि इतरांच्या पोरावाळांचे खून करण्याच्या प्रयत्नाच्या गुन्ह्याखाली अटक करून, फास्ट ट्रॅक कोर्टातून त्याला फाशीची शिक्षा ठोठावायला हवी -- (संदर्भ -- प्रदूषणाचे धोके.)

हे प्रदूषण असेच वाढत गेले तर -- राग, द्वेष, नीती, अनीती, देवमाणूस असणे, पाय मातीचेच असणे, अस्मिता, राष्ट्रवाद, महागाई, हिंदुत्ववाद, साम्यवाद, मंगळावर जाणे, दुर्मीळ पुस्तकांचे डिजिटलायझेशन, खरा इतिहास -- हे सगळे जाईल (प्रदूषणाच्या) ढगात ! या पृथ्वीवर येऊन उपयोग काय झाला, हा एकच कॉमन प्रश्न राहिल ! शेवटचा !

प्रदूषणामुळे गुदमरून मरण्याची साथ आली तर तिच्यावर कोणती लस वा कोणते अक्सीर औषध असणार ? एकमेकांना हार-गुच्छ देऊन शेवटचे निरोपच घ्यावे लागणार !

वाढत्या प्रदूषणामुळे चीनमध्ये

शुद्ध, ताज्या हवेच्या बाटल्यांची विक्री --

पहिला लॉट संपला.

-- आजच्या मटा मधली बातमी.

DECEMBER 15

इथले आपले फ्रेंड नाटककार अजित देशमुख यांच्या ' सुसाट ' या नाटकाबद्दल मी इथे लिहिले होते. मराठी नाटकाला एक वेगळीच देण ठरावे, असे हे नाटक आहे, अशा अर्थाचे मी काही लिहिले होते. आनंदाची बातमी म्हणजे त्या नाटकाला महाराष्ट्र फाँडेशनचा कै. रा. शं. दातार पुरस्कार जाहीर झालेला आहे ! Deshmukh Ajit Tatyaba -- यांचे मनःपूर्वक अभिनंदन !

" आता मला बुद्ध कळला आहे " -- असे समजा अमुक एका बिंदूला म्हणता येत असेल, तरीही, असे कळलेल्या दोघांचे आकलन एकच नसते. अजून आपल्याला बुद्ध कळला नाही, गांधी कळले नाहीत, आंबेडकर, फुले कळले नाहीत -- असे अनेकदा म्हटले जाते. तेही खरे असेल. पण, असे एकेक, एकेक कोण कोण कळायला हवेत म्हणजे नीट जगता येईल ? की नुसता तुकाराम कळला तरी चालू शकेल ? जगण्यासाठी ' कळणे ' ही अभ्यासाची, परिश्रमाची गोष्ट असेल तर जगण्याची तयारी करण्यातच आयुष्य संपून जाईल ! -- आणि हे झाले इथले ! जागतिक स्तरावरचे कोण कोण कळायला हवेत ?

DECEMBER 14

न्यूरॉलॉजिस्टची ट्रीटमेंट चालू असूनही आईला सारखे भास होताहेत -- घरातल्या कुणाला तरी अपघात झालाय, कुणी पाहुणे येणार आहेत तर त्यांच्यासाठी स्वयंपाक काय करावा, आम्ही सगळे तिला एकटीला सोडून दुसरीकडे राहायला जाणार आहोत, वगैरे. तसे काही नाहीय, हे सांगूनही उपयोग होत नाहीय. घरात जणू एक समांतर जगच चालू आहे !

नुसते प्रेम, विवाह, विवाहोत्तर आयुष्य -- एवढेच नव्हे, तर एकूणच स्त्री-पुरुष संबंध --

यावर बोलायला हवे -- ' पुरोगामी ' हा शब्द टाळतो -- पण, विज्ञान आणि आजचे जगणे, असे लक्षात घेऊन, काय वाटते -
- निष्ठा, प्रतारणा, व्यभिचार -- या शब्दांबद्दल ? आणि महत्त्वाचे म्हणजे, ' सुखी संसार ' याबद्दल ? (स्वतःला ' पुरोगामी ' आणि ' वैज्ञानिक दृष्टिकोणाचे ' समजणाऱ्यांसह सगळेच, स्त्री-पुरुष संबंधांत काही आदर्श मानत असतात, मग ते प्रत्यक्ष मानसशास्त्राला धरून असोत वा नसोत -- म्हणून ही पोस्ट.)

DECEMBER 13

Absurdity म्हणजे समजा -- असंगती, विसंगती, गोंधळ, गधडेपणा, क्लॅरिटीचा अभाव, स्वयंचलित जगणे, जगण्यावर ताबा नसणे, निरर्थक परिश्रम -- असे सगळे ! -- ही काही परकीय संकल्पना नाही -- मानवी जगण्याचे हे त्रिकालाबाधित वैश्विक सत्य आहे !

पूर्ण देशाचे हित म्हणजे काय, यावर तर मतभेद असतातच, शिवाय, देशाच्या भागांचे हितसंबंध आणि पूर्ण देशाचे हितसंबंध यांतही तफावत असते ! तौलनिक प्रभावांतूनच निर्णय घेणे भाग असते ! देशालाही, एखाद्या सामान्य माणसाप्रमाणेच, ' अंदाजे ' जगावे लागते !

Champra Deshpande added a new photo.

आज दि १३-१२-१५ चा फोटो.

आता दोन वर्षे बघायला नको ! — in Pune, India.

माझ्या परमप्रिय साम्यवादी शत्रुमित्रांना माझा दिलसे मेसेज --

" समजा माझे राज्य आले आणि मी एक क्रूर हुकूमशहा झालो, तरी,
तुम्ही वाचाल साल्यो ! "

DECEMBER 12

आपल्या अनुभवाप्रमाणे, आपण, कुठे बाद, कुठे फालतू, कुठे कंटाळवाणे तर कुठे अत्यंत महत्त्वाचे, चैतन्यदायक, अत्यंत इंटरेस्टिंग -- असे असू शकतो ! तसेच, आपल्याला यांतले काही ना काही ठरवणाऱ्यांचेही सेम असते ! डोंट वरी -- जीते रहो --

स्वतःचेच काय, देशाचे हितसंबंध संभाळण्याच्या बाबतीतही सगळे समजा प्रामाणिकच आहेत. पण, मतभेद खूप आहेत -- मतभेद असणे तर लोकशाहीचे वैभवच समजतो आपण -- तर, या परिस्थितीत, कालाच्या नीतेशेच्या वाक्याप्रमाणे, निर्णय हा शक्ती आणि लोकशाहीचा स्वीकृत ढाचा यांमध्येच ठरणार ! एका वेळी एकच निर्णय शक्य ! (तो अंमलात कसा येईल, तो पुढचा भाग) -- बाकीची मते टेस्ट करताच येणार नाहीत ! त्यामुळे, ' खरे हितकारक ' असा काही प्रकार असू शकत नाही - - हे तत्त्व सर्वमान्य असते, असे म्हणता येईल !

एका परदेशस्थ मित्राच्या फर्माईशवरून ही कविता इथे पुन्हा एकदा देतोय --

म्यूझियमचा दरवाजाच कुणीतरी उखडला होता
त्यामुळे द्वारपालाची आता गरजच रद्द केली गेली होती
लोक मुक्तपणे आत जात-येत, डबे खात, पाणी पीत
कुणी हटकत नसे – पण एक तलवार मात्र
अधांतरी आपोआप इकडेतिकडे फिरत असे धारदार
ती तेवढी चुकवावी लागे – तसा बाहेर बोर्डही होताच
काहीजण डबा खाताना चिलखत, शिरस्त्राण घालूनच बसत
इतरांना, ती चुकवत राहण्यातच मजा वाटे –
तिने कुणाला ठार करणे तर सोडाच पण साधे
जखमी केल्याचीही आजवर नोंद नव्हती – तरीही लोक घाबरत –
(चोरीचा प्रयत्नही कुणी करत नसे !)
त्यापुढच्या दालनातल्या वस्तूंसमोरच्या कठड्यातून शॉक बसत
जरा चुरचुरे पण कुणी मरत नसे – त्यापुढच्या
दालनातल्या मिट्टे काळोखात
त्या म्यूझियमचा मालक बसून असे –
तुम्हाला आवडले असले तरच तिकीट घ्या, म्हणे –
माणशी दहा रुपये – लोक आनंदाने देत –
परत जायच्या वेळी मात्र लोक जरा जास्तच घाबरत
थकलेले असत – तलवार मुंडके उडवून जाईल, असे वाटे –
मागच्या मागे बाहेर पडायला दार हवे होते, म्हणत –
ते नसल्याने, कधी कधी, तलवारीच्या भीतीने, तिथेच झोपत –
जागे झाल्यावर घड्याळ पाहून, आता रात्र झालीय, हे त्यांना कळे
काळोख तर तिथे कायमच असे – ते पुन्हा झोपत ...
म्यूझियमचा मालक बसल्या बसल्या नुसत्या डुलक्या घेत राही ...

हे म्यूझियम टिकावे आणि भविष्यकाळ चांगला असावा
यासाठी सगळे यात व्यग्र राहात ...

DECEMBER 11

चीप करमणुकीच्या भिकारी समाजाला
गुन्हेगारी आणि भ्रष्टाचार
फार गंभीरपणे घेताच येणार नाहीत --

तुम्ही उत्तर देण्याची ती व्यक्ती वाटच पाहात असते -- उत्तर काय दिले याला महत्त्वच असणार नसते -- अमुक शब्द का
वापरला, बोलताना चेहरा चिडका का केला, अशा कारणांनी रण पेटणार असते -- त्याचे दुष्परिणाम अनेकांवर होणार
असतात, म्हणून तुम्ही गप्प असता -- ही सहिष्णुता नव्हे, अन्याय सहन करणे असते -- अधिक मोठ्या भल्यासाठी ! याचा
त्रासही आपोआप स्वयंचलितपणे तुमचे जीवन व्यापून टाकतो -----

हुबेहुबपणा, बारकावे, छायाप्रकाशांचे चकित करणारे चित्रण -- याने आपण दिपून जातोच ! मनापासून दादही देतो. प्रश्न,
जुनाच असला तरीही, हाच आहे की हे चांगल्या फोटोतही असतेच की ! चित्रकाराची चिंतनशीलता व्यक्त होणे म्हणजे
काय ? की जग हाच एक चमत्कार आहे, या स्तरावर ते पाहावे ?

DECEMBER 10

कोणत्याही गोष्टीचा कोणता अर्थ / अन्वय महत्त्वाचा ठरावा हे सामर्थ्यामुळे ठरते, सत्यामुळे नव्हे.

निष्ठेचा आग्रहच गेल्याने
बंध मुक्त झाला
तपासण्या बंद झाल्याने
आरोग्य सुधारले
संशय नष्ट होण्याचा फायदा
दोघांनाही मिळाला
प्रतारणा असो नसो

विश्वास दृढ झाला...

--- ००० ---

DECEMBER 9

माणसाची विचारक्षमता आणि विचारकल हे अनेक प्रभावांमुळे ठरतात. म्हणजेच ते मर्यादित आणि वेगवेगळे आणि वेगवेगळ्या तीव्रतेचेही असतात. हे अटळच असते. मग, जे अटळच दिसतेय त्याबद्दल प्रश्न उपस्थित करण्या ऐवजी त्याचे उदात्तीकरण करावे आणि त्याला एक छानसे ' विचारस्वातंत्र्य ' असे एक गोंडस नाव द्यावे, असे तर होत नसेल ? सर्व संघर्षांची आणि हिंसेची बीजे तर एकूण विचार-वैविध्यातच असल्याचे दिसते ! ही माणसाची एक अटळ अशी शोकात्म गोची तर नाही ?

DECEMBER 8

अभिरुची रमेश ज्ञातेच्या कविता

भूतकाळातल्या वा स्वप्नांतल्या सत्यांच्या वर्तमानात पडणाऱ्या सावल्यांकडे ' पाहणे ' म्हणजे या कविता. त्यामुळे, या कवितांत ' सावली ' ही प्रतिमा अनेकदा येते. आशयाची ही सूक्ष्मता आणि त्याचे सर्वांगीण अवधान ही अभिरुचीच्या कवितेची महत्त्वाची वैशिष्ट्ये आहेत. तिच्या कवितेची ही रहस्ये व्यक्त करणारी या संग्रहातली ' जोगवा ' ही कविता या दृष्टीने अनेकदा वाचावी अशी आहे. अभिरुचीची कविता ही एक वेगळी कविता आहे – ना स्त्रीवादी, ना विद्रोही, ना कसला न्याय मागणारी, ना कसली तक्रार करणारी, ना नुसतेच आत्मकेंद्री अनुभव मांडणारी. एका स्त्रीमनाच्या जगण्याच्या या सूक्ष्म आणि संवेदनशील अवस्थांचे हे पूर्ण व्यक्त होणे आहे. काळाची गूढे समजून घेण्याच्या कृती हेही या कवितेत मधून मधून घडत राहते कारण तिच्या ' असण्या ' चीच ती मागणी आहे. या कविता म्हणजे सावल्या असल्याची जाणीव असल्याने, ते क्षण पूर्णत्वाने व्यक्त होत असले तरी त्यांत या क्षणीचे तडक गुंतणे नाहीय. त्यामुळे, या कवितांना एक तटस्थतेचेही परिमाण लाभते. या एक प्रकारच्या आध्यात्मिक, तत्त्वज्ञानात्मक दृष्टीमुळे कविता साधी राहते. इथे खूप प्रतिमांची रेलचेल वा श्रीमंती येत नाही. कलात्मकतेचेही प्रदर्शन नाही. अनुभवांच्या या ' पाहण्या ' तच एक अर्थसमृद्धी आहे. अशा प्रकारच्या या, प्रेम, मीलन आणि विरह यांच्याच पण वेगळ्या कविता आहेत. ' सामाजिक बांधिलकी ' वा ' राजकीय भूमिका ' यांची मूल्यात्मक मागणी असणारे कदाचित या कवितेला शून्य गुण देऊन नापास करतील, पण, कोणत्याही अटीशिवाय जगण्याकडे पाहणे हे सांस्कृतिक प्रवाहाचे एक महत्त्वाचे वैशिष्ट्य असते, हे दुर्लक्षित घेणार नाही. त्या दृष्टीने मराठीतली ही महत्त्वाची कविता आहे. यातल्या सगळ्याच कविता या, या सर्व वैशिष्ट्यांनी युक्त आहेत असे नाही. काही कविता नीट

जमलेल्या नाहीत, काहींत अभिव्यक्तीतला कच्चेपणाही दिसतो, पण, महत्त्व जोखायचे ते जमलेल्या कवितांतून –
अभिव्यक्तीच्या प्रक्रियेतली स्मूथ परिपक्वता जिथे दिसते त्या कवितांवरून. इथे कवितांची उदधृते देत या कवितांचे सविस्तर
परीक्षण करण्याचा हेतू नाही. मला जाणवलेली त्यांची काही वैशिष्ट्ये सांगावीत आणि या कविता समजून घेण्याच्या मला
दिसणाऱ्या शक्यता सुचवाव्यात, इतकाच हेतू आहे. या कवितांच्या अर्थसंपृक्ततेची दोन उदाहरणे देऊन थांबतो –

आता मी आश्वासकपणे पाहत राहते
कधी अतृप्त राहूच न शकणाऱ्या
आणि वेगात भूतकाळ बनू पाहणाऱ्या
माझ्या वर्तमान संदर्भाच्या दिंडीकडे...
आता आयुष्यात येणारा भूतकाळ
कधीच छळणार नाही मला
माझ्या मानेत आपली धारदार हिंस्र नखं खोचत... (' स्वत्व ' -- पृ ५७)
(यात ' येणारा भूतकाळ ' ही कल्पना बघा !)
तसेच –
मुद्दाम जपायच्या नाहीत म्हणून मोडीत काढलेल्या वस्तूसारखी
मी देखील नाहीशी झाले... (' शिशिर ' -- पृ १८)

उदाहरणांदाखल मला आवडलेल्या काही कविता म्हणजे –
जगणे, जाणवा, ओवी, थेंब, क्षण आणि प्रारब्ध. या सहज सापडल्या त्या दिल्या आहेत.
माझ्या मते हा एक वेगळा, महत्त्वाचा कवितासंग्रह आहे. गमभन प्रकाशन आणि राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ यांचे
या प्रकाशनाबद्दल अभिनंदन !

DECEMBER 7

एक ' मायग्रेन (डोकेदुखी) फ्रेंड सर्कल ' आहे -- त्यांची सभासद विभागणी अशी आहे --
३ काँग्रेस, २ बीजेपी, १ साम्यवादी, २ समाजवादी आणि ५ इतर व अपक्ष.
सगळे मस्त सहिष्णुतेने, गुण्यागोविंदाने एकत्र जमतात --
जिंकणे-हरणे जाऊ द्या ----त, असे म्हणतात.
एकमेकांची डोकेदुखी वाढवण्याऐवजी ती कमी कशी होईल, हाच विचार करतात !

१. आपण सुखात, आनंदात आहोत असे स्वतःला व इतरांना भासवत काहीजण जगतात.

२. सतत दुःखात, मनाच्या फाटक्या अवस्थेत आपण आहोत असे मानतही काही जगतात.

-- १ हे २ ला आजारी व विकृत मानतात, तर

२ हे १ ला उथळ, थिल्लुर मानतात.

-- यांतले खरे समजुतदार, परिपक्व कुणाला म्हणावे ?

की ती एक तिसरीच जमात असते ?

' परिवर्तनाचा वाटसरू डिसे १ ते १५ ' हा पूर्ण अंकच मला उत्तम वाटला. काही बाबींतीत आधी पोस्ट दिल्या आहेत. याच अंकात ' पॉर्न-चर्चा ' या शीर्षकाखाली दोन लेख आहेत -- गोपाळ आजगावकर आणि आनंद करंदीकर यांचे. आपण बरेचजण या विषयाकडे फारसे लक्ष देत नाही, या पार्श्वभूमीवर तर हे लेख खूपच महत्त्वाचे वाटले.

१ धर्मातील परंपरावाद अगर मूलतत्त्ववाद हे समाजाच्या अकल्याणाचे व मागासलेपणाचे मूळ कारण नसून ते लक्षण आहे. समाजाच्या कल्याणासाठी निर्माण केलेली पण अपयशी ठरलेली राज्यव्यवस्था हे याचे मूळ कारण आहे.

२ सगळ्याच धर्मांना चिकित्सेचे वावडे आहे पण आपल्या हितसंबंधांवर गदा येईल म्हणून राजकीय व प्रशासकीय नेते, शिक्षणसम्राट यासह जे जे अधिकारधारक आहेत त्यांना चिकित्सा करणारी जनता नको असते.

-- अशी जबरदस्त वाक्ये असलेला सुरेश खोपडे यांचा विचारप्रवर्तक लेख ' परिवर्तनाचा वाटसरू डिसे १ ते १५ ' मध्ये आहे.

-- हा लेख मी दोनदा वाचला !

DECEMBER 6

जनतेने निवडून दिलेल्या सरकारने जर चांगले काम केले, जनतेला खुश केले तर तेच सरकार पुन्हा निवडले जाऊ शकते. विरोधकांच्या दृष्टीने हा धोका असतो, कारण, मग, त्यांच्या जिंकण्याच्या शक्यता मावळत जातात. त्यामुळे, निवडलेल्या सरकारला फारसे कामच करू न देणे आणि सतत, ' काही कामच होत नाहीय, काहीतरी वाईट घडतेय ' अशी भावना जनतेत धगधगत ठेवणे, हे विरोधकांना करत राहावे लागते ! काँग्रेस असो की बीजेपी असो वा इतर कुणीही, लोकशाही

म्हणजे हेच, असे होऊन बसलेले आहे ! याला लोकशाहीतला आंतरविरोध म्हणावे की अति-प्रामाणिक नेत्यांपुढची खरी समस्या म्हणावे (म्हणजे खरोखरच सरकारचे काही पटत नसल्याने देशाची प्रगती अडवून ठेवावी लागणे, या अर्थी --) ?

' परिवर्तनाचा वाटसरू ' १ ते १५ डिसें २०१५ -- पृष्ठ २२ --

१ कला समाजनिष्ठ अथवा राष्ट्रनिष्ठ राहिलच याची खात्री नाही. केवळ उद्दिष्टपूर्ती हेही कलेचे रूप असू शकत नाही. निरर्थक, निरुपयोगी आणि निष्कारण निर्मिती कला करू शकते आणि करतेही.

२ कलेचा आविष्कार एखाद्या छुप्या अथवा अघोषित हेतूसाठी कसा काय असू शकेल ? कला आणि सत्य यांचे अतूट नाते आहे.

-- जयदेव डोळे.

-- मला हे पटते. तुम्हाला ?

मित्रवर्य मुरली खैरनार यांचा अभाव इथे नेहमीच जाणवत राहिल ! त्यांच्या ' शोध ' या कादंबरीवरच्या लेखात, त्यांनी त्या लेखनासाठी घेतलेल्या प्रचंड कष्टांबाबत वाचून थक्क झालो होतो ! ग्रेट, परखड, प्रेमळ मित्र ! त्यांच्या स्मृतीस स्नेहपूर्वक अभिवादन !

DECEMBER 5

सुईत दोरा ओवायचा असला की हमखास त्या दोऱ्याच्या टोकापुढे एक बारीक केसासारखा धागा असतो. तो लगेच मान टाकत असल्याने ओवणे शक्य होत नाही. मग, कात्री घेऊन कट्टकन ते टोक नीट कापा आणि आता ओवा -- मग, जमू शकते ! काहींची यात १०-१०, १५-१५ मिनिटे जातात ! तर, यावर एक साधा उपाय पाहिला ! काही नाही, दोरा ओवायचे एक सिंपल मशीन पाहिले ! व्ही-पिन सारखी बारीक तार असते -- तो व्ही आकार सुईच्या नेढ्यात जाऊ शकतो -- त्यात पलिकडे सहज दोरा टाकायचा आणि घ्यायचा ओढून इकडे ! बेस्ट ! अधू दृष्टीवाल्यालाही जमेल ! -- हे माहीत असणार खूप जणांना -- मी आत्ता पाहिले ! ग्रेट ! अशी युक्ती लक्षात येणे ! आणि ती जनतेला खुली करणे !

(हे बाजारात मिळते --)

१ मराठी माणसाचा कष्ट टाळण्याकडे कल आहे.

२ राज ठकरे यांच्या आंदोलनानंतर नाशिक पट्ट्यात ' कामगार पाहिजेत ' अशा पाट्या झळकलेल्या मी पाहिल्या आहेत.

-- शरद पवार, आजचा ' लोकसत्ता '.

राजकीय मते-मतभेद काहीही असोत, पवारांसारखा एक अनुभवी नेता जेव्हा हे म्हणतो तेव्हा मराठी माणसाने जागे व्हायला हवे, खरे तर !

तरीही, ' कष्टाची टाळाटाळ ' हा दुर्गुण का मुरला असावा मराठी माणसात ?

प्रसंग ओळखून

मनाच्या एका भागाने

मनाच्या दुसऱ्या भागावर

(जणू बाहेरच्या जगावर) नियंत्रण

आणायचे भयानक प्रयत्न

चालू असतानाच

घुटमळत राहते पायांत

एक आशेचे मांजर

निरागस

त्याला निरुपयोगी म्हणून

हटकताच ते चवताळते

जंप घेते मनातच

चालू ताणावर

फिस्कारते, ओरबाडते, चावते, रक्त

काढते अद्घातद्धा

तेव्हा कळते –

असू शकत नाही कणही मनाचा

निरागस –

--- ००० ---

DECEMBER 3

आपल्याला वाटते की आपले चुकलेय,

आपण अस्वस्थ असतो --

जे चुकलेयसे वाटतेय तेच बरोबरही ठरू शकते,
तसे झाले तर सिंगलच काय, डबल आनंद होऊ शकतो --

पण,

कळलेले नाहीय तोवर अस्वस्थ असणेच बरोबर !

' नौशेरवां-ए-दिल ' या चित्रपटातल्या ' भूल जाये सारे गम ' या गाण्यात येणारी ' तूही तू है सदा लाखमे हजारमे ' ही ओळ चुकीची आहे -- जी लाखात एक आहे ती हजारात एक असणारच हो ! ' हजारमे ' नंतर ' लाखमे ' असे चालीत बसत नव्हते, दुसरे काय !

बुद्धिप्रामाण्यवादी हे नियतिवादी असतात कारण

बुद्धी ही एक भौतिक गोष्ट असून ती असंख्य

कारण-परिणामांच्या साखळीत बद्ध असते

आणि ती साखळी आवाक्यातली नसते.

त्यामुळेच, बुद्धिप्रामाण्यवाद्यांना विचारस्वातंत्र्यही

असू शकत नाही. त्यांच्या क्रिया-प्रतिक्रिया

त्यांच्या नियंत्रणात नसतात.

माहितीचे क्षेत्र ओलांडण्यातच कलेची महती

असल्याने त्यांना तशी महान कला समजू शकत नाही

-- ते फक्त वैचारिक भूमिकेपुरतेच समजू-बोल् शकतात.

कोणत्याही कलाक्षेत्रात बहुसंख्य समीक्षक बुद्धिप्रामाण्यवादी

असले तर त्या कलाक्षेत्राचे प्रचंड सांस्कृतिक नुकसान होते.

DECEMBER 2

एकाचा अनुभव दुसऱ्याला जसाच्या तसा पोचूच शकत नाही -- ही गूढता की दुर्बोधता ?

कवितेचा आशय

गूढ असणे आणि दुर्बोध असणे

यांत फरक काय ?

DECEMBER 1

घरात वा शाळाकॉलेजात जेव्हा जगण्याबाबतच्या शिक्षणाचा पूर्ण अभाव असतो तेव्हा अत्यंत हुशार मुलेही तीव्र आत्मकेंद्री होण्याचा धोका असतो. अशी मुले हट्टी, दुराग्रही, एकलकोंडी, असंवेदनशील, उद्धट, असमंजस आणि हिंसकही होण्याची शक्यता असते. काळाच्या ओघात अशा लोकांचा समाज खूपच भयानक समस्यांना बळी पडू शकतो. जगण्यातल्या प्रश्नांची मुलांशी चर्चा करणे, हे खरे तर अति-महत्त्वाचे समजायला हवे. त्यासाठी वेळ आणि समज असलेले पालक आणि शिक्षक कुठून पैदा होणार, हा एक प्रश्नच आहे.

सहनशीलतेच्या टोकाचा क्षण -- जणू मेंदूत

आता काही तुटेल वा जखम होऊन

रक्त येईल, असे वाटावे, असा -- कधी ना कधी

पाहिला असेल तर हा प्रश्न असतोच मनात --

कितपत अवलंबून राहावे या मनावर ?

-- कधीही वाट लावू शकणाऱ्या ?

न कळण्याच्या क्षेत्रातली संगती

कवितेत आल्याशिवाय

कविता पूर्ण होत नाही.

तशी संगती न आलेली

अपूर्ण कविता

ही फक्त माहितीच्या क्षेत्रात वावरते.

November 2015

NOVEMBER 30

कुणाला चांगले म्हणायचे, कुणाला वाईट म्हणायचे
हे प्रत्येकाचे आधी ठरलेले असते
त्याचाच तो फक्त विस्तार करत राहतो रोज
न कंटाळता
आणि त्याचे ' आधी ठरलेले ' हेच कसे श्रेयस्कर आहे सर्वांना
याचाही ठरलेला विस्तार तो करत राहतो गरजेप्रमाणे
न कंटाळता
-- असे म्हटल्यावर तो म्हणतो -- सर्वांनी
चांगले जगण्यासाठी प्रयत्न करायला नकोत ?
मनाचेच तर साधन उपलब्ध आहे फक्त !
आणि आता तर त्याला हेही कळले आहे की मन
हे मेंदूतल्या रसायनांनी नियंत्रित असते --
आणि निरनिराळ्या रसायनांचे प्रमाण प्रत्येक मेंदूत
वेगवेगळे असते --

NOVEMBER 30

नव्हते म्हटले
मी तुला
तुझ्याशिवाय जग ओस

असले तरी
कल्पनाच ती
तू नसलेली

आता उलट सत्यालाच
म्हणतो मी
तू माझीच
--- ००० ---

NOVEMBER 29

ताबडतोब काही त्रास होण्याचा धोका नसेल तर काही लोक रीतसर कायदेशीर देणी देण्याचीही टाळाटाळ करतात, ज्यांनी पैसे भरलेले असतात त्यांच्या जिवावर फुकट सुविधा उपभोगत राहतात, संबंधितांकडून कायदेशीर कारवाई होईल तेव्हा पाहू, अशी बेफिकीर वृत्ती ठेवतात ! सरकारी संस्था, सोसायट्या वा खाजगी व्यवसायही चालवणे अशा लोकांमुळे अवघड होऊन बसते -- देश छान, स्वच्छ, भ्रष्टाचारमुक्त राहावा आणि त्याचा छान विकास व्हावा, यावर सर्वांचे एकमत असते !

एकदा निर्णय घेतल्यावर मग वेळ लागत नाही.

जबरदस्त कार्यक्षम मशिनरी आहे.

एका दिवसात एक मोठा बंगला

जमीनदोस्त होताना पाहतोय !

(आजूबाजूच्यांना आवाजाचा त्रास तर होणारच !)

आता आठवणी नका काढत बसू म्हणजे झाले !

NOVEMBER 28

काल टीव्हीवर एक पाकिस्तानी लेखक तारेक फताह यांचे भाषण मधूनच असे ऐकले. त्यात दोन सनसनाटी वाक्ये होती (असे वाटले, नीट कळले नाही) --

१ मेक इन इंडियाचे पहिले उत्पादन म्हणजे पाकिस्तान ! (आम्ही मागितलाच नव्हता !)

२ टागोरांमुळे पाकिस्तानची निर्मिती झाली !

-- त्यांना जरा सनसनाटीपणाची आवड असावी, असे वाटले. त्यांचे संपूर्ण लिखित भाषण उपलब्ध आहे का ? असल्यास लिंक द्यावी.

विनधास्त, निर्भय वाटला माणूस ! हे स्वतंत्र विचार की काय म्हणावे ?

आणि हे सगळे सहिष्णूपणे चालवून घेतले जाते पाकिस्तानात ?

ही घ्या एक साधी, शांत, विगरेखुराक पोस्ट --

नुसते भेटणे क्षणभर --

NOVEMBER 27

कोणतीही व्यक्ती साधारण साठीत पोचली की, " अर्ध्या गोवऱ्या पोचल्या आता मसणात " -- हे वाक्य अनेकांकडून ऐकवले जाऊ लागते -- एवढेच नव्हे तर ती व्यक्ती स्वतःही ते वाक्य वारंवार उच्चारू लागते ! ५५-६० नंतर माणसाचा मानसिक मृत्यूच व्हायला हवा, अशी ही भूमिका असते !

कधी ती सुंदर बनून येते, आकर्षक आणि उत्तेजकही, पण ती अनेक व्यवधानांत असते, शिवाय ती माझीही दखल घेत असतेच कधी तिला तिच्या रूपाची खात्री नसते, पूर्ण माझ्याच डोळ्यांकडे तिचे लक्ष असते, तर कधी तिला अप्रूप नव्हे, आश्चर्यच वाटत राहते, की कसा काय मी तिच्या प्रेमात पडलो असेन, याचे ! मला भेटते ती स्त्री-रूपांतूनच जणू असंख्य मुखवटेवाली, जी म्हटले तर माझी कुणीच नसते, ती वाटते मला माझ्याच असंख्य कल्पना, मला गोंजारणाऱ्या – घेतेही ती माझी काळजी, पण नाइलाजाच्या खूपच गोष्टींसह – मी तिचेच प्रॉब्लेम्स समजून घेत राहतो – माझी अस्वस्थता नसल्याचप्रमाणे – एकदा मीच फक्त तिचा असतो, एकदा दुसरा कुणीच नसतो आणि एकदा आम्हीच असतो फक्त दोघे – आसक्त व्हावे का, कायमचे काही शक्य आहे का, की हिंसक मृत्यूच स्वीकारावा लागेल – अशा विचारांत मी असताना सगळ्याच रूपांत ती येते पुन्हा म्हणते, मी सगळ्याच खरी आहे तुझ्या कल्पनांत तुला तीव्र महत्त्व असल्यामुळेच माझे – पण, कल्पनेशिवाय मला जवळ कर – माझे अवयव घे, माझे मन घे, शिवाय मी प्रेमाने फुलेही देईन – काय उपयोग फुलांचा, हा प्रश्न येणार नसेल, तरच – तुझ्या दैनंदिन विवंचना, बस वा रिक्षा न मिळणे, निष्कारणच कुठेतरी अतिवाईट अपमान होणे, कुणाच्यातरी लेखी तू क्षुद्र ठरणे – हे सगळे तुझे तू बघ – मला ते शून्य महत्त्वाचे आहे – कारण – मी तुझी प्रेयसी आहे –

--- ००० ---

NOVEMBER 26

मी इथे ज्या पोस्ट देतो त्यात माझ्या ललित लेखनाचे गुणही थोडेफार यावेत, असाही प्रयत्न असतो. मी स्वांतःसुखाय काहीच लिहीत नाही. संवादासाठीच लिहितो. त्यामुळे माझ्या सगळ्या पोस्ट ' पब्लिक ' असतात. हे माध्यम फारच भारी आहे ! क्षणात तुमचे लेखन शकडो फ्रेंडसना पोचते !

Champra Deshpande shared Vivek Deshpande's album.

काही वर्षांपूर्वी सांगलीतल्या भावे नाट्यमंदिरात हा प्रयोग झाला होता. काहींना वाटते की नामवंत स्टार्स आणि वलयांकित दिग्दर्शकच नाटकाला खरा न्याय देतात ! ही कल्पना पूर्ण खोटी पाडणारा हा प्रयोग होता ! अप्रतिम -- संस्मरणीय ! विशेषतः संजय पाटलांचे दिग्दर्शन आणि विवेक देशपांड्यांचा कर्नल -- अति-लाजवाब होते ! हे लोक जर आपापल्या व्यापांत व्यग्र नसते तर यांचे जबरदस्त काम अनेकांना पाहता आले असते ! (माझे, ' दिनकर पुरोहितचा खून ' हे नाटक.)

माझी ५००० फ्रेंडसची मर्यादा पूर्ण झालेली आहे. मी स्वतः कुणाला उगीचच अनफ्रेंड करणार नाहीय. पण, एक विनंती -- ज्यांना माझी फ्रेंडशिप निरुपयोगी, निरर्थक, त्रासदायक, अनावश्यक, दुर्लक्षणीय, मृत, असून नसून सारखीच -- अशी वाटत असेल त्यांनी कृपया मला अनफ्रेंड करावे, म्हणजे मला नव्या फ्रेंड-विनंत्या स्वीकारता येतील --

सांस्कृतिक क्षेत्रात जे सत्तेत वा प्रभावी असतात ते इतरांना चेपतात आणि आपल्या टोळीतल्यांना बढावा देतात.

राजकीय क्षेत्रात जे सत्तेत असतात ते इतरांना चेपतात आणि

आपल्या टोळीतल्यांना बढावा देतात.

कोई शक ?

-- या दोन्ही क्षेत्रांची आचारसंहिता कशी असावी ?

एकूण जनता कोणते प्रभाव कितपत स्वीकारते, तेच शेवटी महत्त्वाचे !

NOVEMBER 25

Champra Deshpande shared a memory from November 26, 2012.

अभिजित झुंजाररावच्या ग्रुपने सादर केलेले माझे नाटक -- ' ए, आपण चहा घ्यायचा ? '

NOVEMBER 24

तू पाठवलेल्या फुलांचा खच
जवळ असूनही तुझे दर्शन मात्र
चकाचक काचेआडून सप्तरंगी
तुझ्या मनात थुई थुई नाचते
माझे शब्द – अचानक एका क्षणी
झालो मी झेन, म्हणालो,
कुठाय काच ? नाहीचाय ती !
तोच ठरला मीलनाचा क्षण
झाले माझे मन सप्तरंगी
वाहू लागले माझ्या मनात
तुझ्या पाकळ्यांचे स्पर्श
जेव्हा माझ्या शब्दांनी झेनमय
मला नष्ट केले तुझ्यात !
हे सगळे त्या आभासमय
काचेमुळे घडले !

--- ००० ---

आज, संध्या ७, भरत, पुणे
राज्यनाट्यस्पर्धेत माझे
पीडीए तर्फे सादर होणारे नाटक -- ' सामसूम '.

हे पुणे आहे. हे महाराष्ट्रातले एक महत्वाचे शहर असले तरी अजून स्मार्ट व्हायचे आहे. इथे कधीही वीज जाते वा इंटरनेट बंद होते. त्यामुळे, कुणीही, पुण्यातला माणूस बोलता बोलता अचानक निघून जातो, असे समजू नये, ही कायमची एक नम्र विनंती !

भ्रष्टाचारमुक्त भारत (पूर्ण नव्हे) आणि विकासयुक्त भारत -- यांवरच चालावे राजकारण.
धर्मभेद आणि जातिभेद यांवर नाही. नाहीच !

हा कॉमन अजेंडा असायला हवा.

ते नसेल जमत तर, सत्ताधारी, विरोधक आणि आपण सगळेच
भंगार लोक आहोत -- आपल्या लायकीप्रमाणे जगू --

लोकशाही चालते ती जनतेच्या एकूण शहाणपणावर.

प्रत्येकाला एकाच मताचा अधिकार असतो.

ज्ञानपीठ-विजेता वा शास्त्रज्ञ

म्हणजे इतरांपेक्षा अधिक शहाणे,

असे म्हणण्यात अर्थ नसतो.

इथल्या समाजात फूट पडणे

आज

कुणाला हवेसे असू शकते ?

त्यात कुणाला फायदा दिसू शकतो ?

सत्ताधारी की विरोधक -- कुणाला ?

शर्मिला टागोरलाही असेच वाटतेय का,

विचारायला हवे.

आणि हो,

सायरा बानूलाही.

कलेतला / साहित्यातला एक नियम आहे --

कलावंत / लेखक हा पंतोजी / गुरुजी व्हायला लागला

की कंटाळवाणा होत जातो.

NOVEMBER 23

प्रत्येकाच्या दुखऱ्या नसा असतात, अस्मिता असतात, श्रद्धास्थाने असतात, " त्या वेळी कुठे होतात ? " -- हा प्रश्न विचारता येईल, अशा जागा असतात, " तुम्ही स्वतः कसे वागता ? " -- हा प्रश्न विचारता येईल, अशी उदाहरणे असतात आणि " छोटा वा मोठा कोणता सत्ताधारी आपल्याविरुद्धची कारस्थाने खपवून घेण्याएवढा सहिष्णू असतो ? " -- हा प्रश्न तर सर्वानाच विचारता येतो ! तरीही, सगळे एकमेकांना दूषणे देत असतात, आक्रमक होत असतात ! आपणच खरे नीतीचे पुतळे, असे प्रत्येकालाच वाटत असते ! आणि या सगळ्यातला प्रामाणिकपणा म्हणजे या कृतक हितैषीपणावरचा गधडा कळस असतो !

NOVEMBER 22

मुखपृष्ठ -- मलपृष्ठ यां ऐवजी

पुरोपृष्ठ -- अनुपृष्ठ

आदिपृष्ठ -- अंतपृष्ठ

-- हे कसे होईल ? मलपृष्ठ म्हणू नये, असे वाटते. दुसरे काही सुचतेय का ?

नुक्तेच एक अत्यंत महत्त्वाचे पुस्तक वाचले. मराठीतले हे अशा प्रकारचे पहिलेच पुस्तक आहे. सर्व शाळांमध्ये असायलाच हवे, असे हे पुस्तक आहे –

‘ नाट्य आणि शालेय अध्यापन ’

लेखिका – प्रेमा साखरदांडे आणि संपादन – गिरीश पतके. Girish Patke.

शालेय अभ्यासक्रमात नाट्यशिक्षणाचे स्थान, त्याचे महत्त्व, त्याचे उपयोग आणि पिढ्या घडवण्यात असू शकणारा त्याचा दीर्घकालीन सहभाग – असा व्यापक विषय हे पुस्तक हाताळते. पुस्तकाच्या ज्या लेखिका आहेत त्यांना शिक्षण क्षेत्रातला आणि नाट्यक्षेत्रातला प्रदीर्घ अनुभव आहे. तो अनुभव, त्यांचे स्वतःचे चिंतन आणि त्यांनी चिकाटीने आणि आवडीने केलेला या विषयाचा सखोल अभ्यास या सर्वांचे हे फलित आहे. (त्यांनी माझ्या ‘ ढोलताशे ’ या नाटकात, म्हटले तर नायकाच्या विरोधातली अशी, एक केंद्रवर्ती भूमिका केलेली होती.) नाट्य म्हणजे आपण समजतो तसे रंगभूमीवरचे नाटक एवढ्या मर्यादित अर्थाने त्या या विषयाकडे पाहात नाहीत. मुलांच्या व्यक्तिमत्व विकासाच्या दृष्टीने नाट्याचे किती असंख्य प्रकार महत्त्वाचे असतात, ते त्या समजावून देतात.

शाळेतले नाटक बसवणे आपण अनुभवलेले वा पाहिलेले असते. ते बसवणाऱ्या शिक्षक-शिक्षिकाही या गोष्टीकडे विशेष गांभीर्याने पाहात नाहीत. हालचाली हव्यात म्हणून हालचाली दिल्या जातात – त्या, चाललेले संवाद वा प्रसंग यांना सुसंगत असायची गरज लक्षातच घेतली जात नाही. ही अवस्था हे पुस्तक समूळ बदलू शकते. या पुस्तकाच्या वाचनाने शाळेतल्या सांस्कृतिक कृती अधिक समृद्ध तर होतीलच पण अधिक आनंददायक, अधिक सर्जक आणि अधिक उपयुक्तही ठरू शकतील.

भीती जाणे, सांघिक भावनेचे महत्त्व कळणे, मूल्यशिक्षण होणे आणि एकाग्रपणे आपली कामे करता येणे – या सगळ्या गोष्टी या नाट्यशिक्षणाने कशा साध्य होऊ शकतात. याचे खूप तपशीलवार विवरण या पुस्तकात आहे. अभिनय, भाषा आणि संवादफेक यांची सविस्तर चर्चा हे पुस्तक करते. हे सगळे टप्प्याटप्प्याने कसे शिकवावे, त्यासाठी व्यायाम कोणते घ्यावे, हळूहळू नाटकाच्या सखोल सादरीकरणाची मुलांना कशी कल्पना देत जावे, हेही यात आहे.

पुस्तकाच्या मलपृष्ठावर सुलभा देशपांडे यांची शिफारस आहे. हे पुस्तक, विशेष म्हणजे, प्रख्यात ' आविष्कार ' या नाट्यसंस्थेने प्रकाशित केलेले आहे.

नुसत्या शाळाच नव्हे तर नाट्यक्षेत्रात काहीही काम करण्याची इच्छा असणाऱ्या कुणालाही हे पुस्तक मार्गदर्शक ठरू शकेल. असे अद्वितीय पुस्तक मराठीत सादर केल्याबद्दल या सर्वांचे अभिनंदन करावे तेवढे थोडेच आहे !

NOVEMBER 21

" एका बेडरूममध्ये झोपून तरी काय दिवे लावणार आता -- "

साठीच्या आसपासच्या जोडप्याला नायक-नायिका करणाऱ्या नाटकातला

नायिकेच्या तोंडी असलेला संवाद.

नाटक -- के दिल अभी भरा नहीं --

त्वचा टवटवीत करणाऱ्या / ठेवणाऱ्या शतावरी कल्पाचा खप करोडोनी वाढल्यामुळे त्याचा उत्पादक टवटवीत झाला !

Getting older is not a sickness ! -- वय वाढत जाणे हा काही आजार नाही !

-- हे उत्साहवर्धक सुभाषित कुणाचे आहे, माहीत आहे ? नवा बाँडपट येतोय Spectre -- म्हणजे भूत वा पिशाच -- त्याची ५१ वर्षीय नायिका मोनिका हिचे ! ती म्हणते की ५१ व्या वर्षी स्त्रीचे निम्मे आयुष्य शिल्लक असते ! आजपर्यंत बाँडगर्लस म्हणजे तरुणी होत्या -- ही पहिली बाँडवूमन -- बाई आहे ! वा !

NOVEMBER 20

नुसताच फक्त चाकोरीबद्ध विचार नको. एक साधे पहा – त्या दोर्घांना वाटले नसेल का कधी, की आपण नृत्य करावे, आपल्यातल्या कलागुणांचा विकास करावा ? पण, नियमांनी जखडलेले होते आयुष्य त्यांचे. एकीचा तर पाय अधू होता. काय हे असले अधू पायाचे जगणे, असे वाटले नसेल तिला ? पण, त्यांना त्या नाराजीतून मुक्त व्हायला एकविसावे शतक यावे लागले ! त्यांच्यांत म्हणे सख्य नव्हतेच ! अहो, मरणांते वैराणी – मृत्यूनंतर सर्व वैर, द्वेष नष्ट होतात ! एवढ्या उशिरा त्यांना उत्फुल्लपणे, आनंदाने पिंगा नृत्याची संधी मिळाली ! त्यासाठी एका देवदूताला भन्साळीचे रूप घेऊन पृथ्वीवर यावे लागले ! त्याने त्या दोर्घांच्याही आत्म्यांना आजच्या व्यूटीफुल नृत्यांगनांच्या देहांची कोंदणे दिली ! नृत्यासाठी प्रचंड महाल आणि अनेक सख्या दिल्या ! आणि कोट्यवधी लोक आनंदाने बघतील असे गाणे दिले ! त्या दोर्घांचे आत्मे किती आनंदित झाले असतील ! कदाचित मुक्तही झाले असतील ! – असा करा ना विचार ! अशा जरा स्त्रीवादी म्हणा वा स्त्रीमुक्तीवादी म्हणा, दृष्टीकोणातूनही बघा ना ! (बाजीराव मस्तानी)

मी लहान असताना माझ्या आजीने (वडिलांची आई) मला सांगितले होते की आमच्या घराण्यातल्या पाचसहा पिढ्यांच्या पूर्वीच्या आमच्या एका पूर्वजाने पैशासाठी कुणाचातरी खून केला होता ! त्यामुळे, आमचे घराणे हे एक शापित घराणे आहे ! मला मुळात ती मर्डर-मिस्टरी माहीतच नव्हती -- आणि माहीत झाल्यावरही काही फरक पडला नाही ! माझ्या आजच्या जगण्यात मला माझ्या घराण्याच्या अस्मितेची गरजच नसल्यावर प्रश्न कुठे येतो ?

खरे तर ' खऱ्या इतिहासा ' पेक्षा गरज आहे ती जातिनिहाय आणि धर्मनिहाय ' खरे इतिहास ' लिहून सर्वांच्या भावना आरोग्यपूर्ण ठेवण्याची !

' कलात्मक मुभा ' (Artist's liberty) ही गोष्ट -- एखाद्या कमकुवत समूहाच्या भावना दुखावल्या तरी चालेल, हिंसक समूहांच्या भावनांची मात्र काळजी घ्यायला हवी -- असल्या भुक्कड तत्त्वावर आधारित असू नये. मग, याला अटी कोणत्या असाव्यात आणि त्यांबाबतचे निर्णय कोणी घ्यावेत ? उदाहरणार्थ तसे निर्णय घेणाऱ्या समितीत सर्व जाती-धर्मांचे प्रतिनिधी असायला हवेत का ? आणि नुसत्या बहुमताचे निर्णय चालतील का ? -- हे प्रश्न येतील. माझ्या मते विनाशर्त, पूर्ण मुभा ठेवावी -- मग तिथे राम, महंमद, ख्रिस्त, आंबेडकर वा शिवाजी हे विषय असले तरीही. हे नसेल पटत तर, पौराणिक,

ऐतिहासिक वा वर्तमानातल्या कोणत्याही पात्राचा वा व्यक्तीचा जीवन-संदर्भ येईल अशा कलाकृतींना पूर्ण बंदीच असावी.
उगीच शक्तिप्रभाव वापरत सांस्कृतिक खेळ करत बसू नये.

NOVEMBER 19

स्वप्रतिमांनी जगणाऱ्या बहुसंख्य लोकांना त्यांच्याहून अधिक मोठ्या प्रतिमांशी समरूप व्हायची गरज वाटते -- इतकी की,
त्या मोठ्या प्रतिमांसाठी ते कितीही हिंसक होऊ शकतात आणि इतर अनेक, वेगळ्या प्रतिमांसह जगणाऱ्यांची हत्याही करू
शकतात. माझ्या प्रतिमांशिवाय मला जगता येईल का -- हाच प्रश्न सगळ्या मानवी प्रश्नांच्या मुळाशी असावा,
असे दिसते --

- १ देवादिकांच्या गंमती, टवाळ्या चालताहेत तर भूतकाळातल्या कुणा पात्रांबद्दल एवढे टची कशाला राहावे ?
- २ राडा वा विध्वंस करायची कुवत नसेल तर भावना दुखवून न घेणेच शहाणपणाचे !
- ३ जगतानाची आपली प्रतिष्ठा संभाळायची मारामार -- इतिहास सोडा !
- ४ प्रतिमांचे जगणे -- हाच आहे मुख्य मानवी पेच !
- ५ आणि चांगला आहे की नाच !
- ६ ' निर्भय बनो ' नसेल जमत तर निदान ' सहिष्णू बनो ' !

NOVEMBER 18

' एकूण ' नीट वागणे माणसाला जमत नाही, हेच खरे !
इकडे उघडे पडतेय म्हणून चादर इकडे ओढावी तर तिकडे उघडे पडतेय !
आणि उलटही !
आज आंतरराष्ट्रीय पुरुष दिन !

दहशतवादाच्या प्रश्नावर बऱ्याच चर्चा ऐकल्या -- खूप आणि खूप सूक्ष्म आणि माहितीपूर्ण विचार करणारे विचारवंत खूप
आहेत जगात, पण, विवेकवादी फक्त महाराष्ट्रातच आहेत -- हाच असावा यातला खोडा -- त्यामुळेच, कुणालाच काही
सापडत नाहीय, असेच दिसतेय ! इथल्या विवेकवाद्यांना खरे तर संघी द्यायला हवी --

NOVEMBER 17

बुधवार दिनांक २५-११-१५ रोजी संध्याकाळी ७ वाजता
पुण्यातल्या भरत नाट्यमंदिरात
प्रख्यात पी डी ए (प्रोग्रेसिव्ह ड्रॅमॅटिक असोसिएशन) ही संस्था
माझे
सामसूम
हे नाटक राज्य नाट्य स्पर्धेत सादर करणार आहे.
जमल्यास जरूर पाहा.

आज संध्याकाळी ७ वाजता, नाशिकच्या प. सा. नाट्यगृहात
उपाय बहु-उद्देशीय नाट्यसंस्था, माझे
सामसूम
हे नाटक राज्य नाट्यस्पर्धेत सादर करणार आहे..
जमल्यास पाहा.

तुझ्या व्यस्ततेतूनही
माझ्या असण्याचा प्रवाह
तुझ्यातून वाहणे
मला
माझ्या कंटाळ्यातून
हातून काही न होण्यातून
खूप काही राहून गेल्यातून
बाहेर काढते
तुला नकळत
मी तुझ्यात विरघळून जातो
माझा मी होत
व्यस्त होताना ...

आता अनेक पक्ष्यांचे आवाज

मला खुणावतात

जगण्यावरची मास्टरी

मला बहाल करत ...

--- ००० ---

Champra Deshpande shared a link.

“Period and location very important, while designing costumes”- Chaitrali Dongre
marathimovieworld.com

चैत्राली ही माझी मैत्रीण कसली, भाचीच म्हणायला हवे ! मी तिला प्रेमाने टप्पू मारू शकतो ! हिच्या आईने माझा ' नातं ' हा दीर्घाक हिंदीत अनुवाद करून, तो सादर करून राष्ट्रीय स्तरावर गाजवला होता ! तेव्हापासून मी चैत्रालीला ओळखतो. चैत्राली अत्यंत बुद्धिमान आणि सर्जक मुलगी आहे. अलिकडेच आलेल्या तीन महत्त्वाच्या मराठी चित्रपटांचे वेषभूषेचे काम तिने केलेले आहे. या पडद्यामागच्या उभरत्या तारकेची ही मुलाखत जरूर वाचा. माझ्या तिला लाख शुभेच्छा आहेत !

ज्यांची आशयसूत्रे नुसती ठरलेलीच नव्हे तर सर्वाना माहित असलेली आहेत आणि ज्यांच्या रचनांतही फारसे वैविध्य नाही -- अशा कविता लोकांनी कशासाठी वाचाव्यात ?

NOVEMBER 16

परिवर्तनवादी कवितेची बौद्धिक आशयनिश्चिती झालेली असते. त्यामुळे, अनेकार्थता, सूचकता, नित्यनूतनता ही कवितेची वैशिष्ट्ये ती जवळजवळ हरवूनच बसते. तिच्या सामाजिक, राजकीय मूल्यात्मकतेचे मोजमाप कसेही केले तरी ती रटाळपणा वागवत राहते.

NOVEMBER 15

चहूबाजूंनी गुंतागुंत असलेला असंख्य कारणांचा गोंगाट तर कोणत्याच मनांतून नष्ट होऊ शकत नाही -- मग, हिंसेला सुरुवात होते -- कारणांची गुंतागुंत वाढत जाते --

NOVEMBER 14

आरती प्रभूसारख्या कवीला बुद्धिप्रामाण्यवादी किंवा भूमिकावाला कवी म्हणता येणार नाही, असे मला वाटते. तशा कवीच्या हयातीत कार्यरत असणारे बहुसंख्य समीक्षक जर भूमिकावाले असले तर त्यांच्या समीक्षेत तो कवी दुय्यमतिय्यमच ठरणार. अनुल्लेखाने मारणे, कमी महत्त्व देणे वा ' he also ran ' टाईपचे उल्लेख करणे, असे होत राहणार. याला एक प्रकारचा खूनच म्हणायला हवे. पण, हे असे, तो कवी त्यांच्या मूल्यव्यवस्थेत बसत नसल्यामुळे आपोआप होते. त्या कवीला आपल्या आकलनाप्रमाणे कविता लिहायची असेल तर स्वतःचा असा खून त्याला पचवता आलाच पाहिजे. वैचारिक / मानसिक क्षेत्रातले असे खून कधी जाणीवपूर्वक वा कधी आकलनाच्या मर्यादेमुळे होऊ शकतात. टाळता येणारे आणि मुद्दाम ठरवूनच करावे लागतात, असे शारीरिक हल्ले वा खून टाळावेत, एवढेच आपले म्हणणे असते. जे खून टाळताच येत नाहीत, तशा बाबतीत, ज्यांचे खून होतात त्यांनाच सहिष्णू असणे भाग असते !

निरनिराळ्या मोक्याच्या जागांवर कोणकोण आहेत, आपल्याला पारितोषिके कोण देऊ शकते -- या गोष्टींचा मी कधी विचार केला नाही आणि करणारही नाही. कुणी पारितोषिके दिली तर मी ती स्वीकारलेली नाहीत, असेही नाही. सरकारी आणि इतरही. यापुढेही, कुणी विचारले तर अमुक पारितोषिक स्वीकारायचे की नाही, तो मी विचारपूर्वक निर्णय घेईन -- मग, तो बरोबर वा चूकही असेल. प्रश्न तो नाही. हा प्रेमपत्रासारखा मामला आहे -- त्या स्वीकृतीच्या वेळचे ते क्षण, आता ब्रेकप झाले म्हणून खोटे ठरवू नयेत -- काहीही झाले तरी तेव्हाचे ते चुकले, असे कधीही म्हणू नये, असे मला वाटते. विशेषतः दुतर्फी संमतीने झालेले !

NOVEMBER 13

जॅकी चॅनचे पिकर्स आवडतात की नाही पाहायला ? त्यात कराटे वा कुंग फू (या दोन्हीतला फरक मला समजत नाही) यातल्या कौशल्यावर तो विजयी होत जातो आणि आपण खुश होतो. समजा एक कराटे घराणे आणि एक कुंग फू घराणे अशी जुंपली तर ? मजाच मजा येईल. तोच आनंद आपल्याला ' कट्यार ' पाहून मिळू शकतो ! संगीतातल्या दोन घराण्यांची टक्कर ! ते पंडितजी विचारं सरळमार्गी, साधं गायक असतं - ते निष्कारण आजच्या (म्हणजे त्या वेळच्या) मार्केटिंगच्या आणि कोणत्याही मार्गाने यश मिळवण्याच्या बाजारात कायमचं खलास होतं ! त्याचा शिष्य म्हणवणारं असूनही, " मी सूड घेईन, पण, सुरांनी " असं म्हणणारं एक सदाशिव नामक पोरगं पुढे, कहर म्हणजे, दुष्टांचं हृदयपरिवर्तन करून जिंकतं ! हे पाहून, अर्थातच, त्या सरळमार्गी पंडिताचे डोळे पाणावतात ! सचिनजींनी गातानाचे ऍक्टिंग चांगले केले आहे पण दुष्टपणाची टिज देण्यासाठी एक संवाद चक्र गब्बरच्या पद्धतीने म्हटला आहे ! थोडक्यात, संगीत हे एक विकण्याचे, मिळवण्याचे, कुरघोडी करण्याचे साधन समजून काढलेले हे पिकर आहे ! तुम्हाला अभिनय येत असला तर (या चित्रपटात

अभिनयाचीही सप्तके त्रासदायकपणे फिरण्याचे प्रकार आहेत !) तुम्ही दोन मिनिटांत आमूलाग्र हृदयपरिवर्तन करून घेऊ शकता ! ते सदाशिव नामक इसम शेवटी एक मस्त डायलेमा टाकतं – तुम्हाला माझं गाणं आवडलं तर तुम्ही मला शिष्य करून घ्यायचं – आणि नाही आवडलं तर जगून उपयोगच काय ? इतका चांगला माणूस पाहून आपण जाम खुश होतो ! माणूस दुष्ट असो की चांगला – तो उत्तम कलावंत असू शकतो – हे एक महत्वाचे सत्य हा चित्रपट आपल्याला दाखवतो ! आणि खरेच, चांगलेच गातात की सगळे ! बुटू राजा, मुकी राणी आणि प्रजा आंधळी -- असा मस्त भरजरी माहोल ! जाऊ द्या, असा लिहीत बसलो तर एक मोठा लेखच होईल – इतके नको ! थोडक्यात बोलायचे तर – हा एक -- खोट्या कथेचा, अभिनयाने बरबटलेला, बावळट, दिमाखी चित्रपट आहे ! काळजात वगैरे काहीच घुसत नाही, पण, मराठी माणसाच्या खिशात गॅरंटीड हात घुसवण्याची कुवत असलेला हा चित्रपट आहे ! भरपूर गर्दी !

NOVEMBER 12

Champra Deshpande shared WinPoint Learning Center's photo.

माझे जावई व मुलगी यांच्या ऑर्गनायझेशनची अभिमानास्पद वेबसाईट –

<http://www.winpointlc.com/>

<https://www.facebook.com/winpointlc/>

समता, शांतता, अहिंसा ही वेगवेगळी मूल्ये नसून एकाच मूल्यात्मकतेची वर्णने आहेत. ती वेगवेगळी असतील तर नुसतीच स्वभाववैशिष्ट्ये ठरतील. मनाच्या सध्याच्या वापरपद्धतीचा आणि या मूल्यात्मकतेचा कवडीचा संबंध येऊ शकत नाही, हे तर स्पष्टच आहे. मनाच्या सध्याच्या सवयी नाकारल्याशिवाय, नवे काही शक्य आहे का, ते कळणे शक्य नाही. कलानिर्मितीत याचा संबंध येतो. मनाला वेगवेगळ्या प्रकारांनी वेगवेगळ्या स्तरांवर खेळवत ठेवणाऱ्या कलाकृती आणि मनाच्या सर्व सवयींना आव्हान निर्माण करणाऱ्या कलाकृती --

अशा दोन प्रकारच्या निर्मिती असू शकतात. दुसऱ्या प्रकारच्या कलाकृती सर्जक असतात.

(जगण्यातली मूल्यात्मकता म्हणजे काय, हे समजून न घेता, समीक्षेची मूल्ये कशावर आधारली जाऊ शकतील ?)

इथल्या उपस्थितीवरून माझे एक निरीक्षण -- सणासुदीत ख्रिया जास्त व्यग्र असतात -- पुरुषांचे रूटीन, त्या मानाने, खूपच बरे चालू असते --

मतभेदातीत जगणे, असे काही शक्य असते का ?

की याच रटाळपणात जगणे भाग असते ?

एखादा गायक जसा गायनावर रोजच्या रोज, प्रत्येक वेळी, मास्टरी (हुकमत) दाखवू शकतो, तसे एखाद्या कवीला जमणे अवघड आहे --

NOVEMBER 11

‘ दूरदर्शनच्या संग्रहातून ’ हा कार्यक्रम पाहात होतो. शोभा गुट्टू आणि सुधीर फडके यांची दिवाळी मैफल होती. सादरकर्त्या होत्या सुहासिनी मुळगावकर. त्या स्वतः ग्रेट गायिका होत्या, हे अनेकांना माहीत असेलच. मैफलीतल्या गायकांची दिलखुलास स्तुती करत त्या कार्यक्रम सादर करत होत्या. छान व्यक्तिमत्व ! ग्रेट होत्या ! लौकर गेल्या ! डोळे पाणावले.....

" उद्या पेपर्स येणार नाहीत, हे वाचून, आत्तापासूनच छान वाटतंय ! "

" बंदच करा नं मग पेपर्स -- बिलही वाचेल -- "

" तसं नाही -- या जगापासून मुक्तीही हवीय पण ते सोडवतही नाहीय -- "

" वाचा मग पुन्हा परवापासून -- "

भारतातले असंख्य सण अब्जावधी रुपयांची उलाढाल करून इथल्या अर्थव्यवस्थेला गती देतात आणि तिला मंदीपासून वाचवतात !

-- काय आहेत यावर फ्रेंडसची मते ?

NOVEMBER 10

एकचालकानुवर्तित्वाच्या मुशीतून साभिमान घडलेले लोक आता सामूहिक नेतृत्वाची मागणी करताहेत ! म्हणूनच सर्वांनी सामूहिकपणे म्हणायचे --

कालाय तस्मै नमः ।

माझे मित्र आणि मराठीतले एक अपवादात्मक महत्त्वाचे कवी सलील वाघ --Saleel Wagh -- यांची 'ऐसी अक्षरे ' मधली मुलाखत वाचली. त्यानंतर आमच्यांत विचारांचे काही आदान-प्रदान झाले. त्यात मी नोंदवलेले माझे मत --

अमुक एक काळ कळणे म्हणजे काय, हा यात कळीचा प्रश्न आहे. त्या त्या काळाला वेगळा म्हणायचे कारण काय, तर त्याचे वस्तुरूप वेगळे स्वरूप. ते कळणे म्हणजे काय ? प्रत्येक व्यक्तीचे मन असंख्य प्रभावांनी युक्त असते आणि कोणत्याही दोन मनांच्या आकलनपद्धतीत फरक असतात. कोणत्याही काळाची आकलन-प्रतिमा कोणत्याही दोन व्यक्तीत एकसारखी असू शकत नाही. एकाच काळात हजार स्तरांवरचे आकलन घडत असते. यांतल्या कोणत्याही एका आकलनाला ' सत्य ' म्हणता येत नाही. प्रत्येक व्यक्तीचे आकलन हे मर्यादित व प्रभावबद्धच असते. त्यामुळे, खरे तर, कुणाचेच आकलन दुसऱ्या कुणालाही पोचू शकत नाही. काळाच्या वस्तुरूपामुळे त्या काळाची वैशिष्ट्ये सांगता आली तरी सर्वांच्या आकलनात खूप भिन्नता असते. त्यामुळे, अमुक काळाचे आकलन, असा काही प्रकार अस्तित्वातच असू शकत नाही. त्या व्यक्तिगत आकलनातून निर्माण होणारी कला म्हणजे ' भूमिका ' वाली कला. तिला सांस्कृतिक अर्थपूर्णता नसते. तशी अर्थपूर्णता म्हणजे व्यक्तिगत आकलनाचे पूर्ण भान व्यक्त करणारी कला. अनुभव व्यक्त करणे आणि अनुभवप्रक्रियेचे भान व्यक्त करणे यांतला तो फरक असतो. हे भान म्हणजे व्यक्तिगत मर्यादा नसते. त्यामुळेच, कलावंत तिथे स्वतःच्या मर्यादा ओलांडतो, व्यापक, समावेशक होतो आणि त्याची कला इतरही सर्वांना प्रस्तुत ठरते. ती असते सांस्कृतिक महत्त्व असलेली कला. हे लक्षात घेतले तर अमुक एका काळाचे आकलन -- या प्रश्नातला गुंता सुटतो. प्रभावग्रस्ततेच्या मर्यादा ओलांडणे म्हणजे आकलन -- आणि ते अमुक एका काळाचे वा अमुक एका अनुभवाचे असे नसते. ते सर्व काळाला आणि सर्व अनुभवांना प्रस्तुत असते.

-- चंप्र.

(मलाही हे कलाक्षेत्रातले महत्त्वाचे प्रश्न वाटतात. माझ्या समजुतीप्रमाणे वर लिहिले आहे.)

स्त्रियांनी इथे त्यांचे सुंदर सुंदर फोटो जरूर द्यावेत, पण, पुरुषांनी त्यांना सुंदर म्हणू नये -- कारण, स्त्रीत्व न पाहता, स्त्रीच्या फोटोला सुंदर म्हणणे, कुणाही पुरुषाला शक्य आहे का ?

माझ्याही साध्या, किरकोळ, रूटीन पोस्ट माझ्या मित्र-मैत्रीणी पाहतात, लाईक करतात, कॉमेंटसही देतात -- मीही इतरत्र तसेच करण्याच्या प्रयत्नात असतो -- एक टाळतो -- ब्यूटिफुल मैत्रीणीचे फोटो पाहून सुचलेल्या मस्त कॉमेंटस देणे -- इलाज नाही -- मी ६९ आहे -- लोकांना खूपच खटकू शकते --

भारतीय राजकारणाने ' कुछ भी हो सकता है ' या तत्त्वाचा इथल्या जनतेला इतका प्रत्यय दिलेला आहे की इथल्या जनतेचा धर्मनिरपेक्ष असा आध्यात्मिक विकास नक्कीच झालेला असणार ! लोकांना, कोण कुणाबरोबर गेले, कोण कुणाचे शत्रू कोण

कुणाचे मित्र -- अशा फालतू विषयांचे महत्त्वच आता वाटणार नाही ! (जे लोक, ' भंगार भोसडीचे ' असे मनात म्हणतील, ते आध्यात्मिक कच्चे समजावेत !)

NOVEMBER 9

या सगळ्यावर मला एक उपाय दिसतो -- काँग्रेस आणि बीजेपी यांनी अतिमहा आघाडी करायची (लाजायचे नाही) -- बसू देत बॉबलत बाकी सगळ्यांना -- अधिवेशनेही नीट चालतील, कामेही होत राहतील -- नाही तरी काय, सत्तेत राहणे महत्त्वाचे -- आणि तडजोडी काय कुणाशीही कराव्या लागतातच ! उदाहरणार्थ, शिवसेनेपेक्षा तरी काँग्रेस जरा जबाबदारीने वागेल की नाही ? आणि मग, सारखे बारामतीला जावे न लागल्याने कार्यकर्तेही मस्त खुश राहतील ! दोघांचेही ! मस्त चालेल लोकशाही -- दंगा बंदच पडेल ! आणि मुख्य म्हणजे, जनतेला जरा शांतता लाभेल !

NOVEMBER 8

बटाटा खाल्ल्याने असे होते, पिड्ड्या खाल्ल्याने तसे होते, व्हिस्कीचे परिणाम असे होतात, व्होडकाचे तसे होतात -- या सगळ्याचा विचार करून जगावे, म्हणजे आरोग्यपूर्ण दीर्घायुध्य मिळेल ! वा ! ठीक ! पण, याला आणखी एक बाजू आहे -- देशातले राजकीय वातावरण सतत अस्वस्थ करणारे असते, ऑफिसात तर वैताग येतो, धंद्यात असंख्य प्रश्न आणि तडजोडी कराव्या लागताहेत, आणि सर्वांत त्रासदायक म्हणजे घरातली माणसे आणि संबंधही त्रासदायकच आहेत -- शिवाय तगून राहणे, यशस्वी होणे, मात करणे -- यांचेही ताण खूप आहेतच ! डॉक्टर म्हणतात की ८५ टक्के रोग हे मानसिक अनारोग्यातून / अस्वास्थ्यातून उदभवतात ! आता काय करावे ? पिड्ड्या टाळला समजा, पण, तरीही, कुठे आहे आरोग्याची खात्री ?

एकच एक घट्ट भूमिका घेणाऱ्याला जगण्यातली असंगती, निरर्थकता आणि गधडेपणा दिसू शकत नाही -- त्यांच्या दर्शनाला मी सर्वोच्च प्राधान्य देतो -- त्यामुळे, कुणीही मला घट्ट भूमिका घेण्याचा आग्रह करू नये, ही नम्र विनंती !

भारतीय लोकशाहीचे उदात्त कार्यक्रम --

एकदा, काँग्रेसमुक्त भारत,

एकदा, बीजेपी / आरएसएसमुक्त भारत,

एकदा कडबोळेमुक्त भारत,

आणि कहर म्हणजे

नेहमीच, भ्रष्टाचारमुक्त भारत !

-- हिला अंध लोकशाही म्हणावे

की डोळस ?

NOVEMBER 7

विहारमध्ये समजा बीजेपी विजयी झाले तर त्याचा अर्थ --

१ देशात असहिष्णुतेचे वातावरण आहे, हा प्रचार जनतेने नाकारलेला आहे.

२ पुरस्कारवापसीवाले राजकीय हेतूने प्रेरित असल्याने जनतेने त्यांना किंमत दिलेली नाही.

३ बुद्धिमंतांचे विश्लेषण / आकलन आणि जनतेचे शहाणपण या दोन वेगळ्या गोष्टी असतात.

--- आणि समजा जेडीयू वाले विजयी झाले तर

वरील तिन्ही निष्कर्ष उलट समजावेत.

-- हे या राजकारण्यांना आणि विश्लेषकांना आणि बुद्धिमंतांना मान्य आहे का,

हे निकाला आधीच त्यांना विचारून ठेवावे. नंतर यात मखलाशीला वाव ठेवू नये.

आजच्या रविवारची माझ्या दृष्टीने प्रमुख मिळकत म्हणजे

आजच्या मटातला मंगला सामंत यांचा लेख.

एखाद्या विषयाचा सर्वांगीण आवाका कसा घ्यावा, याचा उत्तम नमूना.

बरेच लेख अधल्यामधल्या चार ओळी वाचून कळतात --

हा लेख तसा नाही, पूर्ण वाचला जातो.

" मी सहिष्णू आहे म्हणून तुझी मते ऐकून घेतोय. "

" माझेही तसेच आहे -- मीच खरा सहिष्णू आहे. "

" पण, तुझी मते गधडेपणाची आणि वागणे असहिष्णू आहे. "

" उलट आहे, उलट ! माझ्याकडे उदाहरणे आहेत. "

" तुझ्याबद्दलची उदाहरणे -- ही घे यादी. "

त्यानंतर मात्र, आवाज कुणाचा मोठा, गोंधळ कोण जास्त माजवू शकतो, यावर कोण जास्त सहिष्णू ते ठरेल, असे ठरवून, दोघेही कामाला लागले --

१ निवडून आलेल्या सरकारला काम करू दिले पाहिजे.

---- त्या वेळी काँग्रेस, या वेळी बीजेपी.

२ या गोंधळामागे परकीय हात आहे.

----- त्या वेळी काँग्रेस, या वेळी बीजेपी.

३ विरोधक खोटा प्रचार करत गोंधळ माजवताहेत.

--- त्या वेळी काँग्रेस, या वेळी बीजेपी.

(जनता, लोकशाही स्थिरावल्याच्या समाधानात !)

NOVEMBER 6

मराठी सारस्वतात सहसा परिवर्तनवाद्यावर अन्याय होत नाही -- असे असूनही, हे डॉ. श्रीपाल सबनीस इतके दुर्लक्षित कसे काय राहिले ? त्यांची ग्रंथसंपदा आणि कालचे त्यांचे टीव्हीवरचे बोलणेही परिवर्तनवादीच वाटले. की काही खोट आहे त्या परिवर्तनवादात ?

गद्य आयुष्याच्या अर्थाबद्दल बोलतं तर पद्य म्हणजेच आयुष्याचा अर्थ.

-- सलील वाघ -- रेषेवरची अक्षरे. Saleel Wagh --

माणूस एकूणात जगतो आत्मकेंद्री पद्धतीने पण मूल्ये मात्र सगळी आत्मकेंद्रविरहीत मानतो ! मग, मूल्यांसाठी आत्मकेंद्रीपणे मरत वा मारत राहतो !

NOVEMBER 5

पुरस्कार वापसी आणि छोटा राजन

काल एका बाजूला पुरस्कार वापसीची पत्रकार परिषद आणि दुसऱ्या बाजूला त्याबाबत बीजेपीने काढलेल्या एका पुस्तिकेची पत्रकार परिषद -- असे दोन्ही चालू होते. काय म्हणताहेत ते पाहू म्हणून पाहात होतो -- तेवढ्यात भूकंपच झाला -- छोटा राजनची बातमी आली ! खलास ! बाकी सगळ्या बातम्या बंदच पडल्या ! सगळ्या चॅनेल्सवर फक्त छोटा राजनचीच धूम चालू राहिली !

सारांश --

१ छोटापुढे पुरस्कार वापसी किरकोळ आहे.

२ चॅनेल्स भरभराटीला येण्यासाठी गुन्हेगारी जग समृद्ध असायला हवे.

३ आदर्शवादाच्या गप्पा मारणाऱ्या मानवी मनाला जगणे इंटरस्टिंग होण्यासाठी, स्वतःला झळ न जाणवणाऱ्या हिंसेची आणि गुन्हेगारीची गरज असते.

४ स्पर्धा नसेल, एकमेकांना खलास करणे नसेल तर जगण्यात मजाच काय राहिल, हा प्रश्न सर्वांनाच महत्त्वाचा वाटतो.

५ आतून सगळेच मर्यादित, हिंसक, वर्चस्ववादी म्हणजेच असहिष्णू असतात.

यानंतर होणाऱ्या सार्वत्रिक निवडणुकीतले भाषण -- " आमचे सर्वात महत्त्वाचे आश्वासन हे आहे की आम्ही कायमच अत्यंत सहिष्णू राहू. लोकांनी आम्हाला निवडून दिले तरीही आम्ही आमचे विचार राबवण्याची असहिष्णुता न करता विरोधकांच्याच मताने राज्य चालवू तरीही, त्यांना आम्ही असहिष्णूच वाटलो तर आम्ही राजीनामा देऊन पायउतार होऊ ! आम्हाला सत्तेची हाव नाही आणि आमच्या विचारांचेही फारसे महत्त्व नाही. आम्ही लोकशाही आणि स्वातंत्र्य निकोप ठेवण्यासाठी झटत राहू ! "

आणीबाणीच्या काळात असहिष्णुता वाढली म्हणून झालेल्या आंदोलनात हिंदुत्ववादी आणि समाजवादी एकत्र होते -- आता हिंदुत्ववाद्यांच्या काळात असहिष्णुता वाढली म्हणून काँग्रेसवाले आणि समाजवादी आंदोलन करताना दिसताहेत. ते दोघे आलटून-पालटून साले सत्तेत असतात -- समाजवादी कायमच आंदोलनात !

NOVEMBER 4

' भूमिका ' घ्या, असा आग्रह धरणाऱ्यांना हे माहीतच असते की त्यांच्या विरोधीही भूमिका असू शकतात -- पण, त्यांचीच भूमिका करेक्ट, असे त्यांचे म्हणणे असते -- हे न पटणाऱ्यांना ते असमंजस म्हणतात !

बरीचशी गाणी वा कविताही वा इतर कलाही मानवी भावभावना आणि प्रतिक्रियांचे भंपक स्तोम माजवणाऱ्या असतात ! प्रेमभंगाचे दुःख होतेच -- त्याचे काय एवढे लावलेय ?

" ही विमा पॉलिसी तुमच्यासाठी बेस्ट आहे ! "

" पटतंय मला, पण, दोनच वर्षांत अष्टग्रही येतेय -- जगच पूर्ण खलास होणार आहे ! "

" तसं काही होत नाही हो -- "

" पण, माझा त्याच्यावर पूर्ण विश्वास आहे -- "

" ही अंधश्रद्धा आहे -- तुम्ही तरी ती सोडावी -- "

" उलट, मी म्हणतोय की तुम्ही हा धंदाच थांबवा -- कशाला लोकांचे पैसे वाया घालवताय -- पाप लागेल -- तुमचंच नुकसान होईल -- "

" जाऊ द्या -- बाकी कसं काय चाललंय ? "

" मस्त ! बिनधास्त खर्च करतो -- मजेत जगतो -- दोनच वर्ष तर आहेत -- "

" हळूहळू हे मलाही पटायचा धोका दिसतोय -- जातो मी -- भेटू -- "

--- ००० ---

NOVEMBER 3

काही प्रश्न असे असतात की नुसते ते स्वतःला विचारल्यानेच अंगात शक्ती संचारते, मरगळ जाते आणि आपण नवीन झालो आहोत, असे जाणवते. असे प्रश्न प्रत्येकाला पडत असतात -- करायचे एकच -- त्यांना ' निरुपयोगी ' म्हणून टाळायचे नाही.

मिश्र फळांचा काळ --

आयुष्यभर --

कसली, कशाची फळे

कोण जाणे --

NOVEMBER 2

काही लक्षात राहणाऱ्या

काही लक्षात न राहणाऱ्या

घटना.

आपल्या मते जशा घडल्या तशा.

शिवाय न घडलेल्या

घटना.

त्या सगळ्या घटना म्हणजेच जगणे ?

NOVEMBER 1

जिच्या मी चिंध्या केल्या
ती मला घडवत होती
तिच्या स्तनांनी झाकोळत
मला मायेने आवरत होती --
माझे सर्व विश्वास हेच भ्रम
असूनही वा नसूनही
ती घडवत होती एक राज्य
मलाच अर्पण करण्यासाठी
मला कळलेच नाही वा कळले
ते दोन्ही अप्रस्तुत ठरले
जेव्हा तिच्या निरर्थ योनीने
आत्मसात केले मला
माझ्या तथाकथित
अर्थासह --
-- ००० ---

OCTOBER 31

Our sweetest songs are those that tell of saddest thought.

--- Percy Bysshe Shelley

सर्वात उदास विचार व्यक्त करणारी आपली गीतेच सर्वात मधुर असतात.

-- हे आपण अनेकदा वाचलेले आहे. आता यावर एक वेगळा प्रकाश पडतो आहे --

‘ उदास गाण्यांच्या श्रवणाने मानसिक आरोग्याला धोका ’ – ही बातमी वाचा – आजचा पुणे लोकसत्ता पृष्ठ ३ वर.
हेलसिंकी विद्यापीठातल्या शास्त्रज्ञांनी हा दावा केलेला आहे. उदास, वेदनायुक्त गाणी ऐकायची आवड असणारे लोक सतत तणावग्रस्त राहतात आणि त्यांना मनोविक्षुब्धतेचा आजार जडतो, असे ते म्हणतात. चिंताग्रस्तता आणि भयग्रस्तता ही

अशा लोकांची वैशिष्ट्ये असतात आणि कोणत्याही परिस्थितीला असे लोक धीराने तोंड देऊ शकत नाहीत, असेही ते म्हणतात. आवडत असेल तर ऐका पण अशा संगीताचा मनावर परिणाम होऊ देऊ नका, असा सल्ला ते देतात.

कलेच्या क्षेत्रात, खरे तर, आपली माती म्हणजे आपल्या मनाची माती (वर्णन या साध्या अर्थाने). त्याबाहेरचे कुणी काही करूही नाही शकत. ग्रामीण जीवन, गरिबी आणि विषमता व अन्याय -- हे विषयच फक्त आपल्या मातीतले समजले जात असावेत ! शहरात ज्याचे जीवन गेले त्याने कुठून आणायची ' आपली माती ' ? आणि आजच्या काळात, जगभर फिरणाऱ्याने त्याच्या मनाला कोणत्या मातीत घालायचे ?

October 2015

OCTOBER 30

फेसबुकवर फ्रेंडसंख्येची मर्यादा ५००० असते असे ऐकून आहे -- माझे ४९४० झालेत -- म्हणजे, फक्त ६० जागा शिल्लक आहेत ! निष्कारण मी कुणालाही अनफ्रेंड करत नाही !

त्वरा करा -- त्वरा करा -- त्वरा करा !

काहीजणांना आवडतही असेल ते, पण, " नाटकाचा शेवट अंगावर आला पाहिजे ! " असा नियम सांगायला, नाटकाचा शेवट म्हणजे काय, एखादा कुत्रा असतो का ?

आयबीएन लोकमतची म्हात्रे-फणसे ही जोडगोळी फार कंटाळा आणते -- ज्या प्रश्नाचे उत्तर पाच वाक्यांत आहे अशा सगळ्या प्रश्नांसाठी ते दोघेही पन्नास वाक्यांचे प्रश्न विचारतात ! क्लेरिटी नसणे किंवा स्वतःलाच प्रोजेक्ट करत राहण्याची इच्छा किंवा गरजेपेक्षा फारच जास्त अभ्यास करून येणे -- यांतले कोणते असेल कारण ?

OCTOBER 29

आरती प्रभूंनी अरुण कोलटकरांसारखे लिहायला हवे होते !

--- क्रिकेटवीर कपिलदेव.

हिंसा आणि लैंगिकता यांतली विविधता (व्हरायटी) दाखवणे म्हणजे त्यांचा वा त्यांच्या अर्थाचा वा त्यांच्या कारणांचा वा त्यांच्या रचनांचा शोध घेणे ?

काही लेखक, कलावंत म्हणतात की, " मी शोध घेत असतो " -- कसला शोध हे ते सांगत नाहीत ! काही तर त्याहून भारी असतात -- ते म्हणतात की, " मी स्वतःचाच शोध घेतो आहे " ! लोक बुचकळ्यात पडतात -- दिसतोय तर खरा हा समोर, तरीही स्वतःला का शोधतोय -- हे त्यांना कळत नाही ! खरेच, काय असते ही भानगड ?

OCTOBER 28

नंतर कधी कधी आपल्याच लक्षात येते -- आपले हे चुकले, ते चुकले, आपण तसे बोलायला नको होते किंवा त्या प्रकारे वागायला नको होते. मग, असे लक्षात येणे हे खरचटत राहते मनाला, आतल्या आत. पण, ते होऊन तर गेले ! मग, याला पूर्णविराम कुठे असणार ? मनाचे सातत्य हाच तर प्रॉब्लेम नसेल ?

OCTOBER 27

फेसबुकवरच्या त्या फिल्म पोस्टरच्या गंमतीत
तुम्ही असता प्रमुख भूमिकेत, पण,
त्यात नायिकाच नसते -- त्यामुळे,
आपण जरा खट्टू होतो, पण,
तेच ठीक आहे, नाही तर झुक्यावर
ढिगाने खटले दाखल झाले असते !
(आपले काय झाले असते, ते सोडूनच द्या !)

OCTOBER 26

मानवी संबंधांचे प्रश्न महत्त्वाचे असून ते समजून घ्यायला हवेत -- असे त्यांबाबतीत कुणी खुले असतात -- तर काहींना, ती भरल्या पोटांची अप्रस्तुत चैन वाटते !

मोठ्या गुन्हेगारांबद्दल समाजाच्या मनात एक सूक्ष्म आदरभाव तर नसेल ? इतके कायदे ओलांडून या देशातून त्या देशात जाणे, तिकडून तिसरीकडेच जाऊन स्वतःसारख्याच दुसऱ्या एका महान माणसाचा काटा काढणे, इतकी हिंसा करून अजून ' बाहेर ' राहता येणे ! किती ग्रेट ! काय हे कर्तृत्व ! -- समाज अचंबित तर होत नसेल ?

OCTOBER 25

प्रशान्त बागड -- Prashant Bagad

प्रशान्त बागड यांचा ' विवादे विषादे प्रमादे प्रवासे ' हा कथासंग्रह वाचला. वाचायला सुरुवात करताच हे जाणवले की लेखकाने त्याच्या जगण्याच्या आकलनाला सुसंगत असा कथेचा वेगळाच घाट आणि एक वेगळीच अनपेक्षित शैली शोधलेली आहे. या लेखकाचे हे मराठीतले एक मोठे योगदान आहे. उगीचच वेगळे काही करायचे म्हणून हे केलेले नाही (तसे जमणे अवघडच असते) तर एका तात्त्विक आवाक्यातून हे आपोआप घडून आलेले आहे. या घाटाची आणि शैलीची वैशिष्ट्ये पाहू. मुळात या कथा एखाद्या नायक-नायिकेच्या वा एखाद्या प्रमुख पात्राच्या अशा नाहीत. त्यांत कारण-परिणामस्वरूप घटनांची साखळी (लिंक) महत्वाची नाही. पात्रे, वस्तू, घटना, आठवणी, इच्छा, पात्रांचे वा निवेदकाचे विचार, निसर्गातले वा इतर अनेक तपशील, अशा असंख्य गोष्टींची ही कथा असते. हे सगळे एकत्र असते – काहीच बिनमहत्त्वाचे नसते. एक प्रकारे हा समग्रतेचा आवाका असतो – नुसत्याच मानवी क्रिया-प्रतिक्रियांचा नव्हे. त्यामुळे, अमुक एक कथा इथे का सुरू झाली आणि तिथे का संपली याचा शोध घेण्यात अर्थ नसतो. यांत कथा म्हणजे काय, नायक म्हणजे काय, आशय म्हणजे काय, गाभा म्हणजे काय – अशा विषयांवरही मजकूर येतो. कारण लेखकाला त्याच्या आकलनसंगत असणाऱ्या त्याच्या शैलीच्या नवेपणाचे भान आहे. भूतकाळाचा परिणाम सांगणे वा पुढे काय होणार याची उत्सुकता बाळगणे – यांत या कथांना रसच नाही. या वर्तमानकेंद्री कथा आहेत. अशा या अनवट, विचित्र लेखनपद्धतीतून सतत जगण्यातल्या निरर्थकतेची जाणीव होत राहते. पण, ही निरर्थकता निराशावादी नसून फक्त बौद्धिक अर्थाचा अभाव सुचवणारी वाटते. सर्वच कथांत बागडांच्या या मर्मवृष्टीचा प्रत्यय येतो. पण, काही ठिकाणी बागड या शैली-नावीन्याच्या प्रेमाला बळी पडतात असे वाटते. अशा वेळी ते सगळे रुक्ष, चोथा तपशील वाटू लागतात. अशा लेखनपद्धतीत जान टिकून राहण्यासाठी लेखकाला सतत अलिप्त राहणे भाग आहे. मुळात, या प्रकारच्या लेखनाला वाचक धीराचा लागणार – हे ओळखून, खरे तर, बागडांनी त्याला हुसकावून लावणारी शीर्षके देऊ नयेत, असे वाटते. या संग्रहातली ' गढी ' ही कथा मला विशेष आवडली. संग्रहाचे नाव तेच दिले असते तर बरे झाले असते. या प्रकारच्या लेखनाला एका असिधारा भानाची आवश्यकता आहे – जरा इकडे-तिकडे झाले की त्या लेखनाची वाट लागण्याचा धोका असणार. मी काही इथे या संग्रहाचे परीक्षण करत नाहीय. मराठीतला हा एक वेगळाच ताकदवर कथाकार वाचल्यामुळे त्याची वैशिष्ट्ये इथल्या फ्रेंडसना

सांगावीत, इतकाच उद्देश आहे. या कथा कशा वाचायला हव्यात याचा थोडा निर्देश व्हावा, हाही हेतू आहे. कथेचे क्षेत्र खूपच विस्तारून देणारा, लेखनातल्या स्वातंत्र्याची वेगळी क्षितिजे दाखवणारा असा हा कथासंग्रह आहे. छान वाटले !

ज्यांच्याशी बोलावे असे वाटत असते, असे खूप फ्रेंडस असतात -- दिवसात २४ च तास असतात -- आपल्याही मर्यादा असतात -- शिवाय आपली काही कामेही आपल्याला करायची असतातच -- मग, मूक स्नेहलहरी पाठवण्याखेरीज आपण काहीच करू शकत नाही --

OCTOBER 24

आज एकजण क्षला दहशतवादी म्हणतो तर त्यालाच दुसरा तसे म्हणायला तयार नसतो. काल दहशतवाद्यांच्या यादीत असलेल्याचे नाव आज त्या यादीतून काढले जाते. जागतिक विद्वानही दहशतवाद म्हणजे नेमके काय, हे ठरवायचे प्रयत्न करत राहतात ! -- हे गोंधळ खरे तर भाषेचे वा विचारांचे नसतातच -- हा माणसाच्या रोगट मनाचा अटळ परिणाम असतो. (सुकुमार शिंदोरे यांचा आजच्या मटामधला ' दहशतवादाची व्याख्या ठरविताना ' हा लेख वाचून मनात आलेले विचार.)

OCTOBER 23

“ मुख्य म्हणजे स्त्रीवरील अत्याचारांचे स्वरूप बदलते आहे, ते अधिक व्यामिश्र आणि गुंतागुंतीचे झाले आहे. कोणताही प्रश्न सुटा राहिलेला नाही, सर्व प्रश्न एकात एक अडकल्याने त्यांना साधी सोडवणूक मिळण्याचाही काळ राहिलेला नाही. एकूणच जीवन इतके जटिल आणि धावपळीचे झालेले आहे की एखाद्या प्रश्नापाशी थांबण्याइतकी कुणाला सवड नाही. प्रश्न तात्पुरता सोडवा, नाही तर त्याच्यासकट पुढे चला, अशीच एकूण सामाजिक वृत्ती राहि लेली आहे. अशा समाजात चळवळींचा प्रभाव फार काळ टिकत नाही. “

-- ' स्त्री चळवळींचा अस्त ' -- डॉ. अश्विनी धोंगडे – चतुरंग पुरवणी, आजचा लोकसत्ता.

--- या बाबतीत, मला असे वाटते की जागरूक स्त्रियांची संख्या वाढलेली आहे आणि व्यक्तिगत स्तरावर आपापली स्पेस निर्माण करण्याची त्यांच्यांतली प्रक्रिया चालूच आहे. यातून इतरही स्त्रिया शिकत जातीलच. पुरुषांमधेही स्त्री-स्वातंत्र्याचे भान वाढत आहे, असे वाटते. तुमची काय आहेत मते ?

विवेकाने वागतो म्हणणाऱ्यांमध्येही फूट असते -- विवेक, वेगवेगळे निर्णय वा कृती योग्य ठरवू शकतो -- विवेक म्हणजे काही ' सत्याकडे पोचणारी ' जादूची कांडी नसते.

OCTOBER 22

१ मनाची व्याख्या माहीत नाही.

२ मानसिक आजारही शारीरिक बदलावर अवलंबून असतो.

--- वैज्ञानिक विदिता वैद्य. (आजचा लोकसत्ता).

मेंदूचा व्यायाम

काम केलं नाही तर मेंदूला गंज चढतो हा वाक्प्रचार खरा आहे. मेंदूला सतत नवं काम द्या, नवं खाद्य द्या. अशाने वय वाढलं तरी मेंदू चांगला कार्यरत राहिल.

-- वैज्ञानिक विदिता वैद्य. (आजचा लोकसत्ता).

(माझी नाटके बघा, असे मी उगीचच नाही सांगत !)

" हॅलो, आम्ही अमुक दिवशी तमुक फ्लॉईटनं ठमुक देशाला चाललोय -- खूप गडबडीत आहे -- "

" एक मिनिट ! तुला माझ्या शुभेच्छा घ्यायलाही वेळ नाहीय -- फोन ठेवतोय -- "

OCTOBER 21

नासाच्या हबल दुर्बिणीच्या माहितीच्या आधारे --

आपल्या दीर्घिकेत म्हणजे आकाशगंगेत वसाहतयोग्य म्हणजे ताऱ्यापासून विशिष्ट अंतरावर असलेले ग्रह बरेच आहेत.

आकाशगंगेत पृथ्वीच्या आकाराचे किमान एक अन्न ग्रह असू शकतात. ते खडकाळ स्वरूपात आहेत. आपल्या विश्वातील

१०० अन्न आकाशगंगा निरीक्षणाच्या टप्प्यात आहेत, त्यांचा विचार करता, अशा ग्रहांची संख्या किती असेल याची

कल्पनाच केलेली बरी.

--- आजचा लोकसत्ता.

(प्रत्येक पक्षाला एकेक ग्रह देता आला तर ही निवडणुकांची आणि मारामाऱ्यांची कटकट मिटू शकेल का ?)

सणांशी आपल्याला काही देणेघेणे असो वा नसो, दुसऱ्यांची मने आणि संबंध संभाळण्यासाठी आपण ' ईद मुबारक ' वा ' हॅपी ख्रिस्मस ' म्हणतोच ना, एक औपचारिकता म्हणून का असे ना, तसेच, ' शुभ दसरा ' म्हणायला काय हरकत आहे ? आपण सणात गुंतू नये, म्हणजे झाले !

OCTOBER 20

इस्पितळात उत्तम काम करणाऱ्या एखाद्या नर्सपेक्षा एखादा अभिनेता, एखादी नर्तकी, एखादा साहित्यिक वा एखादा शास्त्रज्ञ -- अरे हो, एखादा पंतप्रधान -- यांना जास्त ग्लॅमर द्यायची गरज काय ? मुळात ग्लॅमरच कशाला ? ज्याने त्याने आपापल्या कुवतीने करावीत कामे -- प्रसिद्धी आणि व्यक्तिपूजा या निरर्थक गोष्टी आहेत --

OCTOBER 19

वाचनसंस्कृतीचे अवडंबर

आपण ' वाचनसंस्कृती ' म्हणतो तेव्हा आणखी कोणत्या प्रकारच्या संस्कृती आपण मानलेल्या असतात ? समजा, अभ्यास, चिंतन, मनन, अस्मिता, गर्व, राडा, समता अशा काही संस्कृती. संस्कृतीचे असे विभाग पाडता येतात का, हा प्रश्न इथे विचारात घ्यावा लागणार. आणि तसे नसेल तर एकसंध संस्कृती म्हणजे काय, हे आधी समजून घ्यावे लागणार. हा झाला एक मुद्दा. दुसरे असे की वाचन करणाऱ्यांची समाजात जी संख्या असते त्यांतले नव्वद टक्के लोक हे उपयुक्त किंवा वेळकाढू, वेळमारू (खून या अर्थी), वेळवधू (वध या अर्थी), वेळढकलू, पळकाढू, वगैरे प्रकारांचे वाचन करत असतात. वाचकांची संख्या जरी वाढली तरी प्रमाण हेच राहते. आपण वाचनसंस्कृती वाढावी, असे म्हणतो तेव्हा वाचकांची संख्या फक्त वाढावी, एवढेच म्हणत असू तर कालौघात शिक्षणप्रसाराबरोबर ते घडत जातेच. यावरून असे उघडच अनुमान दिसते की ' वाचनसंस्कृती ' हा शब्द आपण सर्जक लेखनाचे वाचन, या अर्थी वापरतो. यात, अर्थातच, प्रामुख्याने ललित साहित्य येते. माहितीचे, संशोधनाचे साहित्यही येते. आता सर्जक साहित्य म्हणजे परिवर्तनवादी भूमिका घेणारे साहित्य की एकूणच मानवी जगण्यातल्या गुंतागुंतीसह जगण्याचे भान घेणारे साहित्य -- यावर मतभेद असतात. सध्या, ते दोन्ही महत्त्वाचे आणि दोन्ही सांस्कृतिकच, असे म्हटले तरीही, कुणालाही, हे कितीसे वाचणे शक्य आहे ? रेल्वेतला कारकून, ग्रामसेवक, दुकानदार, कारखान्यातला अधिकारी, पोलीस, सैनिक, कामगार, शेतकरी, वकील, सरकारी नोकर -- हे सगळे असे ललित साहित्य कितपत वाचू शकतात ? या दोन्ही प्रकारांतल्या साहित्याचे मुबलक उत्पादन होत असते, वाचणारे वाचणार किती ? अगदी जगन्मान्य साहित्य म्हटले तरी हजारो पुस्तके असतात. इथे प्रश्न असा येतो की अशी खूप पुस्तके वाचणे कशासाठी

महत्त्वाचे असू शकते ? खरे तर, तशी गरज दिसत नाही. सहज, जगण्याच्या ओघात दोनचार सर्जक पुस्तके वाचली गेली तरी ते ' पूर्ण ' ठरू शकते. नुसताच अनुभवांचा साठा वाढणेही महत्त्वाचे आहे, असे म्हटले तर त्यासाठी आता वाचनाची फारशी गरज नाहीय. माध्यमे ते काम प्रचंड प्रमाणावर करत आहेत. आणि सर्वच वाचन महत्त्वाचे म्हणावे तर फेसबुक, व्हॉटसप, इंटरनेट इथे होणारे वाचनही महत्त्वाचे ठरावे. असो. हे सगळे मुद्दे आहेत. वाचनसंस्कृतीचे खोटे महत्त्व वाढवून बहुसंख्यांना न्यूनगंड देण्याचे काही कारण दिसत नाही. आणि स्वतःच्या व्यवसायासाठीच खूप वाचावे लागणारे प्राध्यापक आणि माध्यमांतले लोक हे सांस्कृतिक दृष्ट्या इतरांपेक्षा कोणत्या अर्थाने अधिक प्रगल्भ वा श्रेष्ठ असतात ? तसे काही दिसत नाही. खूप वाचणे आणि सतत वाचणे हे काही संस्कृतीचे अविभाज्य अंग आहे, असे म्हणता येत नाही. हे सगळे विचारात घेता ' वाचनसंस्कृती ' या नावाखाली जे चालू आहे ते निव्वळ वाचनाचे अवडंबर माजवणे चालू आहे, असे का म्हणू नये ? शहाणपण (विज्डम) म्हणजे काय आणि वाचनावर ते कितपत अवलंबून असते ?

OCTOBER 17

विचारसरण्या आणि भूमिका यांचे उदात्त डंके कुठल्या अडगळीत जाऊन पडले, ते कळणारही नाही ! महाराष्ट्राच्या संस्कृतीचे गोडवे केवढे प्रचंड आणि शक्तिमान आहेत ! विरोधक आणि सत्ताधारी या भेदाहून खूपच व्यापक भूमिकेतून चालते इथले हितैषी आणि उदार राजकारण !

एक पुरुष समजा एखाद्या स्त्रीच्या प्रेमात व्यग्र आहे आणि दुसरा पुरुष समजा एखाद्या जातीच्या वा धर्माच्या द्वेषात व्यग्र आहे -- अशा स्थितीत दोघेही असे ना तसे ' जळत ' च असणार ना ! मग, प्रेम आणि द्वेष दोन्ही सारखेच समजावेत का ?

आपले मित्र Prashant Bagad यांचा ' विवादे विषादे प्रमादे प्रवासे ' हा कथासंग्रह वाचतो आहे. कथा आवडताहेत. पूर्ण वाचून झाल्यावर त्यावर इथे लिहीन.

OCTOBER 16

ह ह ह -- हुडहुडी भरल्याचा आवाज

हा हा हा -- गडगडाटी हास्य

ही ही ही -- दात विचकून हास्य

हू हू हू -- रानटी हास्य

हे हे हे -- फेसबुकवर चालणारे समंजस हास्य !

मंगळावर गौतम बुद्धाचा पुतळा आहे, अशी बातमी दिली एका चॅनेलने ! माझी तरी यावर विश्वास ठेवण्याची इच्छा आहे !

वस्तू आणि घटना यांनीच फक्त युक्त जग आणि जगणे असेल तर
त्यांची मांडणी सर्वांना हितकारक आणि सुखकारक कशी होईल
ते सांगता आले पाहिजे -- ते तर कुणालाच जमणारे नाहीय --
त्यामुळे, निरर्थक संघर्ष अटळ !

OCTOBER 15

फेसबुकवरच्या माझ्या एका लंडनच्या वयस्कर मैत्रिणीने तिची एक समस्या इथे शेयर केलेली आहे. ती भाड्याच्या घरात राहते. रोज संध्याकाळपासून ते रात्री एक वाजेपर्यंत तिच्या बेडरूमजवळ असणाऱ्या तिच्या शेजाऱ्यांच्या गच्चित धिंगाणा चालू असतो. पिणे, खाणे, मोठमोठ्या आवाजांत गप्पा, वगैरे. तिला सुमारे अकराला झोपायचे असते, पण, या गोंधळामुळे ती झोपू शकत नाही. तिने त्यांना हे सांगून पाहिले पण त्यांनी त्याकडे दुर्लक्ष केलेले आहे. त्यांना दंगा करायला दुसरी जागा नाहीय आणि तिला झोपायलाही दुसरी जागा नाहीय. तिला कुणी सल्ला दिला की पोलिसात तक्रार कर, पण, लगेच दुसऱ्याने सांगितले की तसे केल्यास शेजाऱ्यांशी युद्धच सुरू होईल आणि ते, आहे याहून अधिकच त्रासदायक ठरेल ! -- आहे ना अवघड समस्या ?

OCTOBER 14

सरकार म्हणजे कोण ? जनतेने निवडून दिलेले जनतेचे प्रतिनिधी ! मग ते कुणीही असोत -- हे वा ते ! ते आपल्याला पुरस्कार देतात असे लेखकांनी वा कुणीही का समजावे ? ते पुरस्कार जनतेने दिलेले असतात ! परत कुणाला करताय ! ?

OCTOBER 11

वा ! याला म्हणतात पाऊस ! (मुक्काम -- पुणे.)

OCTOBER 10

भारतीयामधील वाढता ताण-तणाव लक्षात घेऊन जागतिक आरोग्य संघटनेने (डब्ल्यूएचओ) मानसिक आजार म्हणजे भविष्यातील ' हिडन इमर्जन्सी ' (दडलेली आणीबाणी) असे वर्णन केले आहे. पुढील पाच वर्षांत देशातील २० टक्के लोकांना मानसिक आजाराचा सामना करावा लागेल, असे भाकित डब्ल्यूएचओ ने वर्तवले आहे. देशासाठी हे मोठे आव्हान आहे.

--- आजचा मटा पृष्ठ ६.

(काल १० ऑक्टोबर हा वर्ल्ड मॅटल हेल्थ डे -- होता.)

इथे काहीही लिहिले तरी --

ते, ते लिहिणाऱ्याच्या व्यक्तिगत आयुष्यातलेच आहे, असे समजले जाते.

उपरोध वगळून, बऱ्याचदा, सरळ अर्थाने घेतले जाते.

सूचकतेकडे, अनेकदा, लक्षच दिले जात नाही.

-- अवघड आहेत हे प्रश्न !

फेसबुकवर अलिकडेच सुरू झालेली Reply -- उत्तर -- ही पद्धत चुकीची आहे -- आपण एखाद्या कॉमेंटवर रिप्लाय लिहिले आणि त्यामुळे मूळ कॉमेंटकर्त्याला पटले की त्याची कॉमेंटच अत्यंत चुकीची होती -- आणि म्हणून समजा त्याने ती त्याची कॉमेंटच डिलीट केली तर त्याबरोबर आपले उत्तर वा आणखीही काही विचारांची देवाणघेवाण झाली असेल तर ते सगळेच डिलीट होते -- मूळ कॉमेंटकर्त्याला इतरांचे लेखन डिलीट करण्याचा अधिकार असू नये.-- तुम्हाला काय वाटते ?

जगण्यातला विरोधाभास आणि निरुत्तर करणाऱ्या परिस्थिती कधी दिसतात, कधी कुणाच्या बोलण्यातून लक्षात येतात -- मी जे इथे वा माझ्या लेखनातून मांडतो ते सगळे माझेच म्हटले तर मी, एकाच आयुष्यात, शेकडो आयुष्ये जगत असतो, असे होईल !

OCTOBER 9

" बरं झालं, आईवडिलांनी केलेले संस्कार झुगारून, बिनबोभाट लाच खात आलो ते -- त्यामुळं आईवर नीट डॉक्टरी इलाज तरी करता आले आणि ती वाचली तरी ! -- कुठून आणले असते इतके पैसे ? ! "

OCTOBER 8

आज एक लघुतम कथा सांगतोय. एके दिवशी, रस्त्याकडेच्या एका मोकळ्या जागेत एका फूलविक्रेत्याने त्याचे दुकान सुरू केले. एक खाट, तीवर चादर, बसायला खुर्ची आणि उन्हापावसापासून रक्षणासाठी एक मोठी रंगीत पट्ट्यांची छत्री. आणि अर्थात योग्य व्यक्तींचे हसे ठरवूनच. तरीही, कोणताही बदल हा काही ना काही प्रश्न घेऊनच येतो की काय, कोण जाणे. तिथे समोर असणाऱ्या डॉक्टरांकडे येणाऱ्या विचाऱ्या पेशंटंसाठीचे पार्किंग त्या दुकानामुळे तेवढे कमी झाले. अनधिकृत दुकानामुळे झालेल्या या गैरसोयीमुळे डॉक्टर खवळले. इथे दुकान नाही चालणार, हे पार्किंग आहे, ऐकलेत तर ठीक, नाही तर हे सगळे उचलून फेकून देईन, म्हणाले. फुलवाला म्हणाला, नाही ते बोलू नका ! मी गरीब आहे हे कबूल, पण, नम्रतेबरोबरच इतर जालीम मार्गही आहेत माझ्याकडे ! आता डॉक्टर विचारात पडले. देशात गरिबी असल्यामुळेच लोक असे बेकायदेशीर वागतात, असा विचार त्यांना सुचला. (आपण तरी कुठे सगळे कायदे पाळत धंदा करतोय, हेही येऊन गेलेच मनात !) आपण आधी गरिबी कमी करायलाच हातभार लावायला हवा, असेही त्यांना वाटले. त्यासाठी निदान, आपल्या परीने आपण गरिबांना सवलती देत जाऊ, असाही विचार त्यांच्या मनाला क्षणभर चाटून गेला. पण, लगेच दुसरा विचार आला – या भोसडीच्या गरिबामुळेच तर माझ्याकडे येणाऱ्या विचाऱ्या रोगग्रस्त लोकांची आणि त्यांच्या नातेवाईकांची गैरसोय होणार आहे ! काही कुणाला सवलत द्यायची गरज नाहीय ! आणि गरिबी घालवण्यासाठी मतदान करतोच की आपण ! फार तर एक करू – त्याच्या या बेकायदेशीर दुकानाकडे आपण दुर्लक्ष करू आणि आपल्या पेशंटंंना होणारा त्रास हा सरकारच्या नाकर्तेपणामुळे होतोय आणि सरकारचे आपण झ्याट काही वाकडे करू शकत नाही – हे समजून गप्प राहू ! आता तो फुलवाला, त्याचे ते दुकान आणि त्याचा धंदा छान फुलत चालले आहेत ! आणि कुठेही वाट वाकडी न करता जाण्यायेण्याच्या वाटेवरच हारफुले मिळू लागल्याने देवभक्तांचीही चांगली सोय झालेली आहे !

स्त्रीमुक्ती

Rangnath Pathare – रंगनाथ पठारे यांचे ‘ नामुश्कीचे स्वगत ’ हे पुस्तक वाचायच्या राहिलेल्या इच्छित पुस्तकांच्या यादीत होते. ते सध्या वाचतो आहे. ओळीने वाचत चाललो आहे. ‘ नामुश्की ’ हा कॉमन थीम – आशय – असलेले हे अनेक लेख आहेत. पठान्यांची संपन्न बहुश्रुतता, विस्तृत अनुभव आणि असंख्य निरीक्षणे यांनी युक्त असे हे लेख आहेत. निम्मे पुस्तक झाले आहे वाचून. त्यातला ‘ स्त्रीमुक्ती ’ हा लेख मला अत्यंत इंटरेस्टिंग आणि महत्त्वाचा वाटला. एक कनिष्ठ मध्यमवर्गीय कुटुंब, पतिपत्नींचे एकमेकांवर प्रेम, पत्नीला नवऱ्याच्या स्वामित्वभावेचा अडथळाच नसणे आणि तिच्या स्वभावाला अनुसरून तिने बाहेर अनेकांशी संग करत राहणे, नवऱ्यासमोरही इतर पुरुषांना तिच्याशी प्रेमाच्या हक्काने बोलू-वागू देणे आणि शेवटी मुले नवऱ्याकडे सोडून कुणाबरोबर तरी निघून जाणे – अशा हकीगतीवर हा लेख आहे. निवेदक शेवटी त्या नवऱ्याला ‘ नेभळट ’ म्हणतो. स्त्रीमुक्ती-विचारातल्या अनेक मुद्यांमध्ये लैंगिक स्वातंत्र्य आणि स्वामित्व हक्क हे मुद्देही येतात. या लेखावर पूर्वी कुठे काही चर्चा झाली होती की नाही, ते मला माहित नाही, पण, यावर चर्चा व्हायला हवी, असा हा लेख आहे. निवेदक त्या नवऱ्याला नेभळट म्हणतो कारण तो हे सगळे प्रेमामुळे चालवून घेत असला तरीही, त्याचा

मानसिक मार खातच चालवून घेतो आहे – जे त्याच्या, ती सोडून गेल्यानंतरच्या अवस्थेवरून दिसून येते. याचा अर्थ, एक तर हे नाते नेमळट किंवा स्वामित्व हक्काने जखडलेले, असेच असणार ! दोन अण्वस्त्रधारी राष्ट्रे जशी एकमेकांशी गुण्यागोविंदाने राहतात, तसेच म्हणायचे हे ! एकमेकांच्या भीतीने नॉर्मल असणे ! यातून येणारा, जगभरच्या साहित्यातून व्यक्त झालेला चोरटेपणा संभाळत ! हा स्त्रीमुक्तीचा प्रश्न आहे की मालकी हक्काचा की मानापमानाचा ? या नात्यातल्या प्रतारणेची आणि हिंसेची शक्यता नष्ट होऊ शकेल का ? एकूणात, आदर्श नाते कसे असायला हवे ?

OCTOBER 6

आपण तिच्या योग्य नाहीच, असे तिला वाटणे किंवा व्यक्त होण्यात आपल्याकडून घाई होणे, पुरेसा वेळ दिला न जाणे -- असे काहीही असू शकते -- पण, ती ' नाही ' म्हणाली की विषय कट व्हायला हवा. शिका आणि तुमच्या योग्य शोधा ना साथीदार -- नामर्दासारखे पराभव पत्करून, तीच एक आहे, अशी लाचार वृत्ती कशाला ?

OCTOBER 5

हळूहळू दोघांनाही एकमेकांचे स्वभाव, सवयी, आवडीनिवडी, मतभेदाचे मुद्दे -- हे सगळे समजत जाऊन सवयीचे होते. नात्यातला नवेपणाच खलास होतो. त्यामुळे, चार्म खलास होतो. मग रटाळपणे रेटणे चालू राहते. -- हेच असते मुख्य कारण नावीन्याचा शोध सुरू होण्याचे ! इतर सबबी आणि कारणे आनुवंशिक ' सापडत ' जाणारी असतात. नात्यात नावीन्य न राहणे -- हीच असते प्रमुख समस्या.

OCTOBER 4

फारसे उत्तेजित न होता उत्तेजकतेची आवड मनापासून जोपासायची कला माणसाने अनुभवाने आत्मसात केलेली आहे -- अन्यथा, बसल्या ठिकाणी उत्तेजित होत होत मरून गेला असता तो -- इतका सतत उत्तेजकतेचा मारा चालू आहे !

OCTOBER 3

प्रत्यक्ष सुख उत्तम, पण, भूतकाळातल्या वा भविष्यकाळातल्या सुखाचे विचार इजाकारक !

कोणत्याही क्षणी मी
पूर्ण सच्चा असलो तर
दुसऱ्या व्यक्तीच्या
सच्चेपणाची मला
चिंताच असत नाही –
दुसऱ्या व्यक्तीचा
आयुष्यभरचा
सच्चेपणा हवा असणे ?
– हे फक्त
स्वतः सच्चे नसण्यातच --
-- केवळ त्यातच शक्य !
--- ००० ---

स्वातःच्या प्रश्नांत अतितीव्रतेने व्यग्र --
दुसऱ्या कुणाचेही काहीच जाणवायला
वेळच नाही – अशा व्यक्तीने या पृथ्वीवर
सगळ्यांबरोबर जगण्यात
मतलबच काय ?
--- ००० ---

शिव्यांच्या निर्ढावलेल्याही झोंबतील
त्याचे रक्त तापवतील
अशा अपमानदायक
हव्यात शिव्या –
त्या देणाऱ्यालाही हिंसेचे
पुरेपूर समाधान देणाऱ्या –
एकाचे मन अपमानाने
एकाचे हिंसेने गोठायला हवे –
दोघांचेही जगणे त्या वेळी

बंदच पडायला हवे --
त्यातून पुढे खूनबीन पडू शकले
तर फारच छान !
जगणे थांबवण्याचे हे हत्यार
फक्त शूरांसाठीच असते --
त्यांनाच शोभते !
आदर्श स्थितीत
कधीही चांगले
सर्वानीच शूर असणे --
--- ००० ---

जगणे प्रतिमांमध्ये गोठवून टाकणारी कविता
संपन्न असली तरीही ती
गुदमरवून ठार करणारी असते -- कवितेने
प्रतिमांतून बाहेर पडण्याच्या मोकळ्या जागा
सोडल्या तरच ती जगण्याची कविता
असते --

कुठलेही शब्द म्हणजे प्रतिमाच
शब्दांनी गच्च भरलेले मन
असते सवयीचे गुलाम
-- शब्दच जेव्हा कंट्रोल करतात
इतर शब्दांना तेव्हा
निर्माण होतो नुसताच स्वच्छळ
-- सर्व शब्दांचा एकत्रित आवाका
घेण्यासाठी लागते
मोकळी जागा जी
असावीच लागते
जगण्याच्या कवितेत --

--- ००० ---

न झालेल्या, सुटलेल्या, मिटलेल्या,
संपलेल्या, मार्गी लागलेल्या
कामांची, संबंधांची, प्रश्नांची,
समस्यांची संख्या प्रचंड !
असे रोज !
माणूस मेल्यावरच या सगळ्या लायनी
निष्प्राण होणार, त्याच क्षणी ! पण
असेस्तोवर सोडणार नाहीत !
असा माणूस नवे कपडे घालून
नटूनथटून समारंभाला जातो, हसतो
काहीच अर्धवट नसल्यासारखा
विचारपूस करतो, गप्पा मारतो
यशस्वीपणे, आत्मविश्वासाने वागतो !
वर्षानुवर्षे !
आणि असे सगळे एकमेकांचा हेवा करतात
आयुष्यभर !

--- ००० ---

OCTOBER 1

विज्ञान, तत्त्वज्ञान, योग, धर्म – हे जगणे समजून घेण्याचे मार्ग आहेत – त्याचप्रमाणे, साहित्य आणि कला हेही त्याच
तोलामोलाचे मार्ग आहेत. ज्याला जो जमेल / आवडेल तो मार्ग निवडला जातो. यांतला कोणताही मार्ग, फक्त करमणूक
वा पळवाट म्हणून वा रागालोभासाठी वापरला गेला तर त्यामुळे जगणे भ्रष्ट होते आणि त्यातून दुफळी, विषमता आणि
हिंसा यांची पैदास होते.

माझ्या समोर नेहमीच खूप काही ना काही असते – आता कविता लिहावी, असे वाटले की मी ती लिहितो –
कविता ' सुचावी ' म्हणून कधीच वाट पाहात बसत नाही –

September 2015

SEPTEMBER 28

खरे आहे

स्त्री असते रोमॅंटिक

तिची ठेवण तिचे मन

यांतून असते तिला भान

तिच्या सत्तेचे जी तिला

गाजवायची नसते कुठेच

तिला आवडतो सामोपचार

सहजीवन आणि स्नेह

पुरुषाला सगळे

नीट आणि निश्चित

हवे असते आणि तिला असते जाण

जगण्यातल्या अनिश्चिततेची

धोक्याची आणि नाशाचीही

पुरुषाच्या विचारी मेंदूत

शिरू नाही शकत तिच्या

उत्स्फूर्ततेचे तर्कशास्त्र

ज्याचे आकार तिच्यासारखेच

असतात लोभस आणि स्फोटक

तोडण्यापेक्षा जुळवावे

शिक्षेपेक्षा क्षमा करावी

स्वप्ने अबाधित ठेवावी

हे असते तिचे तत्त्वज्ञान

तिचे संमोहन पसरते

नकळत कधी जाणीवपूर्वकही

अमुक तिला हवेच असा तिचा

आग्रह नसतो पण आपसूकच

विश्व तिला अनुकूल होते
पुरुषाच्या आकलनाबाहेर
ती साधी असते
एखाद्या फुलासारखी
नुसती असू इच्छिणारी
ही नसते तिची नाजूकता वा असमर्थता
असते वज्रशक्ती
तिची ती अमोघ
ती पटवून कसे देणार
पुरुषी विचारी मेंदूला
सहजतेचे महत्त्व
विचारांतून – ती शांत राहाते
तिला कळतो यातला मूलप्रश्न
ज्याचे निराकरण असूच नाही शकत
ती स्वप्ने पाहात राहते
जी नसतात पळवाटा तर
असतात तिचे जगणेच
तिच्या शरीराचा कण न कण उद्युक्त
उत्सुक आणि सळसळता
प्रत्येक क्षणासाठी
तिचे ओठ स्तन मांड्या योनी
तिच्या पापण्या
तिचे डोळे
तिचे चालणे वळणे पाहणे
तिच्या वस्त्रांचे किंचितसे लहरणेही
अद्भूत खजिन्यासारखे संपन्न
निर्मितीची अगाध नदी असणारे
तिच्यामुळेच पूर्णत्व
अन्यथा संघर्षमय

विचारांच्या हिंसेत

काय घडेल ? काय उरेल ? ...

--- ००० ---

जात शिक्षण संपत्ती सत्ता रूढी

या सर्वांमुळे येणारी विषमता

हळूहळू नष्ट करण्याचे प्रयत्न

हजारो वर्षे चालतील

समानतेचा आग्रह

नसणाऱ्या निसर्गात

माणसांच्या मनांतली

विषमता जाऊ शकेल का

एका क्षणात ?

नुसतेच प्रयत्न चालू आणि

विषमता अबाधित --

हळूहळू थकणे नुसते ...

प्रयत्नांची पराकाष्ठा

करत न्यायवादी

न भेदता हे चक्र

प्रगतीच्या समाधानात ...

सर्वांचे स्वभाव प्रेमाने

वा सक्तीने सुधारतील --

जणू हिंसाच सोडतील

हळूहळू हा विश्वास

एकत्र आणणारा

आशावाद्यांना

त्यांच्यांतले संघर्ष

न मालवता ...

किती झाले बदल

किती मिळाला न्याय
लढत राहू असेच
जोमाने ... हळूहळू ...
--- ००० ---

SEPTEMBER 27

बोधप्रद म्हणजेच टाकाऊ
न होता जनरल जगण्याची
कविता लिहिता येईल ?
‘ मला समजलेय ’ म्हणणारा
प्रत्येक गधडा संघर्षात
इतरांबरोबर ... ही मात्र
जनरल असूनही
बोधप्रद नसलेली
कविता ...
--- ००० ---

सर्वानुमते वाईटच
असे जे घडू नये
तेच घडते
कुणालाही नकळत
अपराधभावनेशिवाय ...
सर्वानुमते सगळे
नीटच चालू असते
सर्वांचेच
कुणालाही नकळत
अपराधभावनेशिवाय ...
--- ००० ---

हजारो साखळ्यांच्या हजारो कारणपरंपरा
प्रत्येक घटनेमागे ती घडतानाही हजारो ...
कागदोपत्री न नोंदलेल्या सर्व घटना
संबंधित मने नष्ट होताच नष्ट ...
कुठे कधी काय घडले होते -- तर
फक्त आकाश भावहीन जिथे
ना पक्षी ना ढग ना डाग
ना साक्षात्कार ना बलात्कार
अन्यथा आठवणींच्या प्रदूषणाने
नवे संभोगही शक्य नसते झाले
सुखनिधाने सर्व निधन पावली असती
माणसाचे जगणे सुधारणारे आशावादी
जगण्या आधीच कंटाळले असते ...
अज्ञावधी स्मृती हर क्षणी नष्ट
होत असल्यानेच मनाचा अभ्यास करत
जगणे चालू तरी राहतेय !...
--- ००० ---

SEPTEMBER 26

आपले मित्र मुरलीधर खैरनार यांच्या ' शोध ' या कादंबरीवरचा आजच्या मटातला लेख वाचा. त्यांनी या कादंबरीसाठी घेतलेल्या मेहनतीबद्दल वाचून कुणाचीही छाती दडपून जाईल ! ग्रेट, मित्रवर्य, खैरनारजी ! मनःपूर्वक अभिनंदन !

चार दिवस -- चार कविता या मालिकेतली माझी चौथी अशी एकच कविता देण्या एवजी दोन अगदी वेगळ्या कवींच्या कविता देतोय -- आशयात काही समानता दिसते का, बघा --

एक कविता वॉल्ट व्हिटमनची आणि एक झेन कवी न्योकन याची आहे.

आज, ही मालिका पुढे नेण्यासाठी मी छाया थोरात Chhaya Thorat यांना निमंत्रित करतो आहे.

A zen poem –

“Too lazy to be ambitious,
I let the world take care of itself.
Ten days’ worth of rice in my bag;
a bundle of twigs by the fireplace.
Why chatter about delusion and enlightenment?
Listening to the night rain on my roof,
I sit comfortably, with both legs stretched out.”

- Ryokan

Walt Whitman

NO LABOUR-SAVING MACHINE.

NO labour-saving machine,
Nor discovery have I made,
Nor will I be able to leave behind me any wealthy
bequest to found hospital or library,
Nor reminiscence of any deed of courage for America,
Nor literary success nor intellect; nor book for the
book-shelf,
But a few carols vibrating through the air I leave,
For comrades and lovers.

--- 000 ---

चार दिवस -- चार कविता या मालिकेसाठी Ravee Lakhe -- यांचेही निमंत्रण मिळाले आहे. काल माझे नेट बंद होते.
कालची, या मालिकेतली माझी तिसरी कविता --

Walt Whitman (1819–1892). Leaves of Grass. 1900.

All is Truth

O ME, man of slack faith so long!
Standing aloof—denying portions so long;

Only aware to-day of compact, all-diffused truth;
Discovering to-day there is no lie, or form of lie, and can be none, but grows as
inevitably upon itself as the truth does upon itself,
Or as any law of the earth, or any natural production of the earth does. 5

(This is curious, and may not be realized immediately—But it must be realized;
I feel in myself that I represent falsehoods equally with the rest,
And that the universe does.)

Where has fail'd a perfect return, indifferent of lies or the truth?
Is it upon the ground, or in water or fire? or in the spirit of man? or in the meat and
blood? 10

Meditating among liars, and retreating sternly into myself, I see that there are really no
liars or lies after all,
And that nothing fails its perfect return—And that what are called lies are perfect
returns,
And that each thing exactly represents itself, and what has preceded it,

And that the truth includes all, and is compact, just as much as space is compact,
And that there is no flaw or vacuum in the amount of the truth—but that all is truth
without exception; 15

And henceforth I will go celebrate anything I see or am,
And sing and laugh, and deny nothing.

--- ००० ---

या कवितेसोबत या मालिकेसाठी मी Priya Jamkar -- यांना निर्मत्रित करत आहे.

SEPTEMBER 23

आपले पूर्वग्रह आणि आपली मते यांचे विश्व अत्यंत संकुचित असते आणि ते एकूण मानवजातीला अहितकारक आणि हानिकारकच असते, हे समजण्याची प्रक्रिया म्हणजेच इनसाईट -- मर्मदृष्टी.

‘ चार दिवस – चार कविता ‘ या मालिकेतली ही दुसरी कविता देतोय. माझा कोल्हापूरचा मित्र दिलीप धोंडो कुलकर्णी याची ही कविता आहे. तो आता या जगात नाहीय, पण, त्याची आठवण म्हणून मुद्दाम ही कविता देत आहे. मी तीन वर्षे कोल्हापुरात होतो. आमचा २०-२५ जणांचा एक हरहुन्नरी ग्रुप होता. सरकारी उत्पादनांवर आमची गुजराण चालत असे. वाचन, चर्चा, गप्पा, वाद, भांडणे, गाणी – अशा नाना प्रकारांनी आम्ही अनेक रात्री त्या काळात जागवल्या. ‘ प्रत्यय ‘ ही नंतर नावारूपाला आलेली संस्था स्थापन केली. दिलीपचे वाचन, अभ्यास भरपूर होते. खूपच समृद्ध प्रकारे गेला तो काळ.

दिलीप धोंडो कुलकर्णी –

चाळिसाव्या कवितेत आता काय राहिलंय ?

पिसांसारख्या झडत्या शब्दांतून

मी तुझं आकाश पाहिलंय

शेवटचं आता हे एकच पीस

कुठेतरी कधीतरी

मला भेट मला दीस

नियम मोडून त्याच्या या आणखी दोन कविता –

१

तू जन्माला घातलेली धुकाळ पहाट
रक्तभर पसरलेली चंद्राची केसाळ लाट
केसांनी कुरवाळलेलं तुझं ओलसर ललाट
तुझ्या तृष्णेला माझ्या ओठांचा निःशब्द घाट

२

हनुवटी उचलून डोळ्यांत बघ
पापण्यांच्या तळव्यात योनिगार ढग
चुरडलेली चिमटीत मांसल कळ
सोसल्यावर थोडीशी ओलावून ढळ

--- ००० ---

आज, पुढील कवितांसाठी मी माझा मित्र गिरीश पतके Girish Patke याला निमंत्रित करतोय.

SEPTEMBER 22

चार कवी -- चार निमंत्रित या मालिकेसाठी मला Smita Ganu Jogaekar स्मिता गानू जोगळेकर यांनी पुढील कवितांसाठी निमंत्रित केले आहे. माझी आजची कविता --

सभासद

कवी -- रामचंद्र वामन कदम.

भविष्याची दैवी अनपेक्षितता अंगातून चमकून गेली
साक्षात्काराप्रमाणे; संगीताप्रमाणे. संगीताप्रमाणे
अस्तित्वाचं प्रवाही लावण्य मला जाणवलं आणि
त्याची स्वयंसिद्धता; निराकार वस्तूंना लाभत राहणाऱ्या अनपेक्षित घनतेसारखी.

मी पाहिला भविष्याच्या अनपेक्षिततेचा निरोगी हात
घटनांची सघन शिवण करताना, आणि त्याची
सर्जक किमया -- वर्तमानाच्या ओसाड फांद्यांतून

अनपेक्षित पर्णमयता नांदवताना.

आता अनुक्रम जाणवणार नाही, सूर्योदयांसारखा.

सूर्यप्रकाशाचा सतत नवीन पदार्थ आता

आणि वस्तूंची ताजी कठिणता.

आता मी सभासद झालो

अनपेक्षिततेच्या सृजनशील व्यवस्थेचा.

-- हा, माझ्या मते, मराठीतला एक ग्रेट कवी. तो लिहायचा का थांबला ते माहीत नाही.

Parag Vasekar -- या छान कल्पनेबद्दल धन्यवाद !

पुढील कवितांसाठी मी Swati Dharmadhikari --यांना निमंत्रित करत आहे.

घे बोलावुनि आता

कंठाशी आले प्राण

-- असे म्हणणारा माणूस मस्त मजेत आनंदाने गाणे म्हणतोय !

" त्या पक्षात माझी घुसमट होत होती म्हणून मी पक्ष बदलला. या आताच्या पक्षाने मला सन्मान दिलेला आहे. मी स्वतःची मते राबवत न बसता पक्षाची ध्येयधोरणे समजून घेऊन, त्यांच्याशी एकनिष्ठ राहून काम करणार आहे. माझा आक्रमकपणा मात्र कायम राहिल. " -- एका प्रामाणिक पुढाऱ्याचे प्रांजळ निवेदन ! म्हणजे स्वतःची मते बाजूला ठेवून पक्षाची ध्येयधोरणे आक्रमकपणे राबवण्यात घुसमट वगैरे होत नाही ! मग, खरा मुख्य प्रश्न सन्मानाचाच असतो की काय ?

SEPTEMBER 20

मी नसण्यात माझी बेफिकिरी नसली तरीही

अभ्यासू लोकांना निश्चित काही हवेच होते

आता तराजूचे कामच नाही हे सांगूनही

ते काटे फिरवतच राहिले – हे घ्या माझे

शेवटचे राहिलेले नामधारी वस्त्र

असे झाल्यावर त्यांनी नाद सोडला – पण
दवंडी अशी पिटली की मी नाहीच आहे –
मी बेफिकीर राहिलो –

--- ००० ---

SEPTEMBER 19

कला मग ती कोणत्याही काळात निर्माण झालेली असो, जर ती आज तुमच्याशी संवाद साधू शकत असेल तर ती जिवंत आहे, आणि समकालीन आहे हे निश्चित !

-- शर्मिला फडके -- ' चित्रांकित ' -- आजचा पुणे मटा. Sharmila Phadke.

SEPTEMBER 18

आपल्या पोस्टवर येणाऱ्या सर्व कॉमेंट्सची दखल घेणे हे आपले सभ्यपणाचे कर्तव्य असते. त्या ठिकाणी सध्या आपण लाईक देतो -- त्याचा अर्थ ' आवडली ' वा ' दखल घेतली ' यांपैकी कोणताही असू शकतो. आता ' डिसलाईक ' बटण आले समजा तरीही काही वेळी ते वापरून कटकटी करण्यापेक्षा ' लाईक ' मारून आपण विषय सोडून देऊ शकतो. आणि नंतर नेमकी ती कॉमेंट देशद्रोही ठरली समजा तर तिला लाईक केले म्हणून जा आत ! असे होऊ नये म्हणून ' नोटेट ' --noted -- हा एक पर्याय असायला हवा.

SEPTEMBER 17

मुकाम पुणे -- ये हुई ना बात ! याला म्हणायचे ' पाऊस ' !

भक्ती म्हणजे जर समर्पण असेल तर भक्तीचे उत्सव आक्रमक का होतात ?

आज सण ! सगळ्या सीरियल्समधली सगळी वेडपट पात्रे नटूनथटून हसताहेत !

गेल्या वर्षी दिवाळीला वीजदिव्यांच्या हजारो माळा ठिकठिकाणी विक्रीला होत्या -- त्या चीनमधून आल्या होत्या म्हणे. गेले काही दिवस पाहतोय तर गणपतीच्या सजावटीसाठी हजारोंनी कागदी फुलांच्या माळा आणि अनेक प्रकारची मखरे अनेक ठिकाणी विक्रीला दिसताहेत. आणि गणपतीच्या मूर्ती तर विचारूच नका -- ठिकठिकाणी मोठमोठे मांडव असून त्यांतून हजारो मूर्ती विक्रीला आहेत. (गणपती बसवणारे वाढले असावेत का ?) हाही सगळा माल चीनवरूनच आला आहे का ? म्हणजे, धर्म ही अफूची गोळी असली तरी ती अफू भरपूर विका आणि मुबलक पैसे कमवा -- अशी एक नवीनच विचारसरणी तिथे उदय पावलीय का ? संपूर्ण जग साम्यवादी करण्याची इच्छा / आशा आता त्यांनी सोडून दिलीय, असे म्हणावे का ?

SEPTEMBER 16

ज्यांना हे करायचेच आहे त्यांच्यासाठी सोपी पद्धत --

१ मूर्ती धातूची असावी -- विसर्जन एका पातेल्यात करावे -- पुसून पुढल्या वर्षासाठी ठेवून द्यावी --

२ प्राणप्रतिष्ठापना --

ओम नमोजी आद्या । वेदप्रतिपाद्या ।

जय जय स्वसंवेद्या । आत्मरूपा ।।

-- ही ओवी २१ वेळा म्हणून करावी.

आपण गुणदोषयुक्त आहोत --

पण,

आपल्याला कुणाच्याच आयुष्याला, मनाला वा शरीराला

किंचितही इजा करायची नाहीय --

-- आहे का हे शक्य ?

फेसबुकवर ' डिसलाईक ' हा पर्याय लौकरच उपलब्ध होणार अशी बातमी आहे. ' डिसलाईक ' हा नक्की एकाच म्हणजे ' आवडले नाही ' या अर्थाचा पर्याय राहिल. तरीही, ' लाईक ' म्हणजे -- आवडले, वाचले, नोटेड, दखल घेतली -- यांपैकी कोणत्याही अर्थाने वापरता येईल. त्या व्यक्तीचे अधिक स्पष्ट मत हवे असेल तर ' नोटेड ' हा आणखी एक पर्याय ठेवावा लागेल.

SEPTEMBER 15

असल्या निरर्थक आणि सामूहिक वेडाच्या उत्सवांचे तोटे आणि त्रास खूप असले तरी एक फायदा असतो -- पेपर्स काही मिनिटांत वाचून संपतात ! नसतेच त्यांत काही वाचण्याच्या लायकीचे !

SEPTEMBER 14

भास होणाऱ्या माणसाला ते सगळे सत्यच वाटत असते -- हे पाहिले की क्षणभर, आपले सत्यही भासच तर नसेल -- असे क्षणभर सगळेच धूसर होऊन जाते !

मेरे दो नैना मतवारे किसके लिये
बेचैन है चाँद सितारे किसके लिये

चित्रपट -- नमस्ते जी

-- केवढी उत्तुंग ही बेचैनी !

SEPTEMBER 13

मजेदार योगायोग --

माझी धाकटी नात श्रेया चौथीच्या शिष्यवृत्ती परीक्षेत यशस्वी झाल्याबद्दल तिचा आजच्या पुणे ' सकाळ ' मध्ये फोटो आहे --

आणि

माझी थोरली नात पूजा हिने बॅडमिंटनमध्ये तिच्या शाळेला यश मिळवून दिल्याबद्दल आजच्या पुणे ' महाराष्ट्र टाइम्स ' मध्ये तिची बातमी आहे --

-- माझ्या दोन्ही नाती झिंदाबाद !

आज 'सुसाट' हे नाटक पाहिले. मला नुसते आवडले असे नाही तर महत्त्वाचेही वाटले. जवळजवळ हे पूर्ण नाटक एका निनावी रेल्वे स्टेशनच्या फलाटावर आणि तिथल्या वेटिंगरूममध्ये घडते. नाटक सुरू झाल्यावर थोड्याच वेळात प्रेक्षकांना हे कळते की ही एखादी वास्तववादी कथा मांडली जात नाहीय. तो तर्क बाजूला ठेवून, या नाटकाचे सत्य स्वीकारून हे पाहायचे आहे. या बाबतीत नाटक सहजच प्रेक्षकांना वश करून घेते. ही एक छान फॅटसी आहे. दिलखुलास आणि गंमतशीर ! फलाटावर गाडी येणे, वेग कमी होत थांबणे, त्या गाडीच्या एका दारातून कुणी उतरणे, चढणे, पुन्हा गाडी जाणे, काही गाड्या न थांबता फास्ट निघून जाणे – या गोष्टी तर टाळ्याच घेतात ! आहे कशाबद्दल हे नाटक ? निरनिराळ्या माणसांना निरनिराळे त्यांच्या त्यांच्या आयुष्यातले आठवून, त्या त्या मार्गाने अर्थ समजू शकेल. मुख्यतः हे सर्वसामान्य आयुष्य जगणाऱ्या माणसाचे नाटक आहे. म्हटले तर किरकोळ पण त्याच्या दृष्टीने मोठे असे स्वप्न घेऊन जगणारा माणूस ! ते स्वप्न त्याच्या पिढ्या न पिढ्यांनी बाळगले पण त्यांतले कुणीही त्यात यश मिळवू शकले नाही. असे जगणे एका वेगळ्याच माहोलात मांडणारी अशी ही एक गंमतीशीर 'शोकात्मिका' आहे. एक साधे उदाहरण घेऊ – एखाद्या नावडत्या गावात पोस्टिंग झालेला माणूस घ्या. तिथून त्याला अपेक्षित ठिकाणी बदली होईपर्यंत तो तिथेच अडकून पडतो – कारण नोकरी सोडू शकत नाही. या चक्रातून बाहेर पडण्याची संधीही त्याच्या आयुष्यात एकदोनदा येते पण ती घेण्याची तो हिंमत करू शकत नाही. या सगळ्या गोष्टींकडे हे नाटक एका 'विनोदी' अँगलने पाहते – त्याची रडकथा करत नाही. तसे तर बहुसंख्य लोकांचे आयुष्य व्यावहारिक दृष्ट्या खूपच मर्यादित चौकटीतच जाते. याच सत्यावर केंद्रित असलेले हे नाटक आहे. मला या नाटकाचे लेखन आवडले. लेखक अजित देशमुख हे नक्कीच एक चांगले नाटककार मराठीला लाभलेले आहेत. असे नाटक लिहू धजणे हे एक ठीक पण ते व्यावसायिक रंगभूमीवर आणण्याची हिंमत करणे यासाठी अभिजित साटम आणि डॉ. विठ्ठल चौधरी या दोघांचेही खास अभिनंदन ! प्रियदर्शन जाधव यांचे दिग्दर्शन आणि प्रमुख भूमिकेतला अभिनय – दोन्ही उत्तम ! माझा मित्र सुशील इनामदार (त्याचा हिटलर आठवतोय का ?) याचा टीसी तर लाजवाबच आहे ! खरे तर त्याच्यासाठीच मी हे नाटक बघायला गेलो आणि ही सगळी रत्ने गवसली ! 'मराठी व्यावसायिक रंगभूमीवर वेगळे, नवे काही घडत नाही' अशी तक्रार करणाऱ्यांनी तर हे नाटक अवश्य पाहायला हवे. एकूण प्रेक्षक तर काहीही अडचण न येता या नाटकाशी समरस होतात, ते एंजॉय करतात – असे मला दिसले. मी या नाटकाला, 'व्यावसायिक रंगभूमीवरच्या रटाळपणाची कोंडी फोडणारे नाटक' असे म्हणेन. असे जिवंत, सळसळते काही करणाऱ्यांना दिलखुलास प्रतिसाद देणे हे आता प्रेक्षकांचे काम आहे. या नाटकाला भरघोस यश मिळो हीच मनःपूर्वक सदिच्छा !

अमुक अशा कोणत्याही विचारसरणीवाल्या समूहाचा ना मी सभासद आहे ना अनुयायी. त्यामुळे, मलाही कुणी फारसे 'आपला' मानत नाहीत. हे लक्षात घेता, हिंदी चित्रपट गीतांतले माझे सर्वात आवडते -- गाणे नंबर वन -- कोणते असेल, ते तुम्ही ओळखू शकाल. देवानंद सायकलवरून जात हे गाणे म्हणतो. चाल अशी भारी की सायकल उतारावरून जाते तेव्हा तो फील चालीतूनही यावा ! गाणे -- 'अकेला हूँ मैं' -- महंमद रफी -- संगीत एस डी बर्मन -- चित्रपट -- 'बात एक रात की' --

अकेला हूँ मैं इस दुनिया में
कोई साथी है तो मेरा साया

न तो परवाना और ना दीवाना, मैं किसी महफ़िल का
सुनी सुनी राहें थामती हूँ बाहें, ग़म किसे मंज़िल का
मैं तो हूँ राही दिल का

जैसे कभी प्यारे, झील के किनारे, हंस अकेला निकले
वैसे ही देखो जी, ये मनमौजी, मौजों के सीनें पे चले
चाँद सितारों के तले

SEPTEMBER 12

आजच्या लोकसत्तेत ' मुंगीचे महाभारत ' हा राजेंद्र येवलेकरांचा एक लेख आहे. त्यातला काही भाग --

“ वैज्ञानिकांना अनेकदा त्यांनी मांडलेल्या नवीन मतांमुळे सामाजिक रोषाला तोंड द्यावे लागते. तसा प्रसंग विल्सन यांच्यावरही आला होता. त्यांच्या ' सोशियो बायोलॉजी : द न्यू सिंथेसिस ' या पुस्तकात त्यांनी आगामी संकटाचे पूर्वसंकेत सजीवांना कळत असतात व त्याचा संबंध जनुकांशी असतो, असे म्हटले होते. त्या वेळी डार्विन विचारांचे लेखक खवळले. त्यांनी हार्वर्ड चौकात निदर्शने केली. विद्यापीठातून डॉ. विल्सन यांना काढण्याची मागणी केली. पण विल्सन यांच्या मते, त्यांनी या वादाला बुद्धिवादाने तोंड दिले. “ – ही काय भानगड आहे ? माहीत आहे का कुणाला ? डार्विन विचारसरणीचे लोक वैज्ञानिक वृष्टिकोणाचे आणि बुद्धिवादी असतात, असे सगळे प्रसिद्ध असताना, हे उलटे काय घडले ? एखादे वैज्ञानिक संशोधन डार्विनांचेही पित्त खवळवू शकते ?

(काही) स्त्रीपुरुषांना

कॉमेंट्स, गॉसिप, चेष्टा वा हेटाळणी यांशिवाय

पूर्ण लैंगिक मुभा असावी असे वाटते,

पण त्यातून येऊ शकणाऱ्या सांसर्गिक रोगांपासून रक्षण तर हवेच असते --

शिवाय परलिंगी नात्यातली सुरक्षितता, सातत्ययुक्त प्रेम आणि

तशा नात्यातला टिकाऊ आधारही हवा असतो !

-- हे सगळे जमवून देणारा नवा परमेश्वर लागेल, यासाठी !

आशा भोसले या महान चतुरस्र गायिकेची, उद्योजिका म्हणून एक वेगळीच ओळख करून देणारा, आजच्या लोकसत्तेला ' मैफल ' हा लेख अवश्य वाचा ! जगण्यातला उत्साह, ऊर्जा आणि प्रत्येक गोष्ट अत्युत्तम करण्याची इच्छा, यांतून काय, कसे उभे राहू शकते, हे पाहून आपले मन त्यांना आणखी दहा सलाम करते !

SEPTEMBER 11

विवाहबंधन --

जी गोष्ट पूर्वी श्रद्धा, विश्वास या मार्गाने आनंदाने स्वीकारली जात होती

तीच आज

तीमघल्या अनिश्चिततेचे पूर्ण भान बाळगूनही

आनंदानेच स्वीकारली जाऊ शकते --

SEPTEMBER 9

जगण्यात आज, उद्या, भविष्यात काय, कोणते, कसे प्रश्न, संकटे वा त्रास वा दुःखे येऊ शकतील त्यांची कल्पना करून आत्ताच त्यांची तयारी ठेवायचे म्हटले तर वेडा होऊन मरेल माणूस -- जे जसे जेव्हा येईल तेव्हा ते तसे तोंड देत जगत जाणे -- हीच एक नॉर्मल पद्धत !

१ रात्री सुमारे १० ते सकाळी ७ नेट बंद असणे, उरलेल्या वेळातही मधून मधून बंद असणे आणि बऱ्याचदा स्लो असणे -- वेळ खूप वाया जातो --

२ नेट लागते तेव्हा बाकीच्या साईट्स नीट लागतात पण फेसबुक जणू ब्लॉक असल्याप्रमाणे लागत नाही -- किंवा अर्धवट एकदोन पोस्ट दिसतील इतकेच लागते -- याच्या जास्त नादी लागण्यात अर्थ नाही --

SEPTEMBER 8

आर्थिक प्रवाह मोकळे, खळाळते ठेवणे सध्या खूपच गरजेचे आहे --

श्रावण वा इतर कोणत्याही धार्मिक कारणांनी नॉन-व्हेज हॉटेले ओस पाडणे योग्य नाही --

देशाचे आर्थिक प्रवाह निकोप राहायला हवेत --
धर्म की देशभक्ती, असा प्रश्न यात दिसतो आहे --

Mala samajanarya arthanpramane mi purogami ani pratigami he doghehi sanskrtik pravahala virodh karanare ahet asech samajato -- doghehi murkh adeltattu asatat -- (udyha he nit devanagarit dein -- sadhya gugal krom bamd ahe --) मला समजणाऱ्या अर्थाप्रमाणे मी पुरोगामी आणि प्रतिगामी हे दोघेही सांस्कृतिक प्रवाहाला विरोध करणारे आहेत, असेच समजतो. --दोघेही मूर्ख अडेलतट्ट असतात. --

SEPTEMBER 7

मुळात तो आरोपी परदेशात आहे -- त्याच्या तपासाच्या फायलीपैकी एक फाईल हरवली आहे -- आता ती फाईल हरवली कशी याच्या चौकशीचे आदेश दिले गेले आहेत -- या चौकशीच्या फायली योग्य त्या कडीकुलुपात ठेवून त्याची किल्ली कुणा जबाबदार माणसाकडे ठेवली की झाले ! (ती हरवलेली फाईल शोधायचे आदेश देणेही योग्य होईल, असे दिसतेय -- आणि त्या शोधाबाबतच्या फायली स्वतंत्रपणे, वेगळ्या जबाबदार माणसाने काळजीपूर्वक संभाळाव्यात, म्हणजे झाले !)

SEPTEMBER 6

समजा जग जर स्त्रीप्रधान झाले तर श्रावणकिंग, मिस्टर वर्ल्ड, मिस्टर युनिव्हर्स -- अशा स्पर्धा गाजू लागतील का ? की सध्या आहे तेच चालू राहिल ?

SEPTEMBER 5

भाषा दिसायला सभ्य, साधीभोळी पण आशय खोलवर भाजत, चरचरत जाणारा ! याचे उत्तम उदाहरण म्हणजे चॉसर ! जुने इंग्लिश आहे -- कण न कण शिकावा लागतो -- आणि तेही त्या काळातली तिथली परिस्थिती समजून घेत ! एरवी हे काही माझ्या आयुष्यात घडले नसते. मला बीए ला शिकवायला मिस होमाई जे. श्रॉफ, एम ए, ऑक्सफर्ड युनिव्हर्सिटी, होत्या, म्हणून ते शक्य झाले ! चॉसरच्या ' कॅटरबरी टेलस ' ! श्रॉफ बाईनी जगणे संपन्न केले ! (शिवाय, त्यांच्याचकडून ' मॅक्वेथ ' ही शिकायला मिळाले !)

संतप्त साधुसंतांच्या मारामाज्यांचे सर्वाना दर्शन घडले !
त्यांच्यांत आणि इतरांच्यात उगीचच भेदभाव मानला जात होता !
खरे तर, हा पूर्ण देशच साधुसंतांचा म्हणायला हवा !

SEPTEMBER 4

जगण्याच्या ओघात बऱ्याच छोट्यामोठ्या गोष्टी राहून जात असतात -- कुणाशी अमुक बोलायचे राहिले, कुणाची माफी मागायची राहिली, कुणाला कसलीतरी जाणीव करून द्यायची राहिली, उगीचच बिघडलेले संबंध सुधारायचे राहिले, वचपा काढायचा राहिला, कुणाच्या भावनांत सहभागी व्हायचे राहिले, वगैरे. अशा शेकडो गोष्टी विस्मृतीत जाऊन नष्टही झालेल्या असतात. तरीही, त्या त्या वेळी मात्र अशा गोष्टी मनाचा कब्जा घेतातच ! कशा ना कशात व्यग्र असणे म्हणजेच मनाचे जगणे !

SEPTEMBER 3

पुण्यात कडक ऊन आणि सप्टेंबरमध्येच ऑक्टोबर हीट !

पावत्या, बिले, तक्रारींच्या नोंदी, पत्रव्यवहाराचे पुरावे -- हे सगळे आणि पुढे ग्राहक न्यायालय, वगैरे कुठे करत बसणार ? ' मरू दे ' असे म्हणून ' सध्या तरी ' बरे असलेले दुसरे दुकान बघावे -- हेच घडत राहते -- आणि काळ सोकावत राहतो --

SEPTEMBER 2

इतिहास म्हणजे स्वेच्छेने स्वीकारलेली मनःस्थिती, असेच दिसते. ३० वर्षांपूर्वीच्या काळाला इतिहास म्हणायचे, असे ठरलेले आहे. उदाहरणार्थ, इंदिरा गांधींचा इतिहास घेऊ. आहे तोच घटनाक्रम आणि आहे तेच तपशील वापरून कुणी त्या हुकूमशहा होत्या, असे म्हणतात तर उलट काहीजण, विरोधकांनी त्यांची कोंडी करून, त्यांना काम करणेच मुश्किल केल्याने त्यांना आणीबाणी आणणे भाग पडले, असेही म्हणतात. औरंगजेबाचेही सदगुण सांगणारे पुढे येत आहेत. दिल्लीतल्या रसाला नथुरामचे नाव द्यावे, अशीही मागणी आहे. एखाद्या नेतृत्वाला कुणी लुटारू म्हणतात तर कुणी जाणता राजा, हेही आपण पाहिलेले आहे. भारताच्या स्वातंत्र्य लढ्याच्या काळाचा इतिहास लिहिताना, महात्मा गांधींना पाच पाने

आणि कम्युनिस्ट पक्षाला पन्नास पाने – असेही झाल्याचे आपल्या माहितीत आहे. आपापल्या संस्कारबद्धतेतून अशी मनःस्थिती स्वीकारली जाते. मग, सत्य इतिहास म्हणजे काय ?

'साधना' नामक चॅनेलवर एक भारी कार्यक्रम चालला होता. फोनवरून एकजण, विशेषतः त्याच्या भविष्याशी संबंधित प्रश्न विचारत होता आणि टीव्हीवरचे गुरुजी त्याला उत्तरे आणि सल्ले देत होते. आधी त्यांनी त्या गिऱ्हाईक माणसाची उंची, केसांचा रंग, डोळ्यांचा रंग, अंगावर कुठे जखमेचा व्रण आहे का, वगैरे अशी बरीच माहिती घेतली. त्याच्या प्रेयसीचा विषय निघाला तर त्यांनी तिचे नावही विचारले. त्यानेही ते सांगितले ! मुलीकडून अजून पूर्ण संमती नसताना ! शिवाय त्याची लग्न झालेली बहीण, तिची मुले, मग, तिचे सासरेबुवा खूप हट्टी स्वभावाचे असणे, वगैरे. हे सगळे बहुतेक फिक्सिंग असावे, अशी मला शंका आली. त्याला साऊथ इंडियन लोकांपासून त्रास होईल, खूप लांब अंतरावर चांगली नोकरी मिळेल, वगैरेही त्यांनी सांगितले. तो फोनवरचा माणूस -- जी गुरुजी, ऐसाही है गुरुजी, सच है गुरुजी, अब ऐसेही करूंगा गुरुजी -- असे सारखे म्हणत होता --

SEPTEMBER 1

सारखा क्रोध व्यक्त करायची सवय लागत गेली की 'क्रोधी' अशी त्या व्यक्तीची प्रतिमा प्रस्थापित होत जाते -- मग ती व्यक्ती इतरांपासून तुटत, दुरावत जाते -- त्याचाही क्रोध येऊन ती व्यक्ती अधिकच क्रोधी बनत जाते -- एकटी पडत जाते --

माणूस आशावादी, सकारात्मक विचारांचा आहे की नाही

हे ओळखण्याचा एक सोपा मार्ग --

होईल सुरू नेट या आशेने वारंवार त्या हिरव्या फिरत्या

गोलाचे दर्शन घेत राहतो, तो आशावादी

आणि -- 'मरू दे' म्हणून सगळे बंद करून टाकतो तो निराशावादी !

अनुभवाने सांगतो -- निराशावादीच शहाणा असतो !

नामांचे, पुतळ्यांचे आणि अस्मितांचे राजकारण आपल्यांत फाटाफूट करते आणि आपले जगणे घाण करत राहते ! प्रिय पुरोगाम्यांनो आणि प्रतिगाम्यांनो, हे थांबवल्याशिवाय आपले जगणे सौहार्दाचे होऊ शकेल ?

इंडियन आयडॉल ज्युनियर या सोनीवरच्या कार्यक्रमात अमितकुमार म्हणजे किशोरकुमार यांचे चिरंजीव आलेले होते. किशोरकुमार यांचे तुम्हाला सर्वात जास्त आवडणारे एक गाणे सांगा, असे म्हटल्यावर, त्यांनी जे उत्तर दिले ते म्हणजे मीही दिले असते तेच होते ! ' कोई हमदम न रहा ' ! (चित्रपट -- झुमरू) -- छान वाटले !

AUGUST 31

" तो खूप समाजकार्य करतो -- लोकांसाठी त्याग करतो -- "

" असं काही नसतं -- त्याला आवडतं -- तो करतो -- "

" पण बरं आहे ना, अशी आवड असणं -- लोकांची कामं होतात -- "

" आवडी कशामुळं निर्माण होतात ते अजून नीट सापडलेलं नाहीय -- बहुतेक, जनुकं, पेशी, मेंदूतली रसायनं कारणीभूत असतात -- त्यात त्याचं काही कर्तृत्व नसतं -- "

" ठीक आहे नं -- म्हणावं की मोठ्या मनानं -- त्याग करतोय म्हणून -- कुणाचं काय बिघडणार आहे ? "

" एखाद्या कवीला किंवा लेखकाला म्हणतो का आपण तसं ? त्याग करतोय म्हणून ? "

August 2015

AUGUST 30

विचारांची लढाई

‘ विचारांची लढाई ’ विचारांनीच लढली गेली पाहिजे, असे आपण म्हणतो. विशेषतः एखाद्या विचारवंताची हत्या झाल्यावर तर हा विषय प्रकर्षाने चर्चेत राहतो. या बाबतीत माझ्या मनाचा गोंधळ उडतो. ‘ विचारांची लढाई ’ हा वाक्प्रचारच मला नीट समजत नाहीय, असे दिसू लागते. मुळात, शरीराशिवाय मन नसते आणि मनाशिवाय विचार नसतो. विचार ही या जगातली भौतिक गोष्टच असते. ती कोणती पारलौकिक, गूढ गोष्ट नसते. त्या अर्थाने विचारांची लढाईही शारीरिक लढाईच असते. विचारांची लढाई रणगाड्यांनी चिरडली जाणे, गोळीबाराने दडपली जाणे, युद्धाने, तात्पुरती का असे ना, मिटवली जाणे – हे सर्वास घडताना दिसते. राजकारणात, निवडणुकांत, कोणत्याही स्पर्धेत विचारांची लढाई विचारांनी लढली जातेय, असे दिसत नाही. निरनिराळ्या विचारवंतांच्या वादस्पर्धा आयोजित करून त्यांत जो अजिंक्य ठरेल त्याचे सर्वानी मान्य करावे, असे कुठेच होताना दिसत नाही. आणि अशा वैचारिक स्पर्धांचा न्यायाधीश कसा निवडणार ? त्या न्यायाचे निकष कसे ठरवणार ? राजकीय, सामाजिक, व्यावसायिक वा कोणत्याही भौतिक क्षेत्रात जिथे सत्ताबदलाची शक्यता असते, कुणाच्यातरी स्वार्थाला धोका पोचणार असतो तेव्हा ती लढाई फक्त वैचारिक राहात नाही.

आणि एकदा लढाई म्हटले की सर्व उपलब्ध मार्ग, विधिनिषेध न बाळगता, माणसे वापरत असतात, असेच दिसते. समजा काश्मिरचा प्रश्न आहे आणि आपली बाजू शंभर टक्के बरोबर आहे – तरीही, तो प्रश्न विचारांच्या लढाईने सुटू शकत नाही, हेच दिसते. एखाद्या गणिताचे तार्किक उत्तर जसे सापडू शकते तसे मानवी समस्यांच्या बाबतीत होताना दिसत नाही. – हे सगळे पाहता, ' विचारांची लढाई ' म्हणजे काय, या विषयावर इथल्या फ्रेंडसशी चर्चा करावी, असे वाटले. मला हा विषय नीट समजत नाहीय – या चर्चेने त्यात क्लेरिटी येऊ शकेल, असे वाटते. यावर खुलेपणाने चर्चा व्हावी, ही विनंती.

AUGUST 29

नेट बंद.

फोन बंद.

टीव्ही बंद.

-- असे झाले तरीही माणसे वेडी होणार नाहीत

याचे कारण एकच --

हे सगळे सुरू होण्याची वाट पाहण्यात

ती व्यग्र राहतील --

एके काळी टेलिफोनसंबंधित म्हणजे

ऑपरेटर, रिसेप्शनिस्ट वा कॉलसेंटरमध्ये

स्पष्ट बोलणाऱ्या, ती काय बोलतेय ते समजतेय

अशा व्यक्तीला नोकरीत प्राधान्य असायचे --

आता काळ बदललाय – तोंडातल्या तोंडात अस्पष्ट

बोलणाऱ्या व्यक्तींचा काळ आलाय !

इंटरव्यूच्या वेळीसुद्धा ती व्यक्ती

प्रश्नांची काय उत्तरे देतेय, हे मुळीच समजत नसेल

तर लगेच नेमणूक मिळते !

बोलणे पुरेसे बिघडवून देणारे क्लासेस जोरात चालतील !

ही, शरमेने मान खाली जाईल अशी बातमी --

आणि आता ही, अंगावर काटा आणणारी आणि जिवाचा थरकाप उडवणारी बातमी --

आणि लोणावळ्याची ही सुखद बातमी –
आणि नुक्तीच मुंबईहून आलेली ही एक महत्त्वाची ब्रेकिंग बातमी –
----- मनाचा वापर करत राहा, करत राहा, करत राहा –
बंटी, तुझी बुद्धी मंद आहे का ? मन स्वच्छ होतच नाही ?
-- ही घे एक झोपेची गोळी !

AUGUST 27

मित्रवर्य धोंडोपंत आपटे यांच्या पोस्टवर दिलेली कॉमेंट --
" कुणीही कुणाचेही काहीही असू देत रे बाबा, या जगात, कुणी कुणाचे नाही, हेच खरे ! "

शेंदूर, बुक्का, चंदन -- धोतर, सदरा, गांधी टोपी --
किंचित पांढरी दाढी --
हातगाडीवर काकड्या विकणारा --
तेरे नैन नशिले -- जोरात महंमद रफी, वाजवत चाललेला --
इथल्या इथे होणारे जागतिकीकरण थोपवता येई ना --
चाललेत जगातले थोपवायला !

AUGUST 26

अक्षर खराब असलेला माणूस चांगला चित्रकार होऊ शकतो का ?
असे कुणी माहीत आहेत का ?

जगणे म्हणजे मानसिक गोंधळात असणे --
गोंधळ नसण्याची भीती म्हणजे जगणे --

AUGUST 24

निरनिराळ्या वयांतले, पक्क-अपरिपक्क, समझदार-नासमझ, पोक्त-पोरकट असे सर्व प्रकारचे आपले त्या त्या वेळचे अहंकार आपल्या मनात दबा धरून कायमचे बसलेले असतात. त्यांतला कोणताही अहंकार आपल्या आजच्या जगण्यातही डोके वर काढू शकतो. पाहणारे, त्यामुळे, गोंधळात पडू शकतात !

खरे तर ब शी काय बोलावे हेच अ ला कळत नसते.

अ, ब शी, स्वतःच्या समस्यांवर (प्रॉब्लेम्सवर) बोलत राहतो.

ब चे नीट लक्ष नसते.

निरोप घेताना दोघेही म्हणतात, " छान झाली भेट ! "

AUGUST 23

खूप संपत्ती जमवणाऱ्यांत काहीजण असे असतात की त्या संपत्तीचा विनियोग कसा, कशासाठी करावा याचे कोणतेच आकलन त्यांना ती मिळवण्याच्या काळात विकसित करता आलेले नसते. विद्वत्तेचेही तसेच असते. कशासाठी ही विद्वत्ता, हेच जर समजणे झाले नसेल तर त्या विद्वत्तेचे केविलवाणे हलकेफुलके चुरमुरे होतात -- नुसतेच वाऱ्यावर उडून जातात !

आश्चर्य आणि कमाल वाटते -- इतकी पडझड चाललीय, तरीही, सी एन बी सी आवाज वाल्यांना हे सुचू नये की बाबा पटकन मराठीतल्या ज्ञानपीठधारकाला आपल्या चॅनेलवर बोलावावे आणि त्याचा सल्ला घ्यावा ! कुणाचे चुकतेय, कुणाचा अभ्यास नाहीय, कशामुळे काय घडतेय, हे सगळे स्पष्ट करून त्यांनी लगेच मार्ग सांगितला असता ! त्यांचे इंग्लिशही उत्तम आहे -- त्या भाषेतूनही त्यांनी प्रकाश टाकला असता ! दोन हजार वर्षांपूर्वीची आपली अशा बाबतीतली परंपरा काय होती आणि आता तिच्याशी जोडून घेतल्यावर कसे सगळे चित्र नीट होईल, हेही सांगितले असते !

AUGUST 22

हे एक गाणे बघा – चित्रपट ‘ जंगली ’

हे रफी आणि लता दोगांच्याही आवाजांत आहे.

संगीत – शंकर-जयकिशन.

एहसान तेरा होगा मुझपर

दिल चाहता है वो कहने दो

मुझे तुम से मोहब्बत हो गयी है
मुझे पलकों की छाँव में रहने दो

तुम ने मुझको हँसना सिखाया
रोने कहोगे रो लेंगे अब
आँसू का हमारे गम ना करो
वो बहते हैं तो बहने दो

चाहे बना दो चाहे मिटा दो
मर भी गए तो देंगे दुवाएं
उड़ उड़ के कहेगी खाक सनम
ये दर्द-ए-मोहब्बत सहने दो

-- एक अगदी साधेसे, साध्या शब्दांचे गाणे आहे. पण, यात एक गंमत आहे। आपण रफीच्या आवाजातले विचारात घेऊ. (लताच्या आवाजातले, मग, ज्याचे तो / ती पाहील.) पहिल्या कडव्यात प्रेमाचे नुसते निवेदन आहे, पण, तेही ' पलकोंकी छाँवमें रहने दो ' असे रोमँटिक. दुसरे कडवे, थोडा दुरावा गृहीत धरणारे आहे. इथे ' मुझे ' च्या ऐवजी ' हमारे ' येते. माझ्या अश्रूंची तू खंत बाळगू नकोस, वाहू देत ते – या स्टेपला हे कडवे येते. तिसरे कडवे यावर कडी करते ! ' मर भी गए तो ' या थराला जातो विषय ! शेवटच्या दोन ओळी म्हणजे पूर्ण नष्ट होता होता काय होईल याच्या आहेत ! या गाण्यात एक सूक्ष्म डाव आहे – तिला जवळ करून घेण्याचा, दुरावा संपवण्याचा प्रयत्न करण्याचा डाव ! आता, यातल्या शाब्दिक मजा आणखीही पाहता येतील – विचार केल्यावर ते सुचत जाईल. पण, शंकर-जयकिशन यांनी लावलेल्या चालीमुळे या गाण्याची खुमारी खूपच वाढलेली आहे. कसे ते सांगतो.

या चालीची गंमत अशी आहे की पहिल्या कडव्याच्या शेवटच्या दोन ओळींत सुरुवातीला असणारा ' मुझे ' हा शब्द आधीच्या आणि नंतरच्या दोन्ही बाजूंच्या शब्दांना लागू पडतो – जोडला जातो. असे गाणे निर्माण होताना, रोमँटिक सिनेमाचा कथाकार, संवादलेखक, गीतकार आणि संगीतकार हे सर्वच थोड्याफार खुलेपणाने ' चावट ' – प्रेमातली गंमत समजणारे असावे लागतात. ते इथे जमून आलेले आहे. (श्रोताही थोडा चावट असावा / वी लागतो / ते.) या पद्धतीने एखाद्या शब्दाचे डबल आवर्तन झाल्यासारखे वाटणे कसे मजेदार आहे, ते इथे जाणवते. सगळे लिहीत बसत नाही. शेवटच्या कडव्याची गंमत बघा. हे कडवे एकदम उंच पट्टीवर जाते ! सुरांच्या तांत्रिक भाषेत कुणी याचे नीट वर्णन करू

शकेल. इथे मरणाचा – नष्ट होण्याचा विषय आहे ! आणि शेवटची गंमत म्हणजे – ' ये दर्द-ए-मोहोब्त सहने दो ' या ओळीनंतर लगेच पुन्हा ' मुझे ' येते ! आणि ते पुढे ' तुमसे मोहोब्त हो गई है ' या पालुपदालाही चिकटते !

हिंदी गाण्यांचे शौकीन खूप आहेत इथे आपल्या फ्रेंडसमध्ये – त्यांनीही मधून मधून त्यांना आवडणाऱ्या गाण्यांबद्दल – थोडे उलगाडून दाखवत लिहावे – मजा येत राहिल.

AUGUST 21

Homesickness -- यासाठी कुणीतरी एक अत्यंत समर्पक शब्द वापरला होता -- तो आता आठवत नाहीय -- आठवतोय का कुणाला ? सध्या मला ' गृहासक्तता ' हा सुचतोय शब्द -- ठीक आहे का ? (गृहकातरता ?)

समोरच्या व्यक्तीचा भूतकाळही आता,
आपण म्हणू तसा,
आपल्याला दुरुस्त करून हवा असतो !
(तो भूतकाळ नेमका कसा आहे,
हे माहीत नसले तरी ! काही गृहीत धरून !)
अमुक असे घडण्या आधीपासूनचे
त्या व्यक्तीचे आयुष्य, आपण म्हणू तसे,
आता नीट जगले जायला हवे असते !
(जे घडलेय, असे वाटतेय, त्याची स्मृती न राहता !)

समाजाच्या वेगवेगळ्या समूहांत तेढ माजवणे वाईट असते, हे सर्वांनाच पटताना दिसते आहे. आपापले विरोधक तेच काम करताहेत, असे आरोप सर्वांकडूनच होताहेत. त्यातल्या त्यात कमी हानिकारक तेढ माजवणारे कोण ते ठरवून त्यांना ' पुरोगामी ' म्हणावे झाले ! आणि पुरोगामी असणे तर कधीही चांगलेच ! नागरीक या नात्याने चांगल्याला पाठिंबा तर दिलाच पाहिजे !

AUGUST 20

कोणते गाणे बरे ते – दिन, पंछी – काही केल्या आठवत नव्हते. अचानक उगीचच एखादे गाणे मनात येते पण आठवत नाही, असे झाले होते. ही आज दुपारचीच गोष्ट. नेटवरही शोधायचा प्रयत्न केला – नाही जमले. मग, नाद सोडून दिला. संध्याकाळी फिरायला गेलो असताना लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे रंगमंदिराबाहेर रफीच्या ८० गाण्यांच्या कार्यक्रमाचा बोर्ड लागलेला पाहिला – आणि काय चमत्कार ! मनात – याद न जाये बीते दिनोंकी – हे सुरूच झाले ! दिन, पंछी नव्हे – ते – दिन जो पखेरू होते – असे आहे ! याचा अर्थ, मेंदूने ते काम सुरू ठेवलेले होते – माझ्यासाठी ते गाणे शोधूनही ठेवलेले होते – विषय समोर येताच झटकन त्याने मला ते दिले ! मी स्वतः दिशा देत नसतानाही काम झालेले होते ! कमाल वाटली ! माझ्याच मेंदूची !

हे ते गाणे – रफी – दिल एक मंदिर --

याद ना जाये, बीते दिनों की
जा के ना आये जो दिन
दिल क्यों बुलाये, उन्हें दिल क्यों बुलाये?

दिन जो पखेरू होते, पिंजरें में मैं रख लेता
पालता उनको जतन से, मोती के दाने देता
सीने से रहता लगाये

तसवीर उनकी छूपा के, रख दू जहाँ जी चाहे
मन में बसी ये मूरत लेकिन मिटी ना मिटाये
कहने को हैं वो पराये

--- ००० ---

AUGUST 19

राम, कृष्ण, छ. शिवाजी महाराज, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, म. गांधी, स्वा. सावरकर, इंदिरा गांधी, मोदी, एखादा आवडता पुढारी, गुरू वा अभिनेता वा इतर कुणीही यांपैकी कुणाशी ना कुणाशी मनाने समरूप (identify) न होता बहुसंख्य व्यक्तींना जगताच येत नाही. काय गरज असते असे समरूप होण्याची ? आपल्या असण्याच्या निरर्थकतेची भीती भरून काढण्यासाठी की त्या प्रकारच्या लोकांचा एक समूह करून एकटेपणाच्या भीतीपासून पळ काढण्यासाठी ?

एक संपायच्या आत दुसरा विषय मिळाला पाहिजे !

नाही तर

मनाचा राक्षस खायला उठेल !

सत्ता, न्यूनगंड, लोकशाही, आक्रमकता, न्याय, हिंसा आणि जनतेचे हित !

AUGUST 18

बरोबर आणि योग्य काय, हे आपल्यालाच कळते, असे वाटणाऱ्यांचा सुळसुळाट झाल्यामुळे आणि ते त्यांचे सारखे व्यक्त होत राहिल्याने, सगळेच कसे चूक आणि अयोग्य आहेत, हेही प्रचंड प्रमाणात व्यक्त होत असल्याचे दिसत राहते ! वाद झडतात ! मजा येत राहते !

ज्ञानपीठ विजेत्या एका मराठी साहित्यिकाला दुसऱ्या एका मराठी साहित्यिकाने (वैचारिक -- की काय --) दहशतवादी म्हणावे ! काय हे मराठीचे दुर्दैव !

माझा महाराष्ट्र

अशा एका मुक्त अन खेळीमेळीच्या वातावरणात जागा होवो

जिथे प्रत्येकाचा माथा उन्नत असेल

सर्व जागा, पदे विरोधकांतून भरली जातील

सर्व निर्णय विरोधक घेतील

आणि

सर्वच राजकारण्यांना सत्ताधारी होण्या ऐवजी विरोधक होणेच

आवडू लागेल !

AUGUST 17

मी त्यांचे काही ऐकले वा वाचलेले नाही.

माझे त्यावर काहीही मत नाही.

मुळात, इतिहास या विषयाचाच मला तिटकारा आहे.

तरीही, मी इथले बरेच काही वाचतो आहे.

माझी विनंती वेगळीच आहे --

एकाच चर्चेत दोन दोन ' बावासाहेब ' नकोत.

त्यांतल्या एकाचा उल्लेख आडनावाने करा.

म्हणजे ओघवती समज येत राहिल --

तुम्ही समर्थन कशाचेही करा, तो प्रश्न नाही.

आपण ज्या गोष्टीचे समर्थन करतोय तीच सर्वात जास्त समर्थनीय आहे, असा आत्मविश्वास तुम्हाला असायला हवा.

त्याच्या पुढची पायरी म्हणजे आत्मविश्वासाची अवस्था कायम ठेवायची -- विषय कोणतेही बदलत राहोत !

बौद्धिक वादविवादांत खूप दोष असतात --

१ त्यासाठी बऱ्याच काळाचा अभ्यास, विचार आणि चिंतन लागते.

२ तसे नसलेले लोकही त्यात भाग घेतात.

३ तार्किक बोलता / लिहिता यावे लागते.

४ शेवटी, कुणाचे बरोबर, हे सांगणारा सर्वमान्य माणूस उपलब्ध नसतो.

५ लोकशाही पद्धतीने मतदान करून बरोबर काय, हे ठरवता येत नाही.

६ आरडाओरडा, उपरोध आणि वादबाह्य मुद्दे यांचा वापर केला जातो.

-- हे सर्व विचारात घेता, प्रत्येक बाजूने आपापले पैलवान पोसावेत आणि सरळ कुस्ती स्पर्धा घ्यावी. त्या स्पर्धेत जो वीर ठरेल त्याची बाजू वादात जिंकली, असे समजावे.

AUGUST 16

जात, भाषा, धर्म, राष्ट्र या सर्व अलगतावादी गोष्टी असून त्यांची भावनिक जोपासना म्हणजे फूट आणि संघर्ष यांची जोपासना, यात शंकाच नाही. कितीही विद्वत्ता आणि विश्लेषण वापरून, कुणी जर, या गोष्टी एकोपा घडवतात / टिकवतात, असे म्हणत असेल तर मला ते गधडेपणाचे वाटते.

AUGUST 15

आज रविवार ! रविवारी फ्रेंडस खरोखर कामात असतात !

इथल्या पोस्टस फारशा पाहिल्या जात नाहीत !

(एरवी कसा, बराच मोकळा वेळ असतो !)

अमुक एका राजकीय विचारसरणीचे वा पक्षाचे वा नेत्याचे आपण चाहते, समर्थक, पाईक वा अनुयायी आहोत हे एकदा आपण ठरवून घेतले की मग (वेळोवेळी) आपले विरोधक कोण हे आपोआप ठरते --त्या विरोधकांच्या कोणत्याही कृतीला आपल्या आपोआप विरोधी प्रतिक्रिया येतात ! या प्रतिक्रियांना स्वयंचलित विचार असे म्हणावे का ?

टीव्हीवर कानावर पडले तसे --

" एक लुंगी नेसून राहायचे, मग कसे मॅचेस्टरवाले तुमच्या नादी लागतील ? कशी ही जाहिरातबाजी, फसवाफसवी आणि ग्लोबलायझेशन तुम्हाला टच करेल ? " -- नेमाडे.

(शब्द थोडे इकडेतिकडे असतील, पण, अर्थ हाच.)

-- अहो, असे नका करू -- आधीच मंदाच्या भीतीच्या दडपणाखाली आहेत सगळे ! एकदम असे सगळे बंद नका पाडू, प्ली
SS ज !

AUGUST 14

प्रत्येक वर्षी

ज्या त्या दिवशी

जी ती गाणी ऐकत

काळ राहिला चालत

याच सातत्याने मात्र

द्विधा झाले गात्र न गात्र

मरणाची भीती गेलीही

कणाकणाने वाढलीही

वाटले, तरीही वाजत राहतील

पुढेही हीच गुंजत राहतील

-- हेच झाले समाधानाचे

अमर होणे हेच तर साचे !

--- ००० ---

AUGUST 13

पुढल्या शुक्रवारी दिनांक २१ ऑगस्टला

संध्याकाळी ७ वाजता, माझ्या

' सामसूम '

या नाटकाचा प्रयोग

सुदर्शन रंगमंच, पुणे इथे होईल.

जमेल त्यांनी पाहण्याचे जमवावे.

माझे तीन मित्र, डॉ Sharad Bhuthadia, Yogesh Soman , Ajit Satbhai हे तिघे ' दृश्यम ' मध्ये आहेत आणि त्या चित्रपटाबद्दल चांगलेही बोलले जात होते म्हणून काल तो पाहिला. मसाला पटाच्या अंगाने न जाणारा एक वेगळा चित्रपट पाहायला मिळाला. त्यातले तर्कदोष वगैरे काढत बसावे, असे वाटण्याइतका महत्त्वाचा नाही वाटला. पण, ठीक. मला वेगळेच सांगायचे आहे. या निमित्ताने, अनेक वाद्यांच्या मेळातून तयार झालेली राष्ट्रगीतनिर्मिती पाहिली ! अप्रतिम ! अनेक वाद्ये, अनेक जातीधर्मप्रांत आणि स्त्री-पुरुष कलाकार यांनी घडवलेले हे वाद्यांचे राष्ट्रगीत खूपच आनंद देणारे वाटले ! सगळे जग, मानवजात एक होईल तेव्हा राष्ट्रगीतांचे अस्तित्व राहणार नाही -- तसे घडावे, असे वाटणे हे नॉर्मलच आहे -- पण, सध्या हा वाद्यमेळ पाहावाच / ऐकावाच, असा आहे ! दोन मिनिटांत घडणारी कमाल आहे ही ! तिथेच तिकिटाचे पैसे वसूल झाले, असे मला वाटले !

AUGUST 12

AUGUST 11

प्रेमभंग अंतिम स्टेजला गेलेला असून ती नापरतीची अवस्था जर अतिदुःखद होत असेल तर त्या दुःखाचा प्रश्न विचार करकरून सुटत नाही -- तो प्रश्नच टाकून देणे हेच निराकरण असते !

काही किरकोळ कामांसाठी बाहेर पडलो होतो. लक्ष खेचून घेतल्यासारखे झाले ! आकाशात पांढऱ्या ढगांची एक महाप्रचंड रचना तयार झालेली होती ! अतिभव्य ! दिपून जावे अशी ! ते महासौंदर्य पाहून काही क्षण नथिंगनेस -- तुकारामाच्या भाषेत रिकामीकच झाली ! मग मनात विचार आले --

१ ही नैसर्गिक रचना -- निर्मिती आहे -- हिला कलाकृती म्हणता येईल का ?

- २ कलाकृती ही मानवी मनाच्या माध्यमातूनच जन्मायला हवी का ?
- ३ त्या ढगांच्या रचनेला मानवी मनाने त्याच्या चिंतनातून एखादे नाव दिले तर तिचे रूपांतर कलाकृतीत होईल का ?
- ४ कलाकृतीला मानवी अर्थ असावा लागतो का ?
- ५ कलाकृतीची प्रक्रिया आणि ही निसर्गनिर्मितीची प्रक्रिया माणसाच्या आयुष्याला वेगवेगळ्या प्रकारांनी प्रभावित करते का ? कशा प्रकारे ?

AUGUST 10

एक आठवण -- साहित्य संघात खानोलकरांच्या ' सगेसोयरे ' या नाटकाची तालीम चालू होती. अरविंद-सुलभा देशपांडे आणि इतर बरेच होते. मी तालीम पाहायला गेलो होतो. एका अंकाची तालीम झाल्यावर सर्वांसाठी तिरखट-मीठ लावलेल्या काकड्या आणल्या होत्या. त्याच वेळी भालचंद्र पेंढारकर तिथे आले. सर्वांनाच त्यांच्याबद्दल आदर होता. त्यांनाही काकडी देऊ करण्यात आली -- पण, नाही म्हणजे नाही -- त्यांनी एक तुकडाही घेतला नाही. आवाजाची १०० टक्के काळजी घेत ! -- त्यांच्या स्मृतीस अभिवादन !

पुण्यात निळे आकाश, तुरळक पांढरे ढग आणि स्वच्छ ऊन ! वा !

आत्तापासूनच तहान मारायला सुरुवात करावी की काय ?

उद्योगधंदा असो, संपत्ती असो की सर्व तऱ्हांची सुखे असोत -- ते सर्व वाढवतच राहावे लागते -- एवढे बास, असे म्हणून थांबल्यास, ते सर्व कमी कमी होऊ लागते !

कुणा ना कुणाबद्दल काही ना काही वाईट बोलल्याशिवाय कोणत्याच माणसाला जगताच येत नसावे, बहुतेक !

AUGUST 9

चिं त्र्यं खानोलकर यांची ' एका स्वामीची महायात्रा ' ही कथा आठवतेय का ?

ज्यांनी वाचली नसेल त्यांनी जरूर वाचा.

मते निरनिराळी असू द्यात -- ही कथा ' धार्मिकते ' चा एक वेगळाच आयाम दाखवते.

AUGUST 8

" आपण ' जीवन ' म्हणजे काय याची चर्चा केली -- त्यानंतर आपण ' शहाणपण ' म्हणजे काय याची चर्चा केली --
त्यानंतर आपण मनाचे तीन प्रकार पाहिले -- रेस्टलेस म्हणजे अस्वस्थ मन, इंपरफेक्ट म्हणजे अपूर्ण मन आणि परफेक्ट
म्हणजे पूर्ण मन -- त्यानंतर, शहाणपणासाठी पूर्ण मन कसे आवश्यक असते तेही आपण पाहिले ! चांगल्या मॅनेजमेंटला
म्हणजे व्यवस्थापनाला या ज्ञानाचा पाया आवश्यक असतो. " चला, आता मॅनेजमेंट म्हणजे व्यवस्थापन करू या !

आयुष्य नॉर्मल होण्यासाठी जेव्हा खोट्या गोष्टींचा उपयोग करणे अनिवार्य असते तेव्हा खऱ्याखोट्याची फार चिंता करणे
व्यर्थ असते !

(दोन्ही गुडघ्यांच्या सांधेरोपणानंतर सुचलेले सुभाषित !)

१ स्त्री गुरू असणे

२ तिने तंग कपडे घालणे

३ हिंदी सिनेमातल्या गाण्यावर नाच करणे

४ स्त्रीने वा पुरुषाने तिला उचलून घेणे

५ दागिने, मेकप, पंचतारांकित सगळे

६ हे सर्व असूनही अध्यात्म असू शकते, याचे भान देणे

-- हे सर्व, एक प्रकारे क्रांतिकारक आहे ! गुन्हे काही घडले असतील तर कायदा त्यांची काळजी घेईलच ! निदान स्त्री-पुरुष
समानतेच्या अंगाने तरी याचा विचार व्हावा ! मुख्य म्हणजे ' वाईट ' भावनाच नसलेले असे नाते !

माझ्या डोळ्यांचे शहर

हजारो दिव्यांचे ज्यांतल्या

प्रत्येकामागे अनेक संघर्षकहाण्या

आठवणींचे व्रण आणि सुखांचे क्षण

मला नकोसे वाटणारे

थकल्यामुळे माझे दिवे अंधुक

माझे मन निराधार

माइया मित्रांना लागलेली
माइया मृत्यूची चाहूल
सामानाची जमवाजमव

इस्पितळे वा मादक द्रव्ये
मला सोडवतील ?
मी बधीर होतोय ?
काहीच असणार नसेल तर
काय हवेय मला ?
--- ००० ---

AUGUST 7

आपण वैमानिक वा इंजिनियर वा डॉक्टर वा प्राध्यापक वा कारखानदार वा व्यावसायिक -- असे काही व्हायला हवे, असे वाटणे हे नॉर्मल होते -- आता साधुसंत वा संतीण (स्त्री-संत) व्हावेसे वाटणेही नॉर्मल झालेले आहे !

एक मित्र म्हणाला, " आपण एखादे गोंडस भूभू किंवा मऊ मनीमाऊ असायला हवे होते, असे कधीकधी वाटते ! " मी म्हणालो, " ते ठीक आहे, पण, त्या वेळी तुला हे मानवी मन, त्याच्या भावभावना असणार नाहीत ! " यावर, तो म्हणाला, " तू काहीही बोलू नकोस -- मला हा रोमॅंटिक मूड मस्त वाटतोय ! "

AUGUST 5

आज इलेक्ट्रिक ट्रॅफिक सिग्नलची १०१ वी जयंती आहे !

आजपासून तरी सिग्नल पाळू या !

किंवा हीच पोस्ट अशीही --

आज, ०५ ऑगस्ट -- जगात इलेक्ट्रिक ट्रॅफिक सिग्नलची १०१ वी जयंती आहे -- आपल्याकडे नक्कीच श्राद्ध !

नैतिक अधःपतन पाठीशी घालण्याच्या हुकूमशाही कृतीवर कामकाज बंद पाडण्याचा लोकशाही गोंधळ चिरडण्यासाठी हुकूमशाही निलंबन केल्याच्या निषेधार्थ केलेले लोकशाही आंदोलन हुकूमशाही पोलीस कारवाईने दडपण्याचे प्रयत्न ! -- पाहून जनता स्तंभित ! (आपापल्या आवडीप्रमाणे आणि नैतिकतेप्रमाणे ' लोकशाही ' व ' हुकूमशाही ' या शब्दांच्या जागा बदलून घ्याव्यात ! धन्यवाद !)

AUGUST 4

असे काही घडणार याची कपना असते.
नेमके कधी, ते माहीत नसते.
तोवरचा काळ नॉर्मल -- सुखाचा.
कालांतराने ते घडतेच !
तरीही, आपण म्हणतो,
असे घडायला नको होते !
-- जाने दो, अब
छोड दो और भूल जाओ --
--- ००० ---

AUGUST 3

Champra Deshpande shared a link.
Rainer Maria Rilke Quotes at BrainyQuote
brainyquote.com
No great art has ever been made without the artist having known danger.
Rainer Maria Rilke

Read more at

Champra Deshpande shared a link.
Rainer Maria Rilke Quotes at BrainyQuote

brainyquote.com

Let life happen to you. Believe me: life is in the right, always.

Rainer Maria Rilke

कुणालाही फालतू म्हणणारी व्यक्ती अपरिहार्यपणे स्वतःही फालतू असणे भागच असते !

स्त्री-पुरुष मैत्री वा त्यांच्यांतल्या कोणत्याही नात्याबाबत, फेसबुकवर, मोकळ्या, काहीशा छेडछाडीच्या, गंमतीच्या पण चर्चेला खूप खाद्य देणाऱ्या अशा पोस्ट फारशा येऊ शकत नाहीत. कारण, असे केल्यास, व्यक्तिगत हल्ले करणाऱ्या काही नीतीमान व्यक्ती इथे सतत पहारा ठेवून असतात ! (मलाही असे काही सुचते पण, नको ती नीतीमान व्यक्तीची कटकट, म्हणून मीही देतो सोडून --)

AUGUST 2

धर्माची काही अटळ कलमे असणे आणि त्याला संघटित स्वरूप असणे – हे पूर्णपणे नाकारणारा, माणसाच्या इतिहासातला महान क्रांतिकारक म्हणजे जे. कृष्णमूर्ती. संघटित धर्मांमुळे घडणारी हिंसा, नाश आणि जगण्याला येणारे गंधडेपणाचे स्वरूप पाहता या कामाचे महत्त्व किती अमर्याद आहे, ते कळते. संपूर्ण मानवजातीला आणि प्रत्येक माणसाला प्रस्तुत ठरेल असा धर्म त्यांनी सांगितला. धर्मात अधिकारांची उतरंड असणे आणि कुणीतरी देवाचे दलाल असणे – हे उखडून फेकून दिले. देव म्हणजे काय, याची सविस्तर चर्चा केली. गुरुबाजी नाकारली. माझ्यावरही विश्वास ठेवू नका, माझ्या सांगण्यात काही तथ्य आहे की नाही, हे स्वतःच्या जगण्यात तपासा – असे सांगितले. ध्यान, सौंदर्य, प्रेम, एकात्मता, सर्जकता यांचे सूक्ष्म, मूलभूत अर्थ सांगितले. प्रत्येक संबंधात संघर्षमयता का आहे, हे शुद्ध तर्काने दाखवून दिले. हे सर्व करताना कोणतीही प्रस्थापित परिभाषा वापरली नाही.

परंतु, एकूणात माणसाला संघटित धर्मात राहून एका समूहाचा भाग राहण्यातच सुरक्षित वाटत असावे. मग त्यामुळे, जगणे कितीही असुरक्षित होवो !

AUGUST 1

आपले मन स्थिर, सातत्ययुक्त आहे, असे आपण मानतो आणि ते तसे ठेवायच्या सदोदित प्रयत्नात असतो. पण, घडणारे सगळे आपल्या मनाला विचारून घडत नाही वा आपण म्हणू तेच घडेल, असेही नाही. यालाच आपण ' जगण्यातली

अनपेक्षितता ' असे म्हणतो. ती असतेच आणि असणारच. याचे धक्के कमी बसावे किंवा बसू नयेत, असे वाटत असेल तर मनाचे सातत्य प्रश्नात येते -- त्यातून मोकळे होणे शक्य आहे का, हा प्रश्न येतो.

July 2015

JULY 30

कुणाचाच गुरू होण्याची
माझी योग्यता नाही
हे सर्वांत महत्त्वाचे ज्ञान
माझे मीच मला
दिले, त्यामुळे
मीच माझा गुरू !
माझेच मलाच नमन !
या ज्ञानाबद्दल मी
नेहमीच जागरूक राहावे
हाच माझा मलाच
शुभाशीर्वाद !

ज्या अर्थी, जग मतमतांतरांवरच चालते, हे आपण मान्य करतो, त्या अर्थी, सत्य असे काही नसतेच, हेही आपण मान्य करतो !

कायद्याच्या स्वीकृत रचनेप्रमाणेच न्यायदान चालणार. फाशीची शिक्षा असावी की नसावी हे विवाद्य असू शकते पण यातले कोणतेही स्वीकृत केले तरी मतभेद राहणारच. हजारो खटले प्रलंबित असताना अमुकच निकाल द्यायची काय गरज होती, असे म्हणता येणार नाही. इतके लोक विनातिकीट जातात तर क्षलाच का पकडले, बँकांचे इतके थकवाकीदार आहेत तर कचीच का वसुली केली – या मुद्यांना अर्थ नाही. क्ष वा क वर होणारी कारवाई ही स्वीकृत न्याय-रचनेप्रमाणे आहे ना, एवढेच पाहणे शक्य असते. कुठेच काही आदर्श चाललेले नाहीय तर ज्ञानेच का कायद्याप्रमाणे वागले पाहिजे – असा प्रश्न विचारता येत नाही. देशात इतके भ्रष्टाचारी आहेत तर अमुकलाच का शिक्षा – या मांडणीला अर्थ नसतो. कायद्याप्रमाणे गुन्हा सिद्ध झाला का, न्यायाच्या दृष्टीने आरोपीला त्याची बाजू मांडण्याची, बचाव करण्याची योग्य ती संधी मिळाली की नाही, एवढेच मुद्दे प्रस्तुत ठरू शकतात. स्वीकृत रचनेत काही बदल हवे असले तर ते घडवून आणण्याच्या कृतीचे प्रयत्नही

योग्य ठिकाणी शक्य असतात. परिपूर्ण वा आदर्श असे माणसाच्या जगण्यात कुठेच काही असू शकत नाही, ही एकूण माणसाच्या जगण्याची शोकात्मिका समजता येऊ शकते.

JULY 29

तुम्हाला काय वाटते की पुणे हे महाराष्ट्रातले एक खूप मोठे महत्त्वाचे शहर आहे ? याला स्मार्ट सिटी सहज करता येईल !? मी निकष सांगतो -- पावसाळ्यात, विशेषतः पाऊस पडत असताना, इथे वीज आणि इंटरनेट अबाधित चालू राहिले तरी मी या शहराला स्मार्ट सिटी म्हणायला तयार आहे !

JULY 28

" राष्ट्रपतीभवनात कोणत्या मुहूर्तावर प्रवेश करणार ? " डॉ. कलामांना विचारण्यात आले.
" तो प्रश्न नाही -- प्रत्येक दिवस हा मला शुभ दिवसच असतो. " -- हे त्यांचे उत्तर होते.

‘ परिवर्तनाचा वाटसरू ’ या पाक्षिकात अनेक माहितीपूर्ण लेख आणि चांगले साहित्य येत असते. देशाचे वा जगाचे आर्थिक प्रश्न हे खरे तर माझ्या समझके बाहेरकी चीजे हैं ! तरीही मी रेटून वाचत असतो ! १६ ते ३१ जुलै च्या अंकात अनंत फडके आणि दत्ता देसाई यांचे अशा विषयांवरचे लेख आहेत. मला थोडे काही समजले (असे वाटते) तेवढे मांडतो – साम्यवादाचे पतन हा विषय अनेकदा चर्चिला जातो. हे दोन लेख वाचून भांडवलशाहीतले अंतर्विरोध लक्षात आले.

१ भांडवलशाहीत ‘ नफा कमावणे ’ हे प्रमुख तत्त्व असते.

२ अधिकाधिक सुधारित उत्पादन साधने निर्माण करून चांगल्या दर्जाचे आणि भरपूर उत्पादन करणे – हे उद्दिष्ट असते.

३ त्यामुळे यंत्रांकडूनच खूप कामे, हवी तितकी विनातक्रार होतात. पण बेरोजगारी वाढते.

४ बेरोजगारी वाढणे आणि लोकांचे खरे वेतन कमी होणे यांमुळे एकूणच लोकांची क्रयशक्ती कमी होते.

५ निर्माण होणारा भरमसाट माल, त्यामुळे, खपणे अवघड होते.

६ लोकांना नुसती कर्जे देऊन मूळ क्रयशक्तीचा प्रश्न सुटत नाही.

७ त्यामुळे, म्हणजे या अंतर्विरोधामुळे, मंदीची परिस्थिती येते.

-- जागतिकीकरण, उदारीकरण आणि खाजगीकरण -- ही त्रिसूत्री अटळपणे या दिशेने जाते.

यावरून एक लक्षात येते की कोणतीच पोथीनिष्ठ प्रणाली उपयोगाची नाही. त्या त्या वेळी समन्वय साधत जाणेच महत्त्वाचे !

अरे, व्हेन्टी व्हेन्टी म्हणजे क्रिकेट नव्हे रे बाळा, दोन हजार वीस साली भारत कसा असेल याचे व्हिजन म्हणजे द्रष्टेपण
त्यांच्याकडे होते !
स्मृतीस अभिवादन !

JULY 26

मुंबई हल्ल्याच्या वेळी असे म्हटले गेले होते की सेकंदा सेकंदाला बाहेर काय घडते आहे हे सर्व चॅनेल्सनी दाखवणे, सगळे
विचार, डाव अतिरेक्यांना यामुळे कळू शकतील, याचे भान न बाळगणे -- ही एक मोठी चूक झाली ! ती जर चूक असेल तर
ही गाढवे आताही पुन्हा तसेच का वागताहेत ?

एकाचे रूपांतर गोंड्यात होते -- मग, आणखी एकाचे -- मग, काहींचे -- मग, खूप जणांचे ! सगळे मिळून-मिसळून गोंडे ! ते
झाले म्हणून हेही ! सगळे गवत खाऊ लागतात ! गवत न खाणाऱ्याकडे बघून हसतात ! ' गोंड्यांचा प्रवाहो चालिला ' --
असे होते ! (फ्रेंच लेखक आयनेस्को -- यांच्या जगभर गाजलेल्या ' व्हिनोसेरस ' या नाटकावरून.)

JULY 25

अशा असंख्य प्रतिमा
ज्यांना टिकवायची स्वप्नातही काळजी -- विशेष
एकीला तडे जाताच सगळ्याच विघटनाऱ्या
इतर -- आपल्या नसल्याचसारख्या

त्यांच्या विघटनाऱ्याचे कसले दुःख
ज्या आपण नाहीच
तरीही त्या सर्व तड्यांतून उगवतात
भीतीचे जहाल नाग

म्हणजे आता जिणे अजूनही
असे नको -- तसे हवे
म्हणणारी एक प्रतिमा

विघटूनही शाबूत आहे ?

--- ००० ---

JULY 24

एका गुंडाच्या बोलण्यावर तसेच आव्हानात्मक, ' खपवून घेणार नाही ' टाईप, बोलून दुसऱ्या गुंडाने त्याला जरा चाप लावल्यासारखे दिसले की बऱ्याच सामान्यांना बरे वाटते ! त्यांना वाटते की आता दोघेही जरा नम्र होतील आणि आपल्याला जरा बरे दिवस येतील !

धार्मिक मूलतत्त्ववाद हा मानसिक रोग असून त्यावर उपचार करणे शक्य आहे, असे काही मानसशास्त्रज्ञ म्हणताहेत -- असे वाचनात आले. मग, असेच उपचार विचारसरणीच्या मूलतत्त्ववाद्यांवरही होऊ शकतील !

इंटरनेट पुरवठादार / सेवा देणारे ' जबाबदार ' लोक कधीच ग्राहकापुढे येत नाहीत. ग्राहकांच्या शिब्या खाण्यासाठीच पगार घेणारे काही दगड वा दगड्या त्यांनी नेमलेल्या असतात.

" ये क्या चल रहा है -- एक महिनेसे तुम्हारी सेवा गटरमें गई है -- "

" माफी चाहते हैं सर -- "

" हमें कभी एक दिन भी मुफतमें सेवा देतो हो क्या ? अब ये एक महिना पीरियड बढ़ाके दोगे क्या ? "

" माफी चाहते हैं सर -- "

" अब ये कब चालू होगा ? "

" कल तक हो जायेगा सर -- "

" आपका कोई अफसर है क्या वहां ? "

" अभी तो नहीं है सर -- "

" कंपनी जिंदा है क्या आपकी -- या सबके साथ डूबके मर गयी ? "

" माफी चाहते हैं सर -- "

" तुम्हारी माफीसे हमारा काम थोडे ही चलेगा ? "

" माफी चाहते हैं सर -- "

खाँ अल्लारखाँ साहेब आणि त्यांचे सुपुत्र झाकीर हुसेन यांची थोड्याच वेळापूर्वी तबला जुगलबंदी पाहिली / ऐकली –
' दूरदर्शनच्या पाऊलखुणा ' या कार्यक्रमात ! संमोहित होऊन स्पेलबाऊंड झालो होतो ! मला तबल्यातले फारसेच काय,
काहीच कळत नाही, असे म्हटले तरी चालेल, पण, हे पितापुत्र म्हणजे निव्वळ चमत्कारच ! ग्रेट, थोर, महान, सगळे ! (पै.
नट मेहमूद याची आज पुण्यतिथी असल्याने, आज सकाळी त्याच्यावर चित्रित झालेली मजेदार गाणी ऐकली ! माझ्या
आयुष्यात आज मुस्लिम बांधवांचा दिवस दिसतोय !)

JULY 22

' अक्षरवाङ्मय ' च्या एप्रिल-जून'१५ या अंकात सदातत हसन मंटो यांच्या ' टोबा टेकसिंह ' या कथेचा डॉ. वसुधा
सहस्रबुद्धे यांनी केलेला अनुवाद आलेला आहे. कथा चांगलीच आहे, पण, विशेषतः तिची सुरुवात मला खूपच अर्थपूर्ण
वाटली. ती सुरुवात अशी आहे --
फाळणीनंतर दोन-तीन वर्षांनी पाकिस्तान आणि हिंदुस्तान सरकारच्या लक्षात आलं की साधारण कैद्यांप्रमाणे वेड्यांचीसुद्धा
अदलाबदल व्हायला हवी. म्हणजे जे मुसलमान वेडे हिंदुस्तानच्या वेड्यांच्या हॉस्पिटलमध्ये आहेत त्यांना पाकिस्तानला
पोहोचवायचं आणि जे हिंदू आणि शीख पाकिस्तानातल्या वेड्यांच्या हॉस्पिटलमध्ये आहेत त्यांना हिंदुस्तानच्या ताब्यात
घायचं.

JULY 21

इतर सभासद कसे बेशिस्त वागताहेत, नियम मोडताहेत -- हे सांगायला एक सभासद एका पदाधिकाऱ्याकडे गेला.
पदाधिकारी म्हणाला, असे का होते आहे, ते समजून घेऊन त्यावर मार्ग काढणे चालू आहे. पण सर्वांनी कायदे पाळावे, ही
तुमची सूचना छानच आहे. आणखीही काही कायद्यांबद्दल असेच प्रश्न आहेत -- उदाहरणार्थ, तुम्हीच हा एक क्ष कायदा
मोडत आहात -- त्याच्यापासून सुरुवात करू या का ? " उद्या बोलू यावर -- " असे म्हणून तो सभासद निघून गेला !

तुमचा जन्म कुठे झाला, बालपण, शाळा-कॉलेज, मग अमुक आवड कशी निर्माण झाली, घरात तसे काही वातावरण होते
का, पहिले यश कोणते, पुढचा प्रवास कसा झाला -- असले भंगार प्रश्न विचारायला मुलाखत घेणाऱ्याला काडीचा अभ्यास
करायची गरज नसते ! अशा मुलाखती यशाला ग्लॅमर देणाऱ्या असून डोक्याला ताप न देणाऱ्या असतात -- हे त्यांचे एक
मोठेच वैशिष्ट्य असते ! मुख्य म्हणजे दोन मोठ्या माणसांचे दर्शन घडते ! आणि सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे ते सगळे ' निव्वळ
करमणूक ' या विभागात घेता येते !

भाषा, जात, धर्म, राष्ट्र -- या कोणत्याच स्तरावर ' समता ' अस्तित्वात नसते -- तशीच ती लिंगभाव या स्तरावरही नसते !
माणसाचे जगणे म्हणजे शक्ति-प्रदर्शन ! -- हे न पाहता, दगडावर डोकी फोडून घेत बसण्यापेक्षा, दुसरे काय मार्ग असू
शकतील असमानतेवर, असा प्रश्न पडायला हवा --

शोषक आणि शोषित यांच्या समूहांच्या रचना बदलू शकतात -- जागा उलट-सुलट होऊ शकतात -- थोडे हे, थोडे ते असे
मिळून एक समूह, असेही होऊ शकते -- काळानुरूप शोषणाची क्षेत्रे व पद्धती बदलू शकतात -- पण, पूर्ण शोषणविरहित
समाज ही निव्वळ एक निरर्थक भूलथाप असते !

JULY 19

थोडीफार सुखे, थोडेफार नात्यांचे घट्ट बंध, यांतून येणारी जगण्याची इच्छा, इच्छाशक्ती, आत्मविश्वास आणि थोडीफार
मृत्यूची भीती -- या सामग्रीवर माणूस जगत राहतो. काही दुःखे, संकटे यांतून पार पडत राहतो. शेवटी, कधीतरी, अर्थातच
शेवट येतो ! या दरम्यानच्या एकूण काळात बहुसंख्यांना फारसे काही प्रश्न पडत असावेत, असे दिसत नाही -- जगण्याचा हा
नमूना स्वीकारून चालणेच असते. प्रश्न, पडलेच तर, कोणते पडू शकतात, त्यांचे निराकरण असू शकते का, कशा
स्वरूपाचे ? की, काही मते फिक्स करून, त्या मार्गाने कार्यरत राहात, त्यांना धरून शेवट गाठावा, हेच बरे ? की, काही
आदर्श फिक्स करून -- समाज, धर्म, भाषा वा देश यांच्यासाठी जीवन सत्कारणी लावावे, हेच बरे ?

JULY 18

देशाच्या विकासकामांसाठी इतके पैसे भरूनसुद्धा आपली जनता, करमणूक आणि मादक द्रव्यांची गुंगी यांसाठी अजावधींचा
खर्च करू शकते ! विकास आणि संस्कृती असे हातात हात घालून चालायला हवेत --

JULY 17

भावनिक समरसतेसाठी चेहऱ्यावर गरिबी आणि लाचारी आणणे, सर्वांगाने याचक भावाने तल्लीन ठेका धरणे, रोषणाई,
मेकप आणि भरजरी पोषाख यांनी गाण्याला श्रीमंती आणणे आणि मुख्य म्हणजे कलानंदाबाबत सतत हावरटपणा व्यक्त
करत राहणे -- हीही एक उच्च प्रतीची संगीत-रसिकताच म्हणायची !

JULY 16

Champra Deshpande shared a link.

Aldous Huxley Quotes at BrainyQuote

brainyquote.com

The more powerful and original a mind, the more it will incline towards the religion of solitude.

Aldous Huxley

माझे एक मित्र डॉ. अरुण प्रभुणे (मराठी पौराणिक नाटकांचे स्पेशालिस्ट), माझी चौकशी करून झाल्यावर मला म्हणाले, " बरे झाले, तुमची गुडघेदुखीची डोकेदुखी गेली ! " -- सारांश, आता मी ठीक आहे -- प्रगती चांगली आहे --

हिंदीत निघालेल्या आणि निघत असलेल्या असंख्य चित्रपटांमुळे, इथल्यासारखी अशी लाखो प्रेमगीते जगातल्या इतर कोणत्याच भाषेत नसतील, असे वाटते ! (शिवाय इतर अनेक मूडसचीही असंख्य गाणी आहेतच !) भारतीय जनमानसाला या अद्वितीय वस्तुस्थितीमुळे थोडीफार तरी तरलता लाभत असावी ! हिंदी चित्रपटांचे हे सौंदर्य दुर्लक्षून चालणारच नाही !

JULY 14

पुण्य मिळवायला गेलेले लोक अनेकदा चेंगराचेंगरीत मृत्यू मिळवतात ! हे टाळण्यासाठी काहीच उपाय करता येत नसतील ? की या धार्मिक लोकांच्या ' मला -- मला ', ' मी आधी -- मी आधी ' अशा हावरटपणामुळे सगळी व्यवस्थाच कोलमडून पडत असेल ?

ज्यांना आपण त्यांच्यापुढे झुकावे असे वाटते, त्यांना सारखा मान द्यावा असे वाटते, त्यांच्या एकूणच कमाईबाबत आपण दबून वागावे, असे वाटते -- ते सगळे स्वतः अत्यंत एकाकी, दरिद्री आणि भंगार जगणारे असतात, हेही आपण पाहायला हवे ! -- मग, स्वतःकडेही पाहायला हवे --

JULY 13

कितव्या वर्षी खेळायला सुरुवात करावी, अत्यधुनिक शरीर-चाचण्या, कुठे शिकावे, कोच कोण असावे, मैदान कोणते, बॅट कोणत्या लाकडाची, कुणी बनवलेली असावी, आहार कोणता, पूरक आहार कोणता, बूट कोणत्या कंपनीचे असावे, कपडे कोणते वापरावे, केस कसे कापावे, वगैरे, वगैरे, असे खूप ! ते सगळे ज्यांना शक्य असेल त्यांना करू देत, भारताचे नाव उंचावण्यासाठी (आणि अर्थातच भरपूर पैसे कमावण्यासाठी). पण, बाकीच्या मुलांना खेळण्यासाठी एक नुसते मैदान तरी द्या ना ! अमुक एवढ्या लोकवस्तीला अमुक एक एवढे मैदान -- असे काही असायलाच हवे, खरे तर ! आरोग्यपूर्ण भारत -- या विभागात हे कलम असते का कुठे ?

सिंहस्थ, अधिवेशन, विरोध, विंबल्डन, वारी, ग्रीस, चीन, शेयरबाजार, कर्जमाफी, वगैरे ! हे एवढे आहे चालू, याची आहे माहिती, हेच खूप आहे -- आता त्या प्रत्येक विषयाची माहिती नको. डोके-स्वच्छता-अभियान चालू ठेवणेही महत्त्वाचेच आहे !

खाजगी संपत्ती असूच नये, असे विचार आवडणारी माणसे, आर्थिक बाबतीत जुगारी मनोवृत्तीची असावीत, याला काय म्हणावे ? !

JULY 11

तुमच्या मते जी महान कलाकृती असते ती प्रत्येक संपर्कात तुम्हाला समृद्धी देत राहते -- तुमचे जगण्याचे आकलन सखोल करत राहते. अशा समजा पाच कलाकृती आहेत. तुम्ही वारंवार, आळीपाळीने त्यांच्या संपर्कात येत राहता आणि त्या जिवंत प्रक्रियांतून समृद्ध होत राहता. आपल्या आयुष्यात हे पुरेसे नसते का ? अशा पाचशे कलाकृतींची -- त्यांच्या तशाच सखोल संपर्कात येण्याची -- गरज काय असते ? सारखे बाहेरूनच असे आकलन जमा करत वा मिळवत राहण्याची ही सवय कितपत अर्थपूर्ण असते ?

काही कॉमेंट्स, आपल्या मते, आपल्या पोस्टमध्ये मुळीच नसलेल्या मुद्यांवर येतात. तो आपला वा वाचणाऱ्याचा दोष असू शकतो. अशी टीका वा विरोधी मुद्दे असलेले बॉल्स मी आऊटसाईड द ऑफ स्टंप सोडून देतो. त्यांवर धावा काढायचा कंटाळा येतो, इतकेच !

JULY 10

एखाद्या कवितेतली चार कडवी काढली काय किंवा आणखी दोन ' तशीच ' वाढवली काय -- तीत विशेष काही फरक पडत नाही -- पहिले आणि शेवटचे कडवे वाचले तरी चालते -- असे होते याचे कारण -- नुसतेच तपशील वाढवत तीत फक्त पुनरुक्ती चालू असते. -- वा ! तेच तेच म्हणायलाही किती प्रकार सुचलेयत ! -- हीच तिची कर्तबगारी असते. -- याला कविता ' करणे ' म्हणावे.

JULY 9

विचारसरणी आणि प्रत्यक्ष जगणे यांतली तफावत, हा मानवी जगण्यातला एक मूलभूत प्रश्न आहे. एखाद्या देशालाही तोच प्रश्न संकटदर्शन घडवू शकतो. चीन या देशाच्या सद्यस्थितीबाबतचा आजच्या लोकसत्तेत आलेला अग्रलेख ' पाळणाघरातला ड्रॅगन ' या दृष्टीने वाचण्यासारखा आहे.

एका (वा अधिक) ठिकाणी ज्ञात प्रेमिक / प्रेयसी आणि अनेक ठिकाणी अज्ञात प्रेमिक / प्रेयसी ! प्रेम, विश्वास, व्यभिचार, प्रतारणा ! बाप रे !

JULY 8

१.

एकजण ः (फोनवर --) साहेब आहेत का ?

साहेबपत्नी ः ते पूजा करताहेत --

एकजण ः ठीक, ठीक -- मी एक तासाभरानं फोन करतो --

२.

एकजण ः (फोनवर --) साहेब आहेत का ?

साहेबपत्नी ः ते कविता वाचताहेत --

एकजण ः अहो, महत्त्वाचं काम आहे तार्ई -- बोलवा त्यांना --

(स्वगत --) माजलाय भोसडीचा -- कविता वाचतोय --

--- ००० ---

JULY 7

माझ्या समजुतीप्रमाणे, न्यायालयाने असे म्हटले आहे की कोणत्याही उत्सवाचे मंडप सार्वजनिक ठिकाणी – रस्त्यांवर वगैरे उभारू नयेत कारण त्यामुळे रहदारीला अडथळे होतात आणि लोकांना त्रास होतो. आज असे वाचले की असे मंडप विनापरवानगी उभारले तर कारवाई केली जाईल. याबाबतची परवानगी देण्याचे अधिकार महापालिका आयुक्त आणि जिल्हाधिकारी यांना आहेत. म्हणजे हे अधिकार राज्य सरकारने दिले असतील का ? मूळ निर्णयात तर असे अधिकार देण्याची सोय दिसत नाही. तरीही असे अधिकार देण्याचा अधिकार राज्य सरकारला असतो का ? समजा नसेल तर म पा आयुक्त आणि जिल्हाधिकारी यांच्यापुढे जालिम प्रश्न नाही का उभा राहणार – न्यायालयाच्या निर्णयात सोय नसलेला अधिकार, सरकारने दिला असला तरी, आपण वापरला आणि तो बेकायदेशीर ठरला तर ? जबाबदार कुणाला धरले जाणार ? आणि मुळात रहदारीला अडथळे न होता देणार कशी परवानगी ? माझ्या अज्ञानामुळेही असेल, जरा इंटरेस्टिंग वाटली ही गुंतागुंत – म्हटले आपल्या फ्रेंड्समधले कुणी तज्ञ यावर प्रकाश टाकू शकतील. (माझे व्यक्तिगत मत म्हणाल तर कोणताही धर्म ज्याचीत्याची घरे आणि प्रार्थनास्थळे यांवाहेर येऊच नये.)

आपल्या प्रयोग परिनिरीक्षण मंडळाचे आधीचे जे अध्यक्ष होते त्यांनी अश्लीलता, इतर वाईट प्रवृत्ती यांचा नायनाट करायचा विडाच उचललेला होता. माझे ' गोळ्या काढलेलं पिस्तूल ' हे पुनर्लिखित नाटक मी प्रमाणपत्रासाठी पाठवले होते. ते नाटक सत्तरच्या दशकातल्या हिंदी सिनेमाची एक बनावट गोष्ट हाताळते. त्यात अर्थातच व्हिलनच्या हॉटेलात काम करणारी एक कॅबरे डान्सर आहे. झाले ! ज्या ज्या संवादात ' डान्सर ' हा शब्द आला होता त्या सर्व संवादांची त्यांनी कपात सांगितली ! अहो, म्हटले, ही पुनर्लिखित, काही बदल केलेली संहिता आहे म्हणून मी तुमच्याकडे पुन्हा पाठवलेली आहे – या आधी हीच संहिता ' जागचं हलायचं नाही ' या नावाने पाठवलेली होती – ती या सर्व संवादांसह होती – पृष्ठ क्रमांक अमुक अमुक – आणि ती तुम्ही कोणताही भाग न वगळता मंजूर केलेली होती. आता तुमची धोरणे वा नियम काही बदलले आहेत का, असे मी विचारले. मध्यंतरी डान्सबारबंदी झाली ना, त्यामुळे हे घडले असावे, असे मला वाटते ! म्हणजे खून बेकायदेशीर आहे तर ' खून ' हा शब्दच कुठे येता कामा नये, असे ! माझे पत्र जाऊनही काही घडले नव्हते ! आता प्रख्यात अभिनेते अरुण नलावडे अध्यक्ष झाले आहेत. माझ्या कोणत्याही स्मरणपत्राशिवाय माझी संहिता त्यांच्या सहीने ' कोणताही भाग न वगळता मंजूर ' होऊन आली आहे ! अरुण नलावडे झिंदाबाद !

JULY 6

आठवण राहावी,जाणीव राहावी, संस्कार व्हावेत – अशी अनेक कारणे असली तरीही, रस्ते, पूल, बागा, चौक, स्टेशने यांना व्यक्तींची नावे द्यावीत का, हे विवाद्य ठरू शकते. पण, तसे करणे तर चालू आहेच आणि चालू राहणारच आहे. मग, नुसतीच

राजकीय व्यक्तींची नावे देण्यापेक्षा विज्ञान, खेळ, कला, शिक्षण अशा क्षेत्रांत असामान्य कामगिरी केलेल्या भारतीयांची का देऊ नयेत नावे ? तसे केल्याने ही अनेक महत्त्वाची क्षेत्रेही सर्वासमोर राहतील आणि भारतभरच्या अशा असामान्य व्यक्तींची नावे दिली गेली तर एकात्मतेच्या भावनेलाही पुष्टी मिळेल. मुख्य म्हणजे मोठी माणसे फक्त राजकारणातच असतात, असा चुकीचा संदेश बिंबणेही बंद होईल ! आणि सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे भावना दुखावल्या गेल्याने दंगली करण्याची पद्धतही बंद पडू शकेल ! कितीही मोठा असला तरी एखाद्या वैज्ञानिकाच्या पुतळ्याची विटंबना झाली म्हणून कुणाच्या भावना दुखावतील ? आणि भावना दुखावल्याच जाणार नसतील तर विटंबना करून उपयोगच काय ? फार तर, विटंबनेचीही सवय टिकावी म्हणून तसेही थोडे ठेवा ना पुतळे ! पटतेय का ?

फ्रेंड्स, ज्यांना मैत्री मान्य नसेल त्यांनी कृपया माझ्या फंदात पडू नये -- तर -- मी आहे ६९ पूर्ण ! पण, ४०-४५ नंतर माझी बहुतेक मानसिक वाढ थांबली असावी ! जसे १२ व्या वर्षापाशी मानसिक वाढ थांबलेल्यांसाठी बरेच करमणुकीचे सिनेमे असतात ! तसे माझे हे आयुष्य ' अशा ' माझ्यासाठी चाललेय !

हुकुमशाहीचे -- अत्याचाराचे प्रतीक असलेल्या माणसाला

न्यायाचे प्रतीक असलेल्या माणसाने नष्ट करणे !

-- Albert Camus च्या ' द जस्ट ' या नाटकाचा विषय.

या नाटकातल्या संवादांना मनःपूर्वक सॅल्यूट !

JULY 5

We are killing to build a world where there will be no killing at all. We must accept our role as criminals, until finally everyone on earth is innocent...

-- page 19 – the play – THE JUST –Albert Camus.

(ज्या जगात अजिबात खुनाखुनी असणार नाही अशा जगाच्या निर्मितीसाठी आपण खुनाखुनी करतो आहोत. या पृथ्वीवरचा प्रत्येक माणूस निष्पाप आहे – निरपराध आहे – असे अंतिमतः होईपर्यंत आपल्याला आपली गुन्हेगारीची भूमिका पार पाडलीच पाहिजे ...)

JULY 4

सगळ्या विचारसरण्यांची सरमिसळ झाली -- मी माझ्या विचारसरणीचे प्रमाण जास्त ठेवणार, असे प्रत्येकाने म्हणत म्हणत ' सपाटीकरण ' हा शब्द प्रचलित झाला. तरीही, एखाद्या शुद्ध विचारसरणीचे काही भक्त, तेच तेच बोलत राहिलेले दिसतात ! ही त्यांची अव्यभिचारी, पवित्र निष्ठा म्हणावी की बुद्धूपणा ?

JULY 3

कोल्हापूरचा माझा मित्र Kiran Khebudkar म्हणाला की -- " गुडघ्यांचे ऑपरेशन म्हणजे आपल्या कोल्हापुरी भाषेत मेंदू परत तरतरीत झालाय ! " मी म्हणालो, " .होय ! करेक्ट ! कुणीही एकदा कोल्हापूरचे पाणी प्याला की त्याचा मेंदू तिथेच तर उतरतो ! आणि खुमखुमी वाढल्याने भीती जाते -- हा दुसरा फायदा ! कदाचित ' कळणे ' च कमी झाल्यानेही भीती जात असावी ! " (पुढे त्याने विचारले, " वॉकर घेऊन चालता की जॉनी वॉकर घेऊन ? " मी म्हणालो, " चालायचे असेल तेव्हा वॉकरशिवाय असतो आणि चालायचे नसेल तेव्हा जॉनी वॉकर घेऊन ! ")

वाट्याला येईल आणि जमेल ते काम योग्य प्रमाणात करावे आणि बाकीच्या वेळात हवी ती सुखे त्या त्या वेळी येत राहावीत -- असे ५० वा १०० वर्षांचे जे काय असेल आयुष्य ते जगून संपावे -- अशी असती इथे व्यवस्था या जगात, तर कुणाच्या बापाचे काय बिघडणार होते ? नाही तरी, सगळे अनादि-अनंत आणि निरर्थकच आहे ना ? ! -- असे म्हटले तर, हे बोलणेही निरर्थकच ठरतेय -- हा एक मोठाच पेच आहे !

JULY 2

Fanaticism -- कडवेपणा -- सर्जक असू शकतो ?

JULY 1

परवा बोलता बोलता एक जुनी मजेशीर आठवण निघाली, ती तुम्हाला सांगण्यासारखी आहे. बँकेतले माझे एक सहकारी ऑफिसर घरी आलेले होते. फक्त माझी मुलगीच घरी होती म्हणून मी तिला चहा करायला सांगितले आणि त्यांच्याशी बोलत बसलो. कुणी आल्यावर असा चहा ती प्रथमच करत होती. चहा झाला, त्यात टाकण्यासाठी तिने दूधही शेजारच्या गॅसवर उकळले होते. ते दूध एका चहात घातल्यावर अगदीच थोडे उरले. त्यामुळे, सुजाणपणे, तिने दुधाची दुसरी पिशवी फ्रिजमधून काढून उघडली. आणि आता पुन्हा ते गरम करण्यात वेळ घालवायला नको म्हणून तसेच ते गार दूध दुसऱ्या चहात टाकले ! असा चहा तिने आम्हाला आणून दिला ! गार चहा मला द्यावा आणि गरम चहा त्या आलेल्यांना द्यावा, हा

सूत्रपणा मात्र तिने कटाक्षाने पाळला ! माझ्या त्या सहकाऱ्याला त्याचा एक घोटही पिता येऊ नये, इतका तो चहा गरम होता – आणि मी मात्र तो घटाघट पिऊन टाकला ! ते अचंबित होऊन माझ्याकडे पाहात राहिले ! मी मुलीला म्हणालो, “ अगं, गरम असायला हवा चहा, हा गार होता ! ” ते माझे सहकारी माझ्याकडे, मी एखादे असामान्य ताकदीचे भूत असावे, असे पाहात राहिले ! ते त्यांच्या मनात कायमचे राहिले ! त्यांच्या वागण्या-बोलण्यात पुढे नेहमीच तो भाव असे ! मलाही त्याची मजा वाटत असल्याने, मला त्याचे रहस्य माहीत झालेले असूनही, मी कधी त्याचे स्पष्टीकरण त्यांना दिले नाही !

मला नीट न उलगडलेला, ज्याचे नेमके निराकारण मला माहीत नाही, असा कलाक्षेत्रातला एक प्रश्न आहे. तो इथे देण्याचा हेतूच हा आहे की याबाबतचे अनेक संबंधित मुद्दे, विचार इथे यावे. नंतर ज्याचा तो आपापला विचार करायला मोकळा. प्रश्न, लेखकाची अनुभवसमृद्धता आणि विद्वत्ता यांबद्दल आहे. जग फिरलेला, अनेक लोकसमूह पाहिलेला, अनेक ठिकाणच्या लोककथा, पुराणकथा, दंतकथा माहीत असलेला, अनेक विषयांचा अभ्यास असलेला आणि आजच्या जगाचीही खूपच तपशीलवार माहिती असलेला – असा समजा एक लेखक आहे – त्याची अभिव्यक्तीची भाषा या सर्वानी युक्त असणार. या बाबतीत त्याची बरोबरी साधू शकणारे वाचक खूप कमीच असणार. टी. एस. एलियटची ‘ द वेस्ट लँड ’ ही कविता समजून घ्यायची असेल तर आधी मानववंशशास्त्र समजून घ्यावे लागेल, असे म्हटले जाई. माझ्या आठवणीप्रमाणे त्या वेळी फ्रेजरच्या ‘ द गोल्डन बो ’ या पुस्तकाची शिफारस केली जाई. मला हा प्रश्न पडतो की एखादी कलाकृती समजून घेण्यासाठी आधी मी, एखादे वर्ष का असे ना, दुसरेच काही समजून घेत राहू ? अशी अनुभवसमृद्धी आणि विद्वत्ता ही लेखक आणि वाचक यांत एक दरी निर्माण करते, असे मला वाटते. या बाबतीत लेखक-वाचक यांत कमीत कमी अंतर असणे चांगले – असे म्हणता येईल का ? मला हा प्रश्न पडतो. सध्याच्या काळात तर, असे खूप अंतर असेल तर, बहुसंख्य वाचक त्या कलाकृतीचा नादच सोडून देण्याची शक्यता आहे. या प्रश्नाच्या बाबतीत आपल्या इथल्या फ्रँडसना काय वाटते ? यात काही आदर्श परिस्थिती असू शकते का ?

JUNE 30

केंद्र आणि राज्य सरकारी कामांमधले घोटाळे (सिद्ध झालेले वा न झालेले), खाजगी संस्था, स्वयंसेवी संस्था, इतर आर्थिक व्यवहार इत्यादींतले घोटाळे -- हे सगळे रोज काही ना काही येत असते. जागरूक नागरिक म्हणजे काय -- हे सगळे कसे झाले ते समजून घेत इतरांना समजून देत राहणे ? स्वतःच्या उपजीविकेची कामे करत शिवाय यात डोके गुंतवून ठेवणे ? असंख्यांना, प्रत्येक घोटाळ्याची अंमलपद्धत समजणेच अवघड असते !

तुम्हांला जगात शांती आणि सुसंवाद हवा, पण तुम्हांला शांती आणि सुसंवाद स्वतःमध्ये नको असतात.

-- मारुती शिवरामपंत कांबळी.

JUNE 29

मौल्यवान कलाकृती म्हणजे अमर्याद आवाक्याची कलाकृती. ती पूर्ण जगण्याचे भान देते कारण ती तिच्या निर्मात्याची मते, धारणा, संस्कारबद्धता यांच्या पकडीतून सुटलेली असते. वेड्या, गुन्हेगार कलावंताकडूनही अशा कलाकृती निर्माण झाल्याची उदाहरणे आहेत. अशी कलाकृती समजून घेताना वाचकांनी तिच्या निर्मात्याची संस्कारबद्धता आधी समजून घेतली पाहिजे आणि त्या मर्यादेतच तिचा अर्थही समजून घेतला पाहिजे, असे म्हणणे, हे त्या कलाकृतीवर अन्याय करणारे असते.

JUNE 27

आजच्या लोकसत्तेच्या लोकरंग पुरवणीत माझा माझ्या ' डावेदार ' या नाटकावरचा लेख आलेला आहे. जरूर वाचा. त्याची लिंक --

<http://epaper.loksatta.com/531000/loksatta-pune/28-06-2015#page/17/1>

From a certain point onward there is no longer any turning back. That is the point that must be reached.

Franz Kafka

JUNE 26

जगण्यात सारखा जर तोचतोपणा जाणवत असेल तर जगण्यातल्या नवेपणाकडे आपले दुर्लक्ष होते आहे, हे स्पष्ट आहे.

JUNE 25

एखादा माणूस, त्याचे स्वतःचे व्यक्तिमत्व त्याला स्वतःलाच संकुचित आणि त्रासदायक वाटत असूनही, नाइलाज म्हणून, ते संभाळत राहतो, त्याचीच बाजू घेतो, त्याचेच समर्थन करत राहतो. असे तो ७०, ८०, ९०, १०० कितीही वर्षे करत राहतो. शेवटी कमी वर्षांचे लोक त्याला ' वेडा ' म्हणतात ! एखाद्या माणसाला त्याचे स्वतःचे व्यक्तिमत्व विशाल, उपकारक आणि मानवाच्या हिताचे वाटत असते. तो खरा जातिवंत ' वेडा ' असल्याचे अनेकजण ओळखतात !

JUNE 24

मन म्हणजेच जगणे, हे पक्के असल्याने,
फावल्या वेळात, कोणते ना कोणते गाणे गुणगुणत,
माणूस मनाचे सातत्य टिकवत राहतो.

JUNE 23

एकही पावसाळा दुसऱ्या कोणत्याच पावसाळ्यासारखा नसतो.
म्हणूनच किती पावसाळे पाहिले, याला महत्त्व येते.
पण, प्रत्येक पावसाळ्याला नव्यानेच सामोरे जावे लागते,
जुन्या पाहिलेल्यांचा काही उपयोग नसतो,
हे विसरून कसे चालेल ?

JUNE 22

सामान्यतः, अमुक एक नाटक पाहायला जावे, असा निर्णय घेण्याचे निकष --

- १ विनोदी आहे का --
- २ वर्तमानपत्रांतून परीक्षणे बरी आलीयत का --
त्यांत गंभीर, कळायला अवघड, गुंतागुंतीचे, अस्वस्थ करणारे, विचारप्रवृत्त करणारे
वा प्रायोगिक – असे काही म्हटलेले नाहीय ना –
- ३ कामे कोण करताहेत – एखादा तरी स्टार आहे का --
- ४ प्रयोग भरपूर आणि तेही शिवाजी, बालगंधर्व – अशा ठिकाणी लागताहेत का --
- ५ नाटकधंद्यातल्या नाववाल्या कुणी ' चांगले ' म्हटलेय का --
- ६ निर्मितीमूल्यांत काटकसर नाहीय ना --
नेपथ्य, पोषाख, लाईट्स, संगीत – यांबद्दल चांगले काही बोलले गेलेय का --
- ७ पैसे खर्चून डोक्याला ताप विकत घेणे – असे तर होणार नाही ना --
- ८ एखाद्या यशस्वी निर्मात्याचे आहे का --

९ त्यातून घेण्यासारखे काही आहे का – (म्हणजे बोधप्रद) --

१० कुटुंबाने एकत्र बसून बघण्यासारखे आहे का --

११ काही नामांकने वा बक्षिसे (व्यावसायिकमधली) आहेत का --

आणखी काही असे निकष सुचले तर जरूर सांगा.

उपहासात्मक, उपरोधिक, कुत्सित बोलणे आणि छद्मी हसणे ही पूर्वीच्या पराभूतांची वैशिष्ट्ये आता आताचे पराभूत आत्मसात करू लागलेले दिसतात ! आताच्या पराभूतांचा न्हास पूर्णतेकडे जाण्याची ही लक्षणे आहेत !

JUNE 20

योग, ध्यान यांचे महत्त्व शास्त्रसिद्ध असल्याने ते विवाद्य असायचे कारण नाही. हिंदुत्ववाद्यांनी त्याचे धार्मिक गर्वात रूपांतर करणे नको आहे. हे ठीकच आहे. अशा परिस्थितीत, त्या गर्वाला विरोध करत, सर्वाना -- म्हणजे कम्युनिस्ट, समाजवादी, काँग्रेस, इतर बुद्धिप्रामाण्यवादी, अशा सर्वाना -- हा जागतिक योग-दिन आपापल्या पद्धतींनी साजरा करता येईल. सर्वे सन्तु निरामया: -- हे तर मान्यच आहे ना ?

डॉ. डीन ऑर्निश या माणसाने लिहिलेले आणि शास्त्रीय प्रयोगांवर आधारित असलेले ' रिव्हर्सिंग हार्ट डिसेझ ' हे पुस्तक आरोग्य विभागात क्रांतिकारी मानले जाते. त्यात योग आणि ध्यान यांचे महत्त्व सांगितलेले आहे (असे अनेक वर्षे ऐकून आहे -- मी ते पुस्तक वाचलेले नाही). हे प्रकार जर आरोग्यासाठी महत्त्वाचे असतील तर त्यांना हिंदू धर्माचा स्पर्श आहे म्हणून लाथाडायचा पुरोगामीपणा करू नये, असे वाटते. जागतिक योग-दिन साजरा होतोय तर हा इव्हेंट होणारच ना ! प्रचारात थोडा हिणकसपणा येणारच. पूर्ण मानवजातीला उपयुक्त असणाऱ्या गोष्टीच्या बाबतीत उगीचच विरोध कशाला ?

JUNE 19

खूप विचार करत बसल्यामुळे

पडणे न घडलेला

पुण्यातला पाऊस --

प्रगतीचे श्रेय जर माणसाच्या मनाचे
तर अव्यवस्थेची जबाबदारीही त्याचीच !

JUNE 18

मुंबईचे आत्ताच बारा वाजलेत ! भयानक पाणी चहूकडे !
पाऊस पडतोच आहे ! पडतच राहणार, असे हवामान खात्याचे भाकित आहे !
दुपारी अडीचनंतर समुद्राला भरती येणार आहे !
एवढे मोठे ग्रेट शहर, निव्वळ हे सगळे हताशपणे पाहात
मनात मोठेपणाचा अभिमान बाळगत, हे सगळे सहन करत राहणार आहे !

JUNE 17

अहो, हे वरवर साधे दिसत असले तरी आतून यात एक उकळता उपरोध आहे, तो बघा -- हे सांगावेसे जर लेखकाच्या
मनात आले तर त्या क्षणी त्याने एक समजून घ्यावे -- स्वतःच्या लेखनावर विश्वास नसणे वा वाचकांवर विश्वास नसणे,
यांपैकी एक कोणता तरी कमीपणा त्याच्यात आहे !

पंतप्रधानाचे काम कितीही कष्टाचे, कौशल्याचे, मुत्सद्दीपणाचे आणि हजार व्यवधाने संभाळण्याचे असू दे, तो कोट्यधीश वा
अब्जाधीश झालेला जनतेला चालणार नाही. पण, एखादा सिनेनट अब्जाधीश झाला तर जनता नुसती खुशच होईल असे
नव्हे तर वर त्याला स्टारपद देईल, त्याच्या पाया पडेल, त्याच्या सहा घेऊन त्या एक अमूल्य ठेवा म्हणून जपेल ! यात
काहीही चूक नसते. जगण्याच्या प्रश्नांपासून दूर पळायला मदत करणारे, करमणुकीच्या वा प्रत्यक्ष नशेचे पुरवठादार असे
श्रीमंत होणारच, हे जनतेला समजते. कारण नशा ही गोष्ट इथल्याच नव्हे तर एकूणच जगातल्या माणसांच्या अग्रक्रमात
नंबर एकवर असते. त्यामुळे, सिनेमा, क्रिकेट, फुटबॉल – अशा क्षेत्रांत यशस्वी होणाऱ्यांना अमर्याद पैसे मिळणारच. कारण
तिथे नशेचा ' खरा ' व्यवहार असतो ! हिंदी सिनेमातल्या नायकाला एका सिनेमाचे मानधन ३० ते ४० कोटी मिळते, म्हणे –
पण, नायिकेला मात्र, नायिकाप्रधान सिनेमा असला तरीही, सुमारे १० कोटीपर्यंतच मानधन मिळते. ही विषमता घालवली
पाहिजे, असे आता नायिका म्हणताहेत. सर्व जनताही इथे ' पुरोगामी भूमिका ' घेऊन समतेच्या वाजूने उभी राहू शकते !
जनता न्यायी असते !

पैसे शिल्लक टाकत टाकत का असे ना, शहरांत होतील तेवढ्या वास्तू करत राहावे, हे एक वेळ पटण्यासारखे आहे -- रिसेल व्हॉल्यू असते -- वेळेला पैसे दामदुपटीने उभे होऊ शकतात -- पण, भलतीकडेच गावोगावी आलिशन घरे बांधण्यात गुंतवावेत का पैसे ? ते वाया नाही का जात एक प्रकारे ? की त्यांचीही रिसेल व्हॉल्यू वाढत असते ? इतक्या वास्तू मालकीच्या असण्याचे काय काय उपयोग होऊ शकतात, हे सामान्य माणसाच्या बुद्धीला कळणे अवघड आहे !

JUNE 16

हे ' कॉल ड्रॉप ' प्रकरण काय आहे ? हल्ली जवळजवळ सगळेच मोबाईल कॉल ड्रॉप होताहेत -- दोनदोनतीनतीनदा लावावे लागत आहेत ! ही मोबाईल सेवा पुरवठादारांनी जनतेची चालवलेली लूट आहे, म्हणे ! आय बी एन लोकमतने तर याविरुद्ध मोहीमच चालवलेली आहे, असे त्यांचे म्हणणे आहे. हे जर असे उघड दरोडे असतील तर सर्वच बिले एकूण रकमेच्या २५ टक्केच ग्राह्य धरावीत, अशी शिक्षा का नाही केली जाऊ शकत त्या कंपन्यांना ? यावर जनताही विनातक्रार चिडिचूप कशी काय राहिलेली आहे ?

सगळ्यांनी एकत्र येऊन एखादा ठराव पास करणे, वर्गौरे, असे तर काही घडलेले नाही -- तरीही, ज्ञानपीठाकडे सर्वांनीच दुर्लक्ष करणे कसे काय घडते आहे सर्वत्र ! ? की कायमचे अर्चवित आणि दिड-मूढ झालेत सगळे -- जे ज्ञानपीठाचे अंतिम उद्दिष्ट असू शकते ?

JUNE 15

काही छोटेमोठे आनंद-खेद, सुखदुःखे यांचा आपल्या मनाच्या घडणीत महत्त्वाचा वाटा असतो. अलिकडेच माझ्या मनात एका मोठ्या आनंदाची भर पडली. माणसाला सांस्कृतिक जिवंतपणा देणाऱ्या गानतपस्विनी किशोरी अमोणकर ' नांदी ' च्या १०० व्या प्रयोगाला उपस्थित होत्या ! (हे अर्थात मला टीव्हीवर सादर झालेला तो प्रयोग पाहताना कळले.) त्या नाटकात माझ्या एका नाटकातले एक दृश्य सादर झाले. आपल्या कलेचा एक, छोटा का असे ना, भाग त्यांनी पाहिला -- हा तो आनंद ! त्यांना आवडण्या-नावडण्याचा प्रश्न नव्हता, कारण पूर्ण नाटक काही सादर झालेले नव्हते. ज्यांच्यापुढे नतमस्तक होताना माझा अहंकार कणभरही आड येणार नाही, अशी ही महान व्यक्ती ! आपली कला कधीतरी आपल्याला एक वेगळीच समृद्धी देऊन जाते, ती अशी !

JUNE 14

नुसतेच, कोणत्या जगात कोणकोणत्या घटना घडल्या ते वाचत बसून करायचेय काय ? !

माझ्या खिडकीतून बाहेर पाहिल्यावर काही अंतरावरच एका बंगल्याचे बांधकाम चालू आहे. माझे मधून मधून तिकडे लक्ष जाते. तिथे कामे करणाऱ्यांत एक महान मजूर आहे ! महानच ! ' खाउजा ', चंगळवाद, वगैरे सगळे मातीत घालणारा ! इतक्या प्रामाणिक, प्रचंड कामसू, कुणाशीही तुलना न करता आपले काम उत्तम प्रकारे आणि पूर्ण क्षमतेने करणाऱ्या अशा माणसाची कल्पनाही करणे अवघड आहे ! २२-२३ चाच असेल. सकाळी सगळ्यांत आधी कामावर हजर असतो. आज सकाळी तर साडेसातपासूनच गडी हजर होता ! काय करायचे आहे, काय काय लागणार आहे, ते सगळे त्याला माहीत असते. सळ्यांची कामे, स्लॅबसाठी सांगाड्याची कामे, टाकीसाठी बॉक्स, फळ्या खालून वर देणे, वरून खाली देणे, अडचणीतून ठाकठोक, अरुंद जागेतून ओझे घेऊन जाणे – असले शेकडो प्रकार तो करताना दिसतो. वेग संयत असतो पण काम अखंड चालू असते. एखादी चूक आयुष्यातून उठवू शकते किंवा निदान तीनचार महिने विनारोजगार घरी बसवू शकते ! त्याला कुणाची देखरेख लागत नाही – कुणी त्याच्यावर ओरडावे लागत नाही. असे दिवसभर ! त्याची कार्यशक्ती अफाट आहे. त्याच्यात अमानवी शक्ती आहे की काय, असेच वाटते ! तो वेडा तर नक्कीच नाहीय. मंदकुद्धीही नाहीय. त्याची कामाची पद्धत सावध आणि हुशार माणसाचीच आहे. आहे तो एक साधा मजूरच, पण, कशासाठी असावा हा माणूस या जगात ? याला कोणते बक्षीस मिळेल या कामाबद्दल ? तो पुढेमागे एखादा मोठा बिल्डर होईल की आहे याहून एखाद्या मोठ्या झोपडीत राहण्याचे समाधान मिळवेल ? माझ्या मनात तर त्याच्याबद्दल अचंबा, आदर आणि अपार आपुलकी आहे ! कुणी म्हणेल, तो पिळवणूक करून घेतोय म्हणजे मूर्खच आहे ! कुणी म्हणेल की तो वर्कोहोलिक असेल ! माहीत नाही ! मला तर तो या पृथ्वीवरचा अद्वितीय असा एक ग्रेट माणूसच वाटतोय ! हे अर्थात सगळे तपशील माहीत नसतानाचे वाटणे आहे – पण, दिवसभरात इतके काम आणि असे सलग दिवसेंदिवस ! महानच !

खोटेपणा ही एक मनःस्थिती असते.

ती पूर्णपणे टाकता येते.

पण, त्या खोटेपणातून

घडून गेलेल्या घटनांचे काय ?

JUNE 11

निरनिराळ्या काळांतली काही गाणी आपल्याला आवडलेली असतात.

त्यांतल्या बऱ्याच गाण्यांना आपले त्या त्या वेळचे मूडस चिकटलेले असतात.

काही वेळी त्या मूडससह ती गाणी ऐकायला बरेही वाटते.

काही वेळी वाटते, नको, हा मूड नको या गाण्याबरोबर.
मला माझे आवडते, ते ' प्युअर गाणे ' ऐकायचेय !
पण, आता तसे ते प्युअर गाणे सापडू शकत नाही !
म्हणजे, मुळात गाणे ऐकतानाच काही चुकत असेल का ?

JUNE 10

आपण पिक्कर्स काय कमी पाहात आलोय ?
किती माणसे मेली, किती फ्रॅक्कर झाली याची गणतीच करता येणार नाही !
माझे गुडघ्यांचे ऑपरेशन झाल्यापासून मात्र वेगळेच घडतेय --
अरेरे ! झाले फ्रॅक्कर ! दोनतीन महिन्यांचे दुखणे आणि वेदना ! विचारा !
-- असे होतेय -- मग तो माणूस कोणत्याही टोळीतला असो !
पण, सर्व प्रकारचे ' शौर्य ' हे सर्वांनीच एक महत्त्वाचे मूल्य मानलेले असल्याने
मी काही बोलू शकत नाही -- माझी कोंडी होतेय !
पण, तरीही, शौर्याचा पुनर्विचार व्हावा, एवढे मी मनातल्या मनात म्हणतो !

JUNE 9

Ravee Lakhe

June 7 at 9:31am •

तत्वज्ञानाचा अभ्यासक म्हणून विश्वाचा पसारा समजून घेण्यात आध्यात्मिक दृष्टीला स्थान आहे असे मी मानतो.

-- मे.पुं. रेगे

(दीपक घारे ह्याच्या "विचारक्षितिजे" ह्या पुस्तकातून)

या संदर्भात इथे एक लिहावेसे वाटते. कै. मारुती शिवरामपंत कांबळी (१८९७-१९८१) यांचे या क्षेत्रातले कार्य अद्वितीय आहे. त्यांना निसर्गदत्त महाराज म्हणूनही ओळखले जाते. त्यांचे लेखन बुद्ध, ज्ञानेश्वर, तुकाराम, जेके यांच्यासारखेच महत्त्वाचे / मौल्यवान आहे. आकलनातली स्पष्टता, सखोलता, व्यापकता निव्वळ अद्भूत आहे. बऱ्याच जणांना हे काम माहितीच नाही, असे दिसते, म्हणून हे लिहीत आहे. मराठीत असे ' चमत्कार ' म्हणावे अशा इनसाईटचे लेखन वारंवार

आविष्कृत होत आलेले आहे, हे खरोखर या भाषेचे मोठेच वैभव आहे. कै. कांबळी यांचे ' सुखसंवाद ' हे पुस्तक या प्रकारचे आहे. हे पुस्तक दुकानांतून मिळणे अवघड जाते, असे दिसते. खाली प्रकाशकाचा पत्ता आणि टेलिफोन नंबर देत आहे --
सतीश भा. आव्हाड, सी-११, विश्वजित को-ऑप हौ सोसा, वीर सावरकर मार्ग, नौपाडा, ठाणे (प.)

फोन - ५३६०२२३ / ५४४८७८७.

Ravee Lakhe यांच्या पोस्टमुळे हे लिहावेसे वाटले.

JUNE 8

नसिरुद्दिन शहा त्याच्या एका शत्रूच्या हातात सापडलेला असतो. नसीरला काही सुनवून तो शत्रू त्याला गोळी घालणार असतो. पण ते सुनवण्याच्या वेळात नसिर डाव उलटवतो आणि त्यालाच मारून टाकतो. या वेळी नसीरच्या तोंडी एक संवाद आहे -- " हाथमे जब पिस्तोल हो तब गोली चलानी चाहिये -- जबान नही ! " -- आता, समजा, तुम्ही दिग्दर्शक आहात, तर हा संवाद कधी म्हणायला सांगाल तुम्ही नसीरला -- त्या शत्रूला गोळी घालण्या आधी की गोळी घातल्या नंतर ? सकारण उत्तर द्या. (हा संवाद तर, जबान चालवणाऱ्या त्या शत्रूला उद्देशून आहे --)

JUNE 7

' असंभव ' हा सिनेमा जिथून लागला तिथून शेवटपर्यंत सुमारे अर्धापाऊण तास पाहिला. त्याची मूळ कल्पनाव भारताची अब्रू धुळीला मिळवणारी होती. भारताचे खुद्द राष्ट्रपतीच पाकिस्तानच्या अतिरेक्यांनी पळवलेले असून ते त्यांच्या ताब्यात होते ! भारताच्या सुरक्षाव्यवस्थेचा असा पंचनामा कुठेच झाला नसेल ! ' हमारा कश्मीर दो - तुम्हारा राष्ट्रपती लो ' - असा सौदा सादर झालेला होता ! चारपाच वेगवेगळ्या टोळ्या होत्या - कोण दे शमक्त, कोण देशद्रोही याचा गोंधळ होत राहावा, अशी योजना होती. नसिरुद्दिन शहा, प्रियांका चोपडा, असे भारी लोक होते. एक कॅप्टन नायक होता - त्याचे नाव माझ्या लक्षात नाही. त्याने अर्थातच प्राणांची बाजी लावून शेवटी राष्ट्रपतींना सोडवले ! राष्ट्रपती होते आपले डॉ. मोहन आगाशे. फार चांगले बेयरिंग घेऊ नका, असे दिग्दर्शकाने त्यांना सांगितलेले असणार. पूर्ण बंडल पिक्करमध्ये फक्त राष्ट्रपतीच ' खरा ' असे नको व्हायला. आपण एक खोटा सिनेमा काढतोय तर त्यात काहीच फार ' खरे ' वाटायला नकोय, असा योग्य विचार असणार. अतिरेक्यांनी राष्ट्रपतींना एका साध्या खुर्चीवर बसवल्यावर ते अगदीच एक कॉमन मॅन वाटत होते. त्यांच्या नजरेवरून त्यांना फारसे काही येत असेल, असे वाटतच नव्हते ! त्यामुळे, ज्या देशाचे राष्ट्रपती असे आहेत, त्या देशाचे राष्ट्रपती पळवले जाणे सहज शक्य आहे, हे पटत होते ! अशा या खरेपणामुळे, प्रेक्षकांना गुंगवून ठेवणे जमलेले होते ! वाईट पिक्कर काढतानाही टॅलेंट लागते ते असे ! मला मजेदार वाटला हा सगळा प्रकार ! आपापला जीवनपट जगून सादर

करताना आपल्यालाही अशा टॅलेंटची गरज असते, असा एक छुपा संदेशच हा चित्रपट देतोय, हे जाणवल्याने त्याची कलात्मक उंचीही वाढल्यासारखे वाटले !

JUNE 6

डॉक्टर -- चालत असेल तर तुमच्या एखाद्या आवडत्या देवाचे नाव घेत राहा -- म्हणजे तुमचे तिकडे लक्ष राहील आणि इकडे कमी दुखेल --

JUNE 4

रोग आणि अपघात यांबरोबरच वेदनादायी अशा याही शक्यता असतात -- माणसातला क्रोध, शत्रुत्व, हिंसा, क्रौर्य यांमुळे येणाऱ्या -- दात वा डोळे वा नखे उचकटून काढणे, गाल वा ओठ कापणे, कान वा नाक कापणे, चटके देणे, गुमांगांची वाट लावून त्यांच्या चिंध्या करणे, विषारी गॅसमध्ये गुदमरवून मारणे, या सैनिकांनी त्या सैनिकांच्या तोंडांत मुतणे -- ते गपचुप गिळले नाही तर बुटांच्या लाथा घालणे, राजाला बेडका आल्यास तो टाकण्यासाठी गुलामाने तोंड उघडणे -- तो आनंदाने गिळणे -- या वेळी चेहऱ्यावर नाराजी वा किळस आल्यास हात वा पाय तोडण्याची शिक्षा असणे, फटक्यांची शिक्षा देणे, उकळत्या तेलातले नाणे उघड्या हाताने काढायला लावणे, एक वा अनेक बोटे तोडणे, लाठ्यांनी बडवून हाडे तोडणे, वार करण्यासाठी कोयते-चाकू-तलवारी वापरणे, औषधांविना तडफडत ठेवणे, वगैरे. हे असे क्रौर्य उघड वा गुप्तपणे वा सुप्तावस्थेत, कमीजास्त प्रमाणांत सर्वांत आहे. माणूस असा का आहे, यात परिवर्तन होणे शक्य आहे का -- हे प्रश्न पडणे, हे फारच भावडेपणाचे वा अध्यात्मिक म्हणजेच मागासलेपणाचे समजले जाते. हे सर्व असे असणारच, असे कायमचे मान्य करून -- अटळपणे गृहीत धरून -- समता, अभिव्यक्तिस्वातंत्र्य अशा प्रश्नांवर भूमिका मांडणे ' उपयुक्त ' समजले जाते !

MAY 31

वेदना कमी कमी होत नॉर्मल होत जाताना
नॉर्मल असणे, हा एक चमत्कारच वाटायला लागतो !

मानवी वेदनांचे संख्याशास्त्रीय सत्य उपलब्धच नाहीय !
आजार, रोग, शस्त्रक्रिया, अपघात, मारामाऱ्या, छळ, मनस्ताप, युद्धे, वगैरे.
माणूस जणू हतबल असण्याचे हे जग ! आरोग्य क्षेत्रात प्रगती होत असूनही !

May 2015

MAY 28

स्टार प्रवाह

या चॅनेलवर

शनिवार, ३० मे २०१५ रोजी, संध्याकाळी ७-०० वाजता

‘ नांदी ’

हे नाटक दाखवले जाणार आहे.

या नाटकात, एका सूत्रात गोवलेली

दहा नाटकांतली दहा दृश्ये असून

त्यांतले एक दृश्य माझ्या एका नाटकातले आहे.

जमल्यास जरूर पाहा.

MAY 26

टाक्यांनी त्यांचे काम उत्तम केले.

आता ते काढल्यावर बरे वाटते आहे.

गोळ्यांनी त्यांचे काम उत्तम केले.

आता त्या बंद केल्यावर बरे वाटते आहे.

काही मदती सतत नाही लागत.

तरीही, अजून बराच पल्ला शिल्लक आहे.

MAY 25

एकूण विश्व काही मानवी बुद्धीतून तयार झालेले नाही.

तरीही, एक मर्यादित शोध, या स्तरावर का असे ना --

काय असू शकतो मानवी शारीर-मानसिक वेदनेचा हेतू ?

MAY 23

असह्यतेतून सुसह्यतेत ! वा ! किती सुखद प्रवास !

MAY 22

असा एखादा अपघात घडू शकेल याची कल्पना आणि भीती होतीच. अपघाताचे दुष्परिणाम झाले नाहीत तर तो छोटा म्हणायचा -- मोठाही ठरू शकला असता ! मनाच्या अस्वस्थतेमुळेच तो घडला, पण, तो घडताना, त्याची भीती असूनही, मन सावध नव्हते. आश्चर्य म्हणजे प्रत्यक्ष त्या क्षणी अशी कृती घडली की तो अपघात छोटा ठरला ! म्हणजेच, मनानेच क्षणात सर्व सावरले ! -- हे असे सगळे कसे घडते, कोण जाणे !
आता मात्र पुन्हा ती शक्यताच नको, अशी व्यवस्था करत आहे !

MAY 21

फ्रेंड्स, पूर्ण काळजी घेतो आहे. ८-९ व्या दिवशी माझ्या हालचालींतली प्रगती अपवादात्मक आहे, असे डॉक्टर म्हणाले. फिजिओथेरेपिस्टने कितीही दुखवले तरी सहकार्य देतो आहे.

काल ड्रेसिंगसाठी गेलो होतो. सगळे ठीक आहे.

डॉक्टर म्हणाले की तुमची हाडे चांगली आहेत.

वा ! हे तर छानच !

मी हाडाचा लेखक आहे की नाही कोण जाणे,

पण, मी एक चांगल्या हाडांचा लेखक आहे, हे नक्की झाले !

MAY 18

फ्रेंड्स, ११ मे ला इस्पितळात दाखल झालो आणि १२ मेला माझी दोन्ही गुडघ्यांची सांधेरोपण शस्त्रक्रिया पार पडली. काल घरी परतलो. प्रचंड वेदनामय काळातून जात आहे. पण, पुढे गुडघे पूर्ण नीट होतात, असे म्हणतात.

एकूण, आणखी काही दिवस मी इथे नसल्यातच जमा असेन.

MAY 11

सर्व फ्रेंडस, पुन्हा एकदा शुभेच्छांबद्दल धन्यवाद !

माझ्याही सर्वांना शुभेच्छा !

आता काही दिवस मी इथे नसेन --

परतलो की भेटूच --

MAY 10

सर्व फ्रेंडसचे शुभेच्छांबद्दल आभार !

माझ्याही सर्वांना शुभेच्छा !

09 May 2015

YESTERDAY

खूप विचार केल्यावर योग्य निर्णय होतो, असे काही नाही.

मग, योग्य म्हणजे किती करावा विचार ? -- याचेही ठोक उत्तर नाही.

उत्स्फूर्तपणे -- हं, हा आपला निर्णय -- असे वाटले की झाले !

धोक्याशिवाय जगणे असूच शकत नाही.

कितीही विचार केला तरी धोका टाळता येत नाही.

त्यामुळे, पुरेसा नम्रपणा असणे बरे !

उत्स्फूर्तपणा आणि नम्रपणा -- हेच शेवटी खरे !

MAY 7

दुसऱ्यांनी काय करावे, कसे बोलावे, कसे वागावे यांबाबतच्या ज्ञानदानास बंदी केली तर फेसबुक एका दिवसात कोसळून पडेल !

जे काही चाललेय त्याचा आपण एक भाग आहोत फक्त ?

की

जे काही चाललेय ते आपला एक भाग आहे फक्त ?

की

दोन्ही खरे असू शकेल ?

की

दोन्ही खोटे ?

MAY 6

आपल्याला बऱ्याच गोष्टींतले काही कळत नाही, हे मला रोज कळते. उदाहरणार्थ -- जातीय अस्मिता बाळगायची पण धार्मिक अस्मिता नाकारायची -- असे केले तर पुरोगामी -- आणि उलट, धार्मिक अस्मिता बाळगून जातीय अस्मिता त्यागायला तयार व्हायचे -- म्हणजे प्रतिगामी ! -- असले काही तरी कळल्यासारखे वाटते -- पण, हे बरोबर आहे का, ते नक्की सांगता येत नाही !

MAY 5

जातीय अस्मिता नाकारा, धार्मिक अस्मिता नाकारा -- वा ! फारच छान ! जरा आपण पुढे गेलो तर, निरनिराळ्या नात्यांत आणि खूप ठिकाणी आपण आपल्या ज्या प्रतिमा सादर करतो त्याही नाकारायची वेळ येईल ! कशाला ढोंगबाजी ? जातीयतेच्या आणि धार्मिकतेच्या गटारांत गुदमरून मरायच्या लायकीचे आपण सगळेच आहोत, हे मान्य करू या ! जे होईल ते होईल !

काही (अमान्य) गोष्टी समजून असतो आपण -- त्या समजूनच जगतो.

तरीही, ती समजूत व्यक्त न करताच जगतो आपण.

आपली समजूत बरोबर वा चूक असू शकते.

ती बरोबर असली तर तिचे परिणाम सर्वाना घातकच होणार असतात !

मग काय, समजुतीशिवाय जगता आले पाहिजे की काय ?

" अरे बाळा, मी रांगेत उभा राहून इथपर्यंत आलोय आणि आता माझं काम चालू आहे -- जा तिकडे मागे उभा राहा रांगेत -
- शहाणा ना तू ! -- नाही तर असं कर -- ती मरायला चाललेल्यांची रांग आहे बघ -- तिथं गर्दी कमी आहे -- लौकर लागेल
तुझा नंबर -- तिकडे जा -- आणि त्यांना नंबराची काही काळजी नसते -- तिथे तू मधे घुसून तुझा नंबर सर्वात आधी --
ताबडतोब लावलास तरी चालेल ! "

MAY 3

" मी तिला पूर्ण सुखात ठेवेन -- तिला जराही दुःख होऊ देणार नाही ! " -- असा काही वचन-संवाद होता ! हा एक तद्दन
बंडल संवाद आहे ! तोही, देवाच्या तोंडी ! असे होण्यासाठी तर तिचे मनच नष्ट करावे लागेल !

विघ्नहर्त्यांच्या बापापुढे कसले विघ्न टिकणार ?

झाली न्यायालयाबाहेर तडजोड !

तू तुझी केस मागे घे, मी माझी मागे घेतो !

झाले काम !

देवांनी माणसांचे पूर्ण प्रबोधनच केलेले आहे जणू --

(अशाच युक्तांवर आणि डावपेचांवर माणसांचेही न्याय चालू असतात !)

' घरोघर मातीच्या चुली ' काय किंवा ' सर्वांचेच पाय मातीचे ' काय -- त्याच चालीवर -- मनोमनी अपराधी भाव ! प्रमाण
फार तर वेगवेगळे असेल. ही ऐहिक गोष्ट असल्याने आज ना उद्या ती मोजताही येईल. पण, मृत्यूबरोबर शरीर आणि मन हे
सगळेच नष्ट होत असल्याने ' नंतर ' कुणाला काही पत्ता लागण्याची शक्यता नसते ! तरीही, एका परिस्थितीत हा धोका
असतोच, असे वाटते. मनसोक्त आणि मनातले सगळे -- अशा रोजनिश्या लिहिणारे काही लोक असतात, असे ऐकून आहे.
त्यांच्या बाबतीत असतो हा धोका. आपल्या मृत्यूनंतर आपली ' अशी ' रोजनिशी कुणाच्या हाती लागू नये यासाठी हे लोक
कोणती, कशी काळजी घेत असतील ? (कारण आपल्या डोक्यातले अपराधी भाव आणि त्यांची कारणे कुणाला कळू नयेत
आणि आपली प्रतिमा अभेद्य राहावी, असे प्रत्येकालाच वाटू शकते ! तसे न वाटणाऱ्यांचे सध्या सोडून देऊ).

MAY 2

स्त्री असो, पुरुष असो, आपल्या प्रोफाईलवर काहीच माहिती न देणारे बरेच असतात -- आणि एखाद्याची फ्रेंडरिक्वेस्ट येते
तेव्हा म्युच्युअल -- समान फ्रेंडस म्हणावे असे हेच असतात ! मग त्यांची रिक्वेस्ट आपण कोणत्या समान फ्रेंडसच्या

भरंवशावर स्वीकारली होती, हे पाहून -- चलो, चले गा -- असे करावे लागते ! फ्रेंड व्हायचे पण आपली एक कणही माहिती होऊ द्यायची नाही कुणाला -- असे का केले जाते ? माहिती देण्यात धोके कोणकोणते असतात ?

MAY 1

म्हणी म्हणजे माणसाच्या अनुभवातून मिळालेले -- गोठवलेले -- शहाणपण, असे आपण म्हणतो. एक उलट प्रकारचा ' तत्त्वज्ञ ' भेटला. त्याचे म्हणणे, जो माणूस ' अंथरुण पाहून पाय ' पसरतो त्याची प्रगती, झालीच तर, फार संथपणे होते. तसे करूच नये. उत्पन्नाच्या मानाने खर्च प्रमाणाबाहेर गेला तरी चालेल, किंबहुना जावाच ! मग, कमी पडणारे पैसे मिळवण्यासाठी अधिकचे प्रयत्न करावेत, म्हणजे प्रगती वेगाने होते ! -- काय वाटते याबद्दल, हा एक प्रश्न आणि दुसरा प्रश्न असा की -- काळाच्या या प्रवाहात आणि प्रभावात, आता नाकारल्या जाऊ शकतात वा नाकारल्या जातातच, अशा आणखी कोणत्या म्हणी वाटतात ?

लेटेस्ट मोझिला फायरफॉक्समध्ये देवनागरीसाठी फोनेटिक कीबोर्ड कसा घेता येईल -- कुणाला माहित असल्यास कृपया सांगावे. (त्यानंतर फेसबुकवर तसे लिहिता यावे. जुन्या व्हर्शनमध्ये येत होते.)

April 2015

APRIL 30

एकाचा ' आतला आवाज ' तसाच दुसऱ्याचा ' विवेक ' !

(निरनिराळे शब्द वापरून आपल्याला फसवणाऱ्यांना आपण ओळखले पाहिजे.)

कधी कधी माणूस इतक्या नाजूक मनःस्थितीत असतो की त्याला पळवाटांची गरज पडते. त्यामुळे, पळवाटाही कुचेष्टेचा विषय होऊ नयेत. पण सारखीच पळवाटांचीच गरज पडणे आणि तेवढीच आवड असणे, हे रोगटपणाचेच आहे. प्रश्नांना तोंड देणे, जगणे समजून घेणे -- या प्रक्रिया महत्त्वाच्याच असतात. बुवाबाजीचे क्षेत्र जशा पळवाटा पुरवते तसेच निव्वळ करमणूक देणारे कलाक्षेत्रही तेच करते. बुवाबाजी आणि अशी पळवाटांची धंदेवाईक कला म्हणजे माणसाला कमकुवत करणाऱ्या आणि त्याचा कमकुवतपणा लुटणाऱ्या गोष्टी असतात, यात शंकाच नाही. राहतो मुद्दा लोकप्रियतेचा. तो प्रश्न धंदा करणाऱ्याला खूप महत्त्वाचा ठरू शकतो. जगणे समजून घेण्याची प्रक्रिया दोघातिघांतच झाली की दहा हजारांत झाली याला महत्त्व नसते. तिथे अमर होणे, हा मुद्दाच गैरलागू असतो. (ही पोस्ट Satish Tambe -- यांच्या एका पोस्टवरून आणि त्यावरील चर्चेवरून प्रेरित आहे, त्याबद्दल, अर्थातच, त्यांचे आणि तिथल्या सहभागांचे आभार.)

APRIL 29

' फ्रेंडस ' या इंग्लिश शब्दात कसे मित्र आणि मैत्रिणी, दोन्ही येतात -- तसा मराठीत असायला हवाय एखादा शब्द !
(' मित्रमैत्रिणींनो ' म्हणणे काहींना नाही पटत) प्रत्येक वेळी ' बंधुभगिनींनो ' म्हणत गेल्यास थोड्याच काळात आयुष्य
रटाळ होऊन जाईल ! (Sunil Tambe -- यांच्या पोस्टमुळे सुचलेली पोस्ट.)

APRIL 28

(विवाहबाह्य प्रेमिक भेटतात.)
प्रियकर -- कशी आहेस ?
प्रेयसी -- मी ठीक आहे -- तू कसा आहेस ?
प्रियकर -- मीही ठीक --
प्रेयसी -- आणि कशी आहे तब्येत आता वहिनींची ?
(प्रियकर मटकन खाली बसतो !)

APRIL 27

माझी फ्रेंडलिस्ट ४००० च्या वर गेली आहे. माझ्या पोस्ट सर्वासाठी असतात. यांतले काही त्या वाचत असणारच. (म्हणजे
इथे सहभागी होणाऱ्यांव्यतिरिक्तही.) या यादीत काटछाट कशासाठी करावी ? ५००० झाले की ही यादी वाढणे आपोआप
थांबेलच ! तेवढे खूपच होतील !

शब्दकोशाप्रमाणे ' वाताहत ' आणि ' वाताहात ' दोन्ही बरोबर आहेत.
निसर्गाची सटकली तर या दोन्ही शब्दांसह गुल व्हावे लागेल !

APRIL 26

विचारांची लढाई विचारांनीच लढली गेली पाहिजे, याबाबत दुमत कुणाचेच नसते, पण, त्यातले मुख्य अध्याहृत असते की
ती लढाई जिंकली पाहिजे. मग प्रचारात खरेखोटे बोलणे, व्यक्तिगत चारित्र्यहनन करणे, समोरच्याला हास्यास्पद करायचा

प्रयत्न करणे, पैशाचा, दहशतीचा वापर करणे -- असे सगळे विचारबाह्य सुरू होते. खोटे दाखले देणे, भलत्याच गोष्टींची खिल्ली उडवणे, हुशार खोचक बोलणे -- असेही विचारबाह्य मार्ग अवलंबले जाऊ लागतात. सत्तेकडेही विचारबाह्य मार्ग असतात -- बंदी आणणे, अटक करणे, छळ करणे, वगैरे. एखाद्याला विचारबाह्य मार्ग बौद्धिक क्षेत्रातच जमतात, दुसऱ्याचे ते क्षेत्र कच्चे असते, पण, त्यालाही जिंकायचेच असते ! मग तो वेगळेच विचारबाह्य भौतिक मार्ग अवलंबू लागतो ! विचारस्वातंत्र्याच्या क्षेत्रात माणूस असे निरुत्तर करणारे काही प्रश्न तयार करत राहतो ! काय, कोणते सुचतात यावर अहिंसक, वैचारिक मार्ग ?

APRIL 25

संतवाङ्मय हे आंतरिक समाधानाची प्रक्रिया सांगते -- नुसती बौद्धिक शिकवण देत नाही. सर्वांना आंतरिक समाधान आहेच, असे गृहीत धरायला तर मुळीच सांगत नाही. इथली जनता आंतरिक समाधान गृहीत धरून चालते, असे समजून त्याची टिगल कोण करते ? तर, तथाकथित हुशार -- विवेकवादी ! बोंबलायला यांचा विवेकवाद क्षणोक्षणी -- सुखाची हाव, संपत्तीची हाव आणि वर्चस्वाची हाव -- यांच्याकडून चेचला जात असतो ! पण, त्यांना ते दिसत नाही कारण ते बौद्धिक अंधळे असतात. या भंपक लोकांना, आंतरिक शहाणपण असलेल्या इथल्या जनतेने लाथा घालून राजकारणातून हाकलून दिले, पण इथल्या हुशार, आत्मकेंद्री लोकांनी यांचे स्तोम स्वीकारले -- त्यांना सांस्कृतिक क्षेत्रात धुमाकूळ घालू दिला ! मराठीतल्या सांस्कृतिक जाणिवा अत्यंत संकुचित करण्याचे काम या लोकांनी केले. सगळे निर्बुद्ध, वातड, भंपक, वावदूक आणि कंटाळवाणे करून टाकले.

११-४१ ते १२-४५ -- दिल्लीसह उत्तर भारत आणि नेपाळ इथे भूकंप धक्के !
नेपाळमध्ये पडझड !

APRIL 24

१५८ देशांच्या आनंदीपणाचा सर्व्हे घेतला, त्यात भारत ११७ वा आला आणि पाकिस्तान, बांगला देश हे भारताहून अधिक आनंदी ठरले, वगैरे आपण वाचले. दरडोई उत्पन्न, वयोमान, भ्रष्टाचाराचे प्रमाण -- असे काही निकष होते, म्हणतात. या निमित्ताने इथले निकष आठवले. ' चित्ती असू द्यावे समाधान ' असे म्हणणे ठीक आहे, पण याचा अर्थ संत एकनाथांच्या एका अभंगात वाचल्याचे आठवले. चोराने सर्व द्रव्य हरण केले, पत्नीने व्यभिचार केला, शत्रूने येऊन पुत्र मारून टाकला वा तुमचे स्वतःचे -- तुमच्या शरीराचे -- हाल करत, तुम्हाला मारणे तुमच्या शत्रूने सुरू केले -- तरीही, शांतता, समाधान

ढळत नाही -- असा ! म्हणजे कोणत्याही बाह्य घटनांनी विचलित न होणारा ! बाकी, सर्व्हेत वापरलेले जे निकष आहेत ते हजारो गोष्टींवर अवलंबून आहेत. आणि आंतरिक समाधान मोजणार कसे ?

APRIL 21

' आधी लगीन कोंढाण्याचे, मग रायबाचे ' या चालीवर एका विचित्र विनोदी स्थितीत मी आहे -- म्हणजे असे -- ' आधी लगीन पत्नीचे, मग माझे ! ' -- पत्नीची दोन्ही डोळ्यांची मोतीबिंदू ऑपरेशन्स आणि माझ्या दोन्ही गुडघ्यांचे सांधेरोपण ! आधी तिचे ! आज तिचे एक झाले -- १२-१५ दिवसांनंतर दुसरे होईल -- त्यानंतर मी आघाडीवर येईन ! माझे तसे आटोक्यात असून मी बऱ्यापैकी सहनशीलही आहे ! चलते रहेगा !

वैचारिक आकलनाच्या स्तरावर एखाद्याला ' खास चांगला ' वा ' नालायक ' म्हणणे -- हे दोन्ही अर्धवटच असते ! अशा बाबतीत, संबंधित व्यक्तीने शेफारून जाणे वा खचून जाणे, दोन्ही निरर्थक !

APRIL 19

' कोर्ट ' पाहिला. एखादी गोष्ट नुसती सलग न मांडता ती, तिच्या आजूबाजूच्या माहोलासह आणि इतर संबंधितांच्या, त्यांच्या त्यांच्या जगण्याच्या नमून्यांसह मांडणे -- ही आकलनाची एक महत्त्वाची पद्धत मराठीत तरी इथे प्रथमच आलेली असावी. एकच मुद्दा मला नीट कळला नाही किंवा नीट पोचलाही नसेल -- तो असा -- पोलिसांना आधीच भरपूर कामे असतात, अनावश्यक (काही वेळा तर, आवश्यकही) तक्रारी, केसेस टाळण्याकडे त्यांचा कल असतो -- तर, या शाहीराला विनाकारण यात अडकवून स्वतःची कामे वाढवून घेण्याचे त्यांना कारणच काय ? यात कुणाचे काय इंटरेस्ट होते ? त्या पवारचा मृत्यू अपघाताने झाला अशी नोंद झाली असती तरी कुणाचे काय बिघडणार होते ? (समजा, म्युनिसिपालिटीतल्या अमुक एका अधिकाऱ्याने त्या पवार या मयत सफाई कर्मचाऱ्याला संरक्षक साधने देणे अपेक्षित होते -- ते न केल्यामुळे त्याच्यावर या बाबतीत शिस्तभंगाची कारवाई होऊ शकते -- तो भ्रष्टाचारी आहे -- त्या संभाव्य कारवाईतून बचावण्यासाठी, पैसे चारून त्याने हे काही खोटे उभे केले असते तर या सिनेमातल्या ऍब्सर्डिटीला काही अर्थ आला असता का ?) या सिनेमासाठी घेतलेली मेहनत आणि संबंधित-असंबंधित गुंफण लाजवाब आहे ! जो तो आपापले जगतो आहे, तरीही, बचावाचा वकील जामीनासाठी स्वतः एक लाख भरतो, हे वेगळे आहे ! ते असो. हा खोटा खटला उभा राहण्यासाठी एक ' खोटा भक्कम ' पाया निर्माण केला असता तर भारतातल्या अत्यंत महत्त्वाच्या सिनेमांत हा सिनेमा जाऊ शकला असता, असे

वाटते. ' श्वास ' पेक्षा तर हा सिनेमा खूपच उजवा आहे ! मुख्य म्हणजे, ' श्वास ' पारंपरिकच होता. मला हा सिनेमा आवडला. आता मराठीतले माझे आवडते तीन झाले - ' चोरीचा मामला ', ' टिंग्या ', आणि हा - ' कोर्ट ' !

पण, काफकाची ' ट्रायल ' आठवावी इतके यात काही नाहीय.

सिनेमा संपल्यावर बाहेर पडताना ऐकलेली तीन वाक्ये --

हंड्रेड परसेंट फ्लॉप !

एवॉर्ड विनिंग पिक्चर !

मॅनेज केले असणार !

आहे त्याच धूमधडाक्यात आणि बनवाबनवीत सगळ्यांना रमता येत राहो, हीच सदिच्छा !

APRIL 18

मित्रवर्य हरिश्चंद्र थोरात यांचा, आजच्या लोकसत्तेतला सारंगांवरचा लेख जरूर वाचा.

' भाई, शॉर्टमे बोल, कहना क्या चाहते हो ? ' अशा प्रश्नचिन्हांकित चेहऱ्याने वाचक, लेखकाकडून थोडक्यात, नेमकं लेखन अपेक्षितो आहे. फास्ट फॉरवर्ड करत सिनेमा पाहणाऱ्या तरुणाईचा एकूणच अटेन्शन स्पॅन कमी झालेला आहे. अनुभवांचं स्मार्ट त्रोटकीकरण तिला हवं आहे.

-- (आपला मित्र) श्रीरंजन आवटे -- आजचा मटा.

APRIL 16

आयुष्यातल्या एखाद्या व्यक्तीचा संपर्क तुम्हाला त्रस्त करतो -- यावर उपाय काय ? आयुष्यभर त्या व्यक्तीला ' सुधारण्याचा ' प्रयत्न करणे की ती व्यक्तीच नष्ट करणे ? दोन्ही अशक्य ! दुसरे तत्त्व स्वीकारले तर एकूणातच किती विध्वंसक आणि हिंसक व्हावे लागेल, याला मर्यादाच राहणार नाही. मग काय ? नाइलाज म्हणून नुसते रेटत राहणे ? आपल्या मनाची प्रतिक्रियारूप त्रस्त अवस्था ही सतत कुरतडत, खात राहते -- हे पाहता -- मनाचे प्रतिक्रियारूप असणे हे क्षणभर तरी टाकता येऊ शकते का -- हा प्रश्न पडायला नको ? सगळेच एकमेकांना सुधारण्याच्या वा नष्ट करण्याच्या प्रयत्नांत असणे --

यांमुळे, आपली आणि जगाची अवस्था काय होतेय, हे दिसत असूनही तो प्रश्न टाळला जावा का ? की नुसतेच आपले राग, लोभ, आसक्ती, हाव, अत्याचार, हिंसा करत जमेल तसे जगून संपवावे आयुष्य ?

APRIL 15

काल पुण्यातल्या एका इस्पितळात गेलो होतो. तिथल्या कर्मराची वर्गात बहुसंख्य स्त्रियाच असल्याचे दिसून आले. ३३ टक्के आरक्षण असल्यासारखे पुरुष कर्मचारी कमी दिसत होते. स्त्रियांनी शिक्षणात प्रगती केल्यामुळेच हे शांत परिवर्तन घडत आहे, हे स्पष्ट आहे. यापुढे, पुरुषांनी गाफील न राहता आणि नुसतेच स्त्रियांच्या प्रगतीसाठी झटण्यात फार वेळ न घालवता, जरा स्वतःच्या अभ्यासाकडेही लक्ष दिले पाहिजे, हे यातून समोर येतेय !

एक नवीन कल्पना सुचलीय -- ती सांगतो -- इकडेतिकडे चालू असलेल्या मालिकांमधल्याच कोणत्याही भागाला दुसऱ्याच एखाद्या लेखकाचे स्पर्श घ्यायचे आणि ते पुन्हा सादर करायचे ! विडंबन नव्हे -- वेगळा दृष्टिकोण आणि वेगळे आकलन --

" ती तुझ्यासारखी तल्लख नाही -- हुशार नाही -- आणि म्हणूनच कदाचित ती तुझ्या प्रेमात पडली असेल ! " -- हा विनोदी म्हणून आलेला संवाद नाही -- समजस संवाद आहे ! मला हा मस्त एखाद्या ऍब्सर्ड नाटकातला संवाद वाटतो ! (मी फारच चुकून कधीतरी अगदी थोडा वेळ, जी चालू असेल समोर ती सीरीयल -- पाहतो -- आणि तरीही मला त्यात असे काही मौल्यवान मिळून जाते ! मी नशीबवान आहे की एकूणात सीरीयल्स असतातच मौल्यवान ?)

APRIL 14

पुणे लोकसत्ताने शीर्षरेषा बातमी दिल्यामुळे, विलास सारंग हे मराठीतले एक महत्त्वाचे लेखक होते, हे खूपजणांना कळले असेल ! वाईटातून चांगले निघते ते असे !

सारंगांच्या स्मृतीला अभिवादन !

APRIL 13

एकीकडे, समाजमान्य नीतीनियमांप्रमाणे न वागल्याचे उघड झाल्यास प्रतिमा मलिन होऊन तोंड दाखवणे मुश्किल होण्याची शक्यता आणि दुसरीकडे ' माय चॉईस ' चा डंका -- हे चालू असताना, शाळाकॉलेजांबाबत एक वेगळी बातमी आलेली आहे -- तिथल्या एखाद्या चिमणीला बॉयफ्रेंड नसेल तर इतर चिमण्या तिला टोचत राहतात !

म्हणजे, ' नो चॉईस ' ! बॉयफ्रेंड असावाच लागेल !

APRIL 12

आधुनिक (Modern) = प्रेमविवाह.

उत्तर-आधुनिक (Post Modern) = विवाहबाह्य प्रेम.

उत्तर-उत्तर-आधुनिक (Post Post Modern) = प्रेमसंबंधबाह्य प्रेम.

APRIL 11

पुरुषाच्या कोणातून मांडतोय --

मुळात, पत्नी असल्यावर, शिवाय, लैंगिक भावनेसह प्रेम करणाऱ्या, एक वा अनेक स्त्रिया आयुष्यात असाव्यात का -- हाच एक नैतिक प्रश्न आहे. तरीही, तसेही असलेल्याला, निदान आता तरी, इतर कोणत्याही स्त्रीचे आकर्षण वाटू नये -- हे तरी पटणारेच आहे ना ? सर्वच पुरुषांना ? ठीक ! मग, मेंदूत अशी जनुकीय दुरुस्ती करून मिळेल -- तुम्हाला पटतेय म्हणता ना, तसेच जगता येईल, अशी -- असे झाले समजा -- तर किती पुरुष अशी दुरुस्ती करून घ्यायला तयार होतील ? (काही ग्रेट पुरुष मुळातच तसे आदर्श असू शकतील, हे मान्य करून, बाकीच्यांबद्दल हा प्रश्न आहे.)

महत्त्वाची सर्जक कलाकृती समजायला जर तशीच सर्जकता लागत असेल तर हवीय कशाला तशी कलाकृती ?

APRIL 10

विवाहाच्या वराती आणि बँड आणि गोंगाट यांना कोणताही धार्मिक संदर्भ नाही -- आजूबाजूच्या लोकांना त्याचा त्रास -- उपद्रव होतो -- त्यामुळे, राज्यभर या गोष्टींना बंदी करणारे न्यायदान झालेले आहे ! अत्यानंदाचे हावरट लोक, ही बंदी उठवण्याचे प्रयत्न करतीलच -- पण, अत्युत्तम न्यायदान होऊ शकते, हे किती समाधानाचे आहे !

एक बस-स्टॉप. त्याच्या एका खुल्या बाजूला गॅसलाईनसाठी खणलेले -- त्यामुळे तिथून बाकावर बसण्यासाठी आत जाणे शक्य नाही. दुसऱ्या खुल्या बाजूवर एका नीच माणसाने त्याची मोटरसायकल लावलेली. ती लावायला खरे तर त्याला जरा पुढे खूप जागा होती. पण मित्र दिसले म्हणून थांबवली ती तिथेच लावली असणार. एक टोळके तिथे उभे -- त्यातच असणार तो गधडा. तिथे शाळेचे विद्यार्थी, विद्यार्थिनी, निरनिराळ्या वयांचे स्त्री-पुरुष, मुले अशा सगळ्यांना थांबावे-बसावे लागते. हे

काहीही लक्षात न घेता गाडी तिथे तशी लावणे, ही अकलशून्यता म्हणावी त्या नालायक माणसाची की माजोरीपणा म्हणावा ? सगळीकडे अशी गुंडगिरी दाखवायची कसली ही हौस ? असे प्रकार जातायेता बरेच दिसू लागले आहेत हल्ली. ज्यांच्या टोळ्या नाहीत, ज्यांच्याकडे शस्त्रे नाहीत त्यांनाच यापुढे ' सामान्य माणसे ' आणि ' बहुजन समाज ' म्हणावे !

APRIL 9

ज्यांत एकही स्त्री नाहीय, अशा कोणत्या आठवतात जाहिराती ?

उदा -- बिल्डा व्हाईट पुट्टी, नवरत्न तेल (पण त्यातही टेन्शन फक्त पुरुषांनाच येते, असा समज पसरवला जातो, ते व्हाईट आहे.) -- आणखी कोणत्या आठवतात ?

APRIL 8

वैज्ञानिक दृष्टिकोणाचा पुरस्कार करणारी माणसे दुसऱ्यांच्या मानसिक विकृतींकडे कितपत तसे पाहू शकतात ? तिथे जर संताप, सूड, शिक्षा देणे -- हेच महत्त्वाचे ठरत असेल तर प्रागतिक, पुरोगामी, वैज्ञानिकवाले कुणाला म्हणावे ?

मुलांना चरित्रे आणि कुणाच्याही यशोगाथा वाचायला लावून ते आदर्श आहेत असे त्यांना मानायला लावणे ही शिक्षणाची घाणेरडी पद्धत आहे.

कुणाचेही ग्लॅमर वाटायचे बंद होणे याचा अर्थच आपले भिकारडेपण नष्ट होणे !

APRIL 7

कविता ही दुःखात पिळवटलेली, दुःखाच्या परी दाखवणारी, दुःखाचे नवनवे कंगोरे हेरून ते व्यक्त करणारी आणि मुख्य म्हणजे दुःखमयच असायला हवी, असे समजून, कुणी, नसलेले दुःख निर्माण करत, ते भोगत, उगीचच स्वतःचे हाल करून घेत जगू नये, असे मात्र वाटते.

काहींच्या जगण्यात रामायण वा महाभारत वा दोन्ही ग्रंथ भिनलेले असतात, काहींच्या जगण्यात आपला वा जगाचा वा दोन्ही इतिहास, काहींचे मन कोणत्या ना कोणत्या विद्वत्तेने गच्च भरलेले असते तर काहींचे व्यक्तिगत अनुभवांनी. शिवाय काहींकडे तत्त्वे, प्रणाली आणि मते यांचाही साठा तयार होत आलेला असतो. ही यादी आणखीही लांबू शकेल, मुद्दा तो

नाही. मला असे लक्षात येतेय की मी तसे काहीच अंगाला / मनाला लावून घेतलेले नाहीय. मोकळा आणि ' गरीब ' च राहिलोय. ना विद्वान, ना अनुभवी, ना हमखास एखाद्या विषयावर काही बोलू शकणारा -- असाच राहिलोय. मग इतकी वर्षे या जगात राहून मी केले काय, असा प्रश्न समोर येतो. तोही मी फारसा मनावर घेत नाही !

APRIL 6

तुम्ही मूर्ख आणि मी शहाणा -- असे ठरण्याबाबतचा माझा मानसिक भिकारडेपणा नष्ट होणे, हे प्रचंड सुखावह नाही होणार मला ?

APRIL 5

डॉ. मोरे सरांनी उदघाटनाला आणि समारोपाला
एकच -- तोच पोषाख घातला होता का हो ?
मराठीची प्रतिष्ठा संभाळण्यासाठी
मा. मोदीसाहेबांच्या पोषाखतज्ञाकडून
काही टिप्स घ्यायला हव्या होत्या का ?

आपल्या रहेजासाहेबांनी गुडगावला १०० कोटींचे पेंटहाऊस बांधलेले आहे.
घ्यायला हरकत नाही, पण तिथलेही
साताठ तास झोपेत, १-२ तास जेवण वगैरे गोष्टीत जाणार. शिवाय
कामासाठी बाहेर जाणे, सहलीला जाणे -- हेही होणारच.
राहणार किती त्या घरात ? -- द्या सोडून !
आणि मुख्य म्हणजे, आपल्याला हेलिपॅड तर लागतच नाही !

APRIL 4

आपले आत्महत्यांचे प्रमाण जर अमेरिकेच्या पाचपट असेल तर
आपला संस्कृति-श्रेष्ठत्वाचा मुद्दा निकालात निघतो
-- त्या अभिमानाचा फुगा फुटतो, असे म्हणावे का ?

India is the most depressed country in the world according to the world health organisation. At 36% this is highest rate of depression anywhere on the globe. We also have the highest suicide rate of any country in the world. Over 1 lakh people on an average kill themselves in India every year and these are the only reported figures of depression and suicide. -- बरखा दत्तने दीपिका पदुकोणची मुलाखत घेताना दिलेली माहिती.

भारत हा जगातला खिन्नता रोगाने ग्रस्त असलेला एक नंबरचा देश आहे. इथले ३६ टक्के लोक या रोगाने ग्रस्त आहेत. आणि शिवाय आत्महत्यांचे प्रमाण सर्वांत जास्त असलेला हा देश आहे. दर वर्षी सुमारे १ लाख लोक इथे आत्महत्या करतात.

APRIL 3

एकजण म्हणाले, मोरे सरांनी संतसाहित्यावरचा तास घेतला !

दुसरे म्हणाले, त्यात वास्तवाचे भानच नव्हते.

तिसरे म्हणाले, जागतिकीकरण, भांडवलशाही, त्यांतून निर्माण होणारे प्रश्न -- हे सगळे

पूर्ण दुर्लक्षिले गेले. 'भूमिका' च घेतली गेली नाही.

आणखी असेही म्हटले गेले की पूर्ण मराठी साहित्यिकांचेच वास्तवाचे भान हरवत चाललेले आहे.

यांतून पडणारे प्रश्न --

१ वास्तवाचे भान म्हणजे काय ?

२ प्रत्येकाचे वास्तवाचे भान वेगळे असेल तर त्याचे कलेत महत्त्व काय ?

३ साहित्यनिर्मितीत वैचारिक भूमिकेचे महत्त्व काय ?

४ प्रत्येकाचे भान वेगळे असूनही साहित्य सर्वांच्या जगण्यात प्रस्तुत असू शकते का ? कशामुळे ?

APRIL 2

बँकतल्या आमच्या अति-पॉवरफुल युनियनचा एक महान नेता कम्युनिस्ट होता. तो विमानाने ये-जा करे, चांगल्या हॉटेलात राही. काहीजण म्हणत -- हा कसला कम्युनिस्ट ? (मी कम्युनिस्ट नसूनही) मी म्हणे -- अरे आपल्या तर जाऊच दे, भारतातल्या अनेक ठिकाणांच्या सेवास्थिती, त्यांची स्केल्स, त्याच्या जिभेवर आहेत -- म्हणजेच तो आपल्यासाठी सतत

झटत असतो, अभ्यास करत असतो -- त्याचाही वेळ तुमच्यामाझ्यासारखाच असंख्य असुविधांमध्ये वाया जावा ? मुळीच नाही !

आमचे मराठी संस्कृती-निर्माते घुमानला चालले आहेत -- त्यांची गाडी उशिरा सुटणे, ती अस्वच्छ असणे, तीत चहा-नाश्ता-जेवण वेळेवर आणि उत्तम न मिळणे, ती गाडी मागे ठेवत इतर गाड्या पुढे सोडत राहणे -- असे काही घडल्याचे कळले तर याद राखून ठेवा -- असा, मुंबईतल्या आपल्या राडा-संस्कृतीवाल्यांनी दम भरून ठेवायला हवा होता ! हे सगळे नीट होऊन वर आणखी काही स्पेशल सेवाही मिळवता आल्या असत्या !

APRIL 1

पूर्ण पृथ्वी दहा वेळा नष्ट करता येईल इतकी शस्त्रास्त्रे माणसाकडे तयार आहेत. आणखीही यात प्रगती, सुधारणा होत राहतील. योग्य ठिकाणी पोचेल न पोचेल, पण, एक सुधारणा सुचवावीशी वाटते. फक्त माणसे नष्ट होतील, बाकी कशालाही धक्का लागणार नाही, अशी शस्त्रे तयार करावीत. आपल्याला जावेसे वाटेल तेव्हा आपण ' शांत ' पणे निघून जावे, इतर निसर्ग राहू द्यावा. मग घरांतून पक्षी, कबूतरे, चिमण्या घरटी करतील, साप, उंदीर यांना खूप जागा मिळेल, मॉल्समधून वाघसिंह राहतील, वगैरे. इमारती पडेपर्यंत हे चालेल. मग, कधीतरी धरणे फुटतील, पाणी पाणी होईल. कालांतराने सगळे पूर्वपदाला येईल. निसर्ग त्याला हवा तसा मोकळा, मस्त चालू राहील. आता शस्त्रास्त्रांची भीती नसेल -- पूर्वी अशी भीती होती, ही जाणीवही अस्तित्वात नसेल. आपल्याबरोबर हे सगळेच नष्ट व्हावे, हे बरे नव्हे -- या विचाराने पुढील प्रगती होणे आवश्यक आहे.

MARCH 31

पूर्ण जगच १ एप्रिलला निर्माण झालेले आहे !

जगाचा आज वाढदिवस !

March 2015

MARCH 31

As a member of society, a novelist is entitled to his own stance and viewpoint; but when he is writing he must take a humanistic stance, and write accordingly. Only then can

literature not just originate in events, but transcend them, not just show concern for politics, but be greater than politics.

-- MO YAN.. (Nobel Prize -- 2012.)

साहित्य हे राजकारणापेक्षा मोठे वा महत्त्वाचे असू शकते का आणि कशासाठी ते तसे असायला हवेय ? -- यावरही मते यावीत.

MARCH 30

एका झाडाच्या फांदीवर दोन रंगीबेरंगी, चकाकते
पक्षी दिसले -- साधे, सशक्त, उत्साही, निःशंक
-- त्या पक्ष्यांशी माणसांचा संपर्क कधीही न तुटो --
अक्षय राहो -- हीच सदिच्छा !

प्रत्येक घटना घडण्यामागे अगणित कारणमीमांसांच्या साखळ्या असतात -- अशा अगणित घटना क्षणोक्षणी घडतात ! (सर्व कारणे व परिणाम एकमेकांशी संबंधित असतात.) तरीही, आपल्याला सगळे समजते, असे समजून चालण्याची प्रथा आहे !

MARCH 29

विचारतत्त्व आणि प्रामाणिकपणा एकत्र असले की फाटाफूट अटळ !
खूप स्वार्थाची संधी असेल तेव्हाही फाटाफूट अटळ !
स्वार्थ खूप मार खात असेल तरीही फाटाफूट अटळ !
कामचलाऊ तत्त्व आणि जमेल तेवढा स्वार्थ -- हेच जरा टिकाऊ !

आपल्याला कशाचेही काहीही माहीत नसते --
तरीही, आपण एखादा दिवस पूर्ण वाया घालवतो !
म्हणजे काय ?
ते वाया घालवणे की तेच खरे सत्कारणी लावणे ?

MARCH 28

संकुचितपणाचे जगणे म्हणजे आजारी जगणे.

नीट जगायचे तर मन मोठे हवे.

मनाचा मोठेपणा मिळवायचा नसतो.

संकुचितपणा टाकायचा फक्त.

MARCH 27

भारतरत्न देतानाचा फोटोही नीट न येणे, त्याची बातमी आतल्या पानावर कुठेतरी येणे, दोन अग्रलेख असतील तर याबाबतचा खाली जाणे -- हे सगळे पाहता -- या पुरस्काराचे पंख छोटले जात आहेत, असे वाटते का ? तसे असेल तर हे चांगले आहे की वाईट आहे ?

विजया मेहतांचे ' झिम्मा ' वाचले. उशिराच वाचले, हे मान्य. इतक्या विविध प्रकारची आणि त्यातली बरीचशी जागतिक परिमाणेही असलेली अनेक कामे पेललेली दुसरी दिग्दर्शक व्यक्ती मराठीत नाही. विजयाबाई या मराठी नाट्यक्षेत्रात दिग्दर्शिका आणि अभिनेत्री म्हणून अद्वितीय आहेत, यात शंकाच नाही. अशा दिग्दर्शिकेचे चारशेहून अधिक पानांचे पुस्तक वाचताना मला मुख्य उत्सुकता होती ती, नाटकाचा आशय त्या कसा समजून घेत आणि नाट्यमाध्यमातून तो कसा मांडत - - याबद्दलची त्यांची प्रक्रिया कशी होती, याची. त्या बाबतीत या पुस्तकाने निराशा केली. उदाहरणार्थ, ' एक शून्य बाजीराव ', ' अजब न्याय वर्तुळाचा ', वा ' मुद्राराक्षस ' - या त्यांच्या महत्त्वाच्या निर्मिती घ्या. त्यांनी घेतलेले बरेच कष्ट दिसतात पण त्या निर्मितीप्रक्रियेबद्दल फारसे बोलत नाहीत. सत्याभास निर्माण करत सुखदुःखाचे प्रसंग उभे करणे - एवढीच त्यांची दिग्दर्शकीय दृष्टी इथे व्यक्त होते. त्यांनी केलेले लोकमान्य (म्हणजे व्यावसायिक) रंगभूमीवरचे काम करायला अशी दृष्टी नुसती पुरेशीच नव्हे तर खूप प्रभावीही ठरू शकते, पण सर्जक दिग्दर्शक म्हणजे एवढेच असते ? जादुई क्षण, असत्यातून सत्य - असे शब्द त्या वापरतात पण म्हणजे काय, हे सांगत नाहीत. पात्रे शोधणे, सापडणे - अशा बाबतींतले त्यांचे विवेचन हे सुखदुःखे उभी करणे अशाच मर्यादेतले दिसते. नाट्यक्षेत्रातले त्यांचे एकूण यश दिपून जावे असेच आहे, तो प्रश्न नाही. पण, तो भव्य, चरित्रात्मक भाग जरा बाजूला ठेवला तर कोणत्याही रंगकर्मीला, त्यांचे खास म्हणावे असे, कोणते चिंतन या पुस्तकात सापडेल ? नुसत्या चरित्रात्मक वा नाट्यैतिहासिक घटना जरूर सांगा - अभ्यासकांना त्या उपयोगीही पडतील - पण, एकमेवाद्वितीय अशा मराठी दिग्दर्शिकेने तिचे नाटकाबद्दलचे, त्या माध्यमाच्या प्रक्रियेबद्दलचे कोणते चिंतन, कुणासाठीही, मुख्यतः पुढील पिढीसाठी, या पुस्तकातून दिले आहे ? - माझ्या दृष्टीने या प्रश्नाचे उत्तर निराशाजनक आहे.

विजया मेहता यांनी भूमिका केलेले कानेटकरांचे ' अखेरचा सवाल ' हे नाटक पाहिल्यावर आलेली खानोलकरांची प्रतिक्रिया -- " काय गं बयो ! किती अश्लील गं तुझं हे नाटक. प्रेक्षकांच्या डोळ्यांत बोटं खुपसायची आणि म्हणायचं, रडा लेको. रडण्यासाठी आम्ही हे नाटक करतो आहोत !! "

' झिम्मा ' -- विजया मेहता -- पृष्ठ २४५.

MARCH 26

पाचवे मराठी ई-साहित्य संमेलन पार पडले ! २०१० साली राज्य शासनाने घेतलेल्या मराठी वेबसाईट स्पर्धेत माझ्या वेबसाईटला पारितोषिक मिळालेले होते. आपले पूर्ण साहित्य / लेखन आपल्या वेबसाईटवर मोफत उपलब्ध ठेवणारी दुसऱ्या कोणत्याही लेखकाची वेबसाईट अजून समोर आलेली नाही. तरीही, या पाचही अत्यानंदी संमेलनांत माझ्या वेबसाईटचा साधा उल्लेखही कधी झालेला नाही ! मला निमंत्रित करणे तर दूरची गोष्ट ! मला अर्थात त्याची खेदवंत नाही, पण, यातली भुक्कडगिरी निदान आपल्या फ्रेंडससमोर तरी आणावी, म्हणून ही पोस्ट ! कसले उत्सव ?

कसली मिरवामिरवी ?

वेबसाईट ---

www.champralekhan.com

रिक्कार्ड रनरेट वाढत असताना धोनी सिंगल्स काढतोय, हे विचित्र वाटत होते !

MARCH 25

१५ ला पहिली विकेट पडली तरी टेन्शन घ्यायचे नाही -- येणाऱ्या फलंदाजाने उत्साहाने, मधेच थोडे पळत, एखादी उडी मारत यायचे -- नीट क्रीज घ्यायची -- नथिंग टु वरी --

क्षण इतके वेगात की

जणू ते नाहीतच

मनाची नाही ताकद

असे ' नाही ' होत वाहण्याची --

MARCH 24

" सगळी माणसे, देश, राज्ये अशीच असतात हो -- आतून ढोंगाने फाटलेली पण मोठमोठ्या वल्गना करणारी ! महाराष्ट्र जरा ' महा ' आहे, इतकेच ! " -- असे म्हणणे, हा सर्व प्रश्नांवरचा हुकमी आणि प्रभावी तोडगा आहे ! (उदा. ऑनर किलिंगची आकडेवारी.)

आपल्याला न आवडणारे, न पटणारे, अस्वस्थ करणारे, आज ना उद्या त्रासदायक ठरू शकणारे, आपल्याला उघडे पाडू शकणारे, आपल्यावर अन्याय करू शकणारे, आपल्याला देशोधडीला लावू शकणारे, नष्टही करू शकणारे -- असे खूप काही इकडे तिकडे जगात विखरून असलेले ! आणि इथे बसून, मनाने ते सगळे नीट करण्याचे सतत प्रयत्न !

MARCH 23

परवाच्या रविवारी झी २४ तासवर देवदत्त पट्टनायक यांची उदय निरगुडकरांनी घेतलेली मुलाखत पाहिली. ते, धर्म, पुराणे, इतिहास, अर्थशास्त्र, व्यवस्थापन, राजकारण इत्यादींचा अभ्यास असलेले विचारवंत आहेत, असे कळले. ते म्हणत होते की राजा हा भय निर्माण करणारा नसावा – भयहरण करणारा असावा. गणपती तसा असल्यामुळे उंदराला सापाचे भय वाटत नाही. (मग, गणपती सापाच्या अन्नाची काय व्यवस्था करतो, ते बोलायचे राहिले.) या उलट सिंगापूरचे संस्थापक आणि पहिले पंतप्रधान ली कुआन यू ज्यांचे कालच निधन झाले आणि ज्यांनी सिंगापूरची अचाट प्रगती केली – ते म्हणत की ' भीती ' हे एक महत्त्वाचे तत्त्व आहे. " माझी कोणाला भीती वाटलीच नाही तर मी काय साध्य करू शकणार ? " असे ते विचारत ! (' कल्याणकारी कर्दनकाळ ' हा आजच्या लोकसत्तेतला अग्रलेख पाहा.) शिस्त आणायची असेल तर फटके देण्यास पर्याय नाही, यावर त्यांचा ठाम विश्वास होता. आजही सिंगापूरच्या घटनेत जवळपास ४० गुन्द्यांसाठी जाहीर फटके मारण्याची शिक्षा दिली जाते ! ---- आपण म्हणणार, अहो, एकच असे नाही हो, समन्वय साधायचा की झाले काम !

Happiness is not sensation. (आनंद म्हणजे सनसनाटीपणा नव्हे.)

-- JK.

Confusion breeds confusion. (गोंधळतून गोंधळच निर्माण होतो.)

-- JK.

MARCH 22

अलिकडेच शाहीर साबळे हे महाराष्ट्राच्या कलाक्षेत्रातले एक महत्त्वाचे व्यक्तिमत्व कालवश झाले. त्यांच्याबद्दल अनेक ठिकाणी लिहून आले -- त्यात एक महत्त्वाची त्रुटी राहून गेली, असे मला दिसून आले. शाहीर साबळ्यांनी चिं. त्र्यं. खानोलकरांचे ' माकडाला चढली भांग ' हे वगनाट्य (की मुक्तनाट्य ?) रंगभूमीवर आणले होते -- त्याचा उल्लेख कुठे दिसला नाही. सुहास भालेकर हे आपले एक हरहुन्नरी अभिनेते त्यात अत्युत्तम अभिनय पेश करत असत. त्या वगनाट्याच्या शुभारंभाच्या प्रयोगाला आचार्य अत्र्यांना बोलावण्यात आले होते. अत्रे आणि खानोलकर शेजारीच बसले होते. त्या वगनाट्यातल्या संवादांना आणि कवितांना मिळणारा उत्फुल्ल प्रतिसाद पाहून अत्रे खानोलकरांना म्हणाले, बघ, लोक कसे खुश आहेत तुझ्यावर ! त्याच्या काही काळ आधीच अत्र्यांनी, शेळक्यांची ' धग ', खानोलकरांची ' अजगर ', पाध्यांची ' वासूनाका ' आणि आणखी एक कादंबरी (ती दळवींची ' चक्र ' होती का ? नक्की आठवत नाहीय --) यांच्यावर संतप्त अग्रलेख लिहिलेले होते. खानोलकर म्हणाले की, ते आहे पण माझ्या ' अजगर ' वर तुम्हीच वाईट लिहिले होतेत ! त्यावर अत्रे म्हणाले -- प्रश्नच नाही -- आम्ही लिहू तर अजगरावर लिहू, गांडुळावर नाही ! -- या निमित्ताने एक विचारावेसे वाटते - - त्या वगनाट्याची संहिता उपलब्ध आहे का ? असो. शाहीर साबळ्यांच्या एकूण कर्तृत्वात या वगनाट्याचा उल्लेख येणे महत्त्वाचे आहे, असे मला वाटते. त्यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन !

या नदीत इतक्या खोल
बुडी मारायची भीती वाटते
जरी माहीत असले की ती
नष्ट नाही करणार -- सावरेल
संभाळेल, न्यून ते पूर्ण करून घेईल --

जरी तिचे पाणी प्रचंड ओढ असलेले
तरी गंभीर आणि समझदार --

माहीत असूनही प्रत्येक वेळी
फक्त तिच्या काठांनाच स्पर्श
करू धजतो मी -- आणि क्षणात ती
देऊ करते पूर्ण पात्रच तिचे
माझ्या पात्रतेचा विचार न करता --

एका निरर्थ प्रेमात
विलीन करते ती
तिच्यासह मला
शब्दहीन समृद्धतेत
अविचाराने बेहद -

मग मात्र
माझा सावधपणा
मी वाहू जाऊ देतो -

माझ्या कवितेतून ...
--- ००० ---

MARCH 21

मोठमोठे गुन्हेगार उजळ माथ्याने समाजात वावरत असताना, रस्त्यात मंडप टाकून गणेशोत्सव, नवरात्रोत्सव साजरे करणाऱ्या सामान्य, छोट्या, धार्मिक, सांस्कृतिक कार्यकर्त्यांना मात्र गुन्हेगार ठरवून तुम्ही शिक्षा देणार -- हे न्यायाचे होणार नाही -- अशी एक मांडणी समोर आलेली आहे ! याच्याचसारखी " आधी तुमच्या मोठ्या कर्जबुडव्यांची कर्जे वसूल करा, मग आमच्या कर्जाकडे बघा -- " अशी मांडणी अनेक बँकर्सही ऐकत असतात ! काय उपाय यावर ? (संदर्भ -- आजच्या मटात आलेला लेख.)

MARCH 20

एक कला अशी असते जी
माणसे, वस्तू, निसर्ग, परिस्थिती
यांच्याप्रमाणेच काही ना काही
परिणाम करते
आणि दुसरी कला अशी असते जी
एकूण परिणाम-प्रक्रियेचेच भान देते.

दुसरी कला सर्वकाळ प्रस्तुत असते.

जगणे म्हणजे फक्त

बदलती मनःस्थिती

बाकी सर्व

माणसे, वस्तू, निसर्ग, परिस्थिती,

आणि क्रिया-प्रतिक्रिया

निमित्तमात्र.

MARCH 19

फ्रेंड्स, मी इथे ज्या पोस्ट देतो त्या कोणत्याही प्रकारे आग्रही नसतात, एक महत्त्वाचा विषय सर्वांनी मिळून समजून घ्यावा, यासाठी असतात. मी कधीही अमुकच निष्कर्ष निघावा असा प्रयत्न करत नाही. तरीही, अशा मोकळेपणाची फ्रेंड्सना जर ऍलर्जीच असेल तर उद्यापासून मी हे बंद करू शकेन -- एक तर योग्य स्पिरिटमध्ये हे सगळे घ्या, अन्यथा, मी ताबडतोब अंतर्धान व्हायलाही तयार आहे.

योगायोग म्हणजे आज सगळे केंद्रीभूतच झाले ! माझ्या ओळखीच्या एका पेन्शनरांची मी माझ्या एका मित्राशी ओळख करून दिली -- " हे एके काळच्या केंद्र सरकारचे महत्त्वाचे प्रतिनिधी आहेत ! " ते दिल्लीला अमुक ठिकाणी होते, वगैरे सांगितले. तर ते सज्जन जीवनभाष्य करत म्हणाले, " आता कसले काय, निर्माल्य झालेय ! लघवी सुरू व्हायलाच वेळ लागतो आणि पुढे संपायलाही वेळ लागतो ! कसले केंद्र ! " आम्ही हसून वेळ मारून नेली !

माझ्या एका मित्राने सांगितलेला किस्सा --

त्याचे साहेब त्याला म्हणाले की तू माझ्याबरोबर चल. त्याप्रमाणे तो त्यांच्या कारमधून निघाला. बोलण्याच्या ओघात साहेब, त्यांनी घेतलेल्या आव्हानांबद्दल सांगत होते, हा समरस होत होता. असा काही काळ गेल्यावर याला लघवीला लागल्याची भावना होऊ लागली. पण, आपल्यासाठी गाडी थांबवा, असे म्हणावे कसे, म्हणून तो रेटून तसाच बसून राहिला. त्याच्या सुदैवाने, थोड्या वेळाने ड्रायव्हर लाच लागली. त्याने गाडी थांबवली. हाही पटकन उतरला. लघवीसाठी पाहतो तर काय, सामानच सापडे ना ! घाम फुटला ! च्यायला, कुठे गेले ? तोवर ड्रायव्हरचे झाले होते. हा म्हणाला, मी आलोच, जरा थांब. मग, एका झाडामागे जाऊन पॅट आणि चड्डी दोन्ही उतरवले, तर लक्षात आले की निघण्याच्या गडबडीत चड्डी उलटी

घातली गेली होती ! जीव भांड्यात पडला ! ओझेही पूर्ण गेले ! पुढचा पूर्ण प्रवास, साहेब कसे अपवादात्मक आहेत, याला तो दिलखुलास दुजोरा देत राहिला !

MARCH 18

कोणतीही टीका जर हिंसाचाराला प्रोत्साहन देत नसेल आणि कायदा, सुव्यवस्थेचा प्रश्न निर्माण करत नसेल, तर त्याला राजद्रोह म्हणता येणार नाही. -- उच्च न्यायालय.

(आजचा पुणे लोकसत्ता, पृष्ठ ७.)

MARCH 17

आपले आकलन निश्चित -- पक्के करून, त्याला धरून -- त्याच्या आधाराने जगण्यातच माणसाला सुरक्षितता वाटते. तेच नेमके अत्यंत असुरक्षित असते ! कारण तसे जगणे म्हणजे जगण्याच्या अमर्याद -- अनिश्चित -- प्रवाहाच्या विरोधातले जगणे असते. तसल्या पक्क्या आकलनाचा आधार फारच तकलुपी -- कुचकामी असतो !

कालही जगात खूप काही घडून गेलेले असणारच.

आता पेपरवाचन झाल्यावर त्यातले काही कळेल.

नुसते वरवरचे कळेल -- जवळजवळ नाहीच कळणार काही.

प्रत्येकाचे कळणे कमीजास्त असेल.

नेमके किती कळले म्हणजे आपण आजच्या जगात जगलो, असे होईल ?

वाचन, विचार, अनुभव, अर्थ लावणे -- प्रत्येकाचे वेगवेगळे !

जग तर क्षणोक्षणी खूप काही घडवणारे, बदलणारे.

आजच्या जगात जगणारी माणसे नेमकी कोणती म्हणावीत, मग ?

MARCH 16

आपल्याला खूप त्रास आहे, अशी स्वतःची प्रतिमा करून घेणे आणि तशी ती सतत सर्वांपुढे सादर करत राहणे, हे सर्वानाच वैतागवाणे होते ! याचा अर्थ, आपण फार आनंदात आहोत अशी प्रतिमा घेऊन जगणे खूप सुखावह असते, असे मुळीच नाही !

MARCH 15

For the first time in the history of the world, Buddhism proclaimed a salvation which each individual could gain from him or herself, in this world, during this life, without any least reference to God, or to gods either great or small. (Aldous Huxley)

"Do not trust my words, the words you find in scripture, or those of any teacher ... Go out and experience for yourself ..."

~ The Buddha

MARCH 14

पुरोगामी असो की प्रतिगामी, साम्यवादी असो की भांडवलवादी वा धर्मवादी -- मुलीची बाजू म्हणजे अन्याय-ग्रस्त होणारी बाजू आणि मुलाची बाजू म्हणजे वरचढ -- हे सर्वांना जगभर मान्यच आहे की काय ? मग, माणसाची सांस्कृतिक प्रगती कसली दगडाची झालेली आहे ?

चीनमध्ये साडेतीन कोटी मुलगे, मुली उपलब्ध नसल्याने लग्नाविना पडून आहेत, असे वाचनात आले. ' एक मूल ' हे सरकारी आंदोलन आणि ' मुलगी नको ' हे जनतेचे चोरी-छिपे आंदोलन -- ही दोन्ही आंदोलने या परिस्थितीला कारणीभूत झालेली आहेत, असे म्हणतात. (ही बातमी आजच्या पुणे लोकसत्ताच्या चतुरंग पुरवणीत पृष्ठ ३ वर आहे.) मुली जास्त होण्याला पूर्वी आपल्याकडे स्त्रियांना जबाबदार / दोषी धरत आणि त्यांना हेटाळत -- अलिकडे कुठेतरी असेही वाचनात आले होते की मर्दाना मुलगे होतात आणि नामर्दाना मुली होतात. एकूणात मुलगे आपल्या घरात व्हावेत आणि मुली दुसऱ्यांकडे व्हाव्यात ! मर्दानगी वाढत चाललीय की गधडेपणा ? मुलगी कशी होते, याचे शास्त्रीय उत्तर उपलब्ध आहेच ना ! तरीही असे समज का पसरत राहतात ? आणि, मुलगी नको -- याची आजच्या जगातली कारणे कोणकोणती असू शकतील ?

MARCH 12

" सगळ्यांच्या प्रतिक्रियांना सैनिकी शिस्त लावता येणार नाही -- "

" मी स्वतंत्र आहे -- तुमच्या प्रतिक्रिया तुम्ही आवरा ! "

" माझ्या प्रतिक्रिया तुम्हाला त्रासदायक ठरतील -- "

" तुम्ही ' स्वातंत्र्य ' हे मूल्य मानले पाहिजे ! "

(अभिव्यक्तिस्वातंत्र्य आणि स्त्रियांचे पोषाख -- या दोन्ही ' अंगांनी ' ही पोस्ट विचारात घ्यावी.)

MARCH 10

वैज्ञानिक दृष्टिकोण बाळगतो, असे म्हणणारेही, नैतिकतेच्या बाबतीत जुन्या, पारंपरिक, अवैज्ञानिक कल्पनांनाच चिकटून असल्याचे अनेकदा दिसून येते. कशामुळे पडत असेल ही तफावत ?

माझ्या दिशेने येत असलेला झेल, मला पकडता येईल ना, नक्की ? -- असा विचार मनात आला तर तो झेल सुटण्याचीच शक्यता जास्त ! जगण्यातही तसेच असावे -- व्यक्तिगत विचाराशिवाय परस्पर जगून होणे ! ' तो ' च दळण दळतो, ' तो ' च गुरे राखतो -- याचाही असाच असावा अर्थ !

MARCH 8

पुरुष हा सुखलोलुप, हलकट, नालायक, नीच , फालतू भंगार असतोच, समजा -- यात अनुकरणा, मेंदूतली रसायने -- तथाकथित संस्कार, अनुभव -- सगळे असेल -- हे सगळे दडपणेही काहीना शक्य होत असेल -- बाकीच्यांसह कसे जगायचे, हा प्रश्न आहे --

क्ष नावाचा एक माणूस आहे. तो सगळे सण इत्थंभूत, साग्रसंगीत साजरे करतो. त्याला दिवाळीची पाचशे पानांची बारकाईने माहिती आहे, गणेशोत्सवाची तीनशे, आणि होळीची समजा दोनशे आणि इतर सणांची अशीच शेदीडशे पानांची -- तर त्याला सुसंस्कृत म्हणावे का ?

कारण असो वा नसो, सारखे हसणे किंवा सारखेच विनोद करायच्या प्रयत्नात असणे -- हे कशाचे लक्षण समजावे ?

MARCH 5

होळीच्या निमित्ताने --

आपण एकमेकांच्या नावांनी बॉंब मारतो याचा अर्थच सर्वजण सदोष आहेत !

इतरांच्या दृष्टीने आपल्यातले काय दोषास्पद ठरू शकते, हे बहुतेकांना माहित असते.

(स्वतःला पूर्ण निर्दोष समजणारे वेडे द्या सोडून.)

तर -- समजा, जेनेटिक (जनुकीय) शस्त्रक्रिया करून ज्यालात्याला वाटणारे दोष नीट करणे शक्य होणार आहे. असे

झाल्यास --

कितीजण या अशा शस्त्रक्रियांना तयार होतील ?

आणि दुसरे --

असे सगळे झाल्यावर समाज नॉर्मल होईल का ?

MARCH 4

मुलांचे संभाव्य नुकसान टाळण्यासाठी

रा सा य नि क रं गां पा सू न सा व ध !

मनेका की मेनका ते कुणीही ठरवा हो एकदा, पण त्यांचे काय म्हणणे आहे, हे एकदा विचारून तर घ्या ! माणूस आणि प्राणी / पक्षी / जलचर यांचे तौलनिक महत्त्व तर त्यांना विचाराच पण आहारशास्त्रही त्यांनाच विचारून ठरवा ना ! इथे त्यांचे मत हवेच हो !

एका मनोरुग्णाचेही तुष्टीकरण अवघडच --

दोन मनोरुग्णांचे तुष्टीकरण ट्रॅजिक ठरू शकते !

MARCH 3

भटकी कुत्री मारू नयेत -- हे ज्या कायद्यात बसत होते त्यात गायी, बैल, वळू ही जनावरे नव्हती का बसत ? रेबीजने माणसे मेली तरी चालेल पण भटकी कुत्री जगली पाहिजेत -- इतका कडक कायदा असताना या नव्या कायद्याची गरज होती का ? की माणसाचे अन्न असलेले प्राणी त्यातून वगळलेले होते ?

MARCH 2

माणसांनी एकमेकांना डिस्टर्ब करणे तर नित्याचेच असते -- कधी कधी निसर्गही माणसांना डिस्टर्ब करतो -- या सर्वांवर वरताण म्हणजे, माणसाने स्वतःचे स्वतःच डिस्टर्ब होत राहणे ! डिस्टर्ब न होता जगणे म्हणजे माणसाला कसे हवे असते ?

MARCH 1

एका आत्मकेंद्री व्यक्तीने दुसऱ्या तशाच आत्मकेंद्री व्यक्तीला संधीसाधू सत्ताभिलाषी, सुखलोलुप म्हणणे !

प्रसिद्धी आणि पैसा कलावंताला मिळतील -- ओके -- वाचक, रसिक, प्रेक्षक यांना काय मिळतेय ?

FEBRUARY 28

काल एकाने व्हाटसपवर, श्रेया घोशालने गायलेले ' ये जिंदगी उसीकी है ' दाखवले ! अप्रतिम ! विशेष म्हणजे प्रचंड तरुणाईही त्या गाण्यावर बेहद खुश झालेली दिसली ! छान वाटले !

' वो जब याद आये ' हे महंमद रफी आणि लता यांनी गायलेले गाणे एकाच गायकाने दोन्ही आवाज काढत हुबेहूब तसेच गायलेले काही दिवसांपूर्वी व्हाटसपवर कुणितरी मला दाखवले होते ! मला तर तो एक चमत्कारच वाटला ! कोण आहे तो गायक ? (साईराम अय्यर ?)

February 2015

FEBRUARY 28

चर्चा सुरू आहे -- (यांतली दोन सोडून बाकी सगळी वाक्ये निरर्थक आहेत, हे पाहावे !)

१ – कॉर्पोरेट टॅक्स कमी करून त्याचा कंपौंड इफेक्ट मार्केटच्या गतीवर करायचा हा एक चांगला प्रयत्न आहे. (सगळे माना डोलावताहेत.) शिवाय यामुळे बेरोजगारी आटोक्यात राहिल.

२ – एक्सआयज ड्यूटी वाढवून गेल्या वर्षीची महागाईची वाढ थोपवण्याचा प्रयत्न दिसतो.

३ – नेमक्या कोणत्या कंपन्या डेफिसिटच्या संकटातून बाहेर पडणार आहेत हे कळल्यावरच मंदीच्या परिणामांचा अंदाज येईल ! (सगळे हसतात.)

४ – परदेशी गुंतवणूक वाढेल पण सर्व्हिस सेक्टर धोक्यात आल्याने भाजीपाला महाग होईल --

१ – सिगरेटस महाग होणार आहेत – (इथे ऐकणारेही चिंतातुर !)

३ -- डेफिसिट भरून काढणे आणि रस्ते बांधणीचा महत्वाकांक्षी कार्यक्रम यशस्वी करणे यासाठी थोडा महागाईचा धोका पत्करणे भागच होते !

२ – शेतीचे काय होणार आहे, ते स्पष्ट झालेले नाही –

४ – खाणी आणि आयटी यांच्या प्रगतीमुळे शिक्षण आणि आरोग्यसेवा सुधारतील –

१ – आता आपल्याबरोबर येताहेत आधीच्या सरकारचे वित्तमंत्री --

(डोक्याला आणखी ताप नको म्हणून, सगळे टीव्ही बंद करतात.)

FEBRUARY 27

आपल्याला न पटणाऱ्या विचारांना नष्ट करण्याचे विचार वेळीच नष्ट केले पाहिजेत !

भाषा कशी तयार झाली हे कळल्याशिवाय ती नीट वापरता येत नाही, जग कसे तयार झाले हे कळल्याशिवाय त्यात नीट वावरता येत नाही आणि माणूस कसा तयार झाला हे कळल्याशिवाय त्याला नीट जगता येत नाही -- असे काही नसते !

एका दिवशी अकरा शाखा सुरू व्हायच्या होत्या. त्यांतल्या एका शाखेचा मी होतो शाखाप्रबंधक. कुणाच्या हस्ते उदघाटन, कोण अध्यक्ष, हे सगळे त्या त्या शाखाप्रबंधकावर सोपवण्यात आलेले होते. समारंभाची खर्चसीमा फक्त सांगण्यात आलेली होती. निमंत्रणे देणे, भेटीगाठी, इतर तयारी, यासाठी आठवडाभर तरी आधीपासून काम होते. आधीच्या ठिकाणाहून मुक्त होऊन या रिजनला मी पोचेपर्यंत अकरांतल्या नऊ शाखा ज्याला जी आवडेल वा सोयिस्कर वाटेल तशा प्रत्येकाने घेतल्या होत्या. उरलेल्या दोनांतली मी एक निवडली होती. मी तिथे पोचलो तर माझ्या आधी तिथे गेलेले आमचे कॅशियर, तिथे अजून कुणी नाही आहे म्हणून त्यांच्या गावी गेले होते. जाताना बँकेने छापलेल्या निमंत्रणपत्रिकांचा गठा सोबत घेऊन गेले होते. मी भेटी सुरू करणार तर निमंत्रणपत्रिकाच नाहीत – असा प्रॉब्लेम निर्माण झाला. तो तिथल्या ग्रामपंचायतीने सोडवला. गावात राष्ट्रीयीकृत बँकेची शाखा येत आहे म्हणून त्यांनी त्यांच्या नावे निमंत्रणपत्रिका अर्जट छापून घेतल्या. त्या घेऊन काम सुरू केले. दोन दिवसांनी आमचे कॅशियर आले. मग, बँकेच्या निमंत्रणपत्रिका घेऊन फिरणे सुरू झाले. ट्रॅक्टर भाड्याने घेऊन त्यावरून गावोगाव आम्ही फिरत होतो. मी, सरपंच, उपसरपंच आणि आमचा शिपाई. त्या भागातल्या अनेक प्रतिष्ठितांना, शेतकऱ्यांना भेटणे, निमंत्रणे देणे, पहिल्या दिवसासाठी खाती उघडून घेणे – अशी कामे आम्ही करत होतो. उदघाटनाच्या कार्यक्रमासाठी माजी सभापती मा. गजाननराव गरुड यांना भेटून अध्यक्ष म्हणून येण्याबाबत त्यांची संमती मिळवलेली होती. उदघाटनासाठी, तिथून सुमारे वीस किलोमीटरवर राहणाऱ्या मा. ना. धों. महानोर यांना बोलवायचे मनात होते. एक दिवशी आमचे वरचे अधिकारी बँकेची गाडी घेऊन आले तेव्हा त्यांना मी हे सांगितले. “ ते

येतील ? “ त्यांनी विचारले. “ चला तर – “ – मी म्हणालो. आम्ही पळ्यासखेड्याला गेलो. महानोर होते. तुमचा मित्र अमुक, त्याचा मी मित्र आहे -- मीही लिहितो – माझे नाव चंद्रकांत देशपांडे – मी म्हणालो. म्हणजे चंद्रकांत प्रभाकर देशपांडे ना ? (त्या वेळी मी पूर्ण नावाने लिहित असे.) मधे दुसरा मित्र कशाला हवाय ? तुझ्या कविता मी वाचतो. तुझा कवितासंग्रह नाही निघाला का अजून ? – असे ते म्हणाले. काही बोलणे झाल्यावर त्यांना कोणत्या कामासाठी आलो आहे, ते सांगितले. आमच्या अधिकाऱ्यांची ओळख करून दिली. “ तुला मी नाही म्हणूच शकत नाही – फक्त ती तारीख मोकळी आहे ना, तेवढे पाहून घेतो – “ ते म्हणाले. मग येण्याचे त्यांनी मान्य केले. त्यानंतर, महानोरांनी, आदरातिथ्य वगैरे झाल्यावर, त्यांची शेती दाखवली. तिथून निघाल्यावर थोडा वेळ, महानोरांनी मला कवी म्हणून ओळखणे आणि इतक्या आपुलकीने बोलणे, याबाबत आमच्या अधिकाऱ्यांनी आश्चर्य व्यक्त केले. त्यानंतर पुन्हा कधी तो विषय निघाला नाही. आमचा उदघाटन कार्यक्रम भव्य आणि आजूबाजूच्या अनेक गावांतल्या मान्यवरांच्या उपस्थितीमुळे एकदम दर्जेदार झाला ! त्या भागातले एक मोठे आणि मान्यवर शेतकरी आम्ही आवर्जून बोलावलेले असल्याने उपस्थित होते. त्यांना एक नंबरचे खाते दिले. ते खाते ओपन करताना फोटो काढले. एखाद्या मराठी कवीच्या हस्ते उदघाटन झालेली राष्ट्रीयीकृत बँकेची ही एकमेव शाखा असावी, असे मला वाटते ! आणि विशेष म्हणजे, ही आठवण मी नेमकी मराठी भाषा दिनाच्या दिवशीच सांगतोय !

FEBRUARY 26

'रूळगाडी अंदाजपत्रक' यापेक्षा 'रेल्वे बजेट' हेच बरे !

तशी पहिलीच नोकरी आवडीची मिळालेली होती. उपसंपादक म्हणून. पण कुणी म्हणाले, काय लग्न, संसार करायचाय की नाही ? या नोकरीवर काय जमणार ? लेखनबिखन हे फावल्या वेळात करा. (नंतर तिथेही पगार चांगले झाले, हा भाग वेगळा.) इथे बँकेची जाहिरात आलीय, तिथे अर्ज करा. केला अर्ज. लेखी परीक्षा, इंटरव्यू वगैरे चांगले झाले. पगाराचा चेक भरायला म्हणून मी जिथे खाते उघडले होते, ती त्याच बँकेची शाखा होती. मी गेलो की तिथले शाखाप्रबंधक मला केबिनमध्ये बोलावून थोड्या गप्पा मारत. एकदा, मी समोर असताना, एका कारकुनाला त्यांनी बोलावून घेतले – “ हा चेक आपण पास नाही करू शकत – का, ते सांगा बरं – “ ते इसम गडबडले ! “ अहो, तारीख बघा, तारीख – आज कोणती आहे, ते आहे ना माहीत ? मग ? या चेकवर कोणती आहे – उद्याची ना ? – जा -- “ तर ते एवढे आपल्याशी बोलतात म्हणून त्यांना सांगून गेलो की तुमच्याच बँकेत माझी नेमणूक होतेय – त्यांनी शुभेच्छा दिल्या. बँकेच्या मोठ्या ऑफीसमध्ये गेलो तर कळले की माझ्यासाठी कॅशियरची जागा आहे आणि अडीच हजार रुपये डिपॉझिट भरावे लागेल ! ते शक्य नव्हते. नुसती क्लार्कची जागा असेल तरच मला जमेल, मी म्हणालो. “ ठीक, मग नकोय ना तुला ? नाव काढून टाकतो मग – “ ते म्हणाले. इलाज नव्हता. पण, घरी जायच्या आधी त्या शाखाप्रबंधकांना सांगून जावे म्हणून तिकडे गेलो. “ अरे, वेडा आहेस

का ? बेग, बॉरो ऑर स्टील – ही नोकरी हातची सोडू नकोस ! “ ते म्हणाले. मी विचारात पडलो. त्यांनी तिकडे फोन करून सांगितले की माझे नाव काढू नये, मी येणार आहे. “ अरे, तुला तर छान लिहिता, बोलता पण येतं – बँकेत ये आणि युनियन लीडर हो – तुला कामही करावं लागणार नाही – फुकट पगार मिळेल ! “ ते अत्यंत हुशार आणि काहीसे कडवट, उपरोधिक होते. घरी विचार झाला. आईचे सोने गहाण ठेवायचे ठरले. वडील मुंबईत होते – तिकडे जाऊन ती, ते काम करून पैसे घेऊन आली. पुन्हा त्या मोठ्या ऑफिसात गेलो तर तिथले साहेब म्हणाले की तुला क्लार्क म्हणूनच घेतले आहे – उद्या अमुक शाखा ओपन होणार आहे – गाडी चाललीय तिकडे – त्यांच्याबरोबर जा – मी अर्थात, होय, म्हणालो.

आधीच्या ठिकाणी सांगून दोन दिवसांनी आलो तर चालेल का, असे विचारायचीही हिंमत झाली नाही. थोड्याच वेळात हातात ऑर्डरच मिळाली. गाडीत ड्रायव्हरशेजारी एक नॉर्मल ऊंचीचा माणूस, मागे मी आणि माझ्या शेजारी एक बुटका माणूस असे होतो. “ टाइपिंग येतं का ? “ बुटक्याने मला विचारले. मी नाही म्हणताच, “ बँकेत नोकरीला जातोयस तर टाइपिंग यायला हवं, हे कुणी सांगितलं नाही तुला ? “ त्यांनी चिडून विचारले. “ क्लॉस लावलाय मी -- “ – मी म्हणालो. “ आत्ता ? तहान लागल्यावर विहीर खणतोय – “ उद्या हवे तर क्लॉसची पावती आणून दाखवतो, असे म्हणायचे बावळटपणे मनात आले होते, पण हा माणूस आणखी चिडेल, हे समजत असल्याने गप्प बसलो. मधे एक रेल्वे फाटक लागले. तिथे थांबलेली आमची गाडी पाहून एकजण आला. काचेबाहेरून त्याने नमस्कार केला. समोरच्या माणसाने खिडकी उघडली. खोत साहेबांनी सांगितलेले काम करायला तो तिथे आला होता आणि आता परत शाखेकडे चालला होता – हे त्याने सांगितले. तो बँकेचा शिपाई होता. “ ठीक आहे – त्याला येऊ द्या चालत -- “ – बुटका म्हणाला. खरे तर त्याला गाडीत घेता आले असते ! फाटक उघडल्यावर आमची गाडी निघाली. तो शिपाई मागे पडला. जाताना काहीना शाखेच्या उदघाटनाची निमंत्रणे घायची होती, हे मला त्यांच्या बोलण्यावरून समजले. “ एबीसी कंपनी इकडेच कुठेतरी आहे – हळू चला – “ समोरचा माणूस ड्रायव्हरला म्हणाला. “ अहो, तुम्ही डावीकडे कुठे बघताय – असं काय करताय तुम्ही सकाळपासून – ही इकडे उजवीकडे दिसतेय बघा ती कंपनी – एवढा मोठा बोर्ड आहे – दिसला का ? ! “ बुटका खेकसला. मला वाटले, हा बुटकाच असणार या शाखेतला बॉस – रोज हे असं पिडणार का काय ? – असा विचार आला मनात. आहे एवढंसं बुटकं सालं, पण सगळ्यांच्यावर चढतंय सारखं ! पण नंतर मला कळले की तो बुटका माणूस त्या शाखेत असणार नव्हता. त्या शाखेचा प्रमुख म्हणजे तो समोरचा माणूसच होता. तो बुटका म्हणजे फार मोठ्या साहेबांचा उजवा हात होता – त्याची पोस्टही काही फार ग्रेट नव्हती. दुसऱ्या दिवशी शाखेचे ओपनिंग होते. खरे तर नेमके त्याच दिवशी कधी नव्हे ते माझे साहित्य परिषदेत काव्यवाचन ठरलेले होते. पण मी ते काही बोलायचे नाही, असेच ठरवले. तिकडे कळवताही आले नाही. मोबाईल वगैरे काही नव्हतेच ना ! आलेले लोक वाट पाहून, मला दोन शिब्या हासडून परत गेले असणार. संध्याकाळपर्यंत सेव्हिंगचे सुमारे शे-सव्वाशे अकॉउंट ओपनिंग फॉर्मस जमा झाले होते. खोत साहेब मला एक भले मोठे पुस्तक दाखवून म्हणाले की हे जे आहे ते सेव्हिंगचे लेजर आहे – साहेबांना विचारा की आता ही अकॉउंटस यात ओपन करू का ? मग मी तुम्हाला पुढचे शिकवतो. मी तसे त्यांना विचारले तर, “ नको का ? “ – ते म्हणाले. आयला, मी कुठे नको म्हणतोय, असा विचार करत मी खोतांकडे गेलो. त्यांनी शिकवल्याप्रमाणे पुढचे काम केले. तिथे माझ्यासारखे आणखी तीन क्लार्क, एक

तिथेच नेमणूक असलेले अधिकारी, काही बाहेरून आलेला स्टाफ आणि ते मोठे साहेब ज्यांनी आम्हाला नेमणूकाज्ञा दिल्या ते -- असे बरेचजण होते. ' सकाळ ' च्या ' आजचे कार्यक्रम ' मध्ये माझ्या काव्यवाचनाचे आलेले होते ! बुडलेच ते ! च्यायला, कालपासून दिवसभर जे इसम त्या बुड्याकडून सारखे अपमान करून घेत होतं, तेही सालं दुसऱ्यांशी तसंच वागतंय ! अशा विचारांत मी होतो. पण आलेल्या लोकांशी सगळे छान बोलत होते, आदरातिथ्य, खाणेपिणे मस्त चालू होते. ' जमेल तसे सारखे कनिष्ठांचे अपमान करायचे ' -- असे यांचे तत्त्वच असेल का काय -- की अपमान केल्याशिवाय माणसे कामे करतच नाहीत, असे काही त्यांना वाटत असेल ? -- या विचारात घरी गेलो. आता माघार चालणारच नाही -- लेखनबिखन पाहू फावल्या वेळात -- हेच पक्के केले !

FEBRUARY 25

सुटाचे नसेल जमत तर सुटी घ्या !

खुद्द अहमदनगरमध्ये सुमारे चार वर्षे होतो. कुटुंब पुण्यात. शनिवारी पुण्याला येऊन सोमवारी पुन्हा नगर, असा ठरलेला प्रोग्राम असे. सोमवारी सकाळी सातला शिवाजीनगर स्टँडवर सगळे नगरवाले जमत. जळगाव, मनमाड, नांदेड, शहादा, श्रीपूर, पुसद यांपैकी कोणतीही एसटी पकडत. सुरुवातीला गेलो तेव्हा दोन सहकारी तिथल्या एका लॉजमध्ये कॉटबेसिसवर राहात -- त्यांच्या सल्ल्याने मीही तिथेच गेलो. रोजी फक्त पंधरा रुपये -- राहणे आणि सकाळी अंधोळीला गरम पाणी. त्या काळात मला हस्तरेषाशास्त्रावरची पुस्तके वाचायचे वेड होते. इथल्या कटककर, जकातदार, श्रीमालींपासून कीरो, जर्मन, बेनहॅम, गफार -- अशा अनेक मास्टर्सची पुस्तके मी वाचत असे. जरा मोकळा वेळ मिळाला की तेच -- दुसरे काही सुचतच नसे. पछाडलेपणच होते ! तिथे लॉजवर सगळी मॉबॅक्विटिव्हिटी व्हायला लागली. " काय करताय, चला त्या अमुक गाडीवरची वासुंदा पिऊन येऊ -- चला, आज नॉन-व्हेजला जाऊ -- " असे होत राही. त्यांचा दोष नव्हता, पण, मला तो अडथळा वाटे. शेवटी लांब -- नगर-पुणे रोडवर मी दोन खोल्यांची एक छोटी जागा भाड्याने घेतली. तिथेही माझा एक जुना पारशी सहकारी येई -- प्रमोशन घेऊन पुण्याबाहेर येणे म्हणजे पाण्याबाहेर काढलेल्या माशासारखी त्याची अवस्था असे. " क्या करते हो ? " -- " पढ रहा हूँ -- " -- " क्या पढते हो ? " -- " पामिस्ट्री -- " -- " एग्झॅम देनेवाले हो ? " -- " " नही -- " -- " इसका विझिनेस करोगे ? " -- " नही -- " -- " फिर क्यूँ पढते हो ? " -- अशी प्रश्नोत्तरे होत. शेवटी मी वेडा असल्याचे त्याने ओळखून घेतले ! या जागेत घरातल्या नळाला पाणी घेत नसे -- मागच्या खोलीबाहेर ओळीने प्रत्येक घरासाठी सुमारे चार फूट खोल खणून बांधकाम-पायऱ्या केलेल्या होत्या. त्या खोलातल्या नळाला सकाळी पाणी येई, ते भरून ठेवावे लागे. ते एक ठीक होते. राहू लागल्यावर तिथला मुख्य प्रश्न ध्यानात आला. घरात किमान चार पाली असत -- कधी खेळ म्हणून आणि कधी भांडण म्हणून त्या एकमेकींचा पाठलाग करत. बाहेरून वायर आत घेण्यासाठी केलेल्या भोकातून त्या ये-जा करत. आपण घरात आत-बाहेर कुठे गेलो की अचानक घाबरून पळत. मुख्य प्रश्न झोपताना येई.

यांतली एखादी आपल्या अंगावर तर नाही ना पडणार – अशी भीती वाटे ! पुढल्या खेपेला पुण्याहून जाताना मी मच्छरदाणी घेऊन गेलो. तिला पालदाणी म्हटले असते तरी चालले असते ! त्यानंतर -- आता मरू देत – असे म्हणून मला निवांत झोपता येऊ लागले. पण, एकदा घडलेच माझ्या शंकेप्रमाणे ! सकाळी केर काढताना पाहिले तर एक डोके फुटलेली पाल मरून पडलेली ! केरातून तिला काढून फेकून दिले. तिचा मर्दरच झाला होता, हे उघड होते. भांडणात दुसऱ्या पालीने केला होता. त्यांच्यांत काय, ना कायदा ना पोलीस ! टाकले असणार मारून ! काय असेल कारण ? मादी पालीने व्यभिचार केला म्हणून ? की ' नाही ' म्हटले म्हणून ? मी झोपेत असताना माझ्या घरात झालेला खून ! भयानक वाटले ! तिथून ऑफिसात जायला जरा लांबही पडत होते, शिवाय, माझे सकाळचे जेवणही काही वेळा राहून जाई. म्हणून मग गावात चितळे रोडजवळ जागा मिळाल्यावर तिकडे राहायला गेलो. इथे मस्त होते. ऑफीस आणि हस्तरेषा मस्त चालत. सकाळचे जेवण एका घरगुती खानावळीत आणि संध्याकाळी बऱ्याचदा, एक क्वार्टर आणि एका ठिकाणी मिळणारे खास भाकरी-भाजीचे जेवण ! इथे, या जागेत, जरा टेकणांचे साम्राज्य होते. माणूस बोलावून फवारा मारून घेतला. बास, आता निवांत !

FEBRUARY 23

बँकांच्या राष्ट्रियीकरणानंतर शेती आणि शेतीचे जोडधंदे यांत खूप मोठ्या प्रमाणावर बँका कर्जवाटप करू लागल्या. ग्रामीण विभागात, छोट्या छोट्या गावीही खूप शाखा उघडल्या गेल्या आणि भराभर अनेकजण शाखाप्रबंधक झाले. ट्रॅक्टर, लिफ्ट इरिगेशन अशी काही मोठी कामे असतील तर बँकांचे विशेष शेतीतज्ञ येऊन पाहणी करत, रिपोर्ट देत – तरीही सगळे प्राथमिक काम आणि छोट्या कर्जांची कामे शाखाप्रबंधकांनाच पाहावी लागत. आयुष्यात ज्यांनी कधीही एकही शेत पाहिलेले नाही अशांना या कर्जांच्या जबाबदाऱ्या घ्याव्या लागत. आपण पाहतोय या जमिनीतून नुक्तेच पीक काढून झाले आहे की नुक्तेच काही पेरले असेल, हेही कळू नये, अशी अवस्था असे. पाण्यात पडल्यावर पोहता येईल, या विश्वासाने हे सगळे चाले ! गायीम्हशीचे वय कसे ओळखायचे, त्यांना दात एकाच बाजूला असतात की माणसाप्रमाणे खाली-वर असतात, भाकड काळ म्हणजे काय – हे माहीत नसे. “ अच्छा, एकाच बाजूला असतात दात ! ” – “ अच्छा शिंगे खूप वाढलेली म्हणजे वय जास्त ! ” – असे चकित होत शिकत जावे लागे. बहुतेक सगळ्यांचीच अशी अवस्था असे. रिझर्व्ह बँकेत बसून या कर्जांचा अभ्यास करणारे तर आणखी भारी असत ! एकदा त्यांची एक टीम शेती कर्जांची पाहणी करण्यासाठी आमच्या एका मोठ्या ग्रामीण शाखेत आली होती. त्यांच्याबरोबर आमच्या त्या शाखेतला दोघातिघांचा कर्मचारी ग्रुप देण्यात आला होता. या मुंबईच्या वेड्यांना काही समजत नाही, हे सर्वांना माहीत असे. काही शेते, विहिरी वगैरे दाखवून झाल्यावर, एक कर्मचारी आरबीआयवाल्यांना म्हणाला की इथल्या एका शेतकऱ्याने एक फारच भारी शोध लावलेला आहे – ते म्हणाले, कोणता, कसला ? तो म्हणाला की त्याच्याकडे वर ऊस येतो आणि त्यालाच खाली कांदे लागतात ! “ अरे वा ! तेच बघू या आधी ! ” -- अशी अवस्था ! एवढे पचतेय म्हटल्यावर कर्मचारी म्हणत – पण, त्यात एक प्रॉब्लेम असतो ! – कोणता ? – ते विचारत. काय आहे, कांदा तीन महिन्यांतच तयार होतो खाली आणि ऊस तयार व्हायला अठरा महिने पूर्ण लागतात ! –

फिर क्या करते हैं ये लोग ? – ते विचारत. कुछ नहीं – मेहनत ! काम थोडं जास्त पडतं, इतकंच ! तीन महिन्यांनी ऊस उपटायचा, खालचे कांदे काढून घ्यायचे आणि तो ऊस होता तिथेच पुन्हा लावायचा ! बास ! आरबीआयवाले खुश व्हायचे ! पण माझी इतकी अशी नव्हती अवस्था ! माझ्या, आधीच्या शाखेत मी थोडे शेतीवाल्यांचे काम पाहिलेले होते आणि मराठी लेखक असल्याने अज्ञान झाकायच्या काही युक्त्या माहीत होत्या ! “ हं – काय यंदाचा पीक हॅन ? ” – असे व्हेग प्रश्न मी आधी विचारे. तो शेतकरी बोलायला लागला की मग उपप्रश्न विचारणे सोपे असे ! एखादा समजा विहीर कर्जासाठी आला तर अमुक अमुक कागदपत्रे घेऊन मी त्याला चार दिवसांनी यायला सांगे. तोवर बँकेत येणाऱ्या इतर शेतकऱ्यांशी गप्पा मारत, कुठे किती फुटांवर पाणी लागते, खणायचे रेट काय आहेत वगैरे माहिती काढून ठेवे ! माझे ज्ञान पाहून शेतकरी नम्र राहात – कधी कधी तर खूपच नम्रपणा दाखवण्यासाठी मला एखादा शेती-सल्लाही विचारत. त्या भागातल्या एकदोन मोठ्या प्रयोगशील शेतकऱ्यांशी मी दोस्ती ठेवली होती. त्यामुळे, शेती-विद्यापीठे, शेतीतले नवे संशोधन, माती परीक्षण – असे काय काय मला माहिती होत राही ! एक तर, माझा जगमित्र स्वभाव आणि माझे हे असे ज्ञान यांमुळे शेतकऱ्यांना खूप छान वाटे ! ट्रॉलीसह ट्रॅक्टरचे काय काय उपयोग असतात, तो भाड्याने दिला तर भाडे किती मिळते – ते सगळे मला माहीत असे ! साधी गोष्ट आहे – बँका कारखान्यांतल्या निरनिराळ्या मशिनरीला नाही का कर्जे देत ? बँकर्सना मशिनरीची थोडीच माहिती असते ? आपल्या गरजेपुरती माहिती करून घेणे, यातच तर बँकर्सचे स्किल -- कौशल्य असते ! सारांश – एवढा मोठा हा ग्रामीण कर्जाचा उपक्रम भारत देशाने, ‘ पाण्यात पडल्यावर पोहता येते ’ या तत्त्वावर राबवून दाखवला ! त्यात (झक मारत) पाण्यात पडल्याशिवाय गत्यंतरच नाही, असे माझ्यासारखे बरेच होते ! तसे पाहिले तर, पाण्यात पडलोय म्हणून पोहतोय, असेच तर चालू आहे एकूण बरेचसे जगणेही ! असे अनेकदा, खरेच मला वाटते !

FEBRUARY 22

आमच्या बँकेची शाखा अमुक गावात सुरू होतेय म्हटल्यावर पाचसात किलोमीटरवरच्या दुसऱ्या बँकेच्या एका शाखेने सत्वर एक काम केले. महात्मा फुले मंडळाकडून त्यांच्याकडे आलेल्या मागासवर्गीयांच्या कर्जप्रकरणांपैकी सुमारे दोनशे प्रकरणे, आता ती आमच्या नव्याने येणाऱ्या शाखेच्या कार्यक्षेत्र येतील म्हणून मंडळाकडे परत केली. त्यामुळे, मंडळाने ती उलट टपाली आमच्याकडे पाठवली. परिणामतः आमच्या पहिल्या दिवसापासून हाच गिल्ला सुरू झाला. ही गावे बँक सुविधा आणि छोटी कर्जे यांपासून वंचित होती, हे खरेच होते. आमची शाखा नवीन. स्टाफ म्हणजे फक्त शाखाप्रबंधक, कॅशियर आणि एक शिपाई – असा तीनच. आणि, अशा प्रकरणांची टार्गेटस (उद्दिष्टे) म्हणजे कमीत कमी अमुक इतकी – जास्तीत जास्त – नो लिमिट – अशी होती – होतील तितकी करत राहा ! कितीही मान मोडून कामे केली तरीही, सर्व नियम संभाळत, कागदोपत्री आवश्यक ती सर्व कामे पूर्ण करत, एवढ्या प्रचंड मागणीला पुरे पडणे शक्यच नसे. इतर सगळी कामे संभाळत हे करावे लागे. तरीही, आम्ही भरपूर कामे केली. आमच्या कक्षेतल्या गावांना ओळीने न्याय मिळत जाईल, अशी कामात शिस्त ठेवली. शिवाय इन्स्पेक्षन्स, वसुली ही कामेही असत. तर, मागासवर्गीय वस्तीतला एक वसुलीचा प्रसंग – “

चला, गप्पा बऱ्याच झाल्या – कामाचं मी अजून बोललेलोच नाहीय – पण काही चहाबिहा घायची पद्धत आहे की नाही तुमच्याकडे ? “ – “ अहो साहेब, तुमालाच चालंल का -- म्हणून विचारत नव्हतो -- “ – “ हवाय उलट मला – “ मी म्हणालो. थोड्याच वेळात चहा आला. “ हं – आता कामाचं – पोटाचं ऑपरेशन कुणाचं झालंय ? हं – याचं ना – ठीक – यानं सध्या काहीही वसुली दिली नाही तरी चालेल – बाकीच्यांचं काय ? “ – असे म्हणत, “ अमुकच असे नाही -- दहा, वीस कितीही रुपये द्या वसुली “ – असे मी म्हणे. काहीजण तशी देतही वसुली ! त्या वस्तीतून बाहेर पडल्यावर गावातले काही लोक मला विचारत, “ काय, झाली का वसुली ? “ मी “होय “ म्हटल्यावर ते अचंबित होत. पण पाचसातशे म्हणा, हजार म्हणा, वसुली झालेली असे. या विषयावर माझ्याच डोक्यातले दुसरे विचार असे होते – या कर्जासाठी वसुलीचे कष्ट घेणे कितपत योग्य आहे ? – आणि दोनतीन तास घालवून फक्त हजार रुपये वसूल होत असतील तर तो वेळेचा निव्वळ अपव्यय नाही का होत हा ? (मुळात आपण निव्वळ या कामासाठी असे कोणत्याही गावी जातच नाही. इतर कामांबरोबर हे एक, असे असते.) त्यांनी एक रुपयाही फेडला नाही तरी त्यांना कसलीही शिक्षा थोडीच होणार आहे ? या अर्थाने पाहिले तर, गरज नसताना ते वसुली देतायत ! त्यांचे ते नुकसानच का म्हणू नये ? दुसरा विचार म्हणे, कर्ज याचा अर्थ परतफेड आलीच आणि आपण बँकेचा पगार घेतो म्हणजे आपण वसुलीचे प्रामाणिक प्रयत्न करायलाच हवेत. त्यातही, आणखी एक म्हणजे, ज्या दूध सोसायट्यांचे किमान दूधही जाऊ शकत नव्हते, त्यामुळे ज्या बंद पडण्याच्या बेतात होत्या, त्या आता भरभराटीला येतच आहेत ना ? याचाच अर्थ, आपण चांगल्या प्रकारे उद्योग करून हे कर्ज फेडावे, पुन्हा आणखी नवे कर्ज घेऊन अधिक प्रगती करावी, अशा विचारांचेही काही असणारच. त्यांना आपण प्रोत्साहन दिले पाहिजे. सगळेच काही थकवाकीदार होऊन बाद होऊन पडावे, या विचाराचे नसणार. आपण त्यांच्या खूप गोष्टी सहानुभूतीने समजून घेतोच, पण, वसुली मागूच नये, हे चुकीचे होईल. त्यांनी एकही रुपया भरला नाही तरी त्यांना कोणतीही शिक्षा होणार नाहीय -- याचा अर्थ, वसुली हा मुद्दाच यात नाहीय, असे वातावरण आपणच निर्माण करावे, हे चुकीचे होईल. समजुतीने, सहानुभूतीने तर घेतोच आपण ! एकदा एका ऑडिटरने विचारले होते की समजा एका म्हशीला / गायीला अडीच हजार मंजूर आहेत तर सगळ्याच गायीम्हशी पंचवीसशे, पंचवीसशे पन्नास, सव्वीसशे – अशा किंमतींनाच कशा मिळतात – एकही साडेतेवीसशे वा चोवीसशेला कशी मिळत नाही ? यावर मी त्यांना म्हणालो होतो, ऑफिशियली हा प्रश्न येतच नाही कारण रेकॉर्डवर बाजारपावत्या, व्हेटरनरी डॉक्टरची सर्टिफिकेटे, विमापावत्या – हे सगळे आहे. पण, म्हटले, ‘ ससुराल ‘ नावाचा एक हिंदी पिक्चर येऊन गेला, तो माहीत आहे का ? त्यात एक गाणे होते – ‘ हर सवालका सवालही जवाब हो ‘ – तसे, तुमच्या प्रश्नावर, मी तुम्हाला उत्तर देण्या ऐवजी एक प्रश्नच विचारतो – तुम्ही आयुष्यातले तुमचे पहिलेच ऑडिट इथे, या शाखेत, करताहात का ? यावर ते महोदय थोडे हसले ! -- गरीब लोक आहेत, असूही शकते थोडे इधर-उधर ! छोड देनेका ! प्रत्येक प्रश्नाला आणि स्थितीला हजारो घटक कारणीभूत असतात – सारांश, नियम, माणुसकी, व्यवहार आणि सदभावना यांचा शक्य तितका समतोल साधत चालावे, हे बरे ! (थोडक्यात लिहिण्याच्या नादात भाषेतले काळ कसेही आलेत, ते तसेच ठेवलेत.)

FEBRUARY 21

आजच्या ' लोकसत्ते ' तल्या ' लोकरंग ' पुरवणीत माझा माझ्या ' ढोलताशे ' या नाटकावरचा लेख आहे -- जरूर वाचा.

FEBRUARY 20

विचारस्वातंत्र्यामुळे कुणाच्या ना कुणाच्या मनोरचनांना हानी पोचणारच -- कुणाच्या ना कुणाच्या भौतिक लाभांना हानी पोचणारच -- याची कवडीची तयारी नसलेले लोकही विचारस्वातंत्र्याचा उदघोष करत राहतात ! कोणतीही हानी न करणारे विचारस्वातंत्र्य किंवा विचारस्वातंत्र्यामुळे होणारी कोणतीही हानी सहन करणारा समाज -- असे पूर्णत्वाने कुठे आहे ?

FEBRUARY 19

Thought is always an outward response, it can never respond deeply. Thought is always the outer; thought is always an effect, and thinking is the reconciliation of effects.

Thought is always superficial, though it may place itself at different levels. Thought can never penetrate the profound, the implicit. Thought cannot go beyond itself, and every attempt to do so is its own frustration.

----- JK.

अहो, जसा समाज तसे फेसबुक -- एक तरी पोस्ट इथे स्वतःतली विकृती, अनैतिकता, विघातकता, सुखलोलुपता -- हे काही व्यक्त करणारी असते का ? याचा अर्थ, नाहीयत का या गोष्टी कुणात ? जे स्वतः अत्यंत नॉर्मल असल्याचे दाखवत दुसऱ्यांना कंडेम करत असतात ते स्वतःच मुळात ढोंगी, ऍबनॉर्मल, मानसिक रोगी असतात -- याची खरे तर अनेकांना जाणीव असते -- पण, तथाकथित नॉर्मलसीची बाजू घेणे, हे आपले झाकण्यासाठी आवश्यकच असते ! एकूणात -- एकमेकांना चांगले म्हणत, कुणीही कुणाला फारसा त्रास न देता, जगत राहू !

मला अनेकदा दिसणारे एक वास्तव मांडतोय -- आपुलकी आणि प्रेम असल्याशिवाय तुम्ही एखाद्या व्यक्तीचा द्वेष करूच शकत नाही ! मन द्वंद्वात्मकच असते ! पूर्ण द्वेष करायची इच्छा असलेल्याला हे अपमानास्पद वाटू शकते -- पण द्वेष करायचाय तर प्रेमही लागेलच ! इलाज नाही ! -- यावर तुम्हाला काय वाटते ?

वेळप्रसंगी मोठ्या ग्रामीण शाखेतले लोक गरजेनुसार दुसऱ्या शाखांना डेप्युटेशनवर म्हणजे मर्यादित कालावधीसाठी पाठवायची पद्धत होती. त्यानुसार, काही महिन्यांसाठी मी नगर जिल्यातल्या वाळकी शाखेला गेलो होतो. नगरपासून अर्ध्या तासावर, मस्त गाव, थोड्या पाण्याचे नदीपात्र आणि जनावरांचा आठवडेबाजार – ही वैशिष्ट्ये. राहायचेच आहे म्हणून मी आणि आमचे कॅशियर अशी दोघांनी मिळून आम्ही एक खोली भाड्याने घेतलेली होती. आमचा अति-सेवातत्पर असा एक शिपाई त्या गावचाच होता. आम्ही घरात कोंबडी शिजवायचे बेतही करत असू – आमचे ठरले की आमचा तो गाववाला भिडू ताजी कोंबडी मारून तुकडे करून आणे. अर्थात मग साग्रसंगीत मजा चाले. मध्यंतरी एकदा एसटीने गच्चकन ब्रेक दाबल्याने समोरच्या लोरवंडी बारवर तोंड आपटून आमच्या त्या कॅशियरसाहेबांचे पुढचे -- वरचे दोन दात पडले, तेवढे एक वार्ड झाले. तिथे आमचा संध्याकाळी फिरायला जाण्याचा एक ग्रुपच झाला होता. आम्ही दोघे, तिथल्या शाळेचे हेडमास्तर आणि प्रायमरी हेल्थ सेंटरचे एमबीबीएस डॉक्टर. ते डॉक्टर दाक्षिणात्य होते. तर वेळ अशी आली एकदा की मला त्या आमच्या डॉक्टर मित्राची सत्वर गरज पडावी ! अंगात थरथर थंडी वाजत सणकून ताप भरला ! क्रोसिनचा उपयोग झाला नाही. काही खरे वाटे ना. बँक-शाखा आमच्या कॅशियरने संभाळली असती. मला सत्वर एसटी पकडून घरी पोचणे अत्यावश्यक होते. नेमके त्या वेळी ते आमचे मित्र डॉक्टर तिथे उपलब्ध नव्हते ! करावे काय ? आहे असे तर जाता येणे अशक्य आहे – ताप कमी होऊन थंडीचा प्रश्नही थोडा लगेच कमी करता आला तरच घरी पोचता येणार होते. आणि इथे थांबण्यात अर्थच नव्हता. मरायचे काम झाले असते ! मग आमच्या शिपायाला म्हटले गावात जा आणि जे कुठले डॉक्टर असतील त्यांना घेऊन ये. तो गेला. तो येईपर्यंत इकडे आम्ही हवालदिल ! पण पठ्ठ्या येताना दोन डॉक्टरांना घेऊन आला – एक आयुर्वेदिक आणि एक होमियोपाथिक. त्यांना प्रॉब्लेम सांगितला. इथून नगर आणि नगरहून सुमारे दीड तास – एवढे, कसेही करून मला घरी पोचता येईल, असे काही उपाय करा, असे सांगितले. त्या दोघांनी विचार केला – मग याच्याकडे असलेले एक आणि त्याच्याकडे असलेले एक अशी दोन इंजेक्शने त्यांनी मला दिली. मला विचारून. याशिवाय समोर दुसरा मार्गच दिसत नव्हता. जे होईल ते होईल – असाच विचार होता ! नंतर थोडा वेळ ते दोन्ही डॉक्टर बसले आमच्या खोलीत. वार्ड परिणाम तर काही होत नाहीय, हे पाहून ते गेले असावेत. मी जरा ग्लानीत होतो. जरा वेळाने सहकाऱ्यांनी चहासाठी मला उठवले. चहा घेतला. आता जाता येईल असे वाटत होते. पुन्हा विघडून उपदव्याप व्हायच्या आत निघायचे ठरवले. किरकोळ सामानाची माझी नेहमीची बॅग घेतली आणि चक्क चादर लपेटून घेतली. एसटी आमच्या खोलीसमोरच थांबत असे. आलेली एसटी पकडून नगर आणि तिथून पुढे दुसऱ्या एसटीने – असा कसाबसा घरी पोचलो ! त्या ' आपल्या ' गावात तरी कुठे होता ऍलोपॅथिक डॉक्टर ? शेजारच्या सहकाऱ्याने जाऊन -- सांगून गोळ्या आणल्या. मुख्य म्हणजे घरची सेवा सुरू झाली ! आता काही झाले तर आजूबाजूला अनेक सहकारी होते आणि मुख्य म्हणजे ' दाखल ' करायची वेळ आली तर लगेच ऑफीसची गाडी उपलब्ध होती ! जरा निश्चिंतपणा आला ! मी आत्तापर्यंत, कसा का असे ना, जगत आलोय, याचेच मला कधी कधी आश्चर्य वाटते !

प्रथमच एका छोट्या खेड्यात पोस्टिंग झालेले. आधी तिकडे एक भेट देणे आवश्यक होते. गेलो. सरपंच, सोसायटीचे अध्यक्ष, एकदोन मोठे शेतकरी यांना भेटलो. आता भाड्याचे घर ठरवणे महत्त्वाचे होते. सरपंच माझ्याबरोबर फिरत होते. दोनतीन घरे पाहिली – त्यांतले एक पसंत केले. दोन खोल्या होत्या. घरमालक भाड्याने घायला तयार होते. भाडे ठरवले. त्यांतल्या एका खोलीत काही पोती आणि कडवा, वगैरे भरलेले होते. मी अमुक तारखेला सामान घेऊन येईन, हे सांगितले. त्या आधी, तिथले सर्व सामान काढून घर स्वच्छ करून ठेवतो, असे ते म्हणाले. आणि तो दिवस आला. संध्याकाळ आणि रात्र असा एकूण सामानभरल्या ट्रकमधूनच प्रवास करत पहाटे त्या गावात पोचलो. ट्रक माझ्या एका सहकाऱ्याच्या भावाचाच होता. ट्रक गावाबाहेर उभा करून त्या घराकडे गेलो – म्हटले ट्रक तिथे कुठून नेता येईल, वगैरे पाहावे. तिथे पाहतो तर पोती, कडवा, वगैरे तसेच ! म्हटले काय हो, मी आलोय ना, सामान घेऊन ! ते म्हणाले की आमचे घर भाड्याने घायचे कॅन्सल झाले ! काही घरगुती अडचणी आहेत ! धक्का बसला, पण करणार काय ? सरपंचांच्या घरी गेलो. त्यांनी पुन्हा त्या घरमालकाला विचारले. तो नाहीच म्हणाला. त्याला फोर्स करण्यासारखे त्यांचे संबंध नसावेत. ठीक, पाहू आपण दुसरीकडे, चला, सरपंच म्हणाले. आधी ट्रक-ड्रायव्हरला झालेला प्रॉब्लेम सांगून आलो. मग पुन्हा भ्रमंती चालू झाली. जी एकदोन घरे पाहिली ती अजिबातच पटली नाहीत. नंतर, आधी ओळख झालेले जे एक मोठे शेतकरी होते त्यांची दोन घरे रिकामी होती, ती पाहिली – तुम्हाला हवे तिथे राहा म्हणाले. तेच शेतकरी पुढे माझे चांगले मित्र झाले. आज महाराष्ट्रातल्या निवडक अभ्यासू आणि प्रयोगशील शेतकऱ्यांत त्यांचे नाव आहे. त्या दोन घरांपैकी एक मी निवडले. नळ आत असलेले, दोन खोल्या आणि मधे ओपन मोकळी जागा असलेले. फक्त छप्पर धाव्याचे होते – ते काही मला विशेष प्रॉब्लेमचे वाटले नाही. हे घर म्हणजे जवळ जवळ गावाबाहेरच – ट्रकच्या समोरच होते. काही माणसे मदतीला आली. ट्रक रिकामा करून पाठवून दिला. घराशेजारीच गावाचा कोंडवाडा होता. चलेगा, असा विचार केला ! आठवडे बाजाराचे शेवटचे दुकान – मटणाचे – ते बरोबर आमच्या घरासमोर असे. चारसहा बकऱ्या आणून ते चालू होई. लागेल तशी एकेक मारली जाई. राहायला तर लागलो ! रात्रीची जेवणे झाल्यावर ती भांडी मधल्या मोकळ्या जागेतल्या नळाजवळ ठेवली जात. ती बातमी आसपासच्या उंदरांना लागली ! आम्ही दिवे घालवल्यावर अत्यानंदाने त्यांची रहदारी सुरू होई. आमच्या डोक्यावरच्या छपराच्या लाकडा-काटक्यांतून ! सतत सरसर सरसर, ची चू – असे आवाज होत राहात ! काही दिवस झोपच लागली नाही – नंतर मने तयार झाली आमची – जगायचे तर आहेच ! मग, या आवाजांसह झोप लागू लागली ! पण, हीच बातमी एका सापालाही लागली ! – इथे आयतेच उंदीर असतात – ही ! एक दिवशी मला छपरात साप दिसला ! जाऊ दे, मरू दे, भास असेल, म्हणून तसेच झोपलो – करणार काय ? ! त्यानंतर मात्र एक दिवशी पुन्हा साप दिसला आणि रात्री एक उंदीर नेहमीपेक्षा वेगळा – चिर् चिर् असा ओरडू लागला सतत ! बहुतेक त्याला सापाने पकडले असणार किंवा समोर दिसणाऱ्या सापाच्या भीतीने असेल ! माझी झोप उडाली ! पत्नी मात्र निर्भय म्हणून किंवा माझ्या भित्रेपणाच्या भरोशावर, थोड्याच वेळात, मस्त झोपी गेली ! मी रात्रभर जागा ! दुसऱ्या दिवशी मिळेल ती दुसरी जागा घेऊन तिथून हलायचे ठरवले ! केलेही तसे ! आणि बँकेत -- सतत – कर्जे मागणाऱ्यांची ही SS तुफान गर्दी !

सध्या मी काही प्रसंग / अनुभव / घटनाक्रम असे काही लिहितो आहे. काही निमित्ताने ते सुरू झाले. मला ते ठीक वाटते आहे आणि अनेकांना आवडते आहे, हे दिसते आहे. माझ्या मनात असा एक गद्य फॉर्म / घाट सापडावा असे आहे, की जो 'संक्षिप्त' स्वरूपाचा असेल आणि तरीही त्याच्या अनेक शक्यता ओपन / खुल्या असतील. तसे काही यातून सापडतेय, असे वाटतेय. आणि हा मजकूर लिहून झालेला असणे हे पुढे निदान कष्ट वाचवणारे तर ठरेलच. पाहू --

खेड्यातल्या एखाद्या माणसाला रात्रीच्या वेळी लघवीला लागणे हे आपल्या दृष्टीने किती महत्त्वाचे आणि भाग्याचे ठरू शकते, हे तुम्हाला तसे कळणार नाही. त्यासाठी हे वाचावे लागेल. पुन्हा तीच अकोले शाखा. डोंगराळ भाग आणि भयानक पाऊस ! तर ही पावसाळ्यातलीच गोष्ट आहे. आमच्याकडे आकस्मिक रोख तपासणी असते. इकडचे अधिकारी तिकडे, तिकडेचे इकडे असे ऑर्डरप्रमाणे निरनिराळ्या शाखांना जाऊन तिथल्या रोख रकमेची तपासणी आकस्मिकपणे करतात. त्या कामासाठी मला आमची इगतपुरी रोडवरची बारी ही शाखा दिलेली होती. मी अर्थात एसटीने तिकडे गेलो. मी क्लोजिंग रोख तपासणार होतो. ऑफिसात येताना आमचे सहकारी दूध बरोबर घेऊन येत. चहासाखर तिथे ठेवलेली असे. आजूबाजूला कोणतेही दुकान वा हॉटेल तिथे नव्हते. ऑफिसातला शिपाई चहा करे. तसा एकदोनदा चहा झाला. तोवर पावसाचा दणका जोरात सुरू झाला होता. त्यांचे दिवसाचे कामकाज आटोपल्यावर मी माझे तपासणीचे काम पूर्ण केले. आता एसटी आली की निघावे, अशा विचारात होतो. तेवढ्यात, तिथल्या स्टँडवरून आलेल्या एका माणसाने सांगितले की पुढे एका ओढ्याला जोरात पाणी आल्याने एसटीची जाये थांबलेली आहे. एक मोटरसायकलस्वार त्याला हे सांगून गेला होता ! बोंबला ! अवघड आहे आता ! आमचे सहकारीही बाहेरगावी राहात आणि मला अकोले गावाला परतायचे होते. चौघेही अडकून पडलो. त्यांचे डबे खाऊन संपलेले होते. आता भूक लागली तर ? अनुभवाने वा कुणाच्यातरी सांगण्यावरून, त्यांनी तिथे मध ठेवलेला होता. तो पाण्यात मिसळून घेतला की बराच वेळ भुकेचा प्रश्न येत नाही, अशी आयडिया होती ! सहकारी म्हणाले की बाहेर जाऊन हा शिपाई कुणाकडून तरी डाळभात करून आणू शकेल. नंतर तिथल्या रेस्ट हाऊसवर झोपता येईल. त्या भन्नाट पावसातून बाहेर कुठे जाणेही अवघड दिसत होते. आमच्या सहकाऱ्याने तिथून चाललेल्या एका शेतकऱ्याला भाताचा निरोप दिला. आता अंधार पडू लागला. ऑफिसात एक मोठा टॉर्च ठेवलेला होता. दर पाचदहा मिनिटांनी आमचा सहकारी टॉर्च लावून इकडेतिकडे पाही. त्या भागात साप खूप होते, त्यांतले काही मध्येच ऑफिसात येत ! तसे काही नाहीय ना, हे तो तपासत राही ! साप या शब्दानेच मला धडकी भरे ! म्हणजे आता हा आणखी एक ताण वाढला ! तिथे जर एखादा विषारी साप चावला असता तर ट्रीटमेंट कसली मिळू शकली असती ? काही ठिकाणी अशा साप चावलेल्याला देवळात घेऊन जातात आणि त्याला झोप लागू नये म्हणून घंटानाद करत राहातात, असे ऐकले होते. इथे चावला तर आपला आपणच मनातल्या मनात घंटानाद करत राहावे लागले असते ! आणि तोही हळूहळू अस्पष्ट होत होत बंदच पडला असता ! असे भयानक विचार चालू होते ! आणि वा ! काय आश्चर्य ! लांब तिकडे दिवे चमकले !

बहुतेक एसटीच ! आमचा शिपाई धावत गेला स्टँडकडे तिला थांबवण्यासाठी, मागून मीही छत्री-बॅग संभाळत ! ग्रेट ! एसटीच होती ! संगमनेरहून तिकडे इगतपुरीकडे जाणारी ती एसटी पुढे जाणे शक्य नसल्याने प्रवाश्यांच्या इच्छेनुसार माघारी फिरली होती ! वा ! ती मला मिळाली ! धन्य ते सर्व प्रवासी, कंडक्टर आणि ड्रायव्हर ! अकोले गावात एसटी पोचेपर्यंत पाऊस थांबला होता. पण सगळीकडे चिखल आणि पाणी झालेले होते. अकोले स्टँडवर मला सोडून ती एसटी निघून गेली – आणि बापरे ! निर्मनुष्यता आणि अंधार या दोन शब्दांचे अर्थ मला त्या दिवशी कळले, तेच ! डोळे घट्ट मिटा की सताड उघडा दोन्ही सारखेच असणे – याला म्हणायचे अंधार ! तसा अंधार ! कारण दिवे गेलेले ! शिवाय ढगाळ आकाशाचा अंधार ! तोच अंधार खाली रस्त्यावरच्या चिखलातही कालवला गेलेला ! तसाच हळूहळू घरचा रस्ता पकडत अंदाजे निघालो. इलाजच नव्हता. मोबाईल वगैरे काही नव्हतेच त्या वेळी. कसाबसा चाललो होतो – कुठे धडपडू नये म्हणून अगदी सावकाश चालत होतो – आणि वा ! काय आश्चर्य ! एक माणूस कंदिल घेऊन त्याच्या घरातून बाहेर आला ! लघवीसाठी ! च्यायला, प्रकाश ही किती महत्त्वाची गोष्ट आहे ! मी त्यातल्या त्यात वेगाने त्याच्या दिशेने गेलो. त्याचे काम उरकू दिले. मग, कंदिल घेऊन मला घरापर्यंत सोडायची त्याला मी विनंती केली. अशा वेळी खेड्यातला कुठलाही माणूस ' नाही ' म्हणणार नाही. आला तो माझ्याबरोबर ! बायको घरी एकटीच होती – प्रचंड काळजीत ! (आमची मुले शाळेसाठी माझ्या आईवडिलांकडे मुंबईला होती.) पोचलो एकदाचा एकूण या विश्वाच्या सहकार्याने ! मी जर देवदेव करणारा असतो तर नक्की म्हणालोच असतो की नक्की देवानेच बरोबर त्या मिनिटाला त्या माणसाला लघवीची बुद्धी दिली ! कळले ना माणसाच्या आयुष्यातले लघवीचे स्थान ? ! एरवी बऱ्याच गोष्टी मूर्खपणाने आपण किरकोळ म्हणून सोडून देत असतो ! पण, या जगातल्या गोष्टींना कमीजास्त महत्त्व असल्याचे मानणे, हे खरे तर चुकीचेच आहे !

FEBRUARY 17

आपल्याच सहकाऱ्यांच्या मनात आपल्याबद्दल गैरसमज निर्माण झाला तर फारच गहन प्रश्न उभा राहतो. त्याचा घटनाक्रम असा झाला -- तेव्हा मी एका विभागीय कार्यालयात कर्ज-विभाग प्रमुख होतो. आमच्याच एका ग्रामीण शाखेतून आलेले एका तरुणाचे एक कर्ज-प्रकरण नियमांत बसत नसल्याने आम्ही परत पाठवले. त्यामुळे, त्या तरुणाला खूप राग आला. एका स्थानिक पक्षाच्या पुढाऱ्याच्या मदतीने त्याने आंदोलन करायचे ठरवले. त्या शाखेसमोर तो बेमुदत उपोषणाला बसला. त्याच्या आजूबाजूला काही पुढारी, कार्यकर्ते आणि गावकरी थांबले. त्या वेळी आमचे बॉस कामानिमित्त मुंबईला गेलेले होते. त्यांच्या सहायकाने म्हणजे माझ्या वरच्या अधिकाऱ्याने मला बोलावले. तो दाक्षिणात्य होता. “ सीपी, तिथे जाऊन मला काही त्या लोकांशी संवाद साधता येणार नाही – तुला ते नीट जमेल – तू जाऊन ते मिटवून ये – ” – त्याने मला सांगितले. मला अर्थात ही ऑर्डरच होती. मी, थोडे आश्वासनात्मक काय बोललो तर चालेल, हे विचारून घेतले. माझ्या एका सहकाऱ्याचे एक नातेवाईक नायब तहसीलदार होते, हे माझ्या डोक्यात चमकले. त्याला बरोबर घेऊन तिकडे गेलो. दोन पोलिसांसह त्यांची एक जीप आमच्या बरोबर निघाली. शिवाय एक पोलीस जीपही बरोबर आली. आणि आमच्या

ऑफीसची गाडी. असे तिथे गेलो. त्या शाखेसमोर बरीच गर्दी होती. तिथल्या मुख्य पुढाऱ्याला बाजूला घेऊन त्याच्याशी थोडे बोललो. मिटणे शक्य होते. मग सर्वासमोर एक छोटेसे भाषण केले. यावर त्या तरुणाने उपोषण सोडले ! प्रश्न मिटवून आम्ही परत आलो ! हे मिटले खरे, पण एक नवाच प्रश्न उभा राहिला. आमच्या त्या शाखेचा प्रबंधक मागासवर्गीय होता आणि मागासवर्गीयांच्या संघटनेचा पदाधिकारीही होता. त्याने असा समज करून घेतला की आपल्याला गावात त्रास व्हावा म्हणून मुद्दामच ते कर्जप्रकरण नाकारले गेले होते ! तशी तक्रार देण्यासाठी तो ऑफिसात आला असता पर्सोनेलच्या अधिकाऱ्याने त्याला सांगितले की तुझी तक्रार मी नाही घेत – तुमच्यासाठी असलेल्या त्या खास अधिकाऱ्याकडे तू ती दे. त्याचाही त्याला राग आला. त्यामुळे, मी आणि आमचे बॉस असे दोन ब्राम्हण आणि पर्सोनेलचा तो एक मराठा अधिकारी यांच्यावर ऍट्रॉसीटी कायद्याखाली गून्हा दाखल करायचे त्याने ठरवले. बाप रे ! हे तर अजामीनपात्र प्रकरण ! कितीही प्रयत्न करूनही त्याची समजूत पटली नाही. दरम्यान, आमचे बॉस जाऊन कलेक्टर आणि पोलीस अधिकाऱ्यांना भेटून आले. ते म्हणाले की कामाच्या ओघात नाराज होऊन, या कायद्याखाली तक्रार करणारे असे क्वचित काही लोक सगळीकडेच असतात – आली तक्रार की कर अटक, असे आम्ही करत नाही – एकूण केस पाहतोच – काळजी करू नका. त्या आमच्या सहकाऱ्याने आमच्या मुख्य ऑफीसशीही पत्रव्यवहार केला होता. त्याला मुंबईला बोलावून घेण्यात आले. तिथे त्याची समजूत पटली आणि ते मिटले ! मग तिसरा टप्पा आला ! दोनेक महिन्यांतच, आमच्या त्याच सहकाऱ्याने घर-कर्जाचा गैरवापर केल्याचे प्रकरण पुढे आले ! त्याची चौकशी करून रिपोर्ट देण्याचे काम माझ्यावरच सोपवण्यात आले ! त्याच्या मनात माझ्याबद्दल राग असू शकतो – शक्य तो हे काम दुसऱ्या कुणालातरी द्या – हे माझे म्हणणे मान्य झाले नाही. मग मी त्याच्याशी संपर्क साधला आणि या कामासाठी त्याचे सहकार्य लागेल, हे सांगितले. तो म्हणाला की आधी त्याच्या घरी जाऊ आणि मग त्याच्या बांधकामाच्या साईटवर जाऊ. मी, चालेल, म्हणालो. त्याच्याच गाडीवरून त्याच्या घरी गेलो. तिथे पोहे, चहा झाले, मग तिथून साईटवर गेलो. त्याने टप्प्याटप्प्याने उचललेली कर्ज रक्कम आणि तिचा विनियोग यांची बारकाईने तपासणी करता अमुक एवढी एक रक्कम त्या बांधकामाच्या कामासाठी वापरली गेलेली नाही, हे स्पष्ट झाले. हे मान्य आहे का, हे मी त्याला विचारून घेतले. तो ' हो ' म्हणाला. त्याला म्हटले की वस्तुतः हा रिपोर्ट गोपनीय असतो पण तरीही, देण्यापूर्वी मी तुला तो दाखवेन, तुला काही चूक वाटल्यास सांग. त्याप्रमाणे, त्याला आधी दाखवून मग रिपोर्ट दिला ! त्यानंतर, अर्थातच, त्याच्यावर व्हायची ती कारवाई झाली. पण आता माझ्याबद्दल त्याच्या मनात काहीही किल्मिष नव्हते !

सर्वांची मने, मला पटणाऱ्या आदर्श स्थितीला / मतांनाच शेवटी पोचणार आहेत, हा सगळ्यांचाच एक भ्रम असतो !

विचार-स्वातंत्र्य भरपूर आहे -- कृती-स्वातंत्र्याचे प्रश्न येतात ! विचारांप्रमाणे कृती करत आणि इतरांनाही तशा कृतीला उद्युक्त करत राहिलात तर अडथळे कुणाला निर्माण होत आहेत, हा प्रश्न येणारच !

गावातले एक किराणा दुकान. त्यात शेतीला लागणाऱ्या इतरही काही वस्तू विक्रीला असत. त्या रस्त्याने माझे अनेकदा जाणेयेणे होई. एका विशिष्ट धर्माच्या कुटुंबाचे ते दुकान होते. त्यातल्या कर्त्या माणसाशी माझी चांगली ओळख होती. छान, चांगला प्रामाणिक माणूस. त्याला दुकानात माल वाढवण्यासाठी कर्ज घ्यायचे होते, पण एक अडचण होती. त्याचे वडील खूप कर्मठ होते आणि कर्ज घ्यायला त्यांचा विरोध होता. शेवटी, त्यांना कळू न देता कर्ज घ्यायचे, असे त्याने ठरवले आणि मला विचारले. माझी याला हरकत असायचे कारणच नव्हते. दुकान त्याच्या बायकोच्या नावाने आहे, असे त्याने सांगितले, त्यामुळे कर्ज तिच्या नावानेच छोट्या व्यवसायासाठी द्यायचे होते. अर्ज भरणे वगैरे झाले. तो कुठून माल घेणार वगैरे सर्व कागदपत्रे घेतली. आता कर्जाची करारपत्रे वगैरे करायची वेळ आली. तो म्हणाला की त्याची बायको बँकेत येणार नाही, तुम्ही घरी येऊन तिच्या सहा घ्या. वस्तुतः हे योग्य नसले तरी काही वेळी असे सहकार्य आम्ही देत असू. खूप मोठ्या कारखान्यांच्या बाबतीत अनेकदा आई, बायको, सून कुणीही भागीदार असत, तेव्हाही कधी कधी असे सहकार्य दिले जाई. मी होकार दिला. माणसे चांगली असल्याने यात काहीच हरकत वाटली नाही. सकाळी अमुक वाजता त्याचे वडील प्रार्थनास्थळाकडे जात आणि मग तासा दोन तासांनी परत येत, तेवढ्या वेळात तो मला बोलवायला येणार होता आणि मी त्यांच्या घरी जाऊन करारपत्रांवर वगैरे सहा घ्यायच्या होत्या. त्याप्रमाणे झाले. मी त्यांच्या घरी गेलो. फारसा प्रकाश नसलेल्या एका मधल्या खोलीत त्याने मला बसवले. जरा वेळाने त्याची बायको आली. मी कुठे कुठे सहा करायच्या हे दाखवत सहा घेतल्या. तेवढ्या प्रकाशातही तिच्याकडे पाहून एक विचार माझ्या मनात येऊनच गेला – याच्या मानाने खूपच तरुण दिसतेय बायको ! पण, जाऊ दे, असू शकेल, असे म्हणून तो विचार मी झटकला. मग चहा झाल्यावर मी बँकेत परत आलो. कर्जाचा ड्राफ्ट घेण्यासाठी तोही आला. मनात किंचित पाल चुकचुकत होती. आमचा शिपाई गावातलाच होता, त्याला विचारता आले असते, पण त्याला दुसऱ्या कामासाठी आमच्या वरच्या ऑफिसाकडे जिल्हागावी पाठवले होते. माणसे चांगली आहेत, आता घोळ घालण्यात अर्थ नव्हता. ड्राफ्ट तयार करून देऊन टाकला. आणि जरा वेळाने आणखी एक पाल डोक्यात आली ! त्याने आपल्याला विचारले होते की उर्दूत सहा चालतील का आणि आपण हो म्हणालो होतो – इथे तर या सहा देवनागरीत केलेल्या आहेत ! संध्याकाळी शिपाई आला, त्याला विचारले तर त्याची बायको तरुण नसल्याचे त्याने सांगितले. तरीही, अमुक इथे सही राहिलीय असे निमित्त करून ती आणायला शिपायाला मी त्यांच्या घरी पाठवले आणि ही सही कोण करतेय, ते पाहून ये, असेही सांगितले. तो गेल्यावर, ठीक, म्हणून नवऱ्याने, थांब, असे म्हणून तो कागद आत जणू बायकोकडे नेऊन दिला – आमच्या शिपायाला मुक्त संचार होता. त्याने आत जाऊन सही कोण करतेय, ते पाहिले. ती त्याची पुतणी होती ! ते त्याने येऊन मला सांगितले. यातून काय काय प्रॉब्लेम्स निर्माण होऊ शकतात, ते क्षणात माझ्या डोक्यात येऊन गेले. दरम्यान त्याने तो ड्राफ्ट वापरून सामान मागवलेही होते ! नंतर त्याला बोलावून सही उर्दूएवजी देवनागरीत कशी वगैरे विचारले. (मला शिपायाचे नाव मधे आणायचे नव्हते.) त्याने, दुसऱ्या दिवशी, बालिशपणे, तिने अशा सहीचा सराव केलेले कागद मला आणून दाखवले. त्याच्या बायकोच्या नावाने उघडलेल्या

तिच्या सेव्हिंग खात्यासाठी ओळख त्यानेच दिलेली होती. यावर, पोलीस पाटलांसमोर तिने सही करावी आणि त्यांनी त्यांच्या सहीने तिची ओळख द्यावी, हा पर्याय मी सांगितला. मी त्याला हे समजावून दिले की यात काही चूक झाली असेल तर हा फौजदारी गुन्हा ठरू शकतो. शेवटी तो कबूल झाला ! त्याचा हेतू काहीच वाईट वा बनवाबनवीचा नव्हता. त्याची बायको सुमारे महिन्याभरासाठी बाहेरगावी गेलेली होती – तिच्यासाठी काम अडू नये म्हणून घरातच असलेल्या पुतणीच्या सहा देण्याचा मार्ग त्याने काढला होता. (त्याच्या त्या खऱ्या बायकोला फक्त उर्दूतच सही करता येई, म्हणूनच त्याने मला तो सहीबद्दलचा प्रश्न विचारला होता, हे स्पष्ट होते.) पैसे तर बुडवायचे नव्हतेच, व्यवहार नीटच करायचा होता – मग काय विघडणार आहे – असा त्याचा विचार होता ! त्याला सहानुभूतीने १०-१५ दिवसांची मुदत दिली आणि दिलेले सर्व कर्ज सव्याज फेडून टाकायला लावले ! इतक्या कमी मुदतीत पूर्ण कर्जफेड झालेले ग्रामीण भारतातले हे एकमेव छोटे-कर्ज उदाहरण असावे ! – आता बघा, म्हटले तर काहीच घडले नाही, म्हटले तर खूप काही घडले. जे घडले त्याचे विश्लेषण करत बसले तर अनंत घटकांची कारणमीमांसा निघेल. (इथे मी सगळे अत्यंत थोडक्यात सांगितलेले आहे.) शिवाय, हे कसे हँडल करता आले असते, त्याचेही अनेक पर्याय पुढे येऊ शकतील. शेवटी, माझा स्वभाव, माझे आकलन, यांतूनच मी मार्ग काढत राहणार ! असेच असणार !

FEBRUARY 15

एका मोठ्या ग्रामीण शाखेत ऑफिसर म्हणून होतो. सेव्हिंगवर असताना एक खातेदार समोर येऊन बसला आणि माझे खाते रिकामे कसे झाले, असे विचारू लागला. त्याच्या खात्यात १२-१५ हजार होते आणि आता फक्त पाचशेच कसे दिसताहेत, असे त्याने विचारले. मी खाते पाहिले. तीन वेळा थोडे थोडे पैसे काढलेले दिसले. त्याचे म्हणणे होते की त्याने काढलेलेच नाहीयत ते पैसे. तिन्ही वेळा पैसे काढण्याच्या स्लिपने पैसे काढलेले होते. त्याच्या नमूना सहीशी त्या स्लिप्सवरच्या सहा ताडून पाहिल्या. थोडा दिसत होता फरक. पण, मला नीट तपासू द्या, उद्या या, असे त्याला सांगितले. त्या तीन स्लिपा आम्ही तीन वेगवेगळ्या ऑफिसर्सनी वेगवेगळ्या दिवशी पास केलेल्या होत्या. सहांत फार फरक नव्हता, याचा हा एक पुरावाच म्हणता आला असता. कामकाज संपल्यावर आम्ही तीन हलगर्जी ऑफिसर्स एकत्र जमलो. विचार केला. आमच्या एक लक्षात आले की पैसे घेणाराची सही तिन्ही वेळा त्याच्या मुलाचीच होती ! म्हणजे, त्या खातेदाराचे म्हणणे खरे असेल तर, मुलानेच बापाचे खाते साफ केले होते, हे उघड होते. आमच्या बॉसनाही आम्ही याची कल्पना दिली. नंतर मी माझ्या इतर दोन सहकाऱ्यांना म्हणालो की आपण तिघांनी वेगवेगळे बोलण्यापेक्षा मी एकटाच हा प्रश्न हँडल करतो. माझे सहकारी ' चालेल ' म्हणाले. ही तक्रार वाढली असती तर आमच्यापुढे आणखी एक संकट होते. आमचे तिघांचेही महिन्या दीड महिन्यात शाखाप्रबंधक म्हणून पोस्टिंग होणार होते – ते लटकले असते ! दुसऱ्या दिवशी तो खातेदार आल्यावर त्याला एका कागदावर सही करायला सांगितले. ती सही आणि त्याची नमूना सही यांत कसा थोडा फरक दिसतोय, ते दाखवले. आम्ही लोकांना इतके धारेवर धरून त्रास देत नसतो, हेही सांगितले. त्या खातेदाराला कुणीतरी पडवले होते की तू हे ताणत

जा, तुझे पैसे भरून मिळतील. आता मी टफ स्टँड घेतला. या तुमच्याच सहा आहेत – प्रत्येक वेळी तुमचा मुलगा पासबुकही आणत होता म्हणजे तुम्हीच त्याला पाठवत होता – असे म्हटले. याउपर तुम्ही तक्रार देऊ शकता – अक्षरतज्ञांकडून या सहा तपासून घ्याव्या लागतील, मग आमची चूक असेल तर त्याची आम्हाला शिक्षा होईल. पण त्या आधी आम्ही पोलीसात तक्रार देणार – पैसे तुमच्या मुलानेच घेतलेले आहेत – त्याला आधी अटक होईल ! मग खरे काय ते बाहेर येईल ! या सहा तुमच्याच असतील तर खोटी तक्रार दिली म्हणून तुम्हाला त्रास होईल आणि फोर्ज्ड म्हणजे खोट्या असतील तर तुमच्या मुलाला शिक्षा होईल ! इथे तो हादरला ! मला खाते बंद करायचेय म्हणाला. लगेच त्याच्या म्हणण्याप्रमाणे त्याला करू दिले. असलेली शिल्लक मान्य करूनच उरलेली रकम घेऊन त्याने खाते बंद केले, असाच त्याचा अर्थ झाला ! प्रकरण मिटले ! लौकरच आम्हा तिघांचे वेगवेगळ्या शाखांना शाखाप्रबंधक म्हणून पोस्टिंग झाले !

मला शत्रू समजणाऱ्या व्यक्तीही माझ्या फ्रेंडसच आहेत -- त्यांना हवे तर त्यांनी मला अनफ्रेंड करावे -- अन्यथा, त्यांच्यावर प्रेम करायचे माझे स्वातंत्र्य अबाधित आहे, असेच मी समजणार !

आज निव्वळ इथेच वेळ घालवायचे ठरवलेय -- काही कामच करावेसे वाटत नाहीय ! करणार काय ! तर, आणखी एक किस्सा ! एका मोठ्या बागायतदाराबरोबर त्याच्या कर्ज-गरजांबाबत चर्चा करत मी व्यग्र होतो -- त्याच वेळी त्यांच्या पुढाऱ्यासह सुमारे वीस मागासवर्गीयांचा घोळका आला ! पुढारी म्हणाला, आमची कर्जप्रकरणे ताबडतोब व्हायला हवीत -- मी म्हणालो, तिथे बाके आहेत, तिथे बसायचे -- मी यांच्याशी बोलतोय -- ते झाले की बोलू -- पुढारी म्हणाला, नाही, आमचेच आधी ऐका -- मी म्हणालो, तसे नाही होणार -- तो म्हणाला, एक आठवड्याचा आत तुम्ही आमची कर्जप्रकरणे केली नाहीत तर इथे मोर्चा आणू आणि (अर्थातच, मागासवर्गीय) स्त्रियांच्या हस्ते तुम्हाला चपलांचा हार घालू ! झाले ! माझे डोके फिरले ! म्हटले, बाबा रे, माझ्या डोक्यात एक फॉल्टच आहे -- धमकी दिली की मी वेडा होतो -- आता तर शक्यच नाही ! मी माझ्या पद्धतीने एक शिस्त ठेवलेली होती. मी, कॅशियर आणि एक शिपाई -- किती करणार काम ! आठवडा गावांची प्रकरणे असत -- आमचे रजिस्टर असे - सर्व गावांना न्याय मिळावा, अशी प्रत्येक गावची प्रकरणे आम्ही करत होतो. त्या सर्वांना धुडकावून लावले -- काय करायचे ते करा, असे सांगून ! वर, हेही सांगितले की माझ्या मेंदूतच एक फॉल्ट आहे -- मला धमकी अजिबात चालत नाही -- धमकी दिली की मी मरायलाच तयार होतो ! तिथे बॉबलायला, शून्य संरक्षण होते -- एक पोलीस पोस्ट होती -- जिथे रिटायर व्हायला आलेला एक नामधारी पोलीस बसलेला असे ! --- हा सीन झाल्यावर मी माझी चक्रे फिरवली -- " च्यायला, आम्ही उपलब्ध परिस्थितीत इथे सगळ्यांचा फायदा व्हावा, हा प्रयत्न करतोय, तर उलट, तुम्हीच आम्हाला धमक्या द्या ! " काय झाले, पॉवरफुल लोकांनी विचारले. मी सांगितले. ते म्हणाले, ठीक, डोंट वरी ! -- नंतर मी एसटी प्रवासात असताना त्याच्या गावात तो पुढारी एसटीत चढला -- मी लक्षच दिले नाही. मग तोच म्हणाला, " माझे चुकले -- विसरून जा -- " वेडपट ! मला वर्चस्व नव्हते दाखवायचे -- माझेही प्रॉब्लेम्स समजून घे येडझव्या -- एवढेच माझे म्हणणे होते !

" मी कुणावर उपकार करणार नाही, मला कुणाचे उपकार नकोत -- " असे सडेतोड तत्त्व म्हणजे मला च्युतियागिरी वाटते ! मी करतो आणि घेतोही ! माझे आवडते तत्त्व म्हणजे -- सर्वानी दुसऱ्यांवर केलेले उपकार तुरंत विसरून जावेत -- हे आहे !

आठवड्याचा बाजार असायचा -- स्त्रिया फार कमी -- मीच जायचो. समजा, पाव किलो दोडके द्या, मी म्हणायचो. विक्रेता अंदाजे भरपूर टाकायचा माझ्या पिशवीत ! " नवरावायको, दोघंच तर राहताय -- किती खाणार ? -- " म्हणायचा ! पैसे घ्यायचाच नाही ! मी ते प्रेम स्वीकारायचो !

रविवारी दिलेल्या बऱ्याच पोस्ट तुलनेने दुर्लक्षित राहतात, असे वाटते. आपल्यावर साधारणतः संतापून असलेल्या व्यक्तींचे (म्हणजे, आपल्याला तसे वाटणाऱ्या) शक्य तो ज्यांकडे दुर्लक्ष व्हावे, असे वाटावे, अशा पोस्ट शक्य तो रविवारी द्याव्यात, हे बरे !

अँग्री (क्रोधी) व्यक्ती तशा भोळ्याभावड्याच असतात ! उदा. अमिताभ, वगैरे ! संपलाय आता काळ त्यांचा ! आता खूपच अधिक परिपक्व / समझदार लोकांचा काळ आलाय ! (तरीही, काही व्यक्ती स्वतःच्या अँग्रीपणात मशगूल असतात, ते वेगळे !)

FEBRUARY 14

एका कारखानदाराला एक बॉयलर लागत होता. स्वस्तातही पडावा आणि उत्तमही असावा, असे त्याला वाटणे साहजिकच होते. थोड्या विचारांती त्याच्या लक्षात आले की आपण रेल्वेच्या इंजिनाचा बॉयलर मिळवला पाहिजे. त्या वेळी वाफेची इंजिन्स भरपूर होती वापरात. त्याने विचारपूर्वक रेल्वेत संधान बांधले. एखादे इंजिन जुने, निरुपयोगी ठरवून स्क्रॅपमध्ये कोण काढू शकते, ते शोधून काढले. एकूण देवाण-घेवाण, व्यवहार ठरवला. त्याप्रमाणे हेरून एक इंजिन बाजूला घेतले गेले. मग त्या कारखानदाराने जाहिरात दिली की लोखंडाचे स्क्रॅप विकणे आहे. ते घ्यायला आलेल्याला सांगितले, बॉयलरला धक्का न लावता बाकीचे लोखंड काढून न्यायचे ! भाव वगैरे ठरले ! काम पूर्ण झाले ! याला विनाखर्च बॉयलर सुट्टा करून मिळाला, वर काही आणखी पैसेही सुटले ! सगळी देवाण-घेवाण नीट झाली ! संबंधित सर्वच खुश झाले ! नाही तरी ते इंजिन आज ना उद्या निकालात निघालेच असते -- जरा लौकर त्याचा नंबर लागला, इतकेच ! आणि मुख्य म्हणजे, त्याचा प्राण वाया नाही गेला ! त्याचे हार्ट असलेला तो बॉयलर त्या कारखानदाराला कारखान्यात सुखाने जिवंत होता ! देशाच्या उत्पादनात सहभागी होत होता !

सहकारी साखर कारखाना. ओळीने गोडाऊन्स साखरेच्या पोत्यांनी भरणे चालू होते. आता जे गोडाऊन भरायचे होते त्याच्या छप्परातून पावसाचे पाणी आत येत होते -- त्याची आधी दुरुस्ती करणे गरजेचे होते. प्रकरण चेंबरमनकडे गेले. ते म्हणाले, वा, छान ! करू की दुरुस्ती ! पण एक करायचे -- ते रिकामे गोडाऊन आधी भरून झाले होते असे समजायचे -- त्यात ही पाणी गळती होऊ लागल्याने तिथली सगळी पोती या गोडाऊनमध्ये घ्यावी लागली -- त्याचा खर्च इतका इतका आला -- आणि (एक आपली कल्पना करून) भिजल्याने खराब झालेली दोनपाचशे पोती वाया गेली, ती बाजूला काढायची ! तर ती पोती इकडून तिकडे हलवण्याचा खर्च आणि खराब झालेल्या एकूण पोत्यांची किंमत अशी एकूण रक्कम मला नीट हिशोबाने आणून घ्यायची की लगेच देतो दुरुस्तीला परवानगी ! दुरुस्ती कोण करणार आहे, त्यालाही लगेच माझ्याकडे पाठवा -- पन्नास हजार लागणार असले तर एक लाखात करायची दुरुस्ती ! प्रत्येक काम असे काळजीपूर्वक आणि त्यातली सर्व उत्पादकता लक्षात घेऊनच व्हायला हवे ! अडाणचोटासारखे, दिसली दुरुस्ती की केली दुरुस्ती -- असे करू नका ! शेवटी हा आपल्या शेतकऱ्याचा पैसा आहे ! शेतकऱ्याच्याच कामी आला पाहिजे ! आपण मिठाला नाही जागू शकत -- राहू द्या -- साखरेला तरी जागू या ! इतकी लफडी संभाळत इतका मोठा कारखाना चालवायचा हे कुणा यड्या **** ला जमणारे नाही ! सगळ्यांच्या कष्टांचे चीज व्हायला हवे, हे विसरू नका ! जा ! करा सांगितल्यासारखे !

एक, दुसऱ्याने मला सांगितलेली गोष्ट. लष्कराने कोटेशनस मागवली होती, सैनिकांच्या टोप्या बनवण्याची ऑर्डर देण्यासाठी. एका उत्पादकाकडे दोन प्रकारची कापडे होती -- एक महाग, एक तुलनेने स्वस्त. त्याने दोन्हींचे नमूने आणि किंमती कोट केल्या. त्यांतला स्वस्त नमूना पास झाला आणि त्याला ती मोठी ऑर्डर मिळाली. पण, बाप रे ! वाट लागली असती ! मोठाच घोटाळा झाला होता ! ते नमूने देताना त्याने गडबडीत नजरचुकीने किंमती याची त्याला आणि त्याची याला, अशा लावल्या होत्या ! म्हणजे आता स्वस्त दर घेऊन महाग कापडाने ऑर्डर पूर्ण करावी लागणार होती -- नुकसान होणार होते ! करावे काय ? तो तिथल्या एका छोट्या अधिकाऱ्याला भेटला आणि त्याला त्याने झालेला प्रॉब्लेम सांगितला. शेवटी, माणसांना डोकी असतात, हेच खरे ! त्या अधिकाऱ्याने त्या उत्पादकाकडून एक अर्ज लिहून घेतला -- " त्या स्वस्त दराचे कापड सध्या बाजारात उपलब्ध नाही आहे. आमच्याकडे महाग कापडाचा पुरेसा स्टॉक आहे. तुमची अर्जन्सी ओळखून आणि आमच्या शब्दाची प्रतिष्ठा राखण्यासाठीही आम्ही ही ऑर्डर आहे याच दरात पण त्या जास्त किंमतीच्या कापडाने पूर्ण करायला तयार आहे. तरी परवानगी मिळावी, ही विनंती. " ते पत्र प्रत्येकाच्या नोटसह खालून वर ओके ओके करत गेले ! परवानगी मिळाली ! प्रश्न मिटला !

मला एक सांगा -- प्रत्येकजणच आपापल्या नोकरी-व्यवसायात आपापली समज, हुशारी, चातुर्य वगैरे वापरतच असतो की नाही ? मग काय अर्थ आहे असे किस्से आठवत / सांगत बसण्यात ? काळही बराच बदललेला आहे. आज हे कोणत्या अर्थाने प्रस्तुत वा इंटरेस्टिंग ठरू शकते ?

FEBRUARY 13

तर त्या गच्च भरलेल्या बॉक्स फाईलचा किस्सा ! शेजारच्या गावच्या एका सरपंचांनी ती फाईल आणली होती. आमच्या शाखेचे उद्घाटन झाल्यावर, त्या समारंभातले माझे भाषण फारच छान झाल्याचे ते ३-४ दिवसांतच सांगून गेले होते. त्यानंतर २-३ महिन्यांनंतरचा हा प्रसंग. लिफ्ट इरिगेशन स्कीमचे कर्जप्रकरण होते. ही एक महान योजना असून तिथे स्वर्ग अवतरणार आहे आणि एकूणच जिल्ह्यात हे एक आदर्श उदाहरण ठरेल, असे ते म्हणत होते. मी म्हणालो की ही फाईल मी वाचायच्या आधी काही बोलू, ही फाईल प्रथम अ बँकेत गेली होती -- तिथे काय झाले ? या प्रश्नाने सरपंच हबकलेच. तरीही, त्यांनी काही उत्तर दिले. ठीक -- तिथून ही फाईल अमुक गावातल्या ब बँकेत गेली -- तिथे काय झाले ? -- या प्रश्नाने तर त्यांच्या चेहऱ्यावरचा उत्साह पंकर होऊ लागला. त्याही प्रश्नाचे त्यांनी साधारण पहिल्यासारखेच उत्तर दिले. ठीक, आता तुम्ही आमच्याकडे आला आहात ! या स्कीमसाठी उत्सुक असलेल्यांतले बरेच शेतकरी अंतुले स्कीममध्ये कर्ज माफ झालेले असून उरलेले गावातल्या विकास सोसायटीचे थकवाकीदार आहेत -- बरोबर ? ते, होय, म्हणाले. आणि मुख्य म्हणजे यांतले बरेचजण जमिनी गहाण द्यायला तयार नाहीत -- बरोबर ? ते पुन्हा, होय, म्हणाले ! मग, भारतातल्या कुठल्याच बँकेत ही स्कीम होणार नाही -- ही फाईल मी वाचायची गरजच नाही ! हमे सब मालूम रहती है जन्नतकी हकीकत ! -- मी म्हणालो ! नंतर, ते अर्थातच थातुर-मातुर बोलून ती फाईल उचलून निघून गेले ! -- याचे रहस्य सोपे होते -- प्रत्येक गावात एकमेकांच्या विरुद्ध असणारे लोक असतात -- आपण सगळ्यांशी आपुलकीने गप्पा मारणे ! आपली कामे खूप सोपी होतात ! आगाऊ माहिती मिळत राहते ! त्या सरपंचांबरोबर गावातला एक टोप्या घालणारा माणूस आला होता -- तो पुन्हा कधीही बँकेत फिरकलाही नाही !

संगमनेरजवळचे अकोले. डोंगराळ भाग. शेतजमिनीही उंचसरखल. तिथे एका भरपूर पाणी लागलेल्या विहिरीची तपासणी करायची होती. त्या संबंधित कर्जदार शेतकऱ्याच्या मागोमाग विहिरीच्या दिशेने निघालो होतो. अचानक तो थांबला आणि एका जवळजवळ उभ्या उतारावरून दुडुदुडत खाली गेला. तिथे क्षणात कचकन ब्रेक लावून थांबला. तिथेच त्या उताराच्या तोंडाशीच होती विहीर ! या, म्हणाला, खाली, ही विहीर ! बाप रे ! त्याला सवय आहे, आपला ब्रेक नाही लागला तर ? थेट विहिरीतच जाणार ! कळडाही नाहीय ! आणि जगातल्या लाखो गोष्टी आपल्याला येत नाहीत, त्यांतली आत्ता सर्वात महत्त्वाची म्हणजे, पोहता येत नाही ! वाट लागेल ! बातमीच तरळली -- एक शाखाप्रबंधक विहीर पाहण्यास गेले असताना थेट विहिरीत पडले. तिथल्या शेतकऱ्याला, खूप प्रयत्न करूनही त्यांना लगेच बाहेर काढता आले नाही. त्यामुळे, ते बडून

मृत्यू पावल्याचे कळते. काही तासांनंतर त्यांचे शव वर काढण्यात आले. या दुर्घटनेमुळे त्या परिसरातले लोक हळहळ व्यक्त करत आहेत. हे सदर शाखाप्रबंधक मराठीतले एक लेखक असल्याचेही म्हटले गेले, पण त्याला अद्याप कोणताही दुजोरा मिळालेला नाही. म्हटले, बाप रे ! मेंदू चमकला ! त्या शेतकऱ्याला म्हटले, तू बाजूला हो तिथून. तो बाजूला झाला. मी एक दगड उचलला आणि तिथून उंचावरूनच टाकला बरोबर विहिरीत ! ' डुबुक ' असा मस्त आवाज झाला ! वा, म्हटले, छान लागलेय पाणी -- चला !

FEBRUARY 12

मजा येई ! असा एखादा चमत्कार यशस्वी झाला की लोकांबरोबर माझा खालील संवाद होई --

" इथं उकाडा खूप आहे, हे तर मान्य ? " -- मी विचारे.

" हो -- " -- लोक म्हणत.

" तर काम करताना मला त्रास होऊ नये म्हणून बँकेनं माझ्या डोक्यावर पंखा बसवून दिलाय -- दिसतोय ना ? "

" होय -- "

" तर त्यातून जो वारा येतोय ना -- तो वारा खाण्यासाठी नाही पगार देत बँक मला -- "

यावर लोक चूप राहात.

" एखादा माणूस या बँकेच्या दारातून आत येताना दिसतो ना -- तेव्हाच मला माहीत असतं -- हा कशासाठी आलाय -- याचा हेतू काय आहे -- "

लोक जरा मनातल्या मनात दबकत.

" दुसरं म्हणजे, आज शिपाई आलेला नाहीय आमचा -- आलंय का लक्षात ? "

" होय -- "

" पण तुम्ही एवढ्या कडक उन्हातून येणार -- तुम्हाला तहान लागणार -- तुम्हाला प्यायला पाणी लागणार -- मी भरून ठेवलंय हे पाणी -- असो ! नीट उद्योगधंदा करा, पैसे मिळवा -- "

आमच्या बँकेतर्फे अनेकांना, विशेषतः दलितांना आम्ही शेळीपालनासाठी कर्जे देत असू. नंतर काही दिवसांनी मी त्या त्या गावी जाऊन, आहेत का शेळ्या जागेवर, लोक काय करताहेत -- हे पाहात असे. एसटीचा भरवसा नसल्याने मी बैलगाडी भाड्याने घेऊन गाडीवानाबरोबर फिरे. असाच मी एका गावात गेलो होतो. संध्याकाळ. लोक म्हणाले शेळ्या चरायला गेल्यात, आत्ता येतील एवढ्यात. त्याप्रमाणे शेळ्यांचा एक मोठा कळप आला. मग, या दहा याच्या, या दहा याच्या -- असे प्रत्येकाच्या शेळ्या मला दाखवणे चालू झाले. असे पाचसहा झाल्यावर सातव्या वेळी मी म्हणालो, थांबा, या शेळ्या याच्या नाहीयत -- याच्या कुठे आहेत ? सगळे चाट पडले ! याला काय सिद्धिबिद्धी प्राप्त असेल का काय -- करेक्ट कसे काय

ओळखले ? त्याचे रहस्य असे होते -- बाजारात आम्ही जेव्हा त्यांना शेळ्या घेऊन दिल्या तेव्हा या कर्जदाराने मातकट रंगाच्या शेळ्या घेतल्या होत्या, तो थोड्या मातीच्या उंचवट्यावर उभा होता, त्याचे कपडे आणि केसही मातकट होते ! ही एकरंगी प्रतिमा त्या वेळी माझ्या मनात कोरली गेली होती ! आणि या, ते आता दाखवत होते त्या शेळ्या मस्त उजळ, काळ्यापांढऱ्या होत्या ! अशा काही माझ्यातल्या अंगभूत गुणांमुळे मला असे चमत्कार करून दाखवता येत ! मजा येई !

पाश्चात्यांकडून आलेले निरनिराळे दिन इथल्या संस्कृतिरक्षकांना आवडत नाहीत, हे एक आपण समजू शकतो -- पण इथल्या पुरोगाम्यांनाही ते एका वेगळ्या आकसामुळे आवडत नसतील का ? सर्वांनीच असे तरुण पिढीला दूर लोटले तर ती विचारी अराजकाकडे नाही का जाणार ?

FEBRUARY 11

मानवी संबंध हाताळण्याचे अनेक वैचारिक पर्याय असू शकतात. अमुकच बरोबर, अशी मते संशयास्पदच असतात. त्या गावातून माझी बदलीची ऑर्डर आल्यावर, योगायोगाने, दुसऱ्याच दिवशी सरपंच जामिनावर सुटून आले. त्यांना बदलीचे कळताच ते माझ्याकडे आले. तुम्ही केलेल्या कामाबद्दल कृतज्ञता व्यक्त करण्यासाठी पंचायतीतर्फे एक निरोप-कार्यक्रम आयोजित करतोय, म्हणाले. मी म्हणालो की मी ज्या कारणाने इथे आलो ते नीट होण्यासाठी मी तुमच्या गटबाजीत पडणे योग्यच नव्हते -- मी सगळ्यांशी मैत्री ठेवलेली आहे. आता हा निरोप तुम्ही आयोजित केला की तो तुमच्या गटाचा होणार - - मला तसे नको आहे. त्यातही तुमची अटक-जामीन यांमुळे वातावरण आधीच तप्त आहे. त्यामुळे, हे नकोच. ते म्हणाले की हे ग्रामपंचायतीचे कामच आहे -- कामाची पावती देणे -- आणि निमंत्रणे सगळ्यांना जातील, हे मी निश्चित सांगतो. मग मी होकार दिला. झाला कार्यक्रम पण तो त्या गटाचा असल्यासारखेच झाले ! पण दरम्यानच्या काळात आमच्यातला वरील संवाद मी अनेकांना सांगितलेला होता.

त्या काळातल्या अनुभवांचे तर घबाडच आहे माझ्याकडे, पण एकच सांगतो. गावात एकमेकांचे हाडवैरी असलेले दोन गट होते. दोन्हीतले लोक दुसरे कसे हलकट, नीच आहेत ते मला सांगत. मी एका गटाला अनुकूल आणि दुसऱ्याला प्रतिकूल असे मुळीच वागणार नाही, हे मी दोघांनाही स्पष्ट केलेले होते. शेवटी जेव्हा माझी तिथून बदली झाली तेव्हा माळी समाजाच्या काही शेतकऱ्यांनी त्यांच्या शेतात माझ्या निरोपाचे जेवण आयोजित केले होते. तेव्हा एकाने हिथ्या करून विचारलेच की तुम्ही इथल्या मारामाऱ्या पाहात आलेले आहात -- तुमचे मत काय ? कुणाचे बरोबर वाटते ? आता तरी सांगाच. वा ! म्हणजे ' माझे मत ' कुणालाही माहीत नव्हते ! ते म्हणाले, आता या गावाशी तुमचा पुन्हा कशाला संबंध येतोय ? आता सांगायला काय हरकत आहे ? मी क्षणभर थांबून म्हणालो, अरे तुमच्या गावात मी नोकरीनिमित्त आलो होतो -- त्या कामांच्या मी विचारात असे -- तुमच्या भांडणांबद्दल मी काही विचार केलेला नाही. ते हसले. मी म्हणालो, माझे हे

म्हणणे तुम्हाला खोटे वाटू शकते, पण आता मीच तुम्हाला एक प्रश्न विचारतो -- मी काय महात्मा गांधी आहे का की माझ्या शब्दांनी इथे काही फरक पडावा ? त्यानंतर मस्त हास्यविनोदात आम्ही जेवलो !

नोकरीच्या ओघात माझी जेव्हा जळगाव जिल्ह्यातल्या एका खेड्यात बदली झाली तेव्हा मला काहींनी सांगितले की तिथे तुला भयानक त्रास होणार कारण तिकडे ब्राम्हणद्वेष प्रचंड आहे ! मी सुमारे चार वर्षे तिथे होतो -- मला एक कणही तसा अनुभव आला नाही. उलट, दलितांपासून ते अनेक जातींच्या मोठ्या बागायतदारांपर्यंत -- आजूबाजूच्या अनेक गावांतूनही -- सर्वांकडून प्रेमच मिळाले ! तिथले माझे अनेक स्नेहसंबंध तीस वर्षांनंतरही अजून ताजे आहेत ! तशाच एका मैत्रीतल्या नात्यात काल एक लग्न होते -- तिथे ते माझे मित्र येणार होते म्हणून आवर्जून गेलो होतो. छान वाटले ! तोच दिलखुलास स्नेह ! त्यांनी त्या प्रचंड गर्दीच्या समारंभात अनेकांना बोलवून बोलवून माझ्याशी ओळखी करून दिल्या. त्या लक्षात राहणे अवघड आहे हे त्यांना आणि मला दोघांनाही कळत होते. त्या इतक्या ओळखी करून देणे हे प्रेम, आपुलकी व्यक्त करण्याचे माध्यम होते. आनंद वाटला !

FEBRUARY 10

गेल्या वर्षीचे नाट्यसंमेलनाध्यक्ष मा. अरुण काकडेकाका यांचे सुपुत्र धनंजय यांचे काल रात्री निधन झाल्याचे कळले. या वयात काकांवर हा फारच मोठा दुःखाचा आघात आहे. काकांच्या दुःखात मी सहभागी आहे. धनंजयला क्लेषपूर्वक निरोप !

FEBRUARY 9

मनात सतत द्वेषाग्नी बाळगणे म्हणजे स्वतःच्याच अहंकाराच्या विषबाधेने विकृत, वेडे होत जाणे -- जगण्यातला साधेपणा गमावत जाणे.

चांगल्या सर्जक लेखनाप्रमाणेच चांगल्या समीक्षेलाही तरल, संवेदनशील मन लागते. अहंकाराची आतषबाजी आणि मस्तवालपणाची वा तिरसटपणाची तलवारबाजी करत चांगली समीक्षा लिहिली जाऊ शकत नाही. ज्याला सर्जक लेखन जमत नाही तो समीक्षक होतो, असे म्हणणे पूर्णपणे चुकीचे आहे. चांगली समीक्षा ही सर्जक समीक्षाच असते. अशी मला आत्ता आठवणारी दोन उदाहरणे म्हणजे माधव आचवलांचे ' जास्वंद ' हे पुस्तक आणि मार्टिन एस्लिनचे ' The theater of the Absurd ' -- हे पुस्तक.

FEBRUARY 8

स्वतःला जे आवडत वा समजत नाही त्या साहित्याला तुच्छ, हीन लेखत जाणे = समीक्षा !

कोणत्याही साहित्यकृतीत साहित्यिक मूल्य आहे की नाही हे ठामपणे सांगायचे पण

' साहित्यिक मूल्य ' म्हणजे काय यावर कदापि बोलायचे नाही = समीक्षा !

(हे मुख्यतः नेमाड्यांच्या समीक्षेबाबत चालू आहे -- काहींच्या हे लक्षात येत नसावे म्हणून, एडिट करून, स्पष्ट करत आहे.)

FEBRUARY 7

आजच्या मटाच्या पृ १५ वरचे, श्रीपाद ब्रम्हे आणि डॉ. आशिष देशपांडे यांचे लेख अवश्य वाचावेत. सध्याच्या बहुचर्चित ए आय बी या कार्यक्रमाबद्दल आहेत. हे दोन्ही लेख, स्वघोषित, बाजारबुणग्या नीतीमार्तडांनी तर आवर्जून वाचले पाहिजेत. माणूस मनाने अत्यंत खालच्या पातळीपासून ते अत्युच्च पातळीपर्यंत (दोन्ही पातळ्या कदाचित मनानेच ठरवलेल्या) जगत असतो. काही वेड्या, ढोंगी व्यक्ती असे समजतात आणि दाखवत असतात (प्रदर्शनच करत असतात) की त्यांचे मन फक्त न्याय-नीती-निष्ठा या एकाच पातळीवर कायम असते !

FEBRUARY 6

मराठी रंगभूमीवरचे , विशेषतः फार्सिकल / विनोदी भूमिकांचा हुकुमी एका म्हणून प्रख्यात असलेले ज्येष्ठ अभिनेते आत्माराम भेंडे यांचे निधन झालेले आहे. काही वर्षांपूर्वी माझे ' दिनकर पुरोहितचा खून ' हे नाटक ' पोत्यातून गोत्यात ' या नावाने व्यावसायिक रंगभूमीवर आले होते, त्यात त्यांनी एक भूमिका केली होती. त्यांच्या जोडीला माधव वाटवे हे तोडीस तोड निष्णात अभिनेते होते. प्रयोग खूप मजेशीर होई ! कै. भेंड्यांच्या स्मृतीस सादर अभिवादन !

-- विधान तर प्रत्येकाला शोधायचं असतं. कळत वा नकळत प्रत्येक लिहिणारा जगण्यासंबंधी विधानच शोधत असतो, असं मला वाटतं. या शोधाच्या रीती वेगवेगळ्या असतील फक्त. आणि प्रत्येकाला विधान सापडतंच, असंही होत नसेल कदाचित. किंवा सापडलं तरी सापडल्याचं कळत नसेल कदाचित. कारण लिहिणारा रूढ अर्थाने म्हणा वा लौकिक अर्थाने तत्त्वज्ञ नसतो.

-- रंगनाथ पठारे -- ' प्रत्यय आणि व्यत्यय ' -- पृ ५०.

टीकास्वयंवर मध्ये नेमाड्यांनी खांडेकरांना – वास्तवाचे विकृतीकरण करणारे, प्रेमाचे रोमँटिक थैमान घालणारे आणि करमणुक्ये – म्हटलेले आहे. तरी खांडेकरांना ज्ञानपीठ होतेच ! पण याचा खुलासाही नेमाड्यांच्याच लेखनात मिळतो – टीकास्वयंवर पृ ३८३-८४ – (तो पूर्ण परिच्छेदच वाचण्यासारखा आहे.) त्याची सुरुवात अशी आहे – “ राष्ट्रीय स्वरूपाची पारितोषिकं मराठी लोकांना मिळत नाहीत, हे मी वर सांगितलेल्या मराठी लोकांच्या आत्मघातकी प्रवृत्तीचं द्योतक आहे. एक तर राष्ट्रीय पारितोषिकं ही कंपूशाहीतून निर्माण होणाऱ्या दोनचार मूर्ख माणसांच्या मर्जीवर ठरत असतात “ -- मग -- दिल्लीतल्या राजकारणी लोकांचे जोडे पुसणारे साहित्यिक तिथे असावे लागतात, असे ते म्हणतात. पुढे ते म्हणतात की मराठी लोकांमध्ये भारतीय स्तरावर आपसातले मतभेद विसरून आपलं हित साधण्याची दृष्टी नाही. मी आधीच म्हटल्याप्रमाणे पारितोषिकांचा साहित्याच्या कसाशी फारसा संबंध नसतो. ----- वगैरे.

मराठी साहित्याचे वाचक, अभ्यासक आणि इतर असंख्य लोक यांची डोकी वर्षानुवर्षे पिंजून काढणे, लोकांना झोपू न देणे आणि साहित्याचे महत्त्व सतत जागे ठेवणे, असे प्रचंड काम करणारा हा अद्वितीय लेखक ! त्यांची मते न पटणाऱ्यांनाही स्वतःच्या आकलनाबाबत स्पष्टता निर्माण व्हायला ज्यांचा उपयोग झाला, असे हे मराठीतले महत्त्वाचे लेखक ! त्यांना आणि पर्यायाने मराठीला ज्ञानपीठ पुरस्कार मिळणे, ही अतिशय आनंदाची गोष्ट आहे ! नेमाड्यांचे मनःपूर्वक अभिनंदन !

FEBRUARY 5

माझा मित्र मधू साबणे (कथा-कादंबरी-ललित लेख यांचा लेखक) याने मला दोन पुस्तके वाचायला दिली. त्या पुस्तकांबद्दल --

१ स्वतःला फालतू समजण्याची गोष्ट – कादंबरी – ले – अवधूत डोंगरे.

गोष्टीची सलगता नसलेली पण आशयाची सलगता असलेली नावीन्यपूर्ण फॉर्ममधली एक वेगळी कादंबरी. मूल्यांची तरतमता हरवणे, त्यांच्यांत विस्कळितपणा आणि निरर्थकता येणे, प्रत्येक व्यक्तीच्या जगण्याचा पाया ढिसाळ असणे, निसर्ग आणि माणूस यांचे अगम्य मिश्रण होत राहणे, सगळी समर्थने फुटकळ वाटणे, व्यक्तिगत-स्थानिक-जागतिक सगळे एकच आणि एकाच क्षुद्रतेचे होणे, जगणे वा आत्महत्या करणे हे दोन्ही निरर्थक असणे, आदर्श मातीत जाणे – अशा असंख्य वस्तुस्थितींचे जग ही कादंबरी फक्त ९२ पानांत उभे करते. कोणताही संदेश वा प्रचार नाही वा कुणाला कार्यप्रवृत्त करायचा हेतू नाही. हे भान नाकारता येण्यासारखे नाहीय – हे सहज शब्दाशब्दांतून प्रवाहीपणे जाणवतेय – म्हणजेच हा

कलाकृतीसाठी घेतलेला मुखवटा नाहीय. खूप दिवसांनी एक चांगली, खरी, ताजी, वेगळी कादंबरी वाचायला मिळाली. मला ही कादंबरी आवडली, महत्त्वाची वाटली.

२ प्रत्यय आणि व्यत्यय – एक संवाद – दिलीप पुरुषोत्तम चित्रे आणि रंगनाथ पठारे.

रंगनाथ पठारे यांचे लेखन या विषयावरचा हा संवाद आहे. दोन मातब्बर मने साहित्यकृतींना कशी भिडतात, किती तऱ्हांनी तींवर बोलतात हे पाहणे खूपच उद्धोषक आहे. गुणदोषांची खुली चर्चा आहे – प्रांजळपणाने युक्त. ज्यांना साहित्यप्रांतात खेळायचे आहे त्यांनी हे पुस्तक जरूर वाचावे. गंभीरपणे – सर्जकतेने लिहिणे म्हणजे काय, याचा अंदाज येईल. साहित्यकृतीकडे गंभीरपणे पाहणे, मराठीच्या एकूण परिप्रेक्षात तिच्या वैशिष्ट्यांची चर्चा करणे – हे विशेष गुण या पुस्तकात आहेत. चित्र्यांनी उपस्थित केलेले प्रश्न आणि सादर केलेले काही विलक्षण अन्वय आणि त्यांना आलेला पठान्यांचा तसाच प्रगल्भ प्रतिसाद हे मुळातून वाचलेच पाहिजे असे आहे. या पुस्तकाच्या वाचनामुळे पठान्यांची ' नामुष्कीचे स्वगत ' ही कादंबरी वाचलीच पाहिजे, असे मी ठरवले आहे. मेंदूला जरा कामाला लावून तल्लख करायलाही हे पुस्तक चांगले आहे. दर्जेदार संवाद ! मला आवडले !

" वा ! सुंदर ! " असे वयस्कर पुरुषाने म्हटले तर म्हातारचळ, तरुणाने म्हटले तर लंपटपणा वा अशुद्ध मन ! हे सगळे सत्य समजल्याने, या साध्या उद्गारांनाही मुकून, सुंदर स्त्रियांनी कालौघात कोमेजून जाणे, कितपत योग्य आहे ?

FEBRUARY 4

Culture and civilization -- संस्कृती आणि सभ्यता -- या विषयांवर कोण काय म्हणाले हे सोडून, आपण बोलू या, आपल्या आकलनातून -- फ्रेंडस, प्लिज बिचकू नका -- जगात लाख असतील विद्वान -- पण, आपण एकत्र जगतोय -- आपण बोलू --

FEBRUARY 3

सरदार वल्लभभाई पटेल स्टेडियमवर झालेला कार्यक्रम हा मुळात स्टेज-शो होता, हे स्पष्ट आहे. या राज्यात त्यासाठी रंगभूमी प्रयोग परिनिरीक्षण मंडळ असून त्याचे प्रमाणपत्र घ्यावे लागते. ते त्यांनी घेतले होते का ? सध्याच्या अध्यक्षांनी अश्लीलतेविरुद्ध युद्ध करण्याचा विडा उचललेला आहे, असे ऐकून आहे. आणि हा भारतातला नंबर वन शिव्यांनी आणि अश्लील संवादांनी भरलेला शो ! यूट्यूब वगैरेंना तर सगळे माफच आहे. तिथे, लहानथोरांसह, दोन दिवसांत, ८५ लाख

लोकांनी या शोच्या क्लिपचा आस्वाद घेतलेला आहे, असे म्हणतात ! सुधारणा करायचीच असेल तर, फक्त नाटकांनाच जाच करणारे हे इथले मंडळ त्वरित बरखास्त करावे ! ईमाध्यमांवर नियंत्रण आणणे शक्य नाही, हे सर्वानाच मान्य आहे !

निवडून कुणाला द्यायचे हा सर्वोच्च महत्त्वाचा प्रश्न उत्तमरीत्या सोडवण्याइतकी इथली जनता परिपक्व आणि शहाणी आहे, हे जर सर्वानाच मान्य आहे तर, तीच जनता इथल्या संस्कृतीचीही घेईल ना काळजी ! कशाला हवीय कुणाची लुडबुड ?

एक तर सगळ्यांच्याच भूमिका मान्य करा नाही तर ' मी म्हणतो तीच भूमिका श्रेष्ठ ' असे म्हणा -- काहीही केले तरी कलेबाबतच्या सांस्कृतिक गप्पा बंदच कराव्या लागतील !

मनाची परिणामबद्ध अवस्था म्हणजे भूमिका.

म्हणजे व्यक्तिगत सुखदुःखे, आशा-आकांक्षा आणि अनेक इच्छांचे संघर्ष जे नेहमीच्या मानवी जगण्यात चालूच असतात.

परिणामतः जगण्यात हिंसा आणि विषमता यांचे साम्राज्य असते.

कलेचा प्रमुख आशय अशा भूमिकेची अभिव्यक्ती हाच असेल तर

याचा अर्थ कला ही त्या साम्राज्याचाच एक भाग असते.

म्हणजेच, अटळपणे भूमिकायुक्तच असणारी कला ही

हिंसा आणि विषमता यांना पाठिंबा देणारी आणि

त्यांचे संवर्धन करणारीच असते.

-- मग कलेचे सांस्कृतिक मूल्य म्हणजे काय ?

की असे काही नसतेच ?

" मनाची परिणामबद्ध अवस्था म्हणजे भूमिका. तीशिवाय माणूस जगूच शकत नाही. तिच्या बाह्य असेही काही असू शकत नाही. " -- हे बुद्धिवादी / विवेकी / भूमिकावाल्या लोकांचे ठरलेले असते. त्यामुळे, तुम्ही होय म्हणा की नाही म्हणा, भूमिका असतेच, असे ते रेटत राहतात. तरीही ' भूमिका हवीच, भूमिका घ्या ' असे सांगण्याचा, त्यांच्याच मताप्रमाणे अनावश्यक, असा उद्योगही ते करत राहतात ! यावरून असे दिसते की भूमिका म्हणजे त्यांना राजकीय-सामाजिक-आर्थिक परिवर्तनाबाबतची भूमिका हवी असते. कलाकृतीने अशा भूमिकेचा प्रचार करावा आणि वाचकांना कार्यप्रवृत्त करावे, अशी त्यांची अपेक्षा असते. तसे न करणाऱ्या कलाकृती त्यांना निरर्थक वाटतात ! त्या अर्थाने भूमिकाहीन कलाकृती किती आहेत, किती उत्तुंग आहेत, याचे त्यांना देणे-घेणे नसते. त्या कलाकृतींच्या सांस्कृतिक अस्तित्वालाही ते महत्त्व देत नाहीत !

(संस्कृती म्हणजे जगणे समजून घेण्याची सखोल प्रक्रिया.)

FEBRUARY 1

जगण्यातल्या ऍब्सर्डिटीचे, विसंगतीचे, असंगतीचे, न-कळण्याचे, अंतर्विरोधाचे, निरर्थकतेचेही भान नसेल तर त्याचा अर्थ तो समीक्षक बुद्धिवादी / विवेकी टाईप असतो. त्या मार्गाने तो जी मूल्ये मानू शकतो ती बौद्धिक बांधिलकीचीच असतात. त्यामुळे तो ' भूमिका घ्या ' असा अट्टहास धरू लागतो. भूमिकाहीन अमर्याद जगणे त्याला समजत नसल्याने त्याची समीक्षा फक्त बांधिलकीवाल्यांची भलावण करत राहते. कलेतला महाप्रचंड भाग त्याच्याकडून दुर्लक्षित राहतो. अशा समीक्षकांची सत्ता असण्याच्या काळात कलाक्षेत्राचे प्रचंड नुकसान होते.

महाराष्ट्रीय मंडळ, पुणे आयोजित पुणे जिल्हास्तरीय बॅडमिंटन स्पर्धेत १३ वर्षांखालील मुलींमधली फायनल मॅच माझी नात चि. पूजा हिने आत्ताच जिंकली ! तिचे कौतुक आणि माझा आनंद यांसाठी पारितोषिक-वितरण समारंभाला जातो आहे !

JANUARY 31

आजच्या मटामध्ये ' नाटकाची जादू कळतेय ' हा Chandrakant Kulkarni चा लेख आलेला आहे. त्यात विशेष म्हणून उल्लेख झालेल्या दोन नाट्यसंस्थांनी आजवर सादर केलेली माझी नाटके ---

आविष्कार

नाणेफेक ----- दिग्द. कै. पं. सत्यदेव दुबे

ढोलताशे ----- दिग्द. विजय केंकरे

इराक ----- दिग्द. चेतन दातार आणि इरावती कर्णिक

जणू काही वास्तव -- दिग्द. गिरीश पतके

डावेदार ----- दिग्द. गिरीश पतके

मिती चार

समतोल ----- दिग्द. रवींद्र लाखे

वस्तू----- दिग्द. रवींद्र लाखे यांच्या नेतृत्वासह सुदर्शन पाटील
प्रेमच म्हणू याला हवं तर ... दिग्द. रवींद्र लाखे

या दोन्ही संस्थांचा विशेष उल्लेख खूप आनंददायक वाटला ! त्यांनी ही नाटके प्रेक्षकांपर्यंत अत्यंत चांगल्या प्रकारे नेली !
त्यांना या निमित्ताने धन्यवाद !

January 2015

JANUARY 29

काही लेखक युगपुरुष असतात तर काही कालपुरुष असतात -- हे दोन्ही सारखेच असतात की यांच्यांतही कमीजास्त
असते ? यात चांगले लिहिणाऱ्या स्त्रियांची काय सोय असते ? आणि आणखी एक प्रश्न म्हणजे एकाच काळात दोनतीन
दोनतीन युग / काल / पुरुष / स्त्री असू शकतात की नाही ? की एकदा या पोस्ट भरल्या गेल्या की बाकीचे सगळे स्त्री-पुरुष
लेखक बादच समजायचे ?

चैतालीची कविता

-- चं. प्र. देशपांडे.

चैताली आहरेच्या

'विज्ञोळ' या कवितासंग्रहाचे प्रकाशन -- दिनांक - २८-०१-१५.

(विज्ञोळ म्हणजे मानसिक अस्वस्थता, गोंधळ, काहूर, कल्लोळ -- हा चैतालीने लिहिता लिहिता उत्स्फूर्तपणे निर्मिलेला
शब्द आहे. शब्दकोशात शोधू नये.)

वरील समारंभात अध्यक्ष म्हणून मी सहभागी होतो. चैतालीच्या कविता मी गेला बराच काळ फेसबुकवर वाचत होतो - या
निमित्ताने तिच्या कविता एकत्रितपणे वाचता आल्या. या नक्कीच वेगळ्या, सशक्त, सकस कविता आहेत. काल माझ्या
भाषणात मी जे सांगितले तेच इथे, सर्व फ्रेंडससाठी देत आहे.

तिच्या कवितेवर कुणाचाही प्रभाव जाणवत नाही – ही तिची स्वतःची कविता आहे. स्त्रियांचे काही स्त्रीविशिष्ट विषय पाहून ‘ स्त्रियांचे लेखन ‘ अशा विभागाची काहीजण आखणी करतात. चैतालीची कविता अशी स्त्रीविशिष्ट कविता नाही. तिचे कविताविषय हे कोणत्याही माणसाचे असू शकतात. पुढचा कप्पा म्हणजे स्त्रीवादी कवितेचा. स्त्रियांवरील अन्यायाला वाचा फोडत, न्यायाची, समानतेची मागणी करणारी कविता. ही कविता त्याही कप्प्यात बसणारी नाही. चैतालीच्या जगण्यात सामाजिक बांधिलकी आहे – ती इमारतींच्या साईटसवरील मजुरांच्या मुलांसाठी ‘ अक्षरपाऊल ‘ या एनजीओ तर्फे चालवल्या जाणाऱ्या शाळांचे काम करते. पण या कवितांवर सामाजिक बांधिलकीचा वा चळवळीचा वा अमुक प्रकारच्या परिवर्तनवादाचाही शिक्षा मारता येणार नाही. कोणत्याही व्यक्तिजीवनाचे मूलभूत प्रश्न पाहणारी ही कविता आहे. प्रतिमा, शैली साधी आहे – मुद्दाम समकालीनतेचा आव आणण्यासाठी संगणक, हॅंग, हॅक, व्हायरस – अशी शब्दयोजना नाही. निवेदनाच्या भाषेत ही कविता कळणार नाही. ही संवेदनांची आणि जाणिव्यांची भाषा आहे. ही कविता दुःख, वेदना, एकाकीपणा यांना मानसिक अवस्था म्हणून पाहते. दुःखातून वा एकाकीपणातून येणारी किंवा स्वतःचा एकाकीपणा वा मूडस व्यक्त करणारी अशी ही कविता नाही. ती या मानसिक अवस्थांना सामोरी जाते – त्यांच्याकडे पाहते. वर्डस्वर्थचे शब्द इथे आठवतात – सशक्त भावनांचे ओसंडणे – पण शांततेत पुन्हा अवलोकिलेले ! नुसतीच स्वतःच्या भावनांची आहे तशी ही अभिव्यक्ती नव्हे. अनुभव नुसता व्यक्त करण्यापेक्षा ही कविता त्या अनुभवाची रचना पाहते – त्याच्या पूर्णतेचे भान घेते. त्यामुळे, या कवितेचा आवाका मोठा होतो – समावेशक होतो. बऱ्याच कविता तत्त्वज्ञानाच्या प्रश्नांच्या क्षेत्रात जातात. इथे अनेकदा असण्या-नसण्याचे – अस्तित्वाचेच प्रश्न येतात. स्वप्रतिमेचे, भ्रम, स्वप्न, सत्य यांचे प्रश्न येतात. एकूणत माणसाचे असमाधान पाहणारी ही कविता आहे. अमुक एक असमाधान महत्त्वाचे असा निष्कर्ष नसल्याने ही causeless discontent ची – कारणहीन असमाधानाची कविता --किंवा एकूणच मनाच्या मर्यादा, हेच असमाधानाचे कारण असण्याची कविता म्हणता येते. सर्वच कविता या अशा कसाच्या आहेत, असे नसले तरी बऱ्याच तशा आहेत. या अपवादात्मक वेगळेपणासाठी या कवयित्रीचे स्वागत करायला हवे. बोध, उपदेश, सारांश वा सुभाषित अशा दिशेने अशी कविता थोडी जरी कलली तरी तिचे भान-वैशिष्ट्य हरपते आणि ती कस गमावून बसते. काही कविता तशा वाटतात. पण एकूण बऱ्याच कवितांना आणि एकूणच या संग्रहालाही आशयाची एक संगती – अंतर्गत शिस्त आहे. त्यामुळे, प्रत्येक ओळीचा मध्य सरळ रेषेत घेऊन कविता छापण्याची बाहेरून लादलेली शिस्त नुसती अनावश्यकच वाटत नाही तर खटकत राहते. या एकूण विवेचनाला पूरक अशा, वेगवेगळ्या कवितांतल्या या काही ओळी –

विज्ञोळ --- ठिय्या मांडून बसलेल्या

ठळक आयुष्याच्या ओळी

बुद्ध – १ --- मानलेल्या दुःखांचे

रकानेच्या रकाने

डोळ्यांवर रेरून

तू जाणून घे ---- माझं नसणं झळाळेल

उसनी माती --- नसण्याच्या असंबद्ध कविता
चक्र ---- सोहळे साजरे
करावे एकलेपणाचे
शब्दांच्या कविता – स्वतःला शोधताना शब्दांच्या कविता हरवणे
काही पक्षी ---- पुन्हा ओळख-बिळख शोधत बसतील
खेळ --- असण्या-नसण्याच्या सीमेकडे
घेऊन जाणारा खेळ
वगैरे.

हा एक वेगळा, अपवादात्मक चिंतनशीलता असलेला, महत्त्वाचा कवितासंग्रह आहे. जरूर वाचा.
सुश्रुत कुलकर्णी यांच्या अमलताश या संस्थेचे हे प्रकाशन असून अरुण देसले यांचे उत्कृष्ट मुखपृष्ठ आहे. आणि सौमित्र
यांचा मलपृष्ठ अभिप्राय आहे.

JANUARY 28

Champra Deshpande shared Amaltash Books's photo.

'Vinzol Publication Function on 28 Jan 2015'

Vinzol Publication Function on 28 Jan 2015

JANUARY 27

लेखकाकडे सर्जकता असेल-नसेल किंवा कमीजास्त असेल -- कोणत्याही परिस्थितीत त्याला बरीच दारमेहनत करावीच
लागते !

JANUARY 25

बोलताना, निवेदन करताना वा मत मांडताना प्रत्येक गोष्ट सारखी अतिनाट्यमय करत राहणे म्हणजे कंठसंगीतात सारखा
तबला जोरात वाजवत राहणे !

माणसे जर मुळात अलगतावादी आणि हिंसक नसती तर हे असे एकाला प्रचंड महत्त्व देणे, सैन्य, शौर्य, वाटाघाटी, धूर्तपणा आणि हिंसेच्या साधनांचे प्रचंड उदात्तीकरण करत शांततेच्या गप्पा मारणे -- या सगळ्याची काहीच गरज पडली नसती !

JANUARY 24

कोणतीही गुन्हेगारी कृती राज्यात घडली तर त्याचा दोष लोक राजाला देतात हे ओळखून राजाने राज्यात पूर्ण बंदोबस्त ठेवला -- छोटीही गुन्हेगारी कृती घडता कामा नये, अशी व्यवस्था केली ! थोड्या दिवसांनी लोक म्हणू लागले की राज्यात मानसोपचार तज्ञांची केवढी मोठी गरज आहे, याकडे राजाचे लक्षच नाहीय !

JANUARY 23

आधी बॅटिंग आणि मग (लौकर वा उशिरा) खेळ = लेखन !

JANUARY 22

आजच्याच पुणे मटा मधली आणखी एक डुलकी पान १२ वर आहे --

" मुलांच्या तुलनेत मुर्लीना अधिक महत्त्व देण्याची वृत्ती हे संपूर्ण देशाच्या मानसिक आजाराचे लक्षण आहे. " -- नरेंद्र मोदी, पंतप्रधान.

पूर्वी ' अमृत ' नामक मासिकात ' उपसंपादकाच्या डुलक्या ' या नावाचे एक सदर येत असे. त्यात शोभले असते असे एक वाक्य आजच्या पुणे मटा च्या पान ३ वर आहे --

" गुप्तचर यंत्रणांकडून हल्ला होण्याची शक्यता वारंवार वर्तवण्यात येते. "

मित्रवर्य गजू तायडे यांच्या पोस्टवरच्या माझ्या एका कॉमेंटरून --

कविता जरा जास्त होताहेत हे मान्य पण एक लक्षणीय गोष्ट घडतेय -- इथल्या, विशेषतः स्त्रियांच्या कविता बघा -- त्यांच्या पारंपरिक डोह, कृष्ण, राधा, बासरी यांतून बाहेर पडून आता त्या स्वतःच्या चिंतनातून कविता लिहिताहेत -- नुसते स्वतःचे सुखदुःखांचे अनुभव व्यक्त करताहेत, असेही नाही -- त्यांबद्दलचे त्यांचे आकलनही येते आहे -- काहीजणी तर कळत-नकळत तात्त्विक कविता लिहिताहेत -- या गोष्टींचे स्वागत व्हायला हवे --

JANUARY 20

आपली उपरोधिक वाक्ये कुणी आपले ' सुविचार ' म्हणून घेत आहे असे दिसले तर नशिबाला बोल लावण्याखेरीज आपल्या हातात काही नसते !

दुसऱ्यांचे मूल्यमापन करणे, त्यांच्याबद्दल मते बनवणे आणि वेळप्रसंगी ती थोडीफार व्यक्त करणे -- या कामांसाठी जास्तीत जास्त आपले जगणे वापरावे म्हणजे आपले जगणे आपल्याला समजण्याचा वा अगदी उच्च भाषेत आत्मज्ञानाचा प्रश्नच येत नाही !

(१) त्याचे विचार लवचिक आहेत / कसले लवचिक, तो बेसलेस माणूस आहे. (२) तो एक चांगला माणूस आहे कारण त्याने अमुक केले / कसला चांगला, त्याच्या या नीच वागण्याचे काय ? (३) तो एक इनसाईट असलेला माणूस आहे / अहो, कसले काय, एक नंबरचा उथळ आणि सहज भ्रष्ट होणारा आहे ! ---- हे सगळे खरे असू शकते ! आपापले जे मत असेल ते ठामपणे बोलत ७०, ८०, ९० जी काय असतील ती वर्षे संपवायची ! हेच तर जगणे !

सद्गुणी, सर्व शासकीय नियम व कायदे पाळणारी, समाजाच्या नीतीनियमांशी सुसंगत जगणारी -- एकूणच सर्वानुमते ' चांगली ' असतील अशी पात्रे निर्माण करून त्यांची एक कलाकृती निर्माण करता यावी ! की आधीच आहेत उपलब्ध अशा कलाकृती ? नसतील तर का नसाव्यात ?

There is no contradiction in a man who feels himself to be Napoleon, he is embodiment of his conclusion; and a man who is completely identified with his ideal is obviously unbalanced.

--- JK.

(साधारण अनुवाद -- जो स्वतःला नेपोलियन समजतो त्याच्यात अंतर्विरोध असत नाही, तो त्याच्या निष्कर्षाचे मूर्त प्रकटीकरणच असतो; आणि जो माणूस पूर्णपणे त्याच्या आदर्शाशी समरूप झालेला असतो तो उघडच तोल गेलेला असतो.)

JANUARY 19

पुरुष ज्याप्रमाणे सर्वांनाच आवडणाऱ्या चावटपणच्या सुगंधी पोस्ट देतात तशा स्त्रिया फारशा देत नाहीत -- अगदी पुरोगामीही -- हे एकच पुरोगामीपणाचे लक्षण आहे, असेही नाही -- पण स्त्री-पुरुष समानता फक्त काही निवडक क्षेत्रांतच हवी आहे का ? कोणती ती क्षेत्रे ?

JANUARY 18

'वर्तमानपत्र' एवढा मोठा शब्द प्रत्येक वेळी म्हणायला वा लिहायला कंटाळा येतो. त्याला -- दैनिक, पेपर, वृत्तपत्र, बातमीपत्र -- हे पर्यायी शब्द दिसले. मी हल्ली 'पेपर' म्हणतो.

JANUARY 17

आज आम्ही पिड्डे मागवले होते. त्यांबरोबर अर्थातच (मला आवडणारे) गार्लिक ब्रेडस ! मी म्हणालो की माझी मुलगी जे गार्लिक ब्रेड करते तसे जगात कुणालाच जमत नाहीत ! उद्या मुलगी-जावई येणार आहेत हे लक्षात येऊन मी म्हणालो की येताना तिला करूनच आणायला सांगतो. बायको म्हणाली की तिला, म्हणजे मुलीला, खूप कामे आहेत, तिला काही सांगू नका. मी म्हणालो की ठीक, तिला फक्त माझ्यापुरते आणायला सांगतो. यावर धाकटी नात म्हणाली की असे नाही, आम्हालाही हवेत. यावर मोठी नात म्हणाली की तुम्ही फक्त तुमच्यासाठी सांगणे शक्य नाही आणि आत्या फक्त तुमच्यापुरते आणणारच नाही. मी म्हणालो की हेच बरोबर आहे, नकोच सांगायला.

एखादा पुरुष अमुक मैत्रिणीशी बोलावे असे वाटले की बिनधास्त तिच्याशी चॅटिंग सुरू करतो.

तिला नसेल आवडत तर 'जाने दो' म्हणून सोडून देतो.

पण एखादी स्त्री अमुक मित्राबद्दल असे फारसे करत नाही.

कधी -- कशी येणार स्त्री-पुरुष समानता ?

(ही पोस्ट निव्वळ खोडी काढणारी, मस्करीची समजावी -- फार गांभीर्याने घेऊ नये !)

JANUARY 16

भावना दुखावल्या जाणे ही जर एक वाईट गोष्ट असेल तर आपल्या भावना दुखावल्या म्हणून दुसऱ्याला मारणारे भडवे स्वतः नाही कुणाच्या भावना दुखवत ? भावनांचे असले गटारी कौतुक जर सगळेच करू लागले तर एक तरी माणूस राहिल का शिल्लक ?

आसक्तीचे मानवी प्रेमसुद्धा त्याच्या तीव्रतेत राग, गैरसमज यांचे सर्व अडथळे नष्ट करू शकते !

JANUARY 15

आमच्याकडे सध्या दोन वास्तवे चालू आहेत -- एक आमचे आणि एक माझ्या ९० वर्षांच्या आईचे ! कालपासून तिला निरनिराळे भास होताहेत आणि आपण इकडचे बोललो तरी ती तिच्याच वास्तवातले बोलते आहे ! मागे एकदा तिला असे झालेले असताना डॉक्टरी सल्ल्याने अँटिडेप्रेसंट असलेली फक्त अर्धी गोळी दिली होती तर ती दुसरा पूर्ण दिवस झोपूनच होती, त्यामुळे, ती गोळी पुढे दिली नाही. आज अर्थात डॉक्टरी सल्ला घेणारच आहे. आपण म्हणतो ते वास्तव सध्या तरी तिच्या लेखी शून्य आहे !

वाक्य पूर्ण करा --

ज्या डॉक्टरमहोदयांनी स्वतःचे मोठे इस्पितळ बांधलेले असून आता ज्यांच्यावर ८० कोटींचे कर्ज आहे -----

चॅटिंगला ऍव्हेलेबल व्यक्तीत सगळे पुरुषच दिसताहेत आणि ज्या स्त्रिया आहेत त्या घनगंभीर -- आपली काही चूक झाली समजा तर समज देऊन सोडून देतील, याची मुळीच खात्री वाटू नये, अशा ! चाचपणीही नको -- रवाना सिस्टिमच योग्य !

किती शिल्पे, किती लेणी पाहिली
इतके बारीक, इतके सूक्ष्म काम !
पाहून धन्य होऊन आनंद झाला !
सोबत मेंदूला जोडता येणारा
आनंदमापक होता – काय पाहिले
त्याचा किती आनंद झाला
याच्या नोंदी ठेवल्या – इतका काळ
आनंदात गेल्याने शरीरात हरेकदा
आरोग्यवर्धक रसायने सुटत गेली
त्याने, अर्थातच, आयुष्य वाढले !
आता आणखी काही

पाहून नोंदी ठेवता येतील !

सतत या आनंदात
जगता आले नाही दुःखानुभवांमुळे
आनंद कमीजास्त का होतो
ते कळले नाही -- आणि
दुःखाचे अनुभव जे आले ते
का यावेत
हेही कळले नाही

मन ना वारा ना वाहन
ते स्थिरच राहिले
हसत-रडत

हसणेच जास्त झाल्याने एकूण
आयुष्याच्या समाधानात
शेवट आल्याचे कळले --

--- ००० ---

(ही कविता पुस्तके, वाचन -- यांबद्दलही घेता येईल.)

JANUARY 13

भंडारा वगैरे लावणारा एक बुटका माणूस आमच्या भागात झाडलोट करण्याच्या कामावर असतो. जातायेता त्याच्याशी बोलून आमच्यात थोडी दोस्तीच तयार झालेली आहे. आज मी बाहेरून आलो तेव्हा तो झाडत होता. एरवी कुणीही येत-जात असले की तो झाडायचा थांबतो -- आज त्याचे माझ्याकडे लक्ष गेले नाही. " अरे वा ! तुम्ही मस्त मजेत नाकाला फडकंबिडकं बांधून झाडताय -- माझ्या नाकात जाईल ना -- मी फडकं नाही बांधलेलं ! " -- मी म्हणालो. खरे तर त्याचे बरे चाललेले नाही, याकडे दुर्लक्ष करणारा हा माझा धूर्त विनोद होता ! (तो एका भाड्याच्या झोपडीत राहतो -- तिचे भाडे महिना पंधराशे रुपये आहे !) तरीही, माझ्या या लाईट बोलण्यावर तो दिलखुलास हसला ! आमचा दोघांचाही आजचा दिवस बेश्ट जाणार !

JANUARY 11

कोणतीही मनःस्थिती पूर्ण पाहिली जाणे हे तिच्यातून बाहेर पडणेच असते. माझ्या कविता या असे काही पूर्ण पाहण्यासाठी असतात. माझे व्यक्तिगत अनुभव, सुखदुःखे, मते, मूड्स, धारणा, प्रणाली या गोष्टींना अभिव्यक्ती देण्यासाठी मी कविता लिहीत नाही. -- जरी एक व्यक्ती म्हणून माझे मन या सगळ्या गोष्टींतून जात असले तरी. घोर निराशेतून पाहणे आणि घोर निराशाच पाहणे -- हा फरक लक्षात घ्यावा. व्यक्तिगत माझ्याबद्दल सहानुभूती वाटणे, आपुलकी वाटणे, द्वेष वाटणे -- अशा काही प्रतिक्रिया जर वाचकांच्या मनात आल्या तर ती कविता पूर्ण फसलेली आहे, असे मी समजतो.

मोगऱ्याचे झाड समर्थनीय आहे ? मला त्या वासाने
त्रास होतो, शिंका येतात -- त्याच्या सुगंधाचा धाक मला नको
मी तो जुमानणार नाही -- मी माझे जगणे मानणारा आहे --
माझ्या विरोधात मोगरा आणि काहीबाही का असावे ?
या प्रश्नाचे उत्तर उपलब्धच नसणे ही या विश्वातली एक
प्रचंड चूक आहे -- हे जाणूनच, कोणत्याच उत्तरावर माझा
विश्वास नाही ! आणि मुख्य म्हणजे, माझा
माझ्यावरही नाही ! काही समजतच नसल्याने !

--- ००० ---

प्रिय वाचक, मला प्रभाव नाहीय टाकायचा
गोष्ट एकच अशी वाटतेय की मी जरा
अधिक धोके पत्करतोय माझ्या कवटीच्या
आत-बाहेर -- त्यातून दिसणारे सांगावेसे वाटते
इतकेच -- कदाचित तुम्हीही हेच करत असाल पण
सांगत नसाल -- सहमतही व्हाल -- जेव्हा
माझ्यावर अवलंबून नसते एखादी गोष्ट
तेव्हा ती सूर्यावरही नसते अवलंबून --
माझ्यासहच असतो सूर्य --
वेडावाकडा, वाह्यात, अनैतिक, भिन्ना, खोटेरडा,
प्रतारणा करणारा, धूर्त -- थोडक्यात म्हणजे वाईट

हे कबूल केले म्हणून माफ करावे असे मुळीच नसलेला
ज्याला अहल घडवावी, ज्याला प्रायश्चित्त द्यावे, ज्याला
त्याच्या वॉर्ड वागण्याची शिक्षा म्हणून
खूप दुःख मिळावे – असा -- ओके ! चलो ! ठीक !
मी सावध असूनही बहकतो – तोल जाताजाता सावरतो
तरीही, असंख्यांच्या दृष्टीने हे महापातकच असते ! --
तोल जाऊ शकणे ! सूर्याचे जे पातक तेच माझे !
दोघेही उगीचच, अनैतिक उष्ण !
--- ००० ---

आणखी एक आनंद -- पुणे आर टी ओ ने ट्रॅफिक संदर्भातल्या विषयांवर चित्रे काढण्याची स्पर्धा घेतली होती. पहिली ते
पाचवी या गटात माझी धाकटी नात चि. श्रेया महेश देशपांडे हिला दुसऱ्या क्रमांकाचे पारितोषिक मिळाले ! तिने झेब्रा
क्रॉसिंगवरून रस्ता ओलांडणाऱ्या लोकांचे चित्र काढले होते !

JANUARY 10

“ मी माझ्या कलेतून शोध घेत असतो “ , “ स्व-चा शोध घेणारी कादंबरी “ , “ मानवी नात्यांचा शोध घेणारी कलाकृती “ –
अशी वाक्ये आपण अनेकदा वाचतो. काय असते ही भानगड ? मुळात मानवी मन सतत द्वंद्वत्मक अवस्थेत काम करणारे,
असंख्य इच्छांनी चिरफाळलेले असते. प्रत्येकाची ही चिरफाळलेली अवस्था वेगवेगळी असते. अशा व्यक्तींच्या एकत्र
येण्याने निर्माण होणारी नातीही चिरफाळलेलीच असतात. मग शोध म्हणजे काय ? आणखी वेगवेगळ्या चिरफाळलेल्या
अवस्थांचे दर्शन घडवणे ? हे काम सांस्कृतिक वा मौल्यवान का म्हणावे ? चिरफाळलेल्या मनाचाच असतो की नसतो
कलावंत ? तसाच असत असेल तर तो शोध कसला घेतो दगडाचा ?

JANUARY 9

स्त्री-स्त्री, पुरुष-पुरुष यांच्यापेक्षा स्त्री-पुरुष यांच्यांतली एकमेकांवर विश्वास टाकण्याची प्रक्रिया लौकर सुरू होऊन पूर्णतेस
पोचते !

JANUARY 8

नीट माहिती घेऊन, चौकशी करून का असे ना, पालक मुलांना शाळेच्या सहलीबरोबर पाठवतात. काही वेळा ती तिसरीचौथीतली लहान मुले असतात. ती परत घरी येऊन पोचेपर्यंत जरा अस्वस्थताच असते. यावर आधुनिक तंत्रज्ञानाचा एक अत्युत्कृष्ट वापर पाहिला. पालकांमधला एकजण नेता-पालक ठरवला जातो. तो सहलीवरच्या शिक्षकांच्या संपर्कात राहतो आणि दर दोनतीन तासांनी माहिती घेत राहतो. (म्हणजे त्या शिक्षकांना पालकांच्या सारख्या फोन कॉल्सच ा त्रास होत नाही) इतर पालकांचे व्हाटस अप चे नंबरस त्याच्याकडे असतात. त्या सगळ्यांना एका फटक्यात तो निरोप देतो ! ज्यांच्याकडे व्हाटस अप नाहीय असे पालक एकमेकांना फोन करून विचारून घेतात. आता मुले साईट सीडिंग करताहेत, आता नाश्ता करताहेत -- हे सगळे सगळ्यांना कळत राहते. आधुनिक तंत्रज्ञानाचा हा एक ग्रेट उपयोग आहे !

भावनिक ओलावा, अचूक वर्णन
ऋतुमानाचे तपशील, फुलांची नावे
यांत रंगून राहावे, असे फारसे
माझे आयुष्य गेलेले नाही.
मीही कुणाला गुंगवत नाही.
माझ्या सोप्या, तुटपुंज्या ऐपतीप्रमाणे
मी संवाद साधत राहतो --
हेही फेकून देण्याची शक्यता
मनात ताजी ठेवत --
--- ००० ---

माझ्या घराच्या भिंतींचा मला आधार वाटे
नंतर त्यांचा जाच वाटू लागला आणि नंतर
दोन्ही चालू राहिले – मी बाहेर गेलो तरी
त्या मला खेचत राहात – गोंजारत, दटावत
भीतीच वाढवत राहात माझी मुख्यतः –
निसर्गाचा नुसता विचारच करत राहायची सवय
मला त्यातूनच जडली – समजत होते
घर बदलण्याचा नव्हता नुसता प्रश्न

घर मानण्याचा होता – मनात सतत जोपासलेले
प्रेयसीचे काल्पनिक चित्रच जेव्हा खुणावू लागले
मला बाहेर नैसर्गिकपणे तेव्हा जाच जास्तच
जाणवू लागला, आधार खोटा वाटू लागला – पण
निर्भय झाल्याशिवाय तिच्याकडे
नजर उचलून पाहणेही अशक्य होते – पेचमय झाले --
शेवटी मनाने मार्ग काढला – आकर्षण
टाळण्यातच शौर्य आहे, नीती आहे
असे ते म्हणू लागले -- भिंतींनी पुन्हा मला
प्रेमाने जवळ घेतले –
--- ००० ---

JANUARY 7

लखव ऊन होऊन शहरभर
पसरलेला मी, असंख्य इमारती
हिरवीगार झाडे असलेल्या
उंचावरून पाहात दिलखुलास
असताना या क्षणी – विचार येतो --
यातल्या भागांना आहे
एकमेकांची गरज पण पूर्णाला
नसावी कशाचीच -- या शंकेनेही
काळवंडते ऊन, काळवंडतात झाडे
कित्येक वर्षांपासूनचे जिणे आठवत
एकमेकांवर अवलंबून राहात आलेले --
आताच्या विचाराने अप्रस्तुत वाटणारे

गरज असो नसो

हेतू असो नसो

अर्थ असो नसो

-- याने घाबरते मन

बावचळून मी शहराला विचारतो आधार मागत
त्यानंतर शहरात एकमेकांना विचारणे खूपच
वाढत जाते -- कोलाहल होतो – निर्णयाशिवायच
-- मग दुर्लक्षही होऊ लागते

त्यापेक्षा दिलखुलास असणेच बरे
असेच मी ठरवतो निरर्थकपणे
कुणालाही न सांगता –

मूढ आणि शांत वाटत राहते –

--- ००० ---

' धार्मिक दहशतवाद ' ही संज्ञाच चुकीची आहे. हा वैचारिक दहशतवादच असतो -- कुठल्याही विचारसरणीवाल्यांसारखाच.
यांचाही मनाचा वापर इतर कोणत्याही अस्मितावाल्यांसारखाच -- विवेकवाद्यांसारखाच, बुद्धिवाद वा वैज्ञानिक दृष्टिकोण
मानणाऱ्यांसारखाच असतो. प्रेम, द्वेष, माया हे सगळे सेम असते. कुणी कुणाला शिकवण्यात काय अर्थ आहे ?

JANUARY 6

समोरच्या आरशात मी होतो की तू ?
जगणेच बदलत चालले होते
भिडल्याने त्याला
एका धारदार क्षणी सगळे अदृश्यच झाले
आपणच आरसा होऊन –

--- ००० ---

JANUARY 5

ज्याला कुटुंब आहे आणि जो स्वतःवर तुरुंगात जाण्याची वेळ येऊ देत नाही, तो कुटुंबवत्सल माणूस ! या मर्यादेपर्यंत सगळ्यांना ' कुटुंबवत्सल ' या शब्दाचा लाभ मिळायला हवा !

लोकमान्य

एकदा पाहायला हरकत नाही. मेहनत आहे, बऱ्यापैकी त्या काळाचा आभास आहे आणि भराभर काही भूतकाळी घटनांची उजळणी आहे. मी काही इथे परीक्षण करून मार्क्स द्यायला बसलेलो नाही. याच्यावरून मला दुसरेच काही सुचले असून, ते सांगायचेय. तुम्ही अमिताभच्या तरुणपणातले सिनेमे पाहिले असतील – जंजीर, दीवार, कूली, वगैरे. त्या सिनेमांचे एक वैशिष्ट्य असे – अमिताभ दोन मूडसमध्ये आलटून-पालटून असे – सहन करणे आणि क्रोध. तो कधी हसतबिसत नसे. त्याच दोन मूडसमध्ये इथे टिळक कायम असलेले दिसतात. लोकांना अशा क्लेशकारक मूडसचे सातत्य करमणूक म्हणून आवडते ! मध्यांतरापूर्वी तर “ डॉनको पकडना मुश्किलही नाही, नामुमकिन है ! ” – या वाक्याचा थेट मराठी अनुवादच ऐकायला मिळतो ! पकडनाच्या ऐवजी दुसरे काही !

JANUARY 4

[Lying in bed I think about you]

BY JOSHUA BECKMAN

या कवितेतल्या मला आवडलेल्या काही ओळींचा अनुवाद –

एक विचित्र फुलपाखरू होऊन

मी उतरेन तुझ्यावर. एक डौल आणि विश्रब्धता.

एक पाहणे आणि सहजता. एक मोहक

विळखा . एक अवधी. मी तुझ्यात आहे.

आणि असे दोघेही व्यक्त, आहोत आता आपण

एका बागेचा भाग, जी आहे एका निसर्गदृश्याचा

भाग, जे आहे एका जगाचा भाग

ज्यावर कुणाचाच नाही विश्वास.

--- ००० ---

JANUARY 3

अमुक लोकांची चरित्रे, आत्मचरित्रे वाचून नजरेपुढे त्यांचे आदर्श ठेवा -- हे मुलांना शिकवणे चुकीचे वाटते, तसेच, आज नजरेपुढे आदर्श व्यक्तीच नाहीत म्हणून खंत करणेही चुकीचेच वाटते.

JANUARY 2

समोरची प्रत्येक वस्तू, मनातला प्रत्येक विचार
हे सगळे काव्यमयच असते, पाहिले तर
थंडीत पहाटे पक्ष्यांचे आवाज कमी येतात का
या प्रश्नातही कविता असते – मन अज्ञ, पक्षीजीवन
माहीत नाही – आणि हे असेच का – माहीत नाही
माहीत नसलेले अमर्याद जग अस्तित्वात असणे
-- त्यातलेच आपणही अस्तित्वात असणे
माहीत नसलेले – किंवा माहीत असलेले --
-- ००० --

प्लॅनिंगपेक्षा मनावर कंट्रोल म्हणजे नीती ! अधिक हितकारक !

JANUARY 1

एका रस्त्याने चालत चाललो होतो तर अचानक एक वेडा घाईघाईने माझ्याकडे आला. त्याला माझ्याबद्दल आपुलकी वाटली असावी. मीही तो माझा समानधर्मी असल्याचे लगेच ओळखले. आमच्यांत असा संवाद झाला --

वेडा -- काका, आडनाव काय तुमचं ?

मी -- शिंदे.

वेडा -- आणि नाव काय ?

मी -- प्रवीण.

वेडा -- तुम्ही गव्हर्नमेंट सर्व्हंट आहात का ?

मी -- होय.

वेडा -- वय किती तुमचं ?

मी -- पंच्याऐंशी.

वेडा -- अरे बाप रे ! (असे म्हणून तो निघून गेला.)

सारांश -- १ -- वेड्याला कधीही विरोध करू नये.

२ -- (हे शहाणपण माझ्याकडे असल्याने) मी नक्की ८५ गाठणार.

विक्रम-वेताळ सीरियल -- वेताळाचे काम उघड्या अंगाने करावे लागते ! हूं म्हणून थंडी आणि गारेगार वारे ! रात्रभर आऊटडोअर शूटिंग चालायचे ! कल्पना करा -- दिग्दर्शक, स्पॉटबॉईज, हे सगळे गरम कपड्यांत, विक्रम राजाही अंगरख्याच्या आत गरम कपडे घालून ! फक्त वेताळ उघडा ! वर ते त्याला हसणार, ' शॉट रेडी ' म्हणणार ! वेताळ शरीराने आणि मनानेही गारठला ! तो रोल सोडून खूप लांब निघून गेला ! आता दुसरा वेताळ शोधला जातोय !

--- ००० ---